

LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA

Gintautas Surgailis

LIETUVOS KARIUOMENĖS
GUDŲ KARINIAI DALINIAI
1918–1923 M.

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

GINTAUTAS SURGAILIS

**LIETUVOS KARIUOMENĖS
GUDŲ KARINIAI DALINIAI
1918–1923 M.**

Monografija

Vilnius 2020

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Atsakingasis redaktorius – dr. Darius Juodis

Recenzantai: prof. habil. dr. Alfonsas Eidintas,
dr. Aušra Jurevičiūtė

Kalbos redaktorė Nijolė Andriušienė

Pirmajame viršelyje paveikslas „1919 m. Gardino įgulos vadovybė su Santarvės misija ir Gardino komendantūros batgudžių raitelių komanda“.

Dailininkas Zigmas Petravičius, 1937 m. (VDKM)

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2020

© Gintautas Surgailis, 2020

ISBN 978-609-8277-01-2

ISSN 2669-090X

TURINYS

ĮVADAS	5
PIRMASIS BALTGUDŽIŲ PĖSTININKŲ PULKAS	13
Pulko užuomazgos Vilniuje	14
Pulko formavimas Gardine.....	17
Pulkas Gardiną užėmus Lenkijos kariuomenei.....	55
Pulko nuginklavimas	61
Nuo nuginklavimo iki likvidavimo	67
KARINIS SEKRETORIATAS PRIE GUDŲ REIKALŲ MINISTERIJOS	75
GARDINO MIESTO IR APSKRITIES KARO KOMENDANTŪRA	79
BALTGUDŽIŲ KARINIS BIURAS KAUNE	95
PIRMOJI ATSKIROJI BALTGUDŽIŲ KUOPA	107
ANTROJI BALTGUDŽIŲ KUOPA	137
BALTGUDŽIŲ KAVALERIJOS ESKADRONAS	147
Eskadronas Gardine	148
Eskadronas Pirmojo lietuvių raitelių pulko sudėtyje	150
BALTGUDŽIŲ BATALIONAS	157
ATSKIROJI BALTGUDŽIŲ KUOPA	173
ATSKIRASIS BALTGUDŽIŲ BATALIONAS	181
Bataliono 1-osios kuopos kovos su želigovskininkais 1920 m. lapkritį	187
Bataliono tolesnis formavimas Kaune	190
Batalionas neutraliosios zonos tarp Lietuvos ir Lenkijos apsaugoje.....	197

ATSKIROJI BALTGUDŽIŲ KUOPA.....	233
IŠVADOS.....	237
PRIEDAI.....	241
SANTRUMPOS	274
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	275
REZIUME ANGLŲ KALBA	281
REZIUME BALTARUSIŲ KALBA	284
PAVARDŽIŲ RODYKLĖ	288

ĮVADAS

XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje prasidėjo gudu¹, kaip ir kaimyninių tautų – lietuvių, latvių, estų, lenkų ir ukrainiečių, – tautinio atgimimo procesas. 1917 m. liepos mėn. Minske įsteigtos Centrinės gudu tarybos (rados) pagrindinis tikslas buvo kurti laisvą, nepriklausomą gudu valstybę ir, kad galėtų tai padaryti, organizuoti tautinius kariuomenės dalinius. Tačiau šių tikslų įgyvendinti nepavyko, nes 1917 m. rudenį Rusijoje įsigalėjus bolševikams tokius dalinius steigti buvo uždrausta².

Padėtis iš esmės pasikeitė 1918 m. pradžioje, kai vokiečiams užėmus didžiąją krašto dalį Gudu taryba kovo 15 d. Minske paskelbė šalies nepriklausomybę. Tačiau tada gudams organizuotis neleido vokiečiai. 1918 m. rudenį, jiems pasitraukus, Gudijoje vėl įsigalėjo bolševikų valdžia. Dalis gudu visuomenės veikėjų pasitraukė į Lietuvą ir čia, ieškodami ryšių su Lietuvos Valstybės Taryba, atnaujino savo politinę ir karinę veiklą.

1918 m. sausio 25–27 d. Vilniuje įvyko gudu konferencija. Joje buvo išrinkta Vilniaus gudu taryba. Ji, turėdama omenyje, jog Gudija net keletą amžių priklausė galingai Lietuvos valstybei, nutarė, kad Gardino ir dalis Vilniaus gubernijų, esančių šios istorinės Lietuvos valstybės teritorijoje, gudai bendrai veiks su lietuviais. 1918 m. lapkričio mėn. Vilniaus gudu tarybos vardu derybas su Lietuvos Valstybės Taryba vedė Antonas Luckevičius (*Луцкевич Антон*). Derybos vyko lapkričio 15, 20, 21, 23, 26 ir 27 d.³ Gudu derybininkai pritarė idėjai sukurti federacinę Lietuvos–Gudijos valstybę ir išreiškė norą siųsti savo atstovus į Lietuvos Valstybės Tarybą.

1918 m. lapkričio 27 d. Lietuvos Valstybės Tarybos posėdyje buvo priimtas nutarimas kooptuoti į ją 6 gudu atstovus⁴: Vaclovą Lastovskį, Ivaną Luckevičių (*Луцкевич Иван*), kunigą Vladislavą Toločką (*Толочко*), Kazimierą Falkevičių, Janą Stankevičių (*Станкевич Янка*) ir Dominyką Semašką (*Семашка Дамінік*). Tačiau abi pusės nesudarė jokios formalios sutarties, tad bendravimas rėmėsi tikrai deklaracijomis⁵.

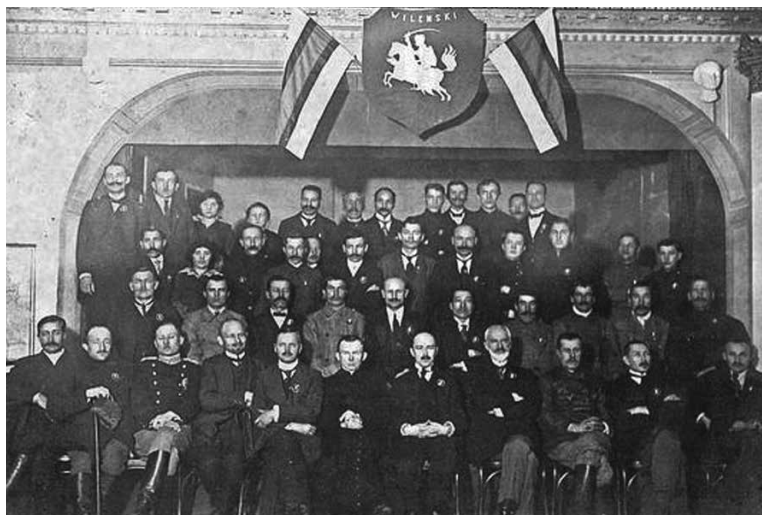
1 Autorius pasirinko etnonimą *gudai*, o ne baltarusiai, nes pastarasis Lietuvoje pradėtas vartoti tik XX a. 5-ajame dešimtmetyje, o nagrinėjamoju laikotarpiu dažniausiai vartotas *gudai*.

2 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m. Vilnius, 2004, p. 320.

3 Грыцкевіч А. Беларуска-літоўскія дачыненні: 1918–1922 гг., http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/00250/Грыцкевіч_А._Беларуска-літоўскія_дачыненні:_1918-1922_гг_.html [žr. 2018-06-27].

4 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 320.

5 Błaszczak T. Baltarusių emigrantų veikla Kaune 1919–1926 metais. *Kauno istorijos metraštis*, 2007, Nr. 8, p. 174.

Gudų konferencijos
Vilniuje dalyviai

Numatytoje atkuriamos Lietuvos valstybės teritorijoje gyveno daug gudų, todėl Lietuvos valdžia pažadėjo ginti jų teises ir į gyvenamas sritis skirti valdininkus, rekomenduotus gudų institucijų, o Ministrų Kabinete įsteigti gudų reikalų ministro pareigybę. Vykdamas išipareigojimus 1918 m. gruodžio 1 d.

K. Kondratovičius,
<http://xxa.lt/wp-content/uploads/2014/02/kondratavicius-1.jpg>

gudų reikalų ministru be portfelio buvo paskirtas buvęs Baltarusijos Liaudies Respublikos ministrų tarybos pirmininkas Juzefas Varonka⁶. Be to, Lietuvos vyriausybė, matydama, kad gudai gali sustiprinti kuriamą šalies kariuomenę, buvusį Gudų karo tarybos pėstininkų generolą leitenantą Kiprijoną Kondratovičių lapkričio 24 d. paskyrė krašto apsaugos viceministru⁷. Neoficialiai jis buvo laikomas ir vyriausiuoju gudų karinių dalių vadu⁸. Gruodžio 1 d. Apsaugos ministerijos štabe buvo įsteigta Baltgudžių dalis, o jos viršininku paskirtas kpt. Kostas Remiševskis, Tiekimo skyriaus dalių viršininkais – pplk. Hasonas Konopackis ir kpt. Anatolijus Reško ir t. t.⁹

6 Lukoševičius E. Baltarusių karžygiai – Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės kariai (nuotraukos), <http://alkas.lt/2016/03/25/e-lukosevicius-baltarusiu-karzygiai-lietuvos-laisves-ir-nepriklausomybes-kariai-nuotraukos/> [žr. 2016-04-28].

7 Apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 3. 1919 m. gruodžio 4 d.

8 Грицкевич А. Западный фронт РСФСР. Борьба между Россией и Польшей за Белоруссию, <https://www.litmir.me/br/?b=549263&p=1> [žr. 2019-03-01].

9 Apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 4. 1918 m. gruodžio 1 d.

Gruodžio 1–2 d. Gardine buvo sušauktas Gardino gubernijos įgaliotinių suvažiavimas. Jų suvažiavo keli šimtai net iš labai tolimų vietų – Balstogės, Sokulkos (lenk. *Sokolka*), Lietuvos Brastos, Slanimo, Valkavisko, Belsko, Prūžanų ir kt. Suvažiavimo dalyviai aiškiai pasakė, kad visa valdžia turi būti šio krašto žmonių rankose. Turint omenyje, kad Gardino guberniją su Lietuva siejo ne tik praeitis, bet ir ekonominiai interesai, nutarta ją prie Lietuvos Respublikos prijungti autonomijos teisėmis. Šį nutarimą įgyvendinti suvažiavime dalyvavę įgaliotiniai pavedė jo išrinktam vykdomajam organui – Gardino krašto gudų valdybai¹⁰.

1918 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Ministrų Kabinetas nutarė, jog ministras be portfelio J. Varonka, kad pagerintų gudų organizacinį darbą, turi persikelti iš Vilniaus į Gardiną¹¹.

Vadovaujant Lietuvos apsaugos ministerijai, prasidėjo gudų karinių dalių kūrimas. Gen. K. Kondratovičiaus nurodymu ministerijos Rikiuotės skyriaus, vadovaujamo krn. Stasio Nastopkos, parengtame ir 1918 m. gruodžio 12 d. kari-

Gudų reikalų ministras
J. Varonka

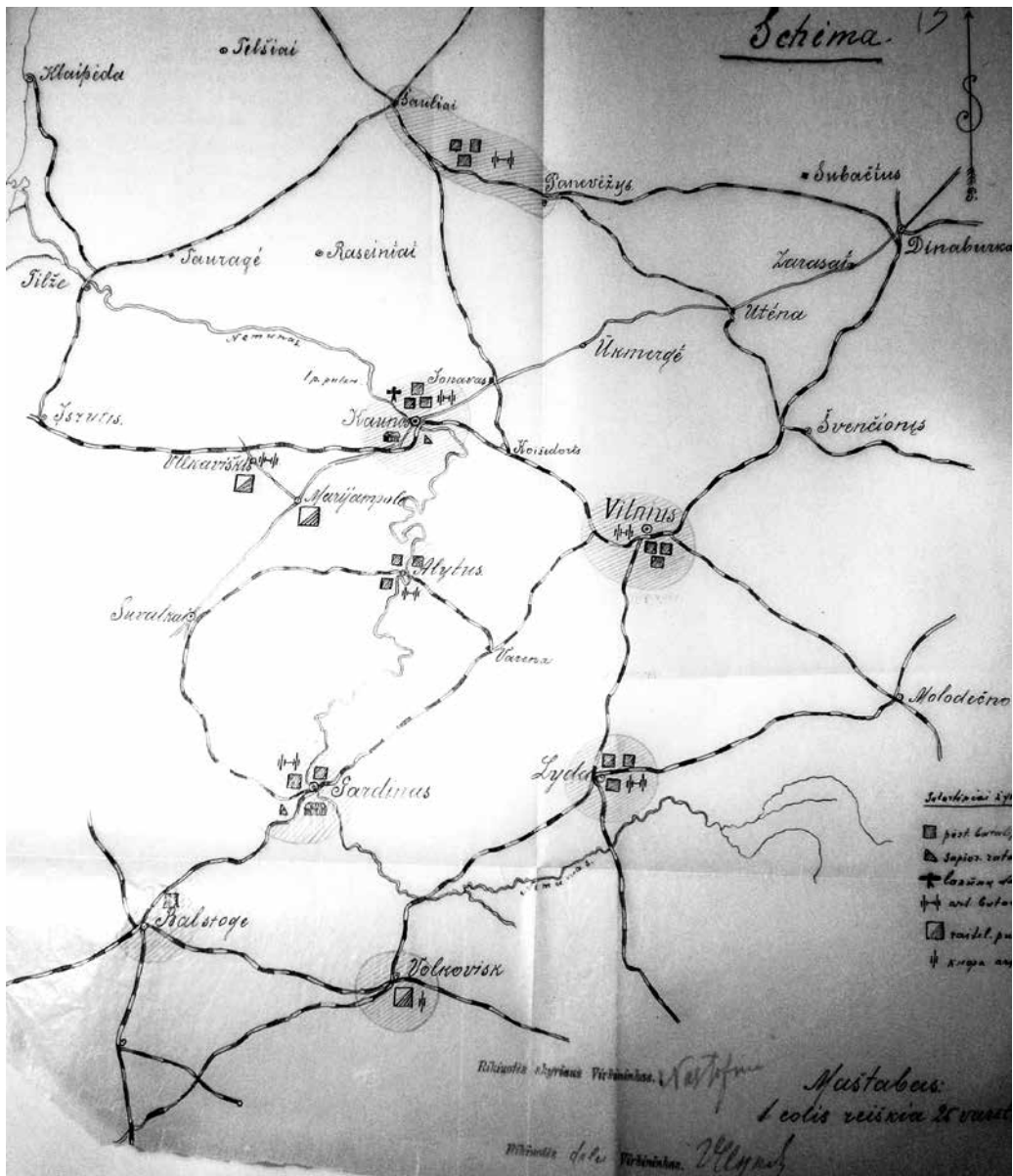
nei vadovybei pateiktame pradiniam Lietuvos kariuomenės organizavimo projekte, be 16–20 tūkst. lietuvių karių divizijos, buvo numatyta įsteigti ir vieną gudų brigadą. Ją turėjo sudaryti 2 pėstininkų pulkai (6 batalionai), 1 atskirasis artilerijos divizionas (12 pabūklų), 1 kavalerijos pulkas (4 eskadronai) ir 1 pionierių kuopa, iš viso apie 8–10 tūkst. karių. Gudų karines dalis buvo numatyta išdėstyti keliose vietose: Gardine – 2 pėstininkų batalionus, 1 artilerijos bateriją, 1 pionierių kuopą ir brigados karo sandėlius, Balstogėje (Bialystoke) – 1 pėstininkų batalioną, Lydoje – 3 pėstininkų batalionus ir 1 artilerijos bateriją, Valkaviske – 1 kavalerijos pulką ir 1 artilerijos kuopą¹².

Pažymėtina, kad dar 1918 m. vasarą pradėta registruoti buvusius Rusijos kariuomenės karininkus, norinčius tarnauti Lietuvos kariuomenėje, ir rinkti planuojamų karinių dalinių vadus. Užregistruoti pareiškę norą tarnauti gudų karininkai ir tapo pirmaisiais Lietuvos kariuomenės gudų karinių dalinių karininkais.

10 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 219.

11 Ministrų Tarybos 1919 m. gruodžio 20 d. posėdžio protokolai. *Lietuvos vyriausybės 1918–1920 metų posėdžių protokolai*, t. 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2018, p. 117.

12 Apsaugos ministro M. Velykio pranešimas kariuomenei formuoti. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 74, l. 119–120.

Lietuvos kariuomenės kūrimo planas (dalinių išdėstymo schema)
(LCVA, f. 384. ap. 2, b. 10, l. 13)

Lietuvos kariuomenės gūdų karinių dalių istoriografija nėra gausi. Svariausia indėlį iš šiuolaikinių Lietuvos istorikų, nagrinėjusių gūdų karinių dalių istoriją Lietuvos kariuomenėje, įnešė doc. dr. Vytautas Lesčius. Monografijoje „Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m.“, naudojantis prieinama literatūra ir archyviniais šaltiniais, apžvelgta visų gūdų karinių dalių istorija. Deja, gūdų kariniams daliniams skirtos monografijos dalies apimtis neleido autoriui išsa-

miau išnagrinėti jų formavimo proceso, raidos ir kovų, todėl buvo apsiribota tik svarbiausiais akcentais.

Kaip ypač vertingą reikėtų paminėti Aleksandro Ružancovo straipsnį „Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga)“, parašytą ką tik pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, dar neišblėsus prisiminimams, ir išspausdintą 1921 m. „Mūsų žinyne“¹³. Deja, autorius, nors ir bandė šių dalinių istoriją pateikti nešališkai, kai kur, ypač aprašydamas savo indėlį kovoje dėl Lietuvos nepriklausomybės, ne visada išliko objektyvus.

Nemažai Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko istorijos fragmentų, ypač susijusių su lenkų veiksmais siekiant užvaldyti pulką, o to padaryti nepavykus, jį išformuojant, pateikia Eugenijus Gaidukevičius „Atsiminimuose iš tarnybos Pirmajame baltgudžių pulke“¹⁴. Jie mums vertingi dar ir dėl to, kad tomis nepaprastomis pulkui dienomis E. Gaidukevičiui, kaip pulko vado padėjėjui, susiklosčius sudėtingai situacijai, faktiškai teko vadovauti pulkui ir priimti atsakingus sprendimus. Pažymėtina, kad E. Gaidukevičius, rašydamas atsiminimus, naudojosi kariuomenės archyve esančiais dokumentais, dėl to jie dar vertingesni. Tačiau ir šis autorius, pasakodamas apie savo veiklą ir priimtus sprendimus, ne visada išliko kritiškas ir objektyvus.

Šio žanro kūrinių kategorijai taip pat reikėtų priskirti Balio Giedraičio¹⁵ ir pulkininko Mykolo Lavrentjevo¹⁶ atsiminimus.

Baltarusijoje šiai temai irgi skiriama dėmesio, tačiau didesnių ir mažesnių straipsnių autoriai, rašantys apie Lietuvos kariuomenės gudų dalinius, daugiausia remiasi minėtu A. Ružancovo darbu, išleistu ir baltarusių kalba. Iš Baltarusijos autorių, plačiausiai rašiusių apie gudų karinius dalinius, reikėtų paminėti Anatolijų Gryckevičių (*Анатоль Грыцкевіч*)¹⁷ ir Igorį Melnikovą (*Игорь Мельников*)¹⁸. Nors jie irgi daugiausia remiasi anksčiau išspausdinta medžiaga, kartu pateikia ir nemažai naujų detalių apie gudų karines dalis Gardine.

13 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, Kaunas, 1921, p. 96–104.

14 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, Kaunas, 1938, p. 214–234.

15 Giedraitis B. Gardino atsiminimai. *Karo archyvas*, t. 3, Kaunas, 1926, p. 24–31.

16 Pulkininkas Lavrentjevas. Atsiminimai iš 1 Gudų pulko gyvenimo Gardine. *Mūsų žinynas*, t. 5, Nr. 15, Kaunas, 1923, p. 485–486.

17 Грыцкевіч А. Беларуска-літоўскія дачыненні: 1918–1922 гг., http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/00250/; Грыцкевіч А. Беларуска-літоўскія дачыненні: 1918–1922 гг. html; Грицкевич А. Западный фронт РСФСР. Минск, 2010, с. 90–94, <http://siberia-miniatures.ru/forum/showthread.php?fid=12&tid=98>; Грицкевич А. Западный фронт РСФСР. Борьба между Россией и Польшей за Белоруссию, <https://www.litmir.me/br/?b=549263&p=1> [žr. 2019-03-01].

18 Мельников Игорь. Под знаком «Витиса», <http://www.istpravda.ru/bel/research/1287/>.

S. Bagaleišos straipsnyje apie Lietuvos kariuomenės gudų dalinius „Baltarusių-lietuvių karinių dalinių sukūrimo planas ir jų veikla 1918–1923 m.“¹⁹ deja, yra daug netikslumų.

Andrejus Čarniakevičius (*Андрэй Чарнякевіч*) ir Aleksandras Paškevičius (*Аляксандар Пашкевіч*) parašė „Trumpą Pirmojo Gardino gudų pulko istoriją“²⁰. Šis nedidelis darbas išsiskiria iš kitų tuo, kad jo autoriai yra gerai susipažinę ir su publikacijomis apie šį pulką lietuvių kalba, tačiau straipsnio apimtis neleido jiems kiek išsamiau išnagrinėti gudų karinių dalinių istorijos, tad apsiribota jos glaustu pristatymu.

Lenkiškojoje historiografijoje vyraujanti tendencija – rodyti tik gudų ir lenkų bendradarbiavimą, todėl daugiausia ir rašoma apie tokius karinius vienetus, tačiau yra ir darbų, kuriuose nagrinėjama ir Lietuvos kariuomenės gudų dalinių istorija. Pirmiausia reiktų paminėti Olego Lатыšoneko (*Oleg Łatyszzonek*) monografiją „Baltarusijos karinės formuotės 1917–1923 m.“²¹. Jos trečiasis skyrius skirtas Lietuvos kariuomenės gudų karinių dalinių istorijai. Apie visus Lietuvos kariuomenės gudų karinius dalinius, išskyrus Baltgudžių karinį biurą, trumpai yra rašęs Wieslavas Lachas (*Wiesław Bolesław Łach*) straipsnyje „Lietuvos politika Baltarusijos karinių vienetų atžvilgiu“²². Tačiau abiejų pastarųjų darbų autoriai, labai plačiai rėmęsi prieinama spausdinta medžiaga, nėra susipažinę su Lietuvos kariuomenės gudų karinių dalinių archyviniais dokumentais.

Galima padaryti bendrą išvadą, kad tiek lenkų, tiek baltarusių autorių darbuose per mažai remiamasi (tiesą sakant, daugumoje visai nesiremiamą) archyviniais šaltiniais, o Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondai jiems beveik nežinomi, todėl pagrindinis šaltinis rašant šią monografiją buvo Lietuvos centrinio valstybės archyvo dokumentai. Svarbiausi gudų karinių dalinių dokumentai sukaupti 908 fonde. 1-ajame apyraše yra krašto apsaugos ministro, Generalinio štabo viršininko, II ir IV pėstininkų, Pasienio divizijų vadų įsakymai ir kiti tvarkomieji raštai, Baltgudžių karinio biuro viršininko, kuopų, bataliono vadų, Gardino miesto ir karinės apskrities, Kauno miesto komendantų, Marijampolės įgulos viršininko įsakymai, karo veiksmų žurnalai, sargybos postų žiniaraščiai, operatyvinės schemos, susirašinėjimo, savanorių registracijos, jų paskyrimo į dalis, dalių formavimo ir komplektavimo, sužeistųjų, dingusiųjų be

19 Багалеіша С. В. План стварэння беларуска-літоўскіх вайсковых фарміраванняў і іх дзейнасць у 1918–1923 гг. *Сборник научных трудов сотрудников кафедры „История, мировая и отечественная культура“*, Минск: БНТУ, 2014, с. 33–43.

20 Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

21 Łatyszzonek O. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923. Białystok, 1995, 273 s.

22 Łach W. B. Polityka Litwy wobec białoruskich oddziałów wojskowych. *Przegląd Wschodnio-europejski*, t. 5/2, 2014, s. 59–73.

žinios ir žuvusiųjų, šaudymo pratybų, ginklų išdavimo ir panaudojimo, karių apdovanojimo, drausmės, sveikatos, aprūpinimo, pučiamųjų orkestro, futbolo komandos organizavimo, arklių išlaikymo, finansų, ūkio ir kitos veiklos dokumentai, pranešimai apie dalių sudėtį, gudų dalyse tarnaujančių karių skaičių, ginklus, nuomojamų patalpų būklę, turto tikrinimo, priėmimo, perdavimo, maisto pirkimo aktai, karių asmens dokumentai, registracijos, tarnybos, ligos, algų išmokėjimo lapai ir žurnalai, karininkų, karo valdininkų tarnybos knygos, jų ir belaisvių, turto, maisto atsargų sąrašai, inventorizacijos knygos, kareivių registracijos lapai, įvairūs finansiniai dokumentai ir kt. Iš viso apyrašą sudaro 221 byla. Jose saugomi 1919–1923 m. dokumentai lietuvių, rusų, gudų ir vokiečių kalbomis.

2-ajame šio fondo apyraše yra 41 byla, kurią sudaro susirašinėjimo karių nusižengimų ir drausmės klausimais, drausmės pažeidimų tyrimų dokumentai, karių baudžiamosios bylos, pabėgusių ir suimtų kareivių registracijos knygos.

Antrasis paminėtinas šaltinis – 395-asis fondas, kurį sudaro Gudų reikalų ministerijos dokumentacija. Fondas negausus – vos 18 bylų, tačiau jose sukaupta nemažai svarbios medžiagos apie gudų karines dalis, nes gudų reikalų ministras be portfelio šių dalinių formavimui skyrė ypatingą dėmesį.

Daug svarbios medžiagos nagrinėjama tema buvo rasta Krašto apsaugos ministerijos 384-ajame, Kariuomenės štabo 929-ajame, Antrosios ir Ketvirtosios pėstininkų divizijų ir kituose fonduose.

Monografijos autoriaus tikslas – naudojantis visais prieinamais šaltiniais, tiek spausdintais, tiek archyviniais, pasitelkus jų bibliografijos analizės, aprašomąjį ir sintezės metodus, pateikti skaitytojui kuo išsamesnę Lietuvos kariuomenės gudų karinių dalinių istoriją, parodyti, kokiomis sudėtingomis sąlygomis jie buvo organizuojami ir veikė, jų indėlį į kovą dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės.

Gudų ir lietuvių politikų santykiai buvo sudėtingi ir ganėtinai painūs. Jie monografijoje nenagrinėjami (nuodugniai aptarti kitų autorių darbuose), tačiau apie juos užsimenama, kai tai tiesiogiai susiję su Lietuvos kariuomenės gudų karinių dalinių veikla. Gana išsamiai šiuos klausimus yra išnagrinėjęs Edmundas Gimžauskas savo monografijoje „Baltarusijos veiksnys formuojantis Lietuvos valstybei 1915–1923 m.“²³. Nemažai dėmesio politiniams lietuvių ir gudų (baltarusių) santykiams skiriama Lietuvos istorijos instituto išleistoje „Lietuvos istorijos“ 10 tomo 1-ojoje dalyje, Česlovo Laurinavičiaus straipsnyje

23 Gimžauskas E. Baltarusijos veiksnys formuojantis Lietuvos valstybei 1915–1923 m. Vilnius: LII leidykla, 2003.

„Gardino–Vilniaus vektorius 1919 m. pavasarį“²⁴, Tomašo Blaščako straipsnyje „Baltarusių emigrantų veikla Kaune 1919–1926 metais“²⁵ ir kituose darbuose.

Rengiant šią monografiją kilo sunkumų dėl kai kurių asmenvardžių rašybos. Kadangi daug gūdų karinių dalinių karininkų ir kareivių gūdų kalbos arba nemokėjo, arba mokėjo prastai, dokumentuose gausu klaidų, be to, neišvengta netikslumų transkribuojant jų vardus ir pavardes į lietuvių kalbą. Pasitaiko, kad įvairiuose dokumentuose to paties žmogaus pavardė užtašyta skirtingai, todėl, nors ir buvo įdėta daug pastangų, kad asmenvardžiai būtų užrašyti taisyklingai, klaidų, matyt, nepavyko išvengti. Tas pats pasakytina ir apie išnašose nurodytus dokumentų pavadinimus. Jie pateikiami taip, kaip parašyta originale.

24 Lietuvos istorija. Vilnius: Baltos lankos, t. 10, 1 d., 2013.

25 Błaszczak T. Baltarusių emigrantų veikla Kaune 1919–1926 metais. *Kauno istorijos metraštis*, 2007, Nr. 8, p. 173–185.

PIRMASIS BALTGUDŽIŲ PĖSTININKŲ PULKAS

Pulko užuomazgos Vilniuje

1918 m. gruodžio 1 d. Vilniuje buvo pradėtas formuoti Pirmasis baltgudžių pėstininkų pulkas. Jo vadu buvo paskirtas plk. Mykolas Lavrentjevas, būsimų

M. Lavrentjevo parašas

batalionų vadais – papulkininkiai Sergejus Lienivovas ir Aleksandras Uspenskis, ūkio vedėju – pplk. Vincas Juškevičius, kuopų vadais – kpt. Eugenijus Gaidukevičius, poručikai Vladimiras Talkovskis, T. Žyvoťkevičius ir štabskapitonas Pietko, pulko adjutantu – poručikas Reingardas,

raštvėdžiu – karo valdininkas Levandovskis²⁶. Tačiau gruodžio 19 d. pačių prašymu iš tarnybos pulke buvo atleisti pplk. S. Lienivovas ir pulko adjutantas poručikas Reingardas²⁷. Gruodžio 24 d. į pulką buvo paskirti karininkai Vasilis Sietkovskis, Hasonas Konopackis, Dovydas Jakubauskas, Kostas Remiševskis, Petras Bochonas ir Pranas Lukoševičius²⁸.

Tačiau gudams organizuoti dalinį Vilniuje buvo gana sudėtinga. Savanorių karininkų pulkui iš pradžių pakako, bet eilinių kareivių trūko. Kaip ir kitų pradėtų kurti Lietuvos kariuomenės dalinių, šio pulko organizatoriai neturėjo nei pinigų, nei ginklų, nei amunicijos, o vokiečiai visai kliudė visa tai įsigyti. Nesėkmingos buvo ir gen. K. Kondratovičiaus pastangos įkalbėti vokiečius Vilniuje būsimam pulkui skirti kareivines. Prieš Vilniuje organizuojamas Lietuvos karines dalis buvo nusiteikę ir lenkų nacionalistai, kurių įtaka čia buvo akivaizdi. Laukdami artėjančios Raudonosios armijos, Vilniaus bolševikai irgi kurstė jaunimą nestoti į lietuvių ir gudų kariuomenę. Be to, gudų karinė vadovybė nepasinaudojo situacija, kai pro Vilnių iš vokiečių nelaisvės į tėvynę vienas po kito vyko ešelonai su kareiviais ir karininkais, tarp kurių buvo daug gudų. Dalis jų, sužinoję apie gudų karinių dalinių kūrimą Lietuvoje, norėjo į juos stoti, tačiau abejinga gen. K. Kondratovičiaus ir jam pritariančiųjų pozicija nuo šio sumanymo daugelį atgrasė. Buvo aiškinama, kad nesą pinigų, ginklų ir pan. Grįžę į tėvynę, jie netrukus pakliuvo į Raudonąją armiją²⁹.

Gruodžio 21–22 d. Lietuvos Tarybos pirmininkas Antanas Smetona, ministras pirmininkas ir krašto apsaugos ministras prof. Augustinas Voldemaras su savo adjutantu krn. Antanu Juozapavičiumi, buvusiu Gudų rados pirmininku

26 Apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 5. 1918 m. gruodžio 10 d.

27 Apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 6. 1918 m. gruodžio 19 d.

28 Apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 7. 1918 m. gruodžio 24 d.

29 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 322.

Užrašas „Gudų reikalų ministerija“

Vaclovu Lastovskiu valstybės reikalais išvyko į užsienį. Eiti krašto apsaugos ministro pareigas pasiliko gen. K. Kondratovičius. O padėtis vis labiau komplikavosi. Raudonoji armija artėjo prie Vilniaus, ir visiems buvo aišku, kad jai sėkmingai pasipriešinti nepavyks. Tokiomis aplinkybėmis gruodžio 22 d. karininkai susirinko apvarstyti susidariusios padėties. Gen. K. Kondratovičius pasiūlė visiems atsitraukti į Gardiną ir ten toliau organizuoti kariuomenę. Bet tam pasipriešino lietuviai karininkai. Kadangi gen. K. Kondratovičiaus ir lietuvių karininkų nuomonės nesutapo, tą dieną sprendimas nebuvo priimtas.

Kitą dieną, t. y. gruodžio 23-iają, Georgijaus pr. 36, Vokietijos karinės administracijos būstinėje (*Militär-Verwaltung*), 10 val. ryto susirinko Vilniuje buvę Apsaugos štabo karininkai lietuviai ir gudai pasitarti, ką šiuo atveju reikėtų daryti, ir kartu išrinkti naująją Apsaugos Tarybą. Aptarę padėtį, visi sutiko su nuomone, kad priešintis artėjantiems bolševikams pajėgos per mažos. Buvo nutarta iš Vilniaus pasitraukti, kad vėliau sustiprėjus galima būtų jį atsiimti. Nuspręsta, kad Apsaugos ministerija su lietuviškosiomis dalimis pasitrauks į Kauną, o Baltgudžių pulkas vyks į Gardiną³⁰.

1918 m. gruodžio pabaigoje Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko pirmieji karininkai ir kareiviai, vokiečiams padedant, išvyko į Gardiną. 5 pulko kariai buvo palikti Vilniuje ir paskirti į formuojamą Vilniaus miesto etapo komendantūrą³¹. Tiesą pasakius, pulko karininkų vykimasis į Gardiną buvo neorganizuotas. Prieš Kalėdas gen. K. Kondratovičius pulko karininkus išleido šventėms, įsakęs iki 1919 m. sausio 7 d. susirinkti Gardine ir laukti tolesnių jo nurodymų³². Be to, iš vokiečių nebuvo gauta leidimų vyksti karininkų šeimoms, todėl jas teko palikti

30 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 215–216.

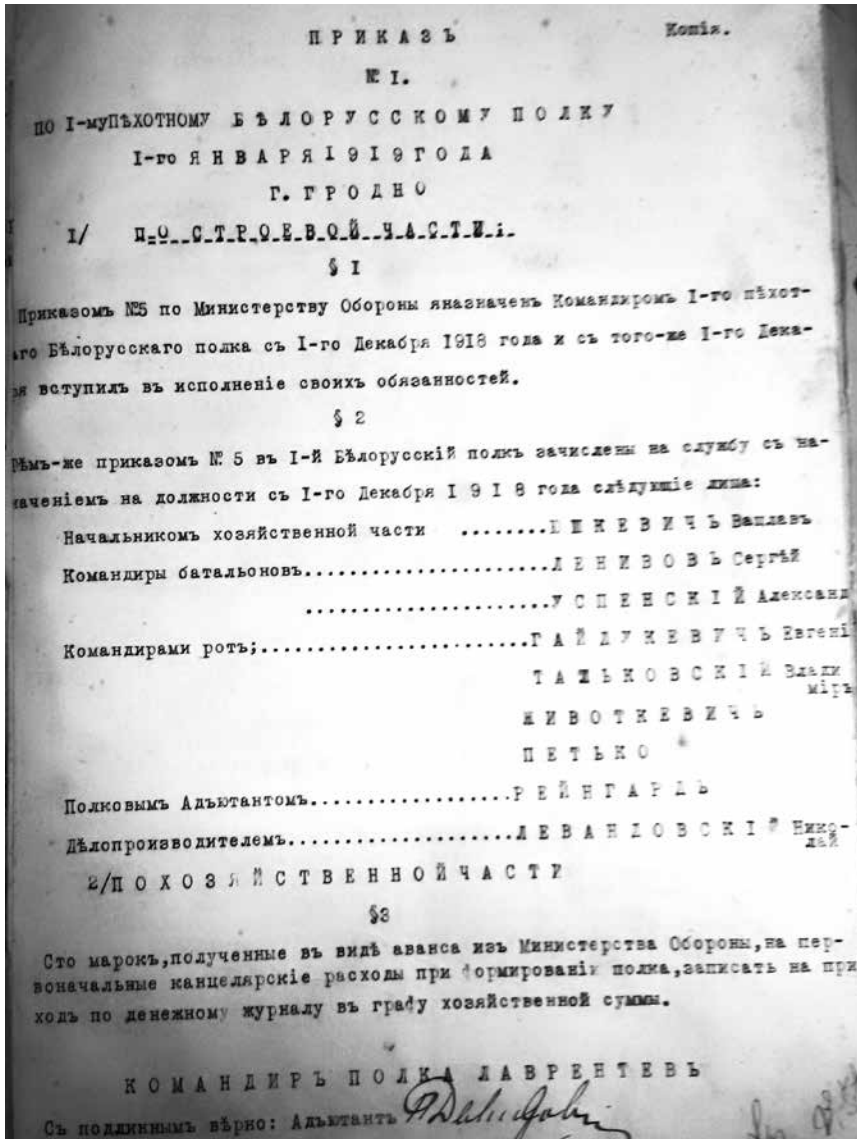
31 Apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 6. 1918 m. gruodžio 19 d.

32 Докладъ о формировании 1-го пехотнаго Белорусскаго полка. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 490.

Vilniuje³³. Pirmieji gudų pulko pareigūnai į Gardiną išvyko gruodžio 27 d.³⁴

Kartu su pulko užuomazga į Gardiną persikėlė gudų reikalų ministras J. Varonka ir nemažai gudų visuomenės veikėjų³⁵.

1919 m. sausio 1 d. Pirmajam baltgudžių pėstininkų pulkui buvo išleistas pirmasis įsakymas, kuriame nurodyta, kad krn. M. Lavrentjevas pulko vado

LCVD, f. 908, ap. 1, b. 28, l. 49

33 Рапортъ полковника Лаврентьева министру Белорусскихъ справъ. *Ten pat*, f. 395, ap. 1, b. 19, l. 5.

34 Łatyszzonek O. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923, s. 94.

35 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 322.

pareigas eina nuo 1918 m. gruodžio 1 d. Įsakyme pakartotas 1918 m. gruodžio 10 d. įsakymas Apsaugos ministerijai dėl kai kurių pulko pareigūnų skyrimo: nuo 1918 m. gruodžio 1 d. Ūkio dalies viršininku buvo paskirtas V. Juškevičius, batalionų vadais – S. Lieniovas ir A. Uspenskis, kuopų vadais – E. Gaidukevičius, V. Talkovskis ir T. Žyvtkevičius, pulko adjutantu – Reingardas. Iš šio įsakymo sužinome, kad paskirtasis pulko vadas organizacinėms reikmėms iš Apsaugos ministerijos gavo 100 markių³⁶, o iš įsakymo Nr. 2 – kad gruodžio 19 d. iš pulko buvo atleisti S. Lieniovas ir pulko adjutantas Reingardas ir nuo tos dienos pulko adjutanto pareigas pradėjo eiti krn. Nikolajus Demidovas³⁷.

Baltgudžių pulko karininkams kaip gudų pasižymėjimo ženklą buvo leidžiama nešioti baltos, raudonos, baltos spalvų juosteles³⁸.

Pulko formavimas Gardine

1919 m. sausio pirmosiomis dienomis į Gardiną pradėję rinktis gudų karininkai nerado parengtų kareivinių ar kitų gyvenamųjų patalpų, todėl vieni apsistojo viešbučiuose, kiti – privačiuose namuose. Viešbutyje įsikūrė ir pulko štabas, nes vokiečiai skirti kareivines atsisakė ir apskritai buvo

prieš gudų pulko kūrimąsi Gardine³⁹. Tiesa, sausio 4 d. čia atvykęs gen. K. Kondratovičius pareiškė, jog vokiečiai sutiko, kad Gardine būtų formuojami gudų kariniai daliniai. Tačiau tuo nepatikėjo net Baltarusijos Liaudies Respublikos vyriausybės vadovas A. Luckevičius⁴⁰.

Tačiau, nors ir neturint nieko, darbas prasidėjo. Gana sunkiai pavyko for-

36 Приказ № 1 по I-му пехотному белорусскому полку. 1-го января 1919 года. *LCVA*, f. 908, ар. 1, б. 28, л. 49.

37 Приказ № 2 по I-му пехотному белорусскому полку. 2-го января 1919 года. *Ten pat*, l. 52.

38 Мельников И. Под знаком «Витиса», <http://www.istpravda.ru/bel/research/1287/> [žr. 2018-06-14].

39 Pulkininkas Lavrentjevas. Atsiminimai iš 1 Gudų pulko gyvenimo Gardine. *Mūsų žinynas*, t. 5, Nr. 15, Kaunas, 1923, p. 485.

40 Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

muojamam pulkui rasti patalpas (namą) Palackaja g. 8. Iš pradžių čia įsikūrė pulko kariai, vėliau – vokiečiai. Nepaisant pulko karininkų protestų, šios patalpos buvo atimtos, tačiau leista kurtis toje pačioje gatvėje 28 numeriu pažymėtame name. Deja, tiek pirmasis, tiek antrasis namas buvo tokios blogos būklės, kad be kapitalinio remonto juose gyventi buvo neįmanoma. Pastarąjį namą pulko karininkai suremontavo patys savo lėšomis⁴¹.

Dėl vos pradėto formuoti pulko perkėlimo į Gardiną, su Krašto apsaugos ministerija nutrūkusių ryšių ir užtrukusio politinės padėties aiškinimosi kuriam laikui organizaciniai darbai sustojo, tačiau greitai ir vėl buvo tęsiami. Toliau Gardino krašte formuojamo pulko vadovybė susidūrė su panašiomis kliūtimis ir problemomis, kaip ir Vilniuje, pirmiausia – nepalankia vietos gyventojų sudėtimi. Frontui artėjant, 1915 m. daug stačiatikių (gudų ir rusų) pasitraukė į Rusijos gilumą. 1919 m. dauguma Gardino gyventojų, net apie 28 tūkst., buvo žydai, apie 9000 – katalikai, o stačiatikių (daugiausia gudų) – tik apie 3 tūkst.⁴² Be to, organizacinį darbą labai sunkino nestabili politinė padėtis. Tautiškai mišri ir nevienodo kultūrinio lygio čionykštė visuomenė siekė skirtingų tikslų. Ypač aktyviai šiame krašte siekė išgalėti lenkai, vietos dvarininkų ir įtakingos Katalikų bažnyčios remiami. Jų nacionalistiniai veikėjai agitavo stoti į lenkų legionus ir visaip priešinosi Lietuvos kariuomenės gudų karinių dalinių formavimui. Aktyviai priešišką propagandą negailėdami nei pinigų, nei pažadų skleidė ir bolševikai. Nepalankiai į gudus žiūrėjo žydai⁴³. Gana sunkiai dirbti sekėsi ir gudų reikalų ministrui J. Varonkai. Kadangi jis visus katalikus laikė lenkais, jo nerėmė žydai, todėl jam beliko pasitikėti tik stačiatikiais, gudais ir rusais, kurie sudarė mažumą⁴⁴.

Gardine veikė stipri Lenkų karinė organizacija – POW (*Polska Organizacja Wojskowa*), remiama Lenkijos ir siekianti jos geopolitinių tikslų. 1918 m. gruodžio pabaigoje–1919 m. sausio pradžioje į Gardiną persikėlus gudų politinėms ir karinėms institucijoms, jos savo negausiomis pajėgomis bandė įtvirtinti Lietuvos valdžią šiame mieste ir regione ir iniciatyvą perimti į savo rankas⁴⁵. Tačiau jėgos buvo nelygios.

Lenkai jau 1918 m. gruodžio mėn. pradėjo formuoti slaptus karinius dalinius. Toks dalinys pradėtas organizuoti ir netoli Gardino. Sausio pradžioje vokiečiai šią organizaciją nuginklavo – atėmė 108 šautuvus, 14 revolverių ir 8000

41 Докладъ о формировании I-го пехотнаго Белорусскаго полка. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 293.

42 Łatyszzonek O. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923, s. 94.

43 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 322.

44 Łatyszzonek O. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923, s. 96.

45 Lukoševičius E. Baltarusių karžygiai – Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės kariai (nuotraukos), <http://alkas.lt/2016/03/25/e-lukosevicius-baltarusiu-karzygiai-lietuvos-laisves-ir-nepriklausomybes-kariai-nuotraukos/> [žr. 2016-04-28].

šovinių, areštavo 5 karininkus. Tačiau lenkų veikla nenutrūko. Vis dažniau Gardine žvalgybos sumetimais pradėjo lankytis jų karininkai⁴⁶. Lenkai labai įdėmiai stebėjo ir kaip pradedamas formuoti Baltgudžių pulkas. Tarnauti į jį, tiksliau – šnipinėti, buvo pasiūstas lenkų žvalgas poručikas Janas Kwiatkovskis (*Jan Kwiatkowski*), tačiau jo agitacija lenkų naudai nebuvo vaisinga⁴⁷. J. Kwiatkovskis gavo užduotį susipažinti su kuo daugiau įtakingų kariškių, sužinoti jų ketinimus, planus ir pan. Šiam darbui finansuoti Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo II skyrius skyrė 15 tūkst. markių. Be J. Kwiatkovskio, tarp gudų kariškių veikė ir kitas lenkų agentas – Vaclovas Endžejevičius, kurio užduotis buvo ne tik susipažinti su gudų karininkais, bet ir užmegzti glaudžius ryšius su Gardino karine lenkų organizacija⁴⁸.

Sausio 2 d. pulko vadas pakeitė vadovaujančius pulko karininkus. Nuo 1919 m. sausio 1 d. pulko vado padėjėju buvo paskirtas krn. Stepanas Volkovas, batalionų vadais – karininkai Vasilijus Krasnopiorovas ir Aleksandras Kuzminas-Karavajevs, kuopų vadais – karininkai Andrejus Dzereviago, Dmitrijus Orelas (Orel) ir Mykolas Janickis, pulko išdininku – krn. Ilja Dechteriovas. Sausio 1 d. pulko reikmėms buvo gauta jau gerokai didesnė suma – 25 tūkst. markių⁴⁹. Sausio 10 d. pulko adjutantas krn. N. Demidovas buvo paskirtas pulko štabo viršininku⁵⁰.

M. Demidovas

Vienas pirmųjų ir, ko gero, svarbiausių Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadovybei kilusių uždavinių buvo eilinių savanorių verbavimas. Sausio 5 d. pulko vado įsakymu buvo patvirtinta komisija karininkams ir kareiviams į pulką priimti, jos pirmininku paskirtas pulko vado padėjėjas krn. S. Volkovas, nariais – bataliono vadas krn. V. Krasnopiorovas ir pulko išdininkas krn. I. Dechteriovas⁵¹.

Sausio mėn. į pulką buvo priimta nemažai karininkų: Vladimiras Richteris, Stepas Novikas (*Novik*), Grigorijus Zlockis, Aleksiejus Teodoravyčius, Jonas Kupė, Leonidas Kaluginas, Petras Jarčakas ir Eugenijus Jansonas⁵². Sau-

46 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 220.

47 Łatuszonek O. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923, s. 99.

48 Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

49 Приказ № 2 по I-му пехотному белорусскому полку. 2-го января 1919 года. *LCVA*, f. 908, ар. 1, б. 28, л. 52.

50 Приказ № 8 по I-му пехотному белорусскому полку. 14-го января 1919 года. *Ten pat*, l. 68.

51 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 323.

52 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 28. 1919 m. vasario 11 d.

sio 16 d. pulko gydytoju paskirtas K. Bieleckis⁵³. Tiesa, jis pulke tarnavo neilgai – balandžio 27 d. iš šių pareigų buvo atleistas⁵⁴. Vasario mėn. buvo priimti krn. Ypolitas Sezenovskis, gydytojas krn. Augustas Mrongovijus⁵⁵, Vladas Svedas (*Sved*), Jurgis Butovičius, Nikolajus Lukaševičius, Jonas Macelis, Petras Kryvošejevas, Danijilas Gonarovskis ir Aleksandras Grigorjevas⁵⁶. Tačiau vasario 9 d. iš pulko karių sąrašų buvo išbraukti karininkai Vasilijus Krasnopiorovas, Stepas Volkovas, Aleksandras Kuzminas-Karavajevs, Andrius Dzereviago, Dmitrijus Orelas ir Jokubas Elaginas⁵⁷.

Kaip jau minėta, pulko karininkams išvykus į Gardiną, kuriam laikui buvo nutrūkęs ryšys su Krašto apsaugos ministerija. Tai truko, kol sausio pradžioje į Gardiną atvyko krn. Jackus Banys, atvežęs krašto apsaugos ministro įsakymą komandiruoti į Kauną vieną karininką gauti nurodymų ir pinigų pulkui formuoti⁵⁸. Vykdamas šį įsakymą, ryšių karininku prie Krašto apsaugos ministerijos buvo paskirtas krn. Vitalis Kozlovas, sausio 15 d. (kitais duomenimis – sausio 7 d.⁵⁹) jis ir išvyko į Kauną⁶⁰.

Pirmasis baltgudžių pulkas nuo sausio vidurio pradėjo augti ir palaipsniui įsitvirtinti Gardine. Tai buvo ypač netikėta POW, kuri, nors ir iš vokiečių patyrusi nuostolių, save laikė miesto šeimininke. Tačiau sąlygos formuoti pulką Gardine ir toliau buvo nepalankios. Sausio 15 d. pulko vadas krn. M. Lavrentjevas savo raporte krašto apsaugos ministrui rašė, kad esamomis sąlygomis tęsti pulko formavimo Gardine beveik neįmanoma, ir prašė leidimo jį perkelti į Suvalkus, kur, jo nuomone, padėtis buvo palankesnė. Suvalkuose patogiau formuoti pulką jam atrodė dar ir dėl to, kad iš ten buvo daug lengviau susisiekti su Kaunu ir prireikus su kitais formuojamais lietuvių pulkais. Kartu pulko vadas informavo ministeriją, kad, jo žvalgų duomenimis, bolševikai sausio 9 d. pasiuntė vieną pulką Kauno link, o gen. K. Kondratovičius visus turimus dokumentus perdavė gudų reikalų ministrui J. Varonkai⁶¹.

Tuo metu aiškaus atsakymo iš Kauno taip ir nebuvo sulaukta, todėl pulkas liko Gardine. Kita problema, iškilusi pulkui formuojantis Gardine, – prastas ry-

53 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 323.

54 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 92. 1919 m. birželio 17 d.

55 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 33. 1919 m. vasario 18 d.

56 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 49. 1919 m. kovo 12 d.

57 Ten pat.

58 Докладъ о формировании 1-го пехотнаго Белорусскаго полка. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 490 a. p.

59 Докладъ. Ten pat, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 110.

60 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 323.

61 Рапортъ камандзера 1-го пешаго беларускаго палка въ министерство оборны. 15 января 1919 г. № 12. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 11.

šys su Kaunu. Susisiekimas geležinkeliu ir kitais keliais buvo labai nepatogus, todėl pulko vadas prašė leisti dokumentus ir siuntinius į ministeriją vežti į komandiruotes vykstantiems kariams. Tačiau ministerijos vadovybė nusprendė, kad Pirmasis baltgudžių pulkas korespondenciją kartą per savaitę turi pristatyti į Pirmojo pėstininkų pulko štabą Alytuje. Ten jam bus siunčiama ir korespondencija iš Kauno⁶². Taigi operatyviai keistis informacija faktiškai buvo neįmanoma.

Pulko plėtrai Gardine atsirado ir kita kliūtis. Vokiečiai, Gardiną pasirinkę kaip savo kariuomenės telkimo centrą, kategoriškai nesutiko čia leisti formuoti gudų pulką ir pasiūlė jį perkelti į Sokulką arba Augustavą. Susipažinti su esama padėtimi dėl galimo pulko perkėlimo į Sokulką ir Augustavą buvo pasiūsti pulko karininkai. Tuo metu norinčių tarnauti pulke karininkų skaičius labai sumažėjo, o pulko vadas prognozavo, kad jiems persikėlus į Sokulką, dar labiau sumažėtų. Tačiau, nepaisant vokiečių protestų, dalinys buvo formuojamas toliau, nors šis darbas ir sulėtėjo. Pasiūsti į Gardino sritį verbuoti savanorių pulko karininkai beveik nieko nepešė, nes jų misijai pasipriešino gyventojai lenkai⁶³ ir kai kur jau paskirti lenkų karinės valdžios atstovai. Antai sausio 18 d. pulko vadas komandiravo štabo viršininką krn. N. Demidovą į Balstogę, Valkaviską, Belską, Belovežą ir Srinkus verbuoti savanorių⁶⁴, tačiau sausio 21 d. jis turėjo skubiai išvykti iš Balstogės, nes to griežtai pareikalavo lenkų karo komisaras⁶⁵.

Sausio 15 d. Lietuvos vyriausybė paskelbė karininkų, puskarininkų ir karo valdininkų mobilizaciją į kariuomenę⁶⁶. Mobilizuoti turėjo būti ir Gardino gubernijos gudai, todėl pulkas laukė karininkų korpuso pagausėjimo.

M. Demidovo parašas

Gardine pradėjus rinkti į pulką kareivius susidurta su maitinimo problema. Iš pradžių tiek karininkams, tiek kareiviams buvo skiriami maistpinigiai, tačiau, nupirkus reikiamą virtuvės įrangą, juos pradėta maitinti vietoje. Tiesa, tuo metu gana sunku buvo apsirūpinti produktais. Iš

Kauno intendantūros sandėlių pulkas nieko gauti negalėjo, produktus atsisakė tiekti ir Gardino maisto komitetas, motyvuodamas tuo, kad, pagal priimtus nu-

62 Рапортъ камандзера 1-го пешаго беларускаго палка въ министерство оборны. 21 января 1919 г. № 40. *Ten pat*, l. 16.

63 Докладъ о формировании I-го пехотнаго Белорусскаго полка. *Ten pat*, l. 291 а. р.

64 Приказ № 12 по I-му пехотному белорусскому полку. 18-го января 1919 года. *Ten pat*, f. 908, ар. 1, б. 28, л. 81.

65 Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

66 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 18. 1919 m. sausio 21 d.

tarimus, jais nustatytomis kainomis aprūpina tik vietos gyventojus, todėl viską daugiausia teko pirkti turguje. Vasario mėn. produktus pulkui pradėjo tiekti tiekėjai, su kuriais buvo sudarytos atitinkamos sutartys⁶⁷.

Iškilo ir kita rimta problema. Pulkas buvo beginklis. Jo vadas kelis kartus kreipėsi į Karinį sekretoriatą ir tiesiogiai į Apsaugos ministeriją, tačiau pirmuosius ginklus – 40 rusiškų šautuvų, 2000 šovinių ir 40 pistoletų šovininių – iš vokiečių korpuso štabo galėjo nusipirkti tik vasario 15 d.⁶⁸

1919 m. sausio 13 d. krašto apsaugos ministras krn. Mykolas Velykis ryšių karininku prie vokiečių 10-osios armijos (*Armee Oberkommando 10*) Gardine paskyrė krn. Balį Giedraitį ir įsakė jam jau kitą dieną ten išvykti. Į Gardiną Ministrų Kabineto nutarimu sausio 14 d. išvyko ir vidaus reikalų ministras Jonas Vileišis, vokiečių įgaliotasis komisaras Lietuvai Ėrichas Cimerlė (*Erich Zimmerle*) ir jo patarėjas kpt. Volfas (*Volf*).

Sausio 16 d. 19 val. Gardine juos priėmė vokiečių 10-osios armijos vadas gen. Ėrichas fon Falkenhainas (*Erich Georg Sebastian Anton von Falkenhayn*). Pasitarime dalyvavo visa atvykusi delegacija: vidaus reikalų ministras J. Vileišis, krn. B. Giedraitis, Ė. Cimerlė ir kpt. Volfas. Pokalbyje kartu su gen. Ė. Falkenhainu dalyvavo ir visi jo štabo karininkai. Su jais buvo aptarti įvairūs Lietuvos vyriausybei rūpimi klausimai.

Kitą dieną B. Giedraitis vienas nuėjo į vokiečių štabą ir ten susitiko su keeliais štabo karininkais. Ilgesnis pokalbis buvo su Operacijų skyriaus viršininku mjr. D. Šrioderiu (*D. Schroder*), kuris labai domėjosi Lietuvos kariuomenės kūrimo klausimais ir net pasakė, kad tam tikromis sąlygomis pats galėtų stoti į ją tarnauti. B. Giedraičiui užvedus kalbą apie ginklus, pritarė, kad ginklų galima būtų duoti, tik bijąs, kad jie nepatektų bolševikams į rankas⁶⁹.

Ė. Falkenhainas

Vakare B. Giedraitis, susitikęs su gudų reikalų ministru J. Varonka ir Pirmojo baltgudžių pulko vadu krn. M. Lavrentjevu, aptarė pulko formavimo klausimus.

O padėtis buvo sunki. Evakuacija į Gardiną, laikinas ryšių su Krašto apsaugos ministerija nutrūkimas, įsikūrimas naujoje vietoje, politinės padėties tyrimas – visa tai atėmė nemažai laiko ir sulėtino

67 Докладъ о формировании I-го пехотнаго Белорусскаго полка. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 492 a. p.

68 Ten pat, l. 493.

69 Balio Giedraičio pranešimas Štabo viršininkui. 1919 m. sausio 20 d. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 284; Giedraitis B. Gardino atsiminimai. *Karo arcyvas*, t. 3, p. 24–25.

dalinio formavimo procesą. Faktiškai kiek rimčiau tuo buvo užsiimta Gardine tik 1919 m. sausio viduryje, kai iš Krašto apsaugos ministerijos buvo gauta didelė pinigų suma – per 300 000 markių⁷⁰.

B. Giedraitis, susipažinęs su pulku, savo sausio 21 d. raporte padėtį apibūdino taip:

„Pakol pulko jokio nėra, tik ant popieriaus, yra grupė aficerių, 21 žmogus ir tiek. Žinoma, aišku, neturėdami nurodytos vietos, negali pradėti tvirti pulką. Man rodos, kad Lavrentjevas kaip vadas pulko netinka, reikia jaunesnį ir energingesnį žmogų paskirti. Apie kokį tai baltgudžių pulką ir kalbos negali būt, o pulkas sulig sąstato aficerių bus grynai rusiškas, idėjos baltgudystės nėra. Iš kalbos su Lavrentjevu matyti, kad formuojasi tik dėl kovos su bolševizmu, o apie nacionališkumą neverta ir kalbėti.

P. S. Gal tuo tarpu Lavrentjevą palikti, nes dabar baltgudžių štabas pradėjo žymiai veikti, turbūt biškį bijosi manęs, pažiūrėsime, kaip eis tvėrimas toliau.“⁷¹

Sausio 19 d. krn. B. Giedraitis su Baltgudžių pulko vadu krn. M. Lavrentjevu nuvyko į vokiečių štabą aptarti dalinio formavimo klausimų. Paaiškėjo, kad vokiečių vietinė karinė vadovybė sumanymo pulką kurti Gardine ir toliau nepalaiko ir reikalauja persikelti į Sokulką, Suvalkus ar Augustavą. Jie primygtinai siūlė Sokulką, nes, jų manymu, aplinkui ją gyvena gudai. Šis pasiūlymas labai nepatiko M. Lavrentjevui: Sokulka buvo toli nuo Lietuvos, todėl jis geriau jau su-tiktų formuoti pulką Augustave. Apie Sokulką buvo neigiama ir Krašto apsaugos ministerijos nuomonė. Derybos su vokiečiais užsitęsė.

Sausio 23 d. smūgį patyrė lenkai – vokiečiai areštavo lenkų gen. Mykolą Sulevskį (*Mikołaj Sulewski*), kuris save vadino Gardino apygardos apsaugos viršinininku, ir jo adjutantą Šimanskį (*Szymanski*). Po tokio nemalonaus įvykio jie savo veiklą perkėlė į Krinkių miestelį, 40 km nuo Gardino, dar vėliau – į Valkaviską⁷².

Sausio 24 d. vokiečių 10-osios armijos vadovybės nuomonė kiek pasikeitė ir ji pasiūlė gudų dalis formuoti Sidroje⁷³, be to, sutiko duoti gudų pulko karininkams ginklų, tiesa, su sąlyga, kad ant jų apsiaustų rankovių būtų pritvirtintas Lietuvos kariuomenės trispalvis ženklas⁷⁴. Tačiau lietuviams nepriimtina buvo ir Sidra⁷⁵, esanti toli nuo geležinkelių. Sausio 27 d. B. Giedraitis sužinojo, kad

70 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 323.

71 Slaptas B. Giedraičio pranešimas Štabo viršininkui. 1919 m. sausio 21 d. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 306.

72 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 220.

73 B. Giedraičio pranešimas Štabo viršininkui. 1919 m. sausio 20 d. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 284 a. p.; LCVA, f. 929, ap. 3, b. 888, l. 4.

74 Giedraitis B. Gardino atsiminimai. *Karo archyvas*, t. 3, p. 26.

75 Sidra kaimas dabartinės Lenkijos šiaurės rytuose, apie 18 km į šiaurę nuo Sokulkos ir 52 km į šiaurę nuo Balstogės.

10. Armee.
Armee - Oberkommando.
L. Nr. 619 / 19 op.

3203
A.H.Qu., den 24. Januar 1919.

Dem
Bevollmächtigten des litauischen Verteidigungsministers
Herrn G i d r e j t i s .
Hochwohlgeboren.

Als ersten Sammel- und Formierungsort der weißrussischen Formation bestimmt das A.O.K. Sidra, nördlich Sokolka.

In Sidra liegt keine polnische Schutzorganisation. Die Formierung wird ohne jede Störung vor sich gehen können; es bietet gute Unterbringung für mindestens eine Kompagnie. Während der Formierungsarbeiten in Sidra empfiehlt es sich, die Instandsetzung der Unterbringungsräume in Sokolka vorzunehmen, sodaß eine baldige Übersiedelung von Sidra nach Sokolka erfolgen kann.

Bei weiterem Anwachsen der Verbände und Festigung ihrer Disziplin wird später auch Unterkunft in Augustow für 1000 Mann zur Verfügung gestellt werden.

Der späteren Verlegung einer gut ausgebildeten und verlässlichen Kompagnie nach Grodno wird auf Antrag zugestimmt werden.

Bezüglich der Einzelheiten der Unterbringung u.s.w. in Sidra und Sokolka kann mit der Kommandantur Grodno, die vom Generalkommando des Landwehrkorps entsprechend angewiesen wird, unmittelbar in Verbindung getreten werden.

Der Oberbefehlshaber.

Wallewicz
General der Infanterie.

Gardiną palieka gen. Ė. Falkenhainas, todėl nuvyko su juo atsisveikinti ir krašto apsaugos ministro vardu padėkojo už paramą kuriant Lietuvos kariuomenę⁷⁶.

Sausio 25 d. krn. B. Giedraitis gavo krašto apsaugos ministro pavedimą perimti iš gen. K. Kondratovičiaus visus turimus dokumentus. B. Giedraičiui pradėjus ieškoti generolo ir su juo susitikus paaiškėjo, kad visi dokumentai perduoti Kariniam sekretariatui, o pinigai – gen. S. Žukauskui. Sausio 31 d. gen. K. Kondratovičiaus archyvą J. Varonka perdavė krn. B. Giedraičiui⁷⁷.

Gen. K. Kondratovičius, kaip Baltarusijos Liaudies Respublikos atstovas, vasario pradžioje išvyko į Paryžių⁷⁸.

J. Varonkos parašas

Sausio 29 d. gudų reikalų ministras J. Varonka pasirašė įsakymą dėl gudų karininkų, karo valdininkų ir puskarininkų mobilizacijos Gardino gubernijoje. Mieste buvo išplatinti skelbimai lietuvių, gudų, lenkų ir rusų kalbomis.

Ypač energingai ėmė veikti vasario 1 d. paskirtas Gardino miesto ir srities karo komendantas⁷⁹.

Dabar darbas vyko daug sparčiau, juo labiau kad vasario 1 d. vokiečių karinė vadovybė pagaliau oficialiai leido Gardine formuoti Pirmąjį baltgudžių pėstininkų pulką, jam skyrė kareivines ir inventoriaus⁸⁰. Vasario 6 d. iš vokiečių okupacinės valdžios buvo gautas leidimas 500 žmonių daliniui apsigyventi buvusiose Aleksandro kareivinėse⁸¹. Užėmus patalpas paaiškėjo, kad jos labai apleistos ir reikia remonto, ir jis, Krašto apsaugos ministerijai skyrus lėšų, buvo pradėtas nedelsiant daryti. Pirmiausia buvo suremontuotas pirmasis aukštas, ir jį iš karto užėmė pulko kareiviai⁸².

76 B. Giedraičio pranešimas Štabo viršininkui (data neįskaitoma). *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 364.

77 Apsaugos ministerijos štabo adjutanto 1919-01-25 raštas Nr. 655 B. Giedraičiui; Представителю Министерства обороны и офицеру для связи. 1 февраля 1919. *Ten pat*, l. 347–348.

78 Лаўрэш Л. Генерал, які дайшоў да Беларусі. Жыццяпіс генерала Кіпрыяна Кандратовіча, Гродна, „ЮрСаПрынт“, 2018, с. 78.

79 Грицкевич А. Западный фронт РСФСР. Минск, 2010, <http://siberia-miniatures.ru/forum/showthread.php?fid=12&tid=98> [žr. 2018-06-25].

80 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės, t. 1, p. 111; An den Bevollmächtigten des Litauischeen Verteidigungs-Ministers Herrn Gedrajtis. 1 Februar 1919. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 325.

81 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 323; Докладъ о формировании I-го пехотнаго Белорусскаго полка. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 293.

82 Докладъ о формировании I-го пехотнаго Белорусскаго полка. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 293.

10. Armee.
Armee-Oberkommando.
Abt. I ad Nr. 77/19 op.

825 5.
A. H. Qu., den 1. Februar 1919.

An
den Bevollmächtigten des Litauischen Verteidigungs-Ministers
Herrn Gedrajtis,
Hochwohlgeboren.

Für die Unterbringung des weißruthenischen Regiments
wird vorläufig die Palst-Kaserne in Grodno zur Verfügung ge-
stellt werden. Ueberweisung einer anderen Kaserne kann zu-
nächst nicht erfolgen.

Von seiten des Armee-Oberkommandos.

Der Chef des Generalstabes.

Kant
Oberstleutnant.

Vokiečių leidimas steigti Baltgudžių pulką Gardine (LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 325)

Aleksandro kareivinės

Lietuvos vyriausybės įgaliotiniui B. Giedraičiui prašant, vokiečių karinė vadovybė perdavė pulkui 50 lovų ir čiužinių. Tačiau pareikalavo, kad pulkas mieste perimtų dalį sargybų. Pulko vadovybė sutiko, bet paprašė šioms funkcijoms vykdyti išduoti 11 šautuvų ir 3 revolverius su šoviniais, o vasario 7 d. – dar 33 revolverius, 58 šautuvus ir 6960 šovinių. Tačiau vokiečių vadovybė šio prašymo nepatenkino⁸³.

1919 m. sausio 31 d. Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko štabo viršininkas buvo paskirtas Gardino komendantu, o vasario 1 d. pulko štabo viršininku – krn. P. Ravičius-Ščerba. Pagal pareigas persikirstyti ir kiti karininkai: formuojamo 1-ojo bataliono vadu buvo paskirtas krn. A. Uspenskis, 1-osios kuopos vadu – krn. E. Gaidukevičius, 2-osios kuopos vadu – krn. E. Jansonas, 3-iosios kuopos vadu – krn. V. Talkovskis, 4-osios kuopos vadu – krn. T. Žyvtokėvičius, Nerikiuotės kuopos vadu – krn. V. Zagorskis. Tą dieną pulke buvo sudaryta nauja savanorių priėmimo komisija: pirmininku paskirtas krn. E. Gaidukevičius, nariais – karininkai A. Šerametevskis ir V. Talkovskis⁸⁴. Sausio 31 d. pulke tarnavo 32 karininkai ir 24 kareiviai⁸⁵.

Gardine, nuo 1919 m. vasario 1 d. šalia Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko įkūrus ir komendantūrą, vasario 13 d. Krašto apsaugos ministerijos štabo viršininko sprendimu buvo suformuota Gardino karinė įgula, o jos viršininku paskirtas Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadas krn. M. Lavrentjevas⁸⁶.

Krn. Eugenijus Gaidukevičius (LCVA)

Vasario 3 d. gudų reikalų ministras J. Varonka kreipėsi į Krašto apsaugos ministeriją su savo pasiūlymais dėl tolesnio gudų karinių dalinių formavimo. Vasario 15 d. buvo išsiųstas Krašto apsaugos ministerijos gana griežtas nurodymas karininkų ir karo valdininkų į Pirmąjį baltgudžių pėstininkų pulką verbuoti ir priimti tik tiek, kiek numatyta pagal pulko etatus, o į kariuomenę šaukti vyrus iki 45 metų. Taip pat buvo pabrėžta, kad Gardino miesto ir apskrities komendantas yra pavaldus Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadui, nurodyta gydytojų į karo tarnybą kol kas nešaukti. Į J. Varonkos prašymą nutiesti telefono liniją tarp jo ir Kauno buvo

83 Giedraitis B. Gardino atsiminimai, *Karo archyvas*, t. 3, p. 26–27.

84 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 324.

85 Ведомость о наличном составе офицеровъ и солдатъ I-го Белорусскаго полка по состоянію къ 31-му январю сего года. LCVA, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 63.

86 Командиру 1-го белорусскаго полка. 13-02-1919, Nr. 932. *Ten pat*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 38.

atsakyta, kad tai techniškai neįmanoma⁸⁷.

Vasario 15 d. į Gardiną išsiųstame Krašto apsaugos ministerijos valdytojo krn. Mykolo Velykio rašte pulko vadui krn. M. Lavrentjevui buvo įsakyta perduoti dalinį poručikui Konstantinui Jezovitovui ir skubiai atvykti į Krašto apsaugos ministerijos štabą⁸⁸.

Vasario 26 d. Gardino įgulos viršininkas įsakė nuo kovo 1 d. iš Gardino komendantūros perimti Gudų reikalų ministerijos apsaugą. Buvo paskirta sargyba, susidedanti iš sargybos viršininko ir 3 sargybinių⁸⁹.

Paskelbus karininkų, puskarininkų ir karo valdininkų mobilizaciją, kartu buvo paskelbtos ir eilinių savanorių stojimo į Baltgudžių pulką sąlygos. Skelbimai dėl karių mobilizacijos buvo išplatinti lietuvių, gudų, lenkų ir rusų kalbomis. Į Balstogės, Bielsko, Bresto, Gardino, Sokulkos ir Valkavisko apskritis pasiųstos karininkų ir kareivių grupelės savanorių verbuoti⁹⁰.

Tačiau sąlygos pulkui formuoti ne gerėjo, o blogėjo, nes ir politinė situacija komplikavosi. Lenkai užėmė dar daugiau gudų teritorijų: 1919 m. sausio 2 d. – Indūrą, vasario 10 d. – Brestą, vasario 13 d. – Mostus (blrs. *Масты*), vasario 15 d. – Supraslį ir Rosę (blrs. *Рось*), vasario 19 d. – Balstogę⁹¹. Ypač priešiški buvo lenkų katalikų kunigai, kurie draudė stoti į Lietuvos kariuomenės Baltgudžių pulką ir agitavo eiti savanoriais į lenkiškus legionus. O kunigų įtaka buvo didžiulė. Stačiatikių popai nebuvo priešiški nusiteikę, tačiau jų įtaka Gardine ir Gardino gubernijoje buvo labai menka. Kartu su lenkų dvasininkais pulką labai kategoriškai smerkė ir bolševikų agitatoriai, kurie, žadėdami rojų žemėje, verbavo gudus į savo organizacijas ir formuojamus karinius dalinius. Atsirado ir gudų politikos veikėjų (P. Aleksiukas ir kiti), kurie irgi palaikė lenkus ir apie pulką skleidė įvairius prasimanymus ir gandas⁹².

Pulko aprūpinimas ir toliau buvo labai blogas. Iki vasario antrosios pusės jo paraiškos aprūpinti ginklais, artilerijos priemonėmis, o gurguoles reikiamu turtu nebuvo tenkinamos, dar daugiau – Lietuvos kariuomenės intendantūra net nepateikė jokių paaiškinimų, kodėl pulkas nieko negauna⁹³.

87 Міністру по Беларускім делам. 15-02-1919. № 1021. *Ten pat*, l. 45.

88 Командиру 1 Белорусскаго полка полковнику Лаврентьеву. 15-02-1919. № 1413. *Ten pat*, l. 74.

89 Приказъ по Упрвлению коменданта города Гродно и воинскаго начальника Гроденскаго военного округа № 27. 27 февраля 1919 года. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 30 (buyla nenumeruota).

90 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 324.

91 Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

92 Докладъ о формировании I-го пехотнаго Белорусскаго полка. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 394.

93 Докладъ о формировании I-го пехотнаго Белорусскаго полка. *Ten pat*, l. 293.

МИНИСТРУ ОБОРОНЫ ЛИТВЫ
ТРЕБОВАНИЕ

Объ отпускѣ аванса на покупку обмундирования для Бѣлорус-
скихъ частей Министерства Обороны Литвы.

№ по по- рядку	Для какой цели тре- буется авансъ	Сумма въ маркахъ	Примѣчаніе
1	На покупку постель- ныхъ вещей	100.000	
2	На возмездіе фер- мен. фуражекъ	20.000	
3	На покупку сапогъ	100.000	

Предсѣдатель Военнаго Секретариата
Министръ по Бѣлорусскимъ дѣламъ

Членъ Секретариата *Министръ-агента В. Праймскайтисъ*

" 8 февраля 1919 г.

№ 69.

г. Гродно.

Avanso paraiška (LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 40)

Tuo metu Antrajame Lietuvos kariuomenės pėstininkų pulke Kaune iš karių ir karininkų, nemokančių lietuvių kalbos arba labai prastai ją mokančių, buvo suformuota vadinamoji lenkų kalbos kuopa. Tačiau pulko vadas krn. Vincas Glovackis dėl netvarkos ir drausmės pažeidimų 1919 m. vasario 9 d. ją išformavo, kareivius perkėlė į kitas kuopas, o 29 šios kuopos karininkus – į Pirmąjį baltgudžių pulką⁹⁴. Pulkuui tai buvo didelė paspirtis, juo labiau kad vasario 9 d. dėl sveikatos būklės ir kitų priežasčių iš jo teko atleisti 6 karininkus⁹⁵.

Vasario pradžioje pulko formavimas iš dalies pagerėjo. Į pulką ėmė gausiau rinktis savanoriai. Antai 1919 m. vasario 2 d. atvyko 11, 5 d. – 11, 6 d. – 12, 7 d. – 27, 12 d. – 35, 15 d. – 13, 19 d. – 52 savanoriai⁹⁶. Pulko vadovybė naujokus savanorius iškart suskirstė į kuopas, siekdama iš jų sudaryti branduolius. Vasario 15 d. 1-ojoje kuopoje buvo 29, 2-ojoje – 26, 3-iojoje – 27, 4-ojoje – 22, Nerikiuo-

94 Įsakymas Antrajam pėstininkų pulkuui Nr. 49. 1919-02-09. *Ten pat*, f. 514, ap. 1, b. 1, l. 92.

95 Приказ по I-му пехотному белорусскому полку № 34. 9 февраля 1919 года. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 24 (byla nenumeruota).

96 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 325.

tės – 18 kareivių⁹⁷. Dalinys ir toliau greitai augo. Vasario 23 d. pulke jau tarnavo 45 karininkai ir 194 kareiviai⁹⁸, 1919 m. kovo pradžioje – apie 50 karininkų ir 280 kareivių⁹⁹. Kadangi Gardine taip pat buvo formuojamas komendantūros husarų eskadronas, o prie komendantūros atskiroji kuopa ir kulkosvaidžių komanda¹⁰⁰, dalis atvykusių užverbuotų ar savanorių kareivių ir mobilizuotų karininkų buvo imami į šiuos padalinius ir nesiunčiami į pulką.

Gausėjant pulke karininkų ir kareivių, imta rūpintis jų mokymu. 1919 m. sausio 16 d. prasidėjo karininkų užsiėmimai štabe. Jiems vadovavo krn. A. Uspenskis. Karininkų mokymas prasidėjo nuo rusiškų statutų taisymo ir pritaikymo naujoms sąlygoms. Vasario mėn. visi statutai buvo atitinkamai pakoreguoti, prasidėjo karininkų pratybos rikiuotės aikštėje ir lauko sąlygomis ir jų rengimas mokyti kareivius.

Nuo vasario 1 d. jau vyko reguliarus kareivių, kurių dar buvo nedaug, mokymas pagal pulko vadovybės patvirtintą tvarkaraštį, vadovaujant krn. E. Jansonui ir remiantis Lietuvos vyriausybės patvirtintais Laikinaisiais įstatais¹⁰¹.

Mokant kareivius visų pirma reikėjo ginklų, o jų kaip tik labiausiai ir trūko. Vokiečiai atsisakė aprūpinti pulką ginklais aiškindami, jog jie neva gali patekti bolševikams į rankas. Tada bandyta jų įsigyti nelegaliai, t. y. perkant iš vokiečių kareivių. 1919 m. vasario 18 d. tokiu būdu buvo įsigyta 40 šautuvų, 2000 šovinių ir įvairaus inventoriaus, vasario 28 d. – 10 šautuvų, 2 revolveriai, 125 rankinės granatos ir kt.

Tuo metu prie Gardino artėjo Lenkijos kariuomenė. Vasario 5 d. Balstogėje buvo pasirašytas Lenkijos ir Vokietijos susitarimas, reglamentuojantis vokiečių kariuomenės pasitraukimo į vakarus sąlygas ir lenkų karių žygį prieš bolševikus į rytus¹⁰².

Vasario 10 d. pulko vadas, vykdydamas Gudų karinio sekretoriato nurodymą, visiems karininkams ir kareiviams įsakė nešioti prie uniformų pritvirtintus

97 Приказ по I-му пехотному белорусскому полку № 40. 15 февраля 1919 года. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 28, l. 112–113.

98 Рапортъ камандзера 1-го пешаго беларускаго полка. 23-02-1919. *Ten pat*, f. 929, ap. 4, b. 45, l. 71–72.

99 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 325.

100 Ten pat.

101 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 325; Pulkininkas Uspenskis. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I–1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, p. 164; Докладъ о формировании 1-го пехотнаго Белорусскаго полка. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 493; Приказ № 12 по I-му пехотному белорусскому полку, 18-го января 1919 года. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 28, l. 81.

102 Łach W. B. Polityka Litwy wobec białoruskich oddziałów wojskowych. *Przegląd Wschodnio-europejski*, t. 5/2, p. 63.

tik Lietuvos kariuomenės ženklus¹⁰³. 1919 m. kovo 7 d. patvirtinta gudų dalinių uniforma: apsiaustas, frenčius ir kelnės buvo tokie pat kaip lietuvių karinių dalinių uniformos, pėstininkų ir artilerijos karių kepurėlių, antpečių, apykaklių, rankovių ir kelnų apvadai buvo balti, raitelių – raudoni. Visos kitos detalės taip pat turėjo būti pagal patvirtintus Lietuvos kariuomenės uniformos reikalavimus¹⁰⁴.

Gudų karininkas,
<https://www.pinterest.es/pin/376543218818041782/?autologin=true>

Iki vasario vidurio formuojant pulką, nepaisant įvairių trūkumų, buvo nemažai pasiekta:

1. Sudarytas pulko štabas, sutvarkyta raštvedyba, sureguliuotas tiekimas.
2. Suformuota ir augo Nerikiuotės kuopa: į ją paskirti kareiviai meistrai padėjo įrengti virtuvę, sandėlius, arklides, suremontuoti kareivines (remontas buvo baigtas vasario 15 d.). Pradėjo veikti lentpjūvė ir ginklų dirbtuvės, batų taisykla ir siuvykla.
3. Surinkti 4 rikiuotės kuopų kadrai.
4. Pradėtas teikti medicininis aptarnavimas.
5. Kariai pradėti maitinti virtuvėje.
6. Pulku gavus leidimą pačiam rūpintis kareivių apranga, nedelsiant užsakyta, ko labiausiai reikia pulkui, – uniformų (pirmiausia), batų, kepurėlių, baltinių ir kt.
7. Nuo vasario pradžios pulko kariai ėmė eiti sargybų tarnybą¹⁰⁵.

Vasario 18 d. į Gardiną atvyko Lietuvos vyriausybės vyriausiasis įgaliotinis Gardino sričiai Aleksandras Žilinskas ir jo sekretorius Stasys Lozoraitis. Jis ir B. Giedraitis buvo krašto apsaugos ministro įgalioti patikrinti visų gudų karininkų veiklą. Taip pat jų tikslas buvo susipažinti su vietos gyvenimo sąlygomis, įvertinti Gudų reikalų ministerijos, pulko ir kitų įstaigų veiklą, užmegzti ryšius su čionykštės visuomenės atstovais. Prieš jam atvykstant kareivinės buvo papuoštos lietuvių ir gudų tautinėmis vėliavomis. Lietuvos vyriausybės įgaliotinį sutiko ir jam raportavo 1-ojo bataliono vadas. Lydimas gudų reikalų ministro, sekretoriaus S. Lozoraičio, ryšių karininko B. Giedraičio, pulko vado ir

103 Приказ по I-му пехотному белорусскому полку № 35. 10 февраля 1919 года. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 24 (byla nenumeruota).

104 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 44. 1919 m. kovo 7 d.

105 Докладъ о формировании 1-го пехотнаго Белорусскаго полка. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 494.

A. Žilinskas

kitų asmenų, aplankė visas kuopas ir komandas, ragavo jų maisto, kalbėjosi su kai kuriais kareiviais. Visos kuopos buvo surinktos į vieną kambarį, čia A. Žilinskas karštai kreipėsi į karininkus ir kareivius, keletu žodžių apibūdinamas sunkų gyvenamą laikotarpį, ir pakvietė visus karius susitelkus išgelbėti Lietuvą ir Gudiją nuo priešų. Ilgai Lietuvos ir Gudijos garbei skambėjo „valio“¹⁰⁶.

Gudų reikalų ministerijoje buvo aptartos tolenės pulko formavimo ir jo vaidmens Gardino krašte perspektyvos. Išryškėjo jau kur kas anksčiau brenę gilūs ministro J. Varonkos ir Gudų karinio sekretoriato, iš vienos pusės, ir pulko karininkų, iš kitos pu-

sės, nesutarimai. Ministro J. Varonkos teigimu, sunkumus formuojant pulką lėmė šios priežastys:

1. Dar Vilniuje tvirtinant pulko vadovybę nebuvo atsižvelgta į jos pasiren-gimo, darbingumo ir domėjimosi lietuvių ir gudų valstybiniais interesais lygį. Vadovybei stigo iniciatyvos, operatyvumo, karybos žinių, organizacinių gebė-jimų. Pulko vadovybė neskyrė pakankamai dėmesio naujokų verbavimui, jos sprendimai nebuvo demokratiški.

2. Krašto apsaugos ministerija skyrė mažai lėšų, o ir tas pačias, atsižvelgda-ma į to meto poreikius, pulko vadovybė nepagrįstai taupė. Dėl to vangiai vyko savanorių verbavimas, beveik nebuvo agitacijos. Stigo būtinausių dalykų: gin-klų, aprangos, maisto. Tuo pasinaudojo lenkai ir bolševikai savo priešiškoje, prieš pulką nukreiptoje, agitacinėje veikloje.

3. Pasyvi buvo vokiečių okupacinės valdžios, kuri nepaprastai lėtai ir ne-pasitikėdama reagavo į visus pulko vadovybės prašymus ir pageidavimus, po-zicija. Dar daugiau – Balstogės ir Bielsko apskrityse ji kategoriškai uždraudė verbuoti savanorius ir grasino areštais.

4. Tiek lenkai, tiek susikūrusių vietos darbininkų tarybų deputatai, remda-

106 [Igaliojimas] karininkui Giedraičiui. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 344; Багалейша С. В. План стварэння беларуска-літоўскіх вайсковых фарміраванняў і іх дзейнасць у 1918–1923 гг. *Сборник научных трудов сотрудников кафедры „История, мировая и отечественная культура“*, с. 36.

miesi savo ginkluotais būriais, visais būdais trukdė formuoti pulką. Ypač nesutaikomos pozicijos laikėsi tarybos, aiškiai bolševikinės, Krinkuose, Valkaviske ir Sokulkoje (lenkų taryba).

5. Terorizuojant lenkų legionieriams ir bolševikų taryboms, palaiapsniui ėmė slopti gūdų valsčių komitetų veikla. Nesant komitetų, nebuvo galimybės vietose kurti nuolatinis biurus savanoriams verbuoti¹⁰⁷.

Po šio pasitarimo Gūdų reikalų ministras parengė priemonių planą gūdų dalinių Lietuvoje formavimui paspartinti ir jį 1919 m. vasario 25 d. nusiuntė krašto apsaugos ministrui. Jame buvo siūloma:

1) atleisti iš pareigų pulko vadą krn. M. Lavrentjevą ir Ūkio dalies viršininką krn. V. Juškevičių;

2) paskirti pulko vadu krn. K. Jezovitovą, o jo padėjėju, kartu einančiu ir Ūkio dalies viršininko pareigas, tuometį pulko štabo viršininką krn. P. Ravičių-Ščerbą;

3) gūdų pėstininkų dalis formuoti iš 3–4 kuopų, po 125 žmones kiekvienoje, ir suteikti joms atitinkamus pavadinimus: Pirmasis baltgudžių pėstininkų pulkas, Antrasis baltgudžių pėstininkų pulkas ir t. t. Tokie smulkūs vienetai būtų judresni, greičiau sukomplektuojami, kadangi daugiau kaip dvi neokupuotos gūdų apskritys dar ilgai galės padėti formuoti 4 batalionų pulką, kurį sudarytų 4, 5 tūkst. karių. Be to, jie gali greičiau susitelkti, įgyti daugiau tarpusavio pasitikėjimo, o karininkai – pažinti kareivius, taip pat lengviau spręsti maitinimo, aprangos ir ginkluotės klausimus. Tokios formuotės atitiktų ir vokiečių okupacinės valdžios, kuri leido Gardine kurti atskirąjį dalinį ne daugiau kaip iš 500 žmonių, reikalavimus;

4) vokiečiams pasitraukus iš Gardino, Pirmasis baltgudžių pėstininkų pulkas kovodamas trauktųsi Kalvarijos kryptimi ir užimtų rezervo pozicijas Alytaus–Vilniaus operatyvinėje linijoje. Antrasis baltgudžių pėstininkų pulkas, kurį pageidautina organizuoti Seinuose, perimtų Pirmojo pulko funkcijas ir priklausomai nuo karinės ir politinės padėties vykdytų Krašto apsaugos ministerijos įsakymus¹⁰⁸.

Tačiau tuometis krašto apsaugos ministras M. Velykis atsisakė pulke daryti kokius nors pakeitimus pabrėždamas, kad Pirmasis baltgudžių pėstininkų pulkas pavaldus tik Lietuvos karinei vadovybei.

1919 m. kovo 13 d. krašto apsaugos ministru paskirtas Antanas Merkys kovo 15 d. Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadą krn. M. Lavrentjevą atleido iš pareigų. M. Lavrentjevas buvo paskirtas tarnauti prie Krašto apsaugos ministerijos. Tiesa, liepos 4 d. šis krašto apsaugos ministro įsakymas buvo pakeistas

107 О ходе формирования I-го пех. Белорус. полка. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 36.

108 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 327–328.

K. Jezovitovas
1919 m., <https://www.pinterest.cl/pin/376543218816940092/>

nurodant, kad krn. M. Lavrentjevas nuo kovo 15 d. skiriamas Krašto apsaugos ministerijos instruktoriumi. Laikiniai pulko vadu paskirtas aktyvus gudų tautinis veikėjas krn. Konstantinas Jezovitovas, buvęs gudų dalių organizatorius Minske. Pažymėtina, kad K. Jezovitovas, gavęs pasiūlymą eiti Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vado pareigas, pirmiausia leidimo kreipėsi į Baltarusijos Liaudies Respublikos ministrą pirmininką A. Luckevičių. Kovo 14 d. A. Luckevičius patvirtino K. Jezovitovą Lietuvos kariuomenės Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadu, nors tokios teisės ir neturėjo¹⁰⁹.

K. Jezovitovas pulką perėmė kovo 22 d.¹¹⁰ Perduodant pulką naujam vadui, buvo sudaryta komisija, turinti patikrinti perduodamą dalinio turtą. Jokių pažeidimų ar trūkumų nebuvo nustatyta¹¹¹. Rusų M. Lavrentjevą pakeitęs gudas patriotas K. Jezovitovas iškart ėmėsi reformų. Jis pertvarkė štabo viršininko, Ūkio tarnybos viršininko ir pulko šventiko nuostatus. Tiesa, pulko šventiko nuostatus sudarė tik viena eilutė – jam buvo pavesta rūpintis dvasiniais karių reikalais ir metrikais. Kartu pažymėta, kad pulko šventikas yra pavaldus pulko vadui. Taip pat buvo nustatyta, kurie pulko karininkai priskiriami štabui: pėstininkų, pionierių (tuo metu rašyta „sapiorų“)¹¹², kulkosvaidininkų ir raitelių komandų vedėjai, pulko adjutantas, raštininkas, išdininkas, Mokomosios komandos viršininkas. Įdomu, kad Nerikiuotės kuopos vadas buvo renkama, pulko vado tvirtinama pareigybė¹¹³. K. Jezovitovas pulke pradėjo formuoti Mokomąją komandą ir Atsargos kuopą Kaune, įsakymus pulkui ėmė skelbti gudų kalba, platinė gudų laikraštį „Tėvynė“ („Бацькаўшчына“), rengė tautinius vakarus ir pan. Krn. K. Jezovitovo iniciatyva prasidėjo žydų tautybės Gardino gyventojų karinė mobilizacijos kampanija¹¹⁴, tačiau žydai didelio susidomėjimo šiuo daliniu nerodė.

109 Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

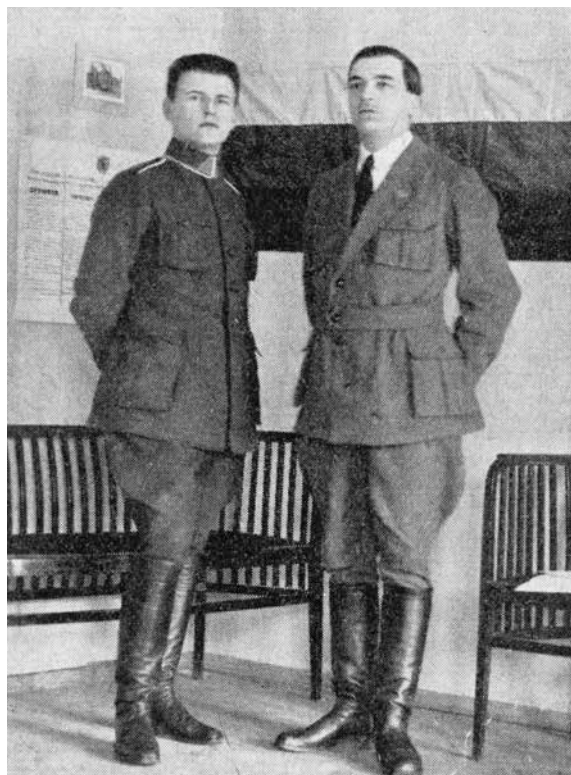
110 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 55. 1919 m. kovo 25 d.; Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 105. 1919 m. liepos 4 d.

111 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 59, 1919 m. balandžio 2 d.

112 „Sapieriais“ 1919–1927 m. buvo vadinami Lietuvos kariuomenės inžinerinių pajėgų kariai.

113 Составъ и обязанности полкового штаба. LCVA, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 73.

114 Lukoševičius E. Baltarusių karžygiai – Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės kariai (nuotraukos), <http://alkas.lt/2016/03/25/e-lukosevicius-baltarusiu-karzygiai-lietuvos-laisves-ir-nepriklausomybes-kariai-nuotraukos/> [žr. 2016-04-28].

Pulko vadas krn. K. Jezovitovas ir gudų reikalų ministras J. Varonka, *Karo archyvas*, t. 10, p. 219

apie 71 000 šovinių ir 33 revolveriai¹¹⁷. Balandžio 16 d. pulko vadas gavo 60 žiūronų, dar 28 „Beholla“ ir 2 sistemos „Mauser“ revolverius, 750 jiems šovinių, 2 sunkiuosius kulkosvaidžius „Maxim“, 1000 vokiškų rankinių „kiaušinių“ granatų, 1000 rankinių granatų „su koteliais“¹¹⁸. Taigi, Lietuvos karinės vadovybės pastangomis Baltgudžių pulkas ir kiti kariniai daliniai Gardine ėmė virsti rimtesne karine jėga.

Į pulką buvo pradėti siųsti savanoriai kariai ir iš Kaune esančio Baltgu-

Be to, šia veikla K. Jezovitovas nuteikė prieš save daugumą pulko karininkų, kuriems gudų tautinė veikla buvo svetima.

Kovo antrojoje pusėje pagerėjo pulko aprūpinimas. Kovo 16 d. iš vokiečių komendantūros buvo nupirkta 100 šautuvų ir 5000 šovinių¹¹⁵. Kovo 29 d. Krašto apsaugos ministerija skyrė pulkui 4 sunkiuosius „Maxim“ kulkosvaidžius ir jiems atsarginių dalių, 60 000 šovinių vokiškiems ir 40 000 šovinių rusiškiems šautuvams, 50 sistemos „Beholla“ revolverių su dėklais, 2000 7,65 mm kalibro revolverių šovinių¹¹⁶. Balandžio 12 d. iš ministerijos sandėlių Kaune pulkui papildomai buvo skirti 4 „Maxim“ sistemos sunkieji kulkosvaidžiai,

Pistoletas „Beholla“

115 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 325.

116 Tiekimų skyriaus Artilerijos daliai įsakymas Nr. 49. 1919-03-29. *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 2, l. 21–22.

117 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 325.

118 Tiekimų skyriaus Artilerijos daliai įsakymas Nr. 65. 1919-04-16. *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 2, l. 30–31.

džių karinio biuro. Taip į pulką vasario 15 d. buvo išsiųsti 16, vasario 23 d. – 25, kovo 19 d. – 25 savanoriai¹¹⁹.

Kaune formuojama gudų Atsargos kuopa balandžio 12 d. buvo pavadinta Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko penktąja kuopa¹²⁰.

O padėtis Gardino krašte dar labiau komplikavosi. Kaip jau minėta, lenkų nacionalistai dar 1918 m. pabaigoje čia sparčiai kūrė slaptus karinius dalinius ir, dangstydamiesi antibolševikiniais šūkiiais, ruošėsi pradėti grobikišką žygį į Lietuvos ir Gudijos teritorijas. Bet tam trukdė per Gardiną į Rytų Prūsiją iš Ukrainos besitraukianti vokiečių kariuomenė, kuriai Gardinas buvo vienas atraminių punktų¹²¹. Sausio 25 d. vyriausiasis Antantės ginkluotųjų pajėgų vadas maršalas Ferdinandas Fošas (*Ferdinand Foch*) pareikalavo, kad vokiečiai laisvai praleistų per Gardiną Lenkijos kariuomenę, kuri turėianti išstumti iš Vilniaus bolševikus. Tokiu būdu vasario pabaigoje į pietines Gardino krašto žemes per Balstogę įžengė lenkų kariuomenė¹²². Tuometę padėtį Gardine labai taikliai savo atsiminimuose apibūdino B. Giedraitis:

„Kiek Gardino miestas man atvykus buvo apmiręs, tiek paskutiniu laiku tapo žymiai gyvesnis. Gatvėse pastebimos grupės lenkiškai kalbančių jaunų žmonių, būsimieji vietos legioninkai, naktimis esti bolševikų susirėmimai ir susišaudymai su vokiečiais, patys vokiečiai kažkaip susirūpinę kur ten po truputį kraustosi, gandų pilnas miestas, vienu žodžiu, jaučiama, kad greitu laiku bus permaining. Viešai pradėjo kalbėti, kad net 18.000 lenkų generolui Ivaškevičiui vadovaujant užims Gardiną, nors vokiečiai tuos gandus užginčijo. Kaip paprastai tokiu pereinamu momentu, pakėlė savo galvas bolševikai, pradėjo mėtyti proklamacijas, vokiečių kareiviai taip pat iškirsdavo šposus; taip be jokio pamato areštavo du gudų pulko karininkus, atimdami iš jų pinigus; tuo reikalu tuojau kreipiausi į štabą. Vokiečiai prižadėjo kaltininkus nubausti, karininkai buvo paleisti ir vokiečiai atsiprašė, bet, aišku, kad ir jiems sunku buvo suvaldyti demoralizuotus kareivius.“¹²³

Kovo 26 ir 28 d. Gardine buvo laukiama spartakininkų ir lenkų sukilimo. Kad tinkamai pasirengtų jį atremti, į pasitarimą vokiečiai pakvietė ir Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadą krn. K. Jezovitovą. Pulko vadas iš Krašto apsaugos ministerijos štabo nebuvo gavęs nurodymų, kaip elgtis su lenkais, todėl į pasitarimą nuvyko. Jame buvo aptartas bendrų veiksmų prieš lenkus planas.

119 Телефонограммы № 5. 17-03-1919; № 6. 22-03-1919; № 111. 15-02-1919. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 74, l. 5, 6.

120 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 221.

121 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 325.

122 *Ten pat*, p. 326.

123 Giedraitis B. Gardino atsiminimai. *Karo archyvas*, t. 3, p. 30.

Naudodamasis proga, pulko vadas paprašė vokiečių parduoti jo daliniui kulkosvaidžių, perduoti mieste dalį sargybų ir užleisti geras „sapiorų“ kareivines. Tačiau nei kovo 26, nei 28 d. lenkų sukilimas neįvyko, matyt, jie įvertino vokiečių pasirengimą. Kovo 30 d. pulko vadas, apie tai pranešęs krašto apsaugos ministru, paprašė nurodymų, kaip ateityje reikėtų elgtis panašioje situacijoje¹²⁴. Deja, atsakymo iš ministerijos nesulaukė.

Kovo 27 d. pulkas oficialiai imtas vadinti Pirmuoju baltgudžių pėstininkų Gardino pulku¹²⁵.

Kadangi vis svarbesnį vaidmenį Gardine ir Gardino apskrityje ėmė vaidinti lenkai, kovo pabaigoje Gardino komendantas ir Gardino karinės apygardos viršininkas krn. N. Demidovas susitiko su lenkų komisaru S. Ivanovskiu ir su juo aptarė lenkų ir gudų karinių dalių galimus santykius, jei lenkai užimtų miestą. N. Demidovas pažadėjo, jog lenkams įžengus į Gardiną gudai nevykdys jokių priešiško veiksmų, bet kartu pabrėžė, kad gudų kariai nesileis nuginkluojami.

Per derybas daug kalbėta apie piniginius reikalus. Kadangi gudų karių Gardine išlaikymo išlaidas apmokėdavo Lietuvos vyriausybė, M. Demidovas pasiūlė lenkams perimti gudų karinių dalių Gardine finansavimą ir mokėti jiems atlyginimus: kareiviams – 50–100, jaunesniesiems karininkams – 800, pulko vadovybei – 1600 markių. Tačiau lenkai atsisakė¹²⁶. N. Demidovas šias derybas surengė neturėdamas Lietuvos karinės vadovybės leidimo. Bet ar šie jo veiksmai buvo suderinti su gudų politikos veikėjais, ar jis veikė vien savo iniciatyva, duomenų rasti nepavyko.

Tuo tarpu pulke iki kovo 30 d. karininkai baigė karininkų mokymo kursą, prasidėjo kareivių lauko pratybos – rikiuotės, sargybų ir kitos. Mokymai vyko Aleksandro Nevskio aikštėje (dabar – Tyzenhauzo). Be to, pulkui perėmus dalį sargybų mieste, susidurta su elementariomis problemomis. Ne visi kareiviai buvo tinkamai apmokyti ir apauti: kai kurių karių išvaizda buvo visai „nekariška“ ir jų į sargybas nebuvo galima skirti, todėl pulko vadas Krašto apsaugos ministerijos paprašė kuo greičiau pagerinti aprūpinimą uniformomis. Trūko ir kitų priemonių, nes pulkui skiriamos lėšos buvo nepakankamos¹²⁷.

Balandžio 6 d. pulkas kartu su Gardino komendantūros kuopa surengė karių „pasivaikščiojimą“ po miestą, kad Gardino gyventojai jį savo akimis pamatytų.

124 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка, 30 марта 1919 г. № 599. *LCVA*, f. 384, ар. 2, б. 4, л. 311.

125 Шпацыр па Гародні. Гарадніца. *Наша Ніва*, № 2 (839), 15 студзеня 2014, с. 12.

126 Чарнякевіч А, Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

127 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка, 30 марта 1919 г., № 578, *LCVA*, f. 384, ар. 2, б. 4, л. 99; Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

Pulkas, pavyzdinčiai išsirikiavęs ir lydimas karinio orkestro, 14 val. 30 min. išžygiavo iš kareivinių ir patraukė Soboro gatve iki bažnyčios, po to pasuko į Pirklių gatvę, Aleksandro gatve nužygiavo iki geležinkelio stoties, po to Michailo Muravjovo gatve ir tuo pačiu maršrutu grįžo į kareivines. Šios rikiuotės vadu buvo paskirtas krn. A. Uspenskis¹²⁸.

Nuo balandžio 5 d. pulko vadas krn. K. Jezovitovas kasdien ėmė susitikinėti su vokiečių IV landvero divizijos štabo viršininku ir šios divizijos Žvalgybos skyriaus viršininku. Susitikimų tikslas buvo Antantės šalių reikalavimų perduoti lenkams Gardiną aptarimas. Santarvininkų motyvai buvo šie:

1. Lenkai pradėjo ir sėkmingai įvykdė operacijas prieš raudonarmiečius Valkavisko–Slanimo (blrs. *Слонім*) ir Valkavisko–Lydos baruose.

2. Vokiečiai ir lietuviai nenori kariauti su bolševikais ir stovi vietoje.

3. Tolesnes operacijas lenkai nori rengti Minsko kryptimi.

4. Puolimą Minsko kryptimi bus galima vykdyti tik užėmus Molodečną ir Baranovičius.

5. Baranovičius lenkai jau užėmė. Molodečno paimti neįmanoma, nes iš Lydos, norint užimti Molodečną, reikės organizuoti apėjimą iš sparno per Vilnių.

6. Skubiai turi būti užimtas Vilnius.

7. Vilnių galima užimti veikiant dviem kryptimis: Gardinas–Varėna–Vilnius arba Kaunas–Kaišiadorys–Vilnius.

8. Linija Kaunas–Kaišiadorys–Vilnius užimta lietuvių, linija Gardinas–Varėna–Vilnius – vokiečių, bet nei vieni, nei kiti pulti bolševikų nenori.

9. Jei Gardinas bus atiduotas lenkams, jie iš Gardino užims Vilnių ir puls Minsko–Smolensko–Maskvos kryptimi¹²⁹.

Dėl šių Antantės argumentų balandžio 8 d. vokiečių karinė vadovybė Gardine pulko vadui pasiūlė kreiptis į Lietuvos karinę vadovybę, nes buvo labai sunerimusi, kad balandžio 7 d. raudonarmiečiai užėmė Varėną ir tarsi pleištu įsiskverbė į lietuvių ir vokiečių fronto liniją. Vokiečiai Kauno–Gardino fronte pasiūlė lietuvių pajėgoms pulti ir atsiimti Vilnių, juo labiau kad, vokiečių duomenimis, Vilniuje jų įgula buvo nedidelė – tik pėstininkų pulkas, 2–3 artilerijos baterijos ir keletas kulkosvaidžių. Jų nuomone, lietuviai turi pakankamai pajėgų raudonarmiečiams išstumti¹³⁰.

128 Прыказ по I пешаму беларускаму поўку № 93. 5 красавіка 1919 года. LCVA, f. 908, ар. 1, б. 22 (byla nenumeruota); Прыказ па упраўленью камэнданта м. Горадна і воінскаго начальніка Гродзенскаго ваеннаго вобласнага № 66. 5-го красавіка 1919 г. LCVA, f. 908, ар. 1, б. 30 (byla nenumeruota).

129 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка министру обороны Литовской Республики. 9 апреля 1919 г. № 720. LCVA, f. 384, ар. 2, б. 4, л. 314.

130 Секретно. Камандзер 1-го пешаго беларускаго палка. Военному министру Литовскаго правительства. Рапортъ. *Ten pat*, f. 929, ар. 4, б. 29, л. 61.

Krn. K. Jezovitovas prašymą Lietuvos kariuomenei pulti ir užimti Vilnių pakartojo ir balandžio 9 d. raporte, pabrėždamas, kad vokiečių vadovybė iš esmės sutinka perduoti Gardiną lenkams, o Vilniaus užėmimas automatiškai anulių tokią galimybę¹³¹.

Šis kreipimasis rodo, kad Gardine esanti vokiečių fronto vadovybė nelabai domėjosi Lietuvos kariuomenės veikla. O ji kaip tik balandžio 3–6 d. bandė pulti raudonarmiečius ir atsiimti Vilnių, tačiau puolimas baigėsi nesėkme. Raudonarmiečiai dar buvo stipresni.

K. Jezovitovas, tapęs pulko vadu, atkreipė dėmesį į, jo nuomone, nenormalius santykius su Krašto apsaugos ministerijos štabu. 1919 m. balandžio 8 d. raporte Krašto apsaugos ministerijos štabo viršininkui jis pabrėžė, kad pulko materialinė padėtis yra tokia sunki, jog jo vadas turi skolintis iš civilių asmenų. Tačiau dalinio materialinę padėtį kai kurie Krašto apsaugos ministerijos štabo atsakingi darbuotojai savo veiksmais dar labiau sunkina, nes sulaiko jam skirtas lėšas, o kai kurie iš jo tiesiog tyčiojasi. Kaip pasakojo iš komandiruočių į Kauną grįžę karininkai, ne kartą girdėjo neigiamų atsiliepimų apie pulką, pareiškiamų nedraugišku ir apskritai nederamu tonu. K. Jezovitovas rašė, kad jį toks kai kurių ministerijos štabo karininkų elgesys skaudina. Pulko vadas manė, kad jie taip elgiasi dėl visiško Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos neišmanymo ir esamos padėties nesupratimo, jog tam, kad išliktų, gudai ir lietuviai turi eiti kartu.

Raporto pabaigoje krn. K. Jezovitovas pabrėžė tikįs, jog Lietuvos vyriausybė ir Krašto apsaugos ministerijos štabo vadovybė mano kitaip nei kai kurie jų pavaldiniai ir imsis priemonių, kad panašūs žeminantys Lietuvos valdžią incidentai nesikartotų¹³².

Balandžio 13 d. raporte krašto apsaugos ministrui krn. K. Jezovitovas atkreipė dėmesį, kad pulkas kol kas negavo lėšų gurguolei įsigyti. Kaip pabrėžė pulko vadas, Gardino padėtis neaiški ir, jei pulkui teks išsikelti, kaip siūlo vokiečiai, į Suvalkus, Augustavą, Marijampolę ar Kalvariją, be gurguolės bus labai sunku. Tačiau, net ir gavus pinigų, naujai nupirktų arklių, neipratusių prie sunkaus gurguolės arklio darbo, buvo rizikuojama netekti. Kad išspręstų šią opią problemą, K. Jezovitovas prašė pulkui skirti 2–3 krovininius automobilius ir keletą vairuotojų¹³³. Į šį jo prašymą nieko nebuvo atsakyta, bet, matyt, ir pats pulko vadas suprato, kad gauti automobilių nerealų.

131 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка министу обороны Литовской Республики. 13 апреля 1919 г. № 720. *Ten pat*, f. 384, ар. 2, б. 4, л. 314.

132 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка начальнику Штаба обороны Литвы. 8 апреля 1919 г. № 700. *Ten pat*, л. 116.

133 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка министу обороны Литовской Республики, 13 апреля 1919 г. № 779. *Ten pat*, л. 121.

Pulkui ėmus vadovauti krn. K. Jezovitovui, prasidėjo nesutarimai su Gardino miesto ir apskrities komendantu krn. N. Demidovu. N. Demidovo nuomone, Gardine įgulos viršininkas visai nereikalingas, ir jis ėmė nebepripažinti pulko vado viršenybės. Dėl tokio komendanto elgesio pulko vadas balandžio 14 d. kreipėsi į Krašto apsaugos ministeriją ir greitai gavo jos atsakymą, kad krašto apsaugos ministras įsakė Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadui ir toliau eiti Gardino karinės įgulos viršininko pareigas¹³⁴.

O revoliucinis judėjimas Gardino krašte tuo metu buvo itin aktyvus. Vietos komunistai, laukdami artėjančios Raudonosios armijos, susisiekė su vokiečių kareiviais spartakininkais, apibėrė pulką proklamacijomis, organizavo mitingus, į juos kvietė ir gudų kareivius. Vokiečiai tvarkai mieste palaikyti turėjo tik vieną batalioną kareivių, todėl tam ir sargybai eiti buvo pasitelktas ir Pirmasis baltgudžių pėstininkų pulkas. Žinodami, kad vokiečių pajėgos gana menkos, bolševikai su spartakininkais balandžio 11–12 d. rengėsi nuginkluoti jų batalioną ir Baltgudžių pulką ir paimti valdžią į savo rankas, nes buvo apsirūpinę šautuvais, granatomis ir net kulkosvaidžiais¹³⁵.

Sužinoję apie rengiamą sukilimą, laikinai einantis Baltgudžių pulko vado pareigas krn. A. Uspenskis ir vokiečių bataliono vadas ėmėsi atsargumo priemonių: prie kareivinių (Marijos pr. ir buvusio gubernijos archyvo kiemo) buvo iškasti apkasai pėstininkams, svarbesnėse vietose pastatyti gudų ir vokiečių kulkosvaidžiai, sustiprinta miesto sargyba, ypač prie kalėjimo, iš kurio bolševikai pirmiausia ruošėsi išleisti visus kalinius. 21 val. 30 min. vokiečiai atakavo spartakininkų susitelkimo vietą – restoraną „Rojal“ ir jį lengvai užėmė nesutikę pasipriešinimo. Jame buvę spartakininkai buvo suimti. Be to, išsiųsti į „priešininko“ pusę patruliai. Visi gudų ir vokiečių karininkai visą naktį budėjo apkasuose ir kareivinėse. Tuo metu, jau iš vakaro, mieste buvo suimti žymiausi vietos bolševikų agitatoriai. Apie 2 val. nakties net neprasidėjęs sukilimas buvo numalšintas. Baltgudžių pulko pagrindinės pajėgos, palikus sargybas, buvo atšauktos į kareivines. Šios priemonės sutrukdė bolševikams įgyvendinti savo sumanymus, nors padėtis mieste kurį laiką dar liko įtempta¹³⁶.

Tuo tarpu, maršalui F. Fošui atkakliai reikalaujant, vokiečiai, evakavęsi iš Ukrainos ir Baltarusijos, ėmė ruoštis pasitraukti ir iš Gardino. Apleisdami mies-

134 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка министу обороны Литовской Республики, 14 апреля 1919 г.; Командиру I Белорусскаго полка, 18-04-1919. № 2030. *Ten pat*, l. 122–123.

135 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 328.

136 Pulkininkas Uspenskis. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I–1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, p. 166; Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка министу обороны Литовской Республики. 12 апреля 1919 г. № 772. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 150.

Krn. A. Uspenskis

gromų, melagingų žinių skleidimo ir panašių dalykų kaltininkai bus baudžiami vadovaujantis karo meto įstatymais, t. y. traukiami į karo teismą. Šis įsakymas padarė teigiamą poveikį. Į pulko štabo gautus skundus dėl gyventojų patiriamų skriaudų buvo reaguojama – siunčiamos ginkluotos pulko komandos į miestą ir jo apylinkes sulaikyti nusikaltėlių. Keletas plėšikų buvo suimti ir iki teismo

Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 4, p. 254

ta, jie tvarkos priežiūrą ir sargybas nutarė perduoti Baltgudžių pulkui. Atsakingiausias sargybos vietas buvo prie kalėjimo, geležinkelio stoties, elektros stoties, taip pat reikėjo patruliuoti mieste. Artėjant Lenkijos kariuomenei, vietos lenkai pradėjo platinti mieste ir jo apylinkėse gandus, kad ruošiamasi žydų pogromams. Kai kurie lenkai mieste ir apskrityje, prisidengę Lenkijos vyriausybės vardu, pradėjo savivaliauti, persirengę lenkų legionininkų uniformomis, plėšė gudus ir žydus ir kt. Siekdamas suvaldyti pažeidėjus, laikinai einantis pulko vado pareigas krn.

A. Uspenskis išleido įsakymą įgulai, kad pogromų, melagingų žinių skleidimo ir panašių dalykų kaltininkai bus baudžiami vadovaujantis karo meto įstatymais, t. y. traukiami į karo teismą. Šis įsakymas padarė teigiamą poveikį. Į pulko štabo gautus skundus dėl gyventojų patiriamų skriaudų buvo reaguojama – siunčiamos ginkluotos pulko komandos į miestą ir jo apylinkes sulaikyti nusikaltėlių. Keletas plėšikų buvo suimti ir iki teismo pasodinti į kalėjimą. Tuo būdu pavyko mieste kovoti su anarchija¹³⁷.

Prie Gardino priartėjus Lenkijos kariuomenei, jau nuo kovo vidurio mieste beveik atvirai darbavosi lenkų karininkai, steigiantys savo karines įstaigas. Atvyko ir Lenkijos vyriausybės įgaliotinis – Generalinio štabo papulkininkis Adomas Nienevskis (*Adam Nienevski*), pakeitęs susirgusį S. Ivanovskį. Pro Gardiną į Vilniaus frontą pradėjo žygiuoti lenkų pulkai¹³⁸.

Komplikuojantis padėčiai, iš Gardino į Kauną išvyko visa lietuvių ir gudų administracija su ministru J. Varonka priešakyje¹³⁹. Tai įvyko kovo 26 d. Išvykstant ministrui, Gardino geležinkelio stotyje buvo išrikiuota

137 Pulkininkas Uspenskis. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I–1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, p. 167.

138 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 221.

139 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p., 328–329.

Gardino geležinkelio stotis,
<https://www.015.by/news/1879647/istoria-privokzalnoj-plosadi-v-grodno>

Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko ir Gardino karinės komendantūros garbės sargyba su kariniu orkestru dešiniajame sparne. Atsisveikinimo kalbą pasakė dvasininkas tėvas J. Korčinskis. 15 val. 59 min. orkestrui užgrojus gudų „Marsevietę“, sąstatas pajudėjo Kauno link¹⁴⁰.

Balandžio 12 d. pulko vadas krn. K. Jezovitovas informavo Krašto apsaugos ministeriją, kad pas jį užsukęs iš Varšuvos į Kauną vykštą generolo Nikolajaus Judeničiaus ypatingasis įgaliotinis rotmistras Goštautas pranešė, jog ne vėliau kaip per dvi savaites Antantė Gardiną atiduos lenkams. Todėl K. Jezovitovas paprašė imtis skubių priemonių ir vėl pasiūlė skubiai pulti Vilnių, nes, lietuviams užėmus miestą, būtų išspręstas ir Gardino klausimas¹⁴¹. Nesulaukęs jokio atsakymo, balandžio 14 d. pulko vadas išsamiai informavo krašto apsaugos ministrą krn. A. Merkį apie įvykių Gardine ir jo apylinkėse raidą ir paprašė atsakyti, kokios pozicijos pulkui reikia laikytis – pasilikti mieste ir gintis nuo lenkų ar pasitraukti kartu su vokiečiais, taip pat ar traukiantis priešintis ginklu, ar vengti bet kokių veiksmų, galinčių išprovokuoti ginkluotą susirėmimą su lenkais. Kitame tos pačios dienos rašte krn. K. Jezovitovas pranešė, kad lenkai vykstančiusius į jų kontroliuojamas teritorijas ypač kruopščiai tikrina ir kelia rimtų problemų pulko kariškiams, o iš Lenkijos į vokiečių kontroliuojamą teritoriją gali patekti bet kas. Todėl tarp atvykusiųjų yra daug persirengusių civiliais lenkų karininkų, pasirengusių organizuoti sukilimus¹⁴².

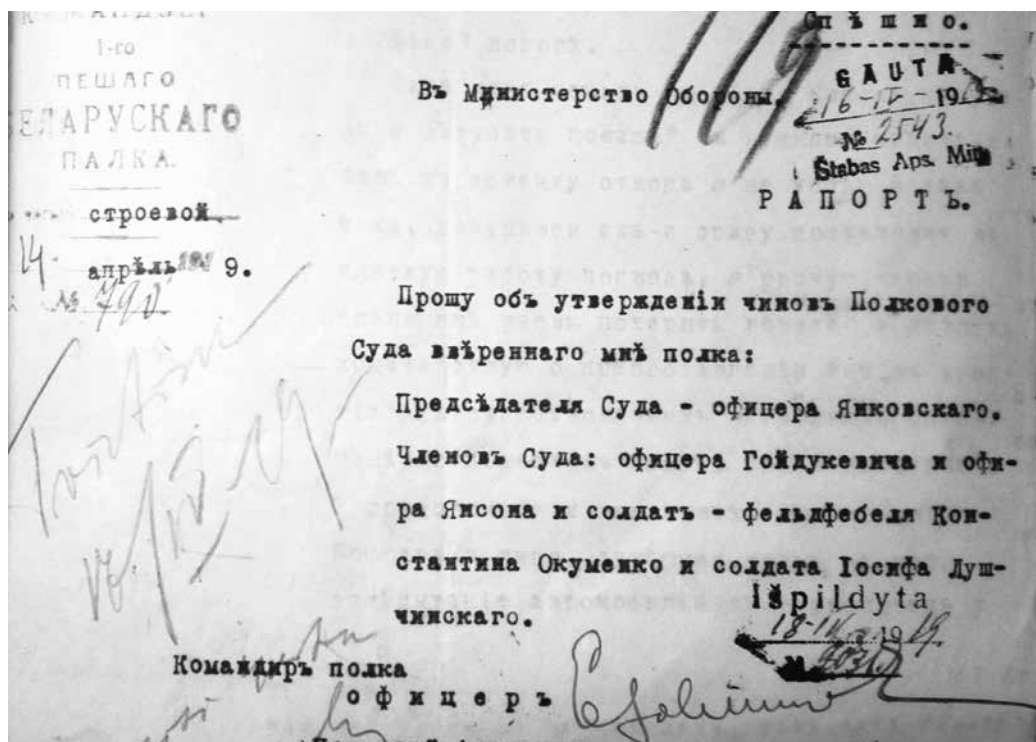
Matyt, įvertinęs susidariusią padėtį, krašto apsaugos ministras krn. A. Merksys pagaliau priėmė sprendimą dėl Baltgudžių pulko – įsakė jam rengtis per-

140 Чарнякевіч А. Пан міністр з Гродна, <http://gazeta.grodno.by/305/t7.html> [žr. 2019-03-20].

141 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка министу обороны Литовской Республики. 12 апреля 1919 г. № 773. *LCVA*, f. 384, ар. 2, б. 4, л. 146.

142 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка министу обороны Литовской Республики. 14 апреля 1919 г. № 794. *Ten pat*, l. 127.

sikelti iš Gardino į Marijampolę. Tačiau gudų visuomenės atstovams prašant nepalikti jų lenkų valioje ir pulko vadovybei tvirtinant, jog, pulkui pasitraukus, sustiprės lenkų pozicijos Gardine ir visoje gubernijoje, ministras krn. A. Merkys pakeitė savo ankstesnį nutarimą – leido pulkui pasilikti Gardine ir pažadėjo atsiųsti iš Kauno 1–2 lietuvių kareivių kuopas įgulai sustiprinti¹⁴³. Čia, matyt, reikėtų pažymėti, kad Ministrų Kabinetas dar 1919 m. vasario 13 d. posėdyje išreiškė pageidavimą, kad į Gardiną būtų siunčiamos lietuvių kariuomenės dalys, tiesa, jų skaičių ir siuntimo laiką nuspręsta leisti nurodyti krašto apsaugos ministrui¹⁴⁴. Tačiau ilgą laiką krašto apsaugos ministras tokio sprendimo nepriėmė. Matyt, to priežastį atskleidžia Ministrų Kabineto 1919 m. balandžio 15 d. posėdyje finansų ministro Jono Vileišio pasakyta frazė: „Neturint jėgų užlaikyti Gardiną ilgesniam laikui, nėra prasmės kelioms dienoms siųsti ten savo kareivius.“¹⁴⁵ Taigi, kaip matyti, vyravo nuomonė, kad Gardino savo rankose išlaikyti nepavyks.

Raportas apie pulko teismo sudėtį (LCVA, f. 384, ap, 2, b. 4, 1. 119)

143 Pulkininkas Uspenskis. 1-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I-1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, p. 167.

144 Ministrų Kabineto 1919 m. vasario 13 d. posėdžio protokolas. *Lietuvos vyriausybių 1918–1920 metų posėdžių protokolai*, t. 1, p. 117.

145 Ministrų Kabineto 1919 m. balandžio 15 d. posėdžio protokolas. *Ten pat*, p. 293.

Tomis įtemptomis dienomis, balandžio 14 d., pulko vadas sudarė pulko teisumą. Jo pirmininku buvo paskirtas krn. Francas Jankovskis, nariais – krn. Eugenijus Gaidukevičius, krn. Eugenijus Jansonas, feldfebelis¹⁴⁶ Konstantinas Okumenka (*Okumenko*) ir eilinis Josifas Luščinskis. Balandžio 17 d. krašto apsaugos ministras teismo sudėtį patvirtino¹⁴⁷.

Balandžio 16 d. derėtis su lenkais į Varšuvą išvyko Lietuvos delegacija, kurią sudarė prancūzų karinės misijos šefas Konstantinas Rebulis (*Constantin Rebul*), Krašto apsaugos ministerijos atstovas Mykolas Velykis, dr. Jurgis Šaulys, Antanas Kasakaitis, Vladas Daumantas, Mažylis, Jakaitis ir Baltgudžių pulko vadas K. Jezovitovas. Delegacija balandžio 18 d. atvyko į Gardiną. Prie komendantūros buvo išstatyta komendantūros husarų garbės sargyba, o Baltgudžių pulko vadas krn. K. Jezovitovas plk. K. Rebuliui įteikė memorandumą, kuriame buvo pateikti lenkų vykdyto tiek gudų civilių gyventojų, tiek gudų karių terorizavimo faktai, konstatuota, kad lenkai siekia pavergti gudų tautą, kuri kartu su lietuvių tauta kuria savo ateitį. Buvo prašoma Antantės valstybių apginti gudų siekius, nes, jei to nebus padaryta, vakarų gudai ginsis patys ginklu¹⁴⁸.

Paveikslas „1919 m. Gardino įgulos vadovybė su Santarvės misija ir Gardino komendantūros batgudžių raitelių komanda“. Dail. Zigmas Petravičius, 1937 (VDKM)

146 Feldfebelis – vyresniojo puskarininkio laipsnis ir pareigybė.

147 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка въ Министерство обороны. 14 апреля 1919 г. № 790. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 119.

148 Меморіаль члена литовско-белорусской мисси въ Польше, полковника белорусской службы К. Езовитова. *Езовите К. Белорусы и поляки. Документы и факты изъ исторіи оккупаціи Белоруссіи поляками въ 1918 и 1919 годахъ*, с. 50–57.

Derybų su Lenkija delegacija. Krn. K. Jezovitovas stovi pirmas iš kairės, antras iš kairės sėdi krn. M. Velykis, toliau J. Šaulys ir URM atstovas V. Daumantas, *V. Kavaliausko kolekcijos nuotr., alkas.lt/2016/03/25/e-lukosevicius-baltarusiu-karzygiai-lie-tuvos-laisves-ir-nepriklausomy-bes-kariai-nuotraukos/*

Prieš išvykdamas pulko vadas K. Jezovitovas sušaukė karininkų susirinkimą. Jame pavaldinius įspėjo, kad su lenkais dėl nieko nesitartų ir jokių sutarčių nesudarytų, be to, pabrėžė, kad jie – bendras lietuvių ir gudų priešas, todėl bet koks susitarimas su jais yra tik popiergalis, taip pat priminė, kaip prieš metus Bobruiske gen. Juzefo Dowboro-Musnickio (*Józef Dowbor-Muśnicki*) ir gudų karinių organizacijų susitarimas vėliau baigėsi gudų dalinių nuginklavimu¹⁴⁹. Vis dėlto pulko vadas karininkams konkrečiai nenurodė, ką reikėtų daryti, jei lenkai bandytų užimti ar užimtų miestą, ir apskritai – kaip su jais turėtų elgtis.

Derybos su lenkais Varšuvoje truko gana ilgai, bet jokių apčiuopiamų vaisių nedavė. Laikiniai, kol pulko vadas K. Jezovitovas išvykęs, vado ir Gardino įgulos viršininko pareigas eiti buvo pavesta krn. A. Uspenskiui¹⁵⁰. Vos pradėjęs eiti pulko vado pareigas, krn. A. Uspenskis įsakė mieste išplatinti atsišaukimus, raginančius gyventojus laikytis rimties, ir saugoti perėmė Gardino kalėjimą, geležinkelio ir elektros stotis. Į miestą buvo išsiųsti patruliai¹⁵¹.

Tuo tarpu krn. K. Jezovitovo pulke vykdomos reformos sukėlė didelį apolitiškai nusiteikusių karininkų nepasitenkinimą. 1919 m. balandžio 22 d., krn. K. Jezovitovui su lietuvių atstovais dalyvaujant derybose Varšuvoje, 35 iš tuo metu pulke tarnavusių 44 karininkų parašė Lietuvos vyriausybei kolektyvinį skundą, kuriame apkaltino pulko vadą apleidus savo pareigas, užsiimant „*kažkokia paslaptina veikla*“, užuot ruošusis kovai su bendru priešu bolševizmu¹⁵² (žr. 2 priedą).

149 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 223: Телефонограмма № 32, *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 74, l. 30 a. p.

150 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 73. 1919 m. balandžio 29 d.

151 Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

152 Заявление офицеровъ I-го пехотнаго Белорускаго Гродненскаго полка Литовскому Правительству. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 401–402.

Oficialūs šio kolektyvinio skundo organizatoriai buvo karininkai V. Talkovskis, V. Zagorskis, P. Ravičius-Ščerba, J. Macelis, E. Jansonas ir P. Kryvošejevas, tačiau Lietuvos žvalgyba manė, kad tikrieji jo iniciatoriai yra laikinasis pulko vadas A. Uspenkis ir Ūkio dalies vedėjas krn. V. Juškevičius. Žvalgybos žiniomis, V. Juškevičius atvyko į pulką neturėdamas nė skatiko kišenėje, o pastaruoju metu jam pinigų kažkodėl netrūko.

Iš tuo metu buvusių pulke karininkų skundo nepasirašė tik Jarčiukas ir J. Butovičius¹⁵³.

Vėliau krn. K. Jezovitovas atrėmė jam mestus kaltinimus. Atsakymai gana įdomūs, todėl kai kuriuos čia pateiksime.

Karininkai kaltino K. Jezovitovą, kad, iki jį paskiriant vadu, pulko karininkai gyveno kaip viena šeima. O K. Jezovitovas aiškino, kad jam tapus pulko vadu kai kurie karininkai pradėjo skųsti vienas kitą. Štai krn. V. Juškevičius bent porą kartų per dieną skųsdavo krn. V. Zagorskį, o V. Zagorskis savo ruožtu – V. Juškevičių ir A. Uspenskį arba abu vienu metu. Ypač daug skųsdavo krn. P. Ravičius-Ščerba. Jį K. Jezovitovas pavadino „tipiniu skundiku“ (blrs. „*тыповый наушник*“). K. Jezovitovo teigimu, kiekvienas karininkas norėjo turėti „savo partiją“ arba bent jau jį palaikančiųjų.

Kitas rimtas kaltinimas buvo tai, kad pulko vadas nesidomi pulko vidaus gyvenimu. Matyt, šis priekaištas buvo tikrai pagrįstas, nes teisindamasis K. Jezovitovas nuklydo į savo politinės veiklos aiškinimą ir teigė, kad pulko kari-

ninkai yra kvalifikuoti, todėl ir patys gali gerai tvarkytis. Kaltinimą, kad retai lankėsi kareivinėse, jis aiškino dideliu užimtumu valstybės reikalais. Paaiškinimas nebuvo labai įtikinamas. Susidaro įspūdis, kad jo pagrindinis darbas buvo tarpininkauti Lietuvos ministerijų ir Gardino derybose, o pulko vado pareigos – lyg ir antraeilės.

Pasiaiškiniame prisipažino, kad kareivinėse buvo tik 5 kartus, vieną iš jų – perimdamas pulką.

K. Jezovitovas faktais įrodė, kad dažnai įsakymų neatšaukdavo, buvo pakeistas tik vienas įsakymas. Neigė ir kitus kaltinimus aiškindamas, kad tai – senųjų karininkų pasi-

A. Merkys,
Lietuvių albumas, p. 58

153 Секретный докладъ Осведомительскаго отдела министру по Белорусскимъ деламъ. LCVA, f. 395, ap. 1, b. 13, l. 4 a. p.

priešinimo naujovėms pulke išraiška, ir baigdamas pareiškė, kad šis skundas yra jo, kaip pulko vado, veiklos geriausias įvertinimas¹⁵⁴.

Deja, į šį skundą Lietuvos karinė vadovybė reagavo visai kitaip, nei tikėjosi skundėjai. Krašto apsaugos ministras Antanas Merkys apkaltino pulką „bolševikavimu“. Nors tuo metu Kaune buvęs pulko vadas krn. K. Jezovitovas bandė tai neigti, ministras buvo nepalenkiamas ir nusiteikęs imtis radikalių priemonių.

Vėliau savo autobiografijoje K. Jezovitovas, norėdamas pateisinti prastą vadovavimą pulkui, rašė, jog Lietuvos vyriausybė nenorėjo, kad gudų kariniai daliniai sustiprėtų, o jis pulkui neturėjo laiko dar ir dėl to, kad jam labai dažnai tekdavo pavaduoti gudų reikalų ministrą J. Varonką, kai pastarasis išvykdavo į Kauną ar provinciją¹⁵⁵.

Tuo tarpu lenkų generalinio štabo atstovas pplk. A. Nienevskis agitavo Baltgudžių pulko vadovybę sudaryti sutartį su Lenkijos kariuomenės vadovybe ir net pradėjo derėtis su kai kuriais gudų karininkais. Jie tarėsi su pulko štabo viršininku P. Ravičiumi-Ščerba ir plk. V. Juškevičiumi, kad, lenkams įeinant į Gardiną, gandai nesipriešintų, o veiktų sutartinai prieš bolševikus. Su jais kalbėjosi pats A. Nienevskis, visą laiką palaikantis ryšius su Varšuva¹⁵⁶.

Tuo metu vokiečiams buvo įsakyta evakuotis, ir jie pradėjo kraustyti į vagonus. Lenkai vis atkakliau ėmė reikalauti, kad pulko vadovybė aiškiai pasakytų – ar jie yra jų priešai, ar draugai. Vietos gyventojai, pamatę, kad tik šis pulkas gali tinkamai ginti jų interesus, su miesto tarybos pirmininku Eugenijumi Kurlovu, Lietuvos Tarybos nariu šventiku protojerėjumi Joanu Korčinskiu (vėliau jis tapo Lietuvos kariuomenės gudų karinių dalių karo kapelionu), tarybos vicepirmininku Vsievolodu Bojevu kreipėsi į pulką prašydami, kad jis pasilikėtų Gardine. Jie teigė, kad jei pulkas atsitrauktų, lenkai turėtų pagrindą manyti, jog atsisakoma Gardino gubernijos. Visa tai turėdamas galvoje ir negalėdamas susisiekti su Kaunu, pulko vado pareigas einantis krn. A. Uspenskis nusprendė sudaryti su lenkais tam tikrą laikiną susitarimą, kuris sureguliuotų padėtį vietoje, iki Lietuvos vyriausybė priims galutinį sprendimą¹⁵⁷. Pplk. A. Nienevskis, gyvenantis tame pačiame viešbutyje kaip ir Baltgudžių pulko karininkai, per pulko karinin-

154 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка министру обороны Литовской Республики, 13 мая 1919 г. *Теп рат*, f. 384, ар. 2, б. 4, л. 512–515.

155 Багалејша С. В. План стварэння беларуска-літоўскіх вайсковых фарміраванняў і іх дзейнасць у 1918–1923 гг., *Сборник научных трудов сотрудников кафедры „История, мировая и отечественная культура“*, с. 37.

156 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 222; Pulkininkas Uspenskis. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I–1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, p. 168.

157 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 223–224.

Pplk. A. Nienevskis

kus P. Ravičių-Ščerbą ir V. Juškevičių A. Uspenskiui perdavė pasiūlymą pasirašyti susitarimą¹⁵⁸.

Susitarimo projektą pateikė gudų pulko štabo viršininkas krn. P. Ravičius-Ščerba ir lenkų pplk. A. Nienevskis. Jį parengė gudai karininkai, talkinami dviejų Gardino teisininkų – U. Bojevo ir U. Vinkero. Tačiau gavęs susitarimo tekstą A. Nienevskis pareiškė nesuprantąs rusiškai, nors šią kalbą puikiai mokėjo, ir pasiūlė jį išversti į lenkų kalbą. Pulko karininkai neprieštaravo. Kaip paaiškėjo vėliau, verčiant susitarimą buvo padaryta reikšmingų pakeitimų: pagal rusišką variantą, pulkas turėjo likti Lietuvos vyriausybės valdžioje, pagal lenkišką –

tapti pavaldus Lenkijos karinei vadovybei. Be to, lenkiško varianto preambulėje atsirado teiginys, kurio nebuvo rusiškame variante, kad ši sutartis liudija lenkų ir gudų draugystę¹⁵⁹.

1919 m. balandžio 22 d. įvykusiame Baltgudžių pulko karininkų susirinkime buvo patvirtintas parengtos sutarties su lenkais projektas ir įgalioti l. e. pulko vado pareigas krn. A. Uspenskis, štabo viršininkas krn. P. Ravičius-Ščerba ir Ūkio dalies viršininkas krn. V. Juškevičius ją pasirašyti. Toks nutarimas buvo motyvuotas tuo, jog Varšuvoje vyko Lietuvos ir Lenkijos vyriausybių atstovų taikos derybos, liudijančios, kad ir Baltgudžių pulko, ir lenkų kariuomenės bendras tikslas yra kova su bolševizmu. Nutarime buvo išvardytos pagrindinės susitarimo sąlygos ir pagaliau pabrėžta, kad pulkas jau ir dabar yra pavaldus Gardino tvirtovės lenkų komendantui, galiausiai, kad tai – grynai techninis susitarimas, kuriuo lenkai įsipareigoja nesikišti į pulko vidaus gyvenimą¹⁶⁰.

Sutarties projekte buvo pabrėžta, kad:

1) Pirmasis pėstininkų baltgudžių pulkas nesiims jokių veiksmų prieš į Gardino miestą įžengiančius lenkų kariuomenės dalinius;

2) lenkų vadovybė garantuos pulkui visišką vidaus gyvenimo savarankiškumą: tolesnį formavimąsi, ginklavimąsi, aprūpinimą, mokymąsi ir pan., ryšį su Lietuvos vyriausybe telefono linija Gardinas–Kaunas, netrukdydys Lietuvos vyriausybei, aprūpinant pulką visomis jo funkcionavimui reikalingomis priemonėmis, perkelti jį iš Gardino į kitą vietą, išsaugant ginkluotę, aprangą ir visą turtą, aprūpins transportu;

158 Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

159 Lietuvos istorija, t. 10, dalis 1, p. 167–168.

160 Постановление общего собрания офицеровъ I-го пехотнаго Белорусскаго Гроднинскаго полка, согласно телефонограммы Министра Обороны отъ 22.4.19 г. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 452.

ПОСТАВЛЕНІЯ

Общего собрания офицеров 1-го пехотного Белорусского Гродненского полка, согласно телефонограммы Министра Обороны отъ 22.4.19г.

Общее Собрание офицеров полка ПОСТАВЛЯЮТ:
1. Уполномочить Командующаго полка офицера Успенскаго, Начальника Штаба офицера Развѣ-Нербо и Начальника Хозяйственной Части офицера Дикевича заключить слѣдующее соглашеніе съ представителемъ польскихъ войскъ подполковникомъ генеральнаго Штаба Меневскимъ:

Въ виду того, что въ настоящее время идутъ мирные переговоры между Литовскимъ и Польскимъ Правительствами, 1-ый пехотный Белорусскій полкъ, имѣя общіе съ польскими войсками цѣль - борьбу съ большевизмомъ, соглашается вступить въ контактъ съ польскими войсками на слѣдующихъ условіяхъ:

1/1-ый пехотный Белорусскій Гродненскій полкъ не дѣлаетъ никакихъ враждебныхъ выступленій противъ входящихъ въ гор. Гродно польскихъ войсковыхъ частей.

2/Польское Правительство гарантируетъ письменно полную свободу внутренней жизни полка въ смыслѣ формироваія, вооруженія, снаряженія, обучения и проч. Свободу сношеній съ Литовскимъ Правительствомъ съ сохраненіемъ телефонной линіи Гродно - Ковно, свободу подученія отъ Литовскаго Правительства денежныхъ и другихъ средствъ для жизни полка, а также закупку всего необходимаго на мѣстѣ, полную гарантію для свободнаго выступленія полка изъ города Гродно и слѣдованія его въ другое мѣсто въ любое время въ зависимости отъ распоряженія Литовскаго Правительства, съ сохраненіемъ оружія, обмундироваія, снаряженія и всего имущества полка съ предоставленіемъ подвижнаго состава. Части карауловъ, занимаемыхъ Белорусскимъ полкомъ въ гор. Гродно до настоящаго времени, оставить за полкомъ.

3/Въ гор. Гродно 1-ый пехотный Белорусскій полкъ подчиняется Польскому командванію крѣпости Гродно, обявляеся его всмія приказы, не затрагивающія свободы, изложенной въ п. 2, исполнять.

Командваніе крѣпости Гродно имѣетъ право затребовать полкъ въ бой съ большевиками насколько это будетъ необходимо по условіямъ ситуаціи.

Полкъ также также обявляеся оказать всякую помощь прставленію большевиковъ.

Настоящее соглашеніе является исключительно военно-техническимъ соглашеніемъ, не влекущимъ никакихъ политическихъ послѣдствій и составлено на случай, если польскія войска, вождѣствіе подлемашихъ распоряженій вступать въ гор. Гродно. Условіе, по соглашенію, написано на польскомъ языкѣ.

Сержантъ Малешичъ (Камандиръ 1-ой роты)
Офицеръ Новицкi (Завѣд. Оруженіемъ)
Офицеръ Прицешевъ (Камандиръ 2-ой роты)
Офицеръ Карпичъ
Офицеръ Завенковскі
Сержантъ Меневскі (Камандиръ роты)
Офицеръ Магдановскі

Karininkų susirinkimo įgaliojimas pasirašyti sutartį su lenkais (LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 452)

3) Gardino baltgudžių pulkas bus pavaldus to miesto tvirtovės lenkų vadovybei, vykdys jos įsakymus, nevaržančius susitarimo 2 punkte nurodytų teisių. Pasikeitus aplinkybėms, Gardino tvirtovės vadovybė turės teisę panaudoti pulką kovodama su bolševikais tvirtovės teritorijoje;

4) šis susitarimas yra karinio techninio pobūdžio, todėl negali turėti jokių politinių padarinių¹⁶¹.

Krašto apsaugos ministrui krn. A. Merkiui susipažinus su sutarties projektu, tą pačią balandžio 22 d. 15 val. iš Krašto apsaugos ministerijos buvo gauta telefonograma:

„Sutinku. Tik turi būti gauta pilna garantija raštu. Lenkų turi būti visas pasirašyta. Pasirašyti turi papulkininkis Nienevskis. Pulkuui pasilikti vietoje. Kariško inventoriaus taip pat neišvežti.

Ar negalima būtų prie sutarties prirašyti, kad

1) mieste dalį sargybos eina mūsų šikiai,

2) kad vokiečiams atsitraukus, telefono linija Gardinas – Kaunas pasiliktu.

*Krašto Apsaugos Ministeris Merkis.*¹⁶²

Gavus ministro sutikimą, šis susitarimas su lenkais buvo pasirašytas.

„SUSITARIMAS.

Tvirtinant draugiškus santykius tarp lietuvių ir gudų ir turint galvoje, kad šiuo metu Varšuvoje vyksta Lenkijos ir Lietuvos Vyriausybių konferencija, kad nustatytų draugiškus santykius, ir tai, kad gudų pulkas turi tuos pačius tikslus kovoti su bendru priešū bolševiku, tarp pulko atstovų plk. Uspenskio, plk. Ravič-Ščerba, plk. Juškevičiaus ir lenkų vyriausios karo vadovybės atstovo gen. št. papulkininkio Nienevskio sudaromas šis susitarimas:

1. 1 gudų pulko atstovai, kaip atskiras savarankiškas vienetas, sudaręs dalį Lietuvos kariuomenės, iš savo pusės garantuoja, kad lenkams įeinant į Gardiną ir kitas jo sritis nesiims jokių veiksmų prieš lenkus.

2. Lenkijos kariuomenės vadovybės atstovas garantuoja pilną nesikišimą į pulko vidaus reikalus, k. a. organizaciją, ginklavimąsi, amuniciją, užsiėmimus, taip pat laisvą susisiekimą telefono linija Gardinas – Kaunas susisiekti su Lietuvos Vyriausybe, o taip pat nedaryti kliūčių gauti iš Lietuvių Vyriausybės visų priemonių, kurios yra reikalingos pulko egzistavimui. Nekliudyti pulkuui persikelti iš Gardino į kitą vietą, kur dar yra vokiečių kariuomenė, o taip pat ir į tas vietas, kurios bus numatytos lenkų lietuvių tarpusavio susitarimu. Išvykstant, pulkas išeina pilnai ginkluotas, aprengtas ir su visu savo turtu. Iki stoties Kamenka-Nova pulkuui bus

161 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 329–330.

162 Секрето. Телефонограма. 3 ч. д. 22-4-19. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 283; Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 224.

suteiktas atskiras traukinys.

3. Gardine pulkas priklauso lenkų tvirtovės vadovybei, kurios įsakymus jis turi vykdyti, bet nevaržant visų susitarimo § 2 numatytų teisių. Pulku leidžiama laisvai pirkinėti ginklus. Tiek, kiek aplinkybės pareikalaus, pulkas gali būti panaudotas kovai su bolševikais tvirtovės ribose.

4. Gudų pulko atstovai pareiškia, kad tasai susitarimas yra tik grynai kariniai-techniško pobūdžio ir negali turėti jokio politinio pobūdžio, o tik patvirtina lenkų ir gudų draugiškus santykius.

5. Gudų atstovams sutinkant, susitarimas surašomas lenkų kalba.

Plk. Uspenskis, laikinai einąs pulko vado par.

Plk. Ravič-Sčerba, Pulko štabo viršininkas.

Plk. Juškevičius, Pulko ūkio dalies viršininkas.

Papulka. Nienevskis, Lenkų vyr. karo vadovybės atstovas.

Gardinas, 1919. IV. 23.¹⁶³

Susitarimas buvo pasirašytas 15 val., o jau 18 val. gautas krašto apsaugos ministro raštas kol kas jo nepasirašyti. Prie rašto buvo pridėtas šios telegramos nuorašas:

G. Noskė

„23/IV Berlin

Ministeriui Pirmininkui M. Sleževičiui.

Su pagalba pasisekė atsiekti, kad Gardino evakuacija ir perleidimas lenkams – vokiečių Ministerių Kabineto sustabdyta. Vokiečių Ministerių Kabinetas yra nutaręs rytų fronte laikyti dabartines pozicijas iki taikos pasirašymo. Vakar vakare ministeris Noske išvažiavo Gardinan, kad ištirti situaciją, ir aplankys visą rytų frontą, gal bus jis ir Kaune. Jisai pasirūpins prašalinti netikrus elementus ir sustiprinti rytų frontą.

Purickis.¹⁶⁴

Tačiau susitarimas jau buvo pasirašytas ir šio nurodymo įvykdyti nebebuvo jokių galimybių, o vokiečių pasirengimas palikti Gardiną vyko visu

163 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 224–225 (sutarties rusų kalba vertimas – G. S.).

164 J. Purickio telegrama ministrui pirmininkui M. Sleževičiui. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 506.

pajėgumu. Balandžio 24 d. vokiečių vadovybė pranešė pulkui, kad ji skiria paskutinę pulko evakuacijos dieną – balandžio 25-ąją, kada bus atsiųstas traukinys pulkui išvežti¹⁶⁵.

1919 m. balandžio 24 d. iš Varšuvos į Gardiną grįžo pulko vadas krn. K. Jezovitovas. Jis buvo prieš susitarimą su lenkais. Nepasitikėdamas krn. A. Uspenskio pateikta informacija dėl sudarytos sutarties su lenkais turinio, jis telegrama kreipėsi į Krašto apsaugos ministeriją, prašydamas paaiškinti, kaip pulkui elgtis, vokiečiams išsikrausčius iš Gardino¹⁶⁶. Buvo atsakyta – Gardiną ginti. Pulko vadas krn. K. Jezovitovas, gavęs du vienas kitam prieštaraujančius nurodymus, krašto apsaugos ministrui išsiuntė išsamų raportą apie esamą situaciją, minėtus vienas kitam prieštaraujančius nurodymus ir informavo, kad paskutinė evakuacijos iš Gardino data, nurodyta vokiečių, – balandžio 25-oji. Balandžio 25 d., kai vokiečių traukinys pulkui pervežti jau stovėjo ir kariai bei komendantūra, susikrovę daiktus į vežimus, buvo pasirengę išvykti į geležinkelio stotį ir lipti į vagonus, buvo gauta Krašto apsaugos ministerijos telegrama, kad į Kauną atvyksta Vokietijos karo ministras Gustavas Noskė (*Noske*) ir vokiečių evakuacija iš Gardino bus sustabdyta, todėl pulkui įsakyta pasilikti mieste. Vadovaudamasis gautu nurodymu, krn. K. Jezovitovas atšaukė įsakymą dėl evakuacijos iš Gardino¹⁶⁷.

Balandžio 25 d. Gardine apsilankė Lietuvos vyriausybės ypatingasis įgaliotinis Gardino sričiai Aleksandras Žilinskas ir tos pačios dienos vakare pas jį įvyko pasitarimas, į kurį buvo pakviesti žymūs gudų veikėjai: Gudų krašto valdybos pirmininkas E. Kurlovas, vicepirmininkas V. Bojevas, Lietuvos Tarybos nariai, atstovaujantys Gardino gyventojams gudams, protojerėjus J. Korčinskis, daktaras K. Bieleckis ir kiti. Šiame pasitarime buvo patvirtintas bendras gyventojų atstovų pageidavimas, kad gudų pulkas, praeinant Lenkijos kariuomenei, liktų Gardine. Tuoju po šio pasitarimo Lietuvos įgaliotinis telefonu pasikalbėjo su krašto apsaugos ministru, kuris du kartus patvirtino, kad Baltgudžių pulkas ir komendantūra pasilieka Gardine, o gudų eskadronas prie komendantūros turi pereiti į Druskininkus, užimti tiltą per Nemuną ties Mizarų kaimu ir įsteigti Druskininkuose komendantūrą. Pastarąjį nurodymą A. Žilinskas pats perdavė eskadrono vadui¹⁶⁸.

165 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 225.

166 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 330.

167 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка Министру обороны Литовской Республики. 29 апреля 1919 г. № 3 (путевой). *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 399.

168 Pulkininkas Uspenskis. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I–1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, p. 169.

Susitikimo dalyviai: pirmoji eilė (iš kairės į dešinę): 1. P. Krečevskis – Gardino miesto ir apskrities komisaras, Gudų Liaudies Respublikos tarybos pirmininkas. 2. Protojerėjus J. Korčinskis – Valstybės Tarybos narys, Gardino gub. Gudų valdybos („upravos“) Gardino apskr. viršininkas. 3. J. Voronka – gudų reikalų ministras. 4. A. Žilinskas – Lietuvos vyriausybės nepaprastasis įgaliotinis Gardino kraštui. 5. E. Kurlovas – Gardino gub. Gudų valdybos pirmininkas. 6. A. Oznobišinas – Gardino gub. Gudų valdybos narys.

Antroji eilė (iš kairės į dešinę): 1. Krn. K. Jezovitovas. 2. B. Giedraitis – Lietuvos kariuomenės ryšių karininkas. 3. Krn. P. Pavič-Ščerba – Baltgudžių pulko štabo viršininkas. 4. S. Lozoraitis – Lietuvos vyriausybės nepaprastąjį įgaliotinio A. Žilinsko sekretorius. 5. Dr. K. Bieleckis – Gardino krašto Gudų valdybos ir Lietuvos Valstybės Tarybos narys. 6. Krn. Bondurukas – Gardino komendanto adjutantas. 7. Krn. V. Korčinskis – Druskininkų komendantas. 8. V. Bojevas – Gardino gub. Gudų valdybos vicepirmininkas ir Administracijos skyriaus viršininkas. 9. E. Kurganavičius – inžinierius. 10. Plk. M. Lavrentjevas – buvęs 1-ojo Gudų pulko vadas. 11. Krn. N. Demidovas – Gardino komendantas. *Karo archyvas*, t. 10, p. 221

Po visų šių pasitarimų, susitikimų ir pokalbių balandžio 26 d. buvo gautas šis krašto apsaugos ministro įsakymas:

„Telefonograma 288 Nr. Gardinas.

1919 m. IV. 25. 10 v. 20 m. I. Gudų pulko vadui.

1. Pulkui su visu turtu pasilikti Gardine.

2. Jeigu kartais kritiškoj valandoj negalėtų susisiekti su Kaunu, tegu pulko vadas veikia savo nuožiūra.

3. Kautynių veiksmų nedaryti, jeigu to neiššauks lenkai.

4. Lenkams įeinant veikti atsargiai. Priimti atsiginimo būdu.

5. Komendantūra ir pulkas veikia išvien.

6. Komendantas pasilieka vietoj ir tęsia darbą, kaip pirmiau.

Apsaugos ministeris Merkis.“

Pulko vadas krn. K. Jezovitovas šį įsakymą perskaitė susirinkus visiems gūdų pulko ir komendantūros karininkams ir valdininkams¹⁶⁹. Šiame susirinkime pulko vadas krn. K. Jezovitovas paprašė visų duoti karininko garbės žodį, kad, jei lenkai užimtų Gardiną, jie neis šiems tarnauti. Karininkai tylėjo, leisdami suprasti, kad pritaria vado prašymui. Nesutiko tik vienas – krn. Raguzinskis¹⁷⁰. Balandžio 26 d. pulko vadas K. Jezovitovas, perdavęs vadovavimą krn. Ivanui Antonovui, kaip Lietuvos derybų delegacijos su lenkais narys išvyko į Kauną, kur delegacija Ministrų Kabinetai turėjo pateikti pranešimą apie vykusias derybas ir išaiškinti vienas kitam prieštaraujančius nurodymus¹⁷¹.

Susipažinęs su realia padėtimi vietoje, balandžio 26 d. vyriausiasis Lietuvos įgaliotinis A. Žilinskas, dalyvaujant Lietuvos Tarybos nariams, atstovaujantiems Gardino gūdų gyventojams, J. Korčinskiui ir dr. Boleckiui, įteikė Lenkijos įgaliotiniui ir kariuomenės dalių Gardine vadui pplk. A. Nienevskiui Lietuvos vyriausybės vardu protestą, kuris skelbė:

„Lenkų kariuomenės vadui Gardine.

Įėjimas lenkų kariuomenės į Gardiną verčia Lietuvos Valstybės Vyriausybę įteikti per mane Lietuvos Valstybės Vyriausybės ypatingą įgaliotinį Gardino sritims šį pareiškimą:

1) Atsižvelgiant į tai, kad Gardinas savo politinėmis ir ekonominėmis aplinkybėmis ir istorinėmis tradicijomis visada įeidavo į Lietuvos teritorijos ribas;

2) Nei prieš, nei po Liublino unijos lenkų kariuomenė ir net valdininkai niekad neturėjo teisės ir nebuvo įleidžiami į Lietuvą be Lietuvos Vyriausybės leidimo;

3) Atsižvelgiant į Gūdų Gardino gubernijos gyventojų norą įeiti į Lietuvos Valstybę, kuris buvo išreikštas visos gubernijos suvažiavime 1918 m. gruodžio 1-2 d. ir pareikštas per šio suvažiavimo atstovus Lietuvos Valstybės Tarybai Vilniuje, Ministeriui Pirmininkui Kaune ir visos Lietuvos Konferencijai;

4) Atsižvelgiant į tai, kad lenkų kariuomenė, įeinanti į Gardino gubernijos ribas, neturi tikslo išpildyti vien tik strateginius uždavinius, nes drauge įveda jėgos prievarta lenkišką civilę valdžią krašte, kas priešinasi tarptautiniam papročiam ir net kariavimo taisyklėms;

5) Lenkų kariuomenė, įeidama į Gardiną, nesiremia jokia sutartimi tarp Lietuvos ir Lenkijos vyriausybių. Lietuvos Vyriausybė, matydama savivališkoje Lietuvos dalies teritorijos okupacijoje Lietuvos suverenių teisių paniekinimą šiuo pareiškia griežčiausią protestą ir visą atsakomybę už vaisius uždeda Lenkijos vyriausybei.

169 Ten pat.

170 Доклад поручыка 1-го Беларускага Гродзенскага полка С. Новіка господіну міністру беларускіх дзел. 7 красавіка 1920 г. № 39. LCVA, f. 395, ap. 1, b. 5, l. 38 a. p.

171 Телефонограмма коменданту гор. Марьямполь № 53. 26-04-1919. Ten pat, f. 908, ap. 1, b. 74, l. 42.

*Al. Žilinskas, Lietuvos Laikinios Vyriausybės ypatingas įgaliotinis Gardino sritims.
1919 m. balandžio 26 d. Gardine.*¹⁷²

Lenkų vyriausiasis įgaliotinis pažadėjo šį Lietuvos vyriausybės protestą perduoti savo vyriausybei.

Balandžio 26 d. į Gardiną atvyko lietuvių Pirmojo pėstininkų pulko 5-oji kuopa, susidedanti iš 2 karininkų ir 73 kareivių, kuri turėjo sustiprinti Gardino įgulą¹⁷³.

Naktį iš balandžio 27-osios į 28-ąją Gardino komendantas į miestą pasiuntė patrulį, tačiau jis iš karto lenkų valdžios buvo sulaikytas, tiesa, kiek vėliau paleistas, tačiau jį sulaikant dingo vienas vokiškas šautuvas¹⁷⁴.

O vokiečiai 1919 m. balandžio 28 d. iš Gardino pasitraukė. Miesto priežiūrą ir sargybas perdavė Baltgudžių pulkui¹⁷⁵. Pasinaudojęs proga, pulkas dar prieš lenkams įžengiant į miestą iš Aleksandro kareivinių persikėlė į pionierių kareivines, kurios buvo erdvesnės. Aleksandro kareivinėse liko tik priėmimo kambarys ir ambulatorija, o Palacų gatvėje – Nerikiuotės kuopa ir pulko teismas¹⁷⁶.

Šiomis neramiomis dienomis pulką sukrėtė žinia, kad pulko krn. Malachovskis pavogė pulko pinigų dėžę ir su visais pinigais pabėgo į Lenkiją¹⁷⁷.

Pulkas Gardiną užėmus Lenkijos kariuomenei

Balandžio 28 d. Gardiną pagal susitarimą su vokiečiais užėmė lenkų kariuomenė ir perėmė jo administravimą ir apsaugą į savo rankas. Tos pačios dienos vakare į miestą atvyko komendantu paskirtas lenkų gen. Voicechas Falevičius (*Wojciech Falewicz*) su štabu¹⁷⁸. Čia dislokuoto Lietuvos kariuomenės Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko nelietė. Į miestą įžengiant lenkams, kaip matyti iš Gardino karo komendanto krn. N. Demidovo raporto krašto apsaugos ministrui, Sofijos g. 26, prie namo, kur buvo Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko štabas,

172 Pulkininkas Uspenskis. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I-1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, p. 170.

173 Приказ по I пешому белорускому Городзенскому паўку № 120, 1 мая 1919 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 23, l. 298.

174 Рапортъ коменданта м. Городно Министру обороны, 1 мая 1919 г. № 762. *Ten pat*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 480.

175 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 226.

176 Pulkininkas Uspenskis. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I-1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, p. 171.

177 Секретный докладъ Осведомительскаго отдела министру по Белорусскимъ деламъ. *LCVA*, f. 395, ap. 1, b. 13, l. 5.

178 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 330.

buvo iškelta Lenkijos vėliava, o Lietuvos – nuimta¹⁷⁹. Beje, vėliau išsiaiškinta, kad ją nuplėšė lenkų kareiviai. Baltgudžių pulkas turėjo dalyvauti Lenkijos kariuomenės sutikime, tačiau laikinojo Lietuvos vyriausybės įgaliojimo Gardine sekretoriui Stasiui Lozoraičiui patarus, tai daryti atsisakyta.

Pirmąsias tris dienas lenkai Gardine kėlė pobūvius, juose dalyvavo visuomenės organizacijų atstovai, į juos buvo pakviesti ir Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko karininkai¹⁸⁰.

Kodėl lenkai kuriam laikui paliko Pirmąjį baltgudžių pėstininkų pulką Gardine, atsakė pats Juzefas Pilsudskis savo laiške Leonui Vasilevskiui (*Leon Wasilewski*), kuriame rašė, kad geri lenkų santykiai su šiuo pulku menkina Lietuvos Tarybos svarbą ir įtaką gudams, ir nurodė šį argumentą dažnai kartoti visose derybose ir spaudoje¹⁸¹.

Balandžio 29 d. Gardine buvo surengtos pamaldos ir paradas, kuriame gen. V. Falevičiaus įsakymu dalyvavo ir dalis Baltgudžių pulko. Pažymėtina, kad parade nedalyvavo Gardino gudų karo komendantas ir komendantūros karininkai, nors gudų karinės įgulos viršininkas, Baltgudžių pulko vadas, jiems ir buvo įsakęs dalyvauti¹⁸².

Pirmosiomis dienomis lenkų kariuomenė su Baltgudžių pulku ir vietos gyventojais elgėsi lojaliai. Miesto gatvėse buvo išklijuoti skelbimai, kuriuose teigta, kad čia lenkai atėjo ne užkariauti, o išvaduoti krašto iš bolševikų, kartu pažadėta: „*Mes iš čia išeisime, o jūs vėl būsite krašto šeimininkais, dirbsite tik sau, o ne kitiems. Lenkija atsiųs čia daug maisto produktų, anglies, geležies, žibalo. Mylėkime viens kitą, apsivienykime...*“¹⁸³

Gardino tvirtovės komendantas gen. V. Falevičius atvyko į Baltgudžių pulko kareivines, norėdamas susipažinti su daliniu. Jį pristatė naujasis laikinai einantis pulko vado pareigas krn. I. Antonovas. Gen. V. Falevičius apžiūrėjo 4 rikiuotės kuopas, Kulkosvaidžių kuopą ir neseniai iš Kauno atvykusią lietuvių Pirmojo pėstininkų pulko kuopą. Lenkų generolas su gudais sveikinosi ir kalbėjo rusiškai, su lietuvių kuopa – lietuviškai. Per apžiūrą generolas ypač domėjosi pulko sudėtimi pagal tikybą. Gen. V. Falevičius, padėkojęs už apžiūrą, išreiškė pasi-

179 Рапортъ коменданта м. Городно Министру обороны. 1 мая 1919 г. № 760. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 481.

180 Рапортъ полковника Успенскаго о положеніи 1-го пехотнаго Гродненскаго Белорусскаго полка начальнику генеральнаго штаба. *Езовите К. Белорусы и поляки. Документы и факты изъ исторіи окупаціи Белоруссии поляками въ 1918 и 1919 годахъ*, с. 89.

181 Łach W. B. Polityka Litwy wobec białoruskich oddziałów wojskowych. *Przegląd Wschodnio-europejski*, t. 5/2, p. 64.

182 Laikinojo Lietuvos Vyriausybės įgaliojimo Gardine sekretoriaus S. Lozoraičio pranešimas krašto apsaugos ministrui. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 465–467.

183 Pulkininkas Uspenskis. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I–1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, p. 170–171.

tenkinimą, kad pulkas dėl rikiuotės, drausmės ir sargybų tarnybos mieste nė kiek ne prastesnis už lenkų legionus, ir paprašė šiuos žodžius perduoti Lietuvos kariuomenės vadui, esančiam Kaune¹⁸⁴.

Tačiau balandžio 28 d. 1 val. nakties lenkų legionininkų dalinys, apsupęs gudų husarų eskadroną, iš anksto neįspėjęs, pradėjo nuginkluoti kareivius. Eskadrono vadas, vadovaudamasis susitarimu su lenkais, įsakė nesipriešinti.

Lenkai ėmėsi ir kitų provokacijų. Pradėjo trukdyti gudų kareiviams eiti sargybą, bandė juos nuginkluoti, ižeidinėjo, vadindami „geltonąją gvardiją“, ir pan. Taip pat jie tarp pulko karininkų ir kareivių išplėtė agitaciją, kviesdami į naujai formuojamą Katalikų baltgudžių pulką, vadovaujamą lenkų rotmistro Rotšteino, žadėdami gerą aprūpinimą. Dalis pulko karininkų ir kareivių neatsispyrė šiai pagundai, su apranga ir ginklais perbėgo pas lenkus, tarp jų ir buvęs pulko adjutantas krn. J. Macelis, krn. Žemlo, rengėsi pereiti ir krn. Kizenevskis. Mieste suimtus pulko kareivius lenkai paleisdavo su sąlyga, kad jie stos į jų pulką¹⁸⁵.

Susiklosčius tokiai padėčiai, pulko vadas krn. E. Jezovitovas kreipėsi į krašto apsaugos ministrą siūlydamas Gardine palikti tik 2 kuopas ir kulkosvaidžių komandą, pulko štabą, Kaune – Baltgudžių karinį biurą ir Atsargos kuopą, o likusią pulko dalį perkelti į Marijampolę¹⁸⁶. Tačiau krašto apsaugos ministras A. Merkys ir Generalinio štabo viršininkas gen. Silvestras Žukauskas nusprendė palikti pulką Gardine, taip demonstruodami, kad čia yra Lietuvos kariuomenė. Šis sprendimas rodo, kad šie veikėjai, ypač gen. S. Žukauskas, neišmanė politikos. Jie, matyt, net nepagalvojo, kad Lietuvos kariuomenės Baltgudžių pulko palikimas lenkų užimtame Gardine leis lenkams tarptautinei visuomenei parodyti, kad gudai su Lenkija palaiko unijinius ryšius ir gudų kariuomenė prisijungia prie jos kariuomenės. Nebuvo svarstyta, kokią įtaką lenkai padarys kariams gudams ir ar saugu palikti karinį dalinį kitos valstybės, su kuria nėra sudaryta jokių sutarčių, kariuomenės užimtoje teritorijoje. Tačiau bent tuo metu santykiai su lenkais iš esmės buvo neblogi.

Gegužės 2 d. Gardino pilies lenkų komendantas gen. V. Falevičius laikinai einančiam pulko vado pareigas plk. I. Antonovui įsakė mieste likviduoti Baltgudžių karo komendantūrą – ją arba sujungti su pulku, arba iškelti už Gardino ribų. Kadangi komendantas krn. N. Demidovas buvo išvykęs į Kauną, krn. I. Antonovas kreipėsi į krašto apsaugos ministrą ir jį informavo apie lenkų reikalavimus. I. Antonovo nuomone, Gardino komendantūrą reikia perkelti į Lietuvos

184 Ten pat, p. 171.

185 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 331; Секретно. Телефонограмма В. Козлова министру белорускихъ делъ. 6 мая 1919 г. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 315.

186 Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка Министру обороны Литовской Республики. 29 апреля 1919 г. № 4 (путевой). LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 460.

teritoriją, tą patį jis siūlė padaryti ir su pulku, nes, nors lenkai kol kas pakančiai žiūrėjo į gudų karius, jautėsi nemaža įtampa¹⁸⁷.

Gegužės 3 d. lenkams švenčiant Konstitucijos dieną, Gardine įvyko kariuomenės paradas, kuriame dalyvavo visi Baltgudžių pulko karininkai. Kadangi lenkai savo orkestro neturėjo, jų parade grojo Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko orkestras¹⁸⁸.

Tačiau ir šiomis sudėtingomis aplinkybėmis pulkas tebebuvo pavaldus Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijai ir vykdė jos nurodymus. Nuo krn. I. Antonovo vadovavimo pulkui pradžios balandžio 26 d. iki gegužės 6 d., t. y. per 10 dienų, jo kareivių skaičius išaugo nuo 270 iki 422¹⁸⁹. Tokia karių pagausėjimo priežastis buvo lenkų gana palankus pulko vertinimas. Tačiau pažymėtina, kad buvo ir dezertyrų, kurie su ginklais pas juos perbėgo. Tuo metu buvo suformuotos 4 naujos komandos: Mokomoji (22 kareiviai), Žvalgybos (12 kareivių), Granatų (12 kareivių) ir Ryšių (12 kareivių). Tačiau tuometėmis sąlygomis buvo nerealu greitai sukomplektuoti pulką. Kad šį procesą pagreintų, laikinai einantis pulko vado pareigas krn. I. Antonovas 1919 m. gegužės 6 d. paprašė Krašto apsaugos ministerijos gauti lenkų leidimą pulko karininkams, verbuojantiems savanorius, laisvai judėti jų kontroliuojamoje gudų teritorijoje, laiku ir pakankamai dalinai finansuoti, be pasigailėjimo iš pulko atleisti bolševikinės orientacijos karininkus ir kareivius, taip pat karininkus, kurie nepalaiko dalinyje drausmės ir kuriems tarnyba jame yra tik pragyvenimo šaltinis, pagaliau padidinti karių atlyginimą iki 200, o gyvenančių su šeimomis – iki 300 markių per mėnesį¹⁹⁰.

Deja, Krašto apsaugos ministerija po poros dienų, kai gavo šį prašymą, pulkui skyrė vos 85 tūkst. markių, o ne sąmatoje gegužės mėnesiui numatytus 436 tūkst. Taip atsitiko dėl nestabilios Gardino krašto padėties ir neaiškių gudų pulko veiklos perspektyvų. Pažymėtina, jog per visą gyvavimo laikotarpį pulkas išleido apie 1,2 mln. markių valstybės lėšų¹⁹¹. Tačiau nuo balandžio mėn. prie pulko finansavimo ėmė prisidėti ir Baltarusijos Liaudies Respublikos vyriausybė, skyrusi dalį gautos iš Ukrainos Liaudies Respublikos 4 mln. markių paskolos¹⁹².

187 Спешно. Секретно. Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка Министру обороны. 2 мая 1919 г. № 993/с. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 460.

188 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 226.

189 Докладъ командзера 1-го пешаго Беларускаго полка офицера И. Антонова военному министру. 6 мая 1919 г. № 993/с. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 483.

190 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 331; Докладъ командзера 1-го пешаго Беларускаго полка офицера И. Антонова военному министру. 6 мая 1919 г. № 993/с. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 483.

191 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 331.

192 Грицкевич А. Западный фронт РСФСР. Борьба между Россией и Польшей за Белоруссию, <https://www.litmir.me/br/?b=549263&p=1> [žr. 2019-03-01].

Balandžio 26 d., išvykdamas į Kauną, pulko vadas krn. K. Jezovitovas laikinai einančiam pulko vado pareigas krn. I. Antonovui įteikė sąrašą karininkų, kuriuos, siekiant pagerinti atmosferą dalinyje, buvo nuspręsta atleisti. Gegužės pradžioje šiuo klausimu jis kreipėsi į krašto apsaugos ministrą ir, gavęs jo pritarimą, nurodė I. Antonovui į sąrašą įtrauktus karininkus atleisti. Krn. I. Antonovas parengė atitinkamą įsakymą ir kreipėsi į krašto apsaugos ministrą dėl pulko vado padėjėjo A. Uspenskio, štabo viršininko P. Ravičiaus-Ščerbos, pulko adjutanto J. Macelio, 1-ojo bataliono vado E. Jansonso, 3-iosios kuopos vado V. Talkovskio ir Neriškiutės kuopos vado V. Zagorskio atleidimo. Tačiau buvo atleistas tik adjutantas J. Macelis, kitų atleidimo procedūrą dėl Krašto apsaugos ministerijos juriskonsultso Emilio Vimerio pradėto tyrimo dėl minėto pulko karininkų skundo nurodyta sustabdyti¹⁹³.

Nelabai aiškios Baltgudžių pulko su lenkais sudarytos sutarties aplinkybės kėlė nerimą Krašto apsaugos ministerijai ir Lietuvos vyriausybei. Padėties iš-tirti gegužės 5 d. į Gardiną atvyko Krašto apsaugos ministerijos juriskonsultas E. Vimeris. Jis dėl sutarties pasirašymo ir kolektyvinio karininkų skundo dėl pulko vado krn. K. Jezovitovo vadovavimo apklausė visus pulko karininkus.

Iš išlikusių apklausos protokolų matyti, kad vyresniųjų ir jaunesniųjų karininkų nuomonės skyrėsi, tad ne visi pulko karininkai pritarė pulko vadovybės sprendimui pasirašyti sutartį su lenkais. Aktyviausiai už sutarties pasirašymą ir už tai, kad pulkas liktų Gardine, agitavo karininkai V. Juškevičius, P. Ravičius-Ščerba, V. Zagorskis ir E. Jansonas. Telefonu gavus Krašto apsaugos ministerijos įsakymą priešintis lenkams, jie, vadovaudamiesi pasirašyta sutartimi, pasiekė, kad įsakymas dėl išsikėlimo iš Gardino nebūtų vykdomas. Be to, buvo konstatuota, kad pulko karininkai visiškai nesuvokia politinės situacijos. Daugelis iš jų kalbėjo, kad kol kas kariauti su lenkais netikslinga, nes dar tebėra stiprus bendras priešas – Sovietų Rusija. Buvo išvelgta nemenka ir pulko vado krn. K. Jezovitovo kaltė. Slegiantį įspūdį pulko karininkams padarė pastarojo nesikišimas į pulko vidaus gyvenimą ir jo polonofobiška politika. Tai sudarė sąlygas šiems karininkams bandyti pakeisti pulko vadą¹⁹⁴. Sutartį pasirašę pulko karininkai A. Uspenskis, P. Ravičius-Ščerba ir V. Juškevičius gegužės 12 d. buvo iškviesti į Kauną. Jiems išvykus, pulko vado padėjėju ir štabo viršininku buvo paskirtas krn. E. Gaidukevičius¹⁹⁵. Tačiau šių karininkų kelionė iki Kauno truko kelias dienas, nes bandė vykti per Vilnių, tačiau Vilniuje lenkai jiems nedavė

193 Репортъ камандзера 1-го пешаго Беларускаго полка министру обороны Литовской Республики. 21 мая 1919 г. № 998. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 495.

194 Ten pat, l. 403–448.

195 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 332.

E. Gaidukevičius,
Karo archyvas, t. 10, p. 227

išvados buvo panašios. Jų nuomone, ši sutartis buvo pasirašyta dėl to, kad, viena vertus, nesulaukta aiškių aukščiausiosios karinės vadovybės nurodymų, tad vadovaujantis pulkui karininkas sutriko, negalėdamas laikytis nustatytos Apsaugos ministerijos nurodymų vykdymo tvarkos, kita vertus, karininkai visiškai neišmanė politikos ir nesugebėjo įvertinti einamųjų įvykių. Be to, karininkus labai paveikė pulko vado K. Jezovitovo visiškas nesikišimas į pulko gyvenimą, jo arogancija bendraujant su pavaldiniais, nuolatinis nedalyvavimas pulko veikloje jam sunkiomis akimirkomis, jo polonofobiška politika, kuri sukėlė lenkų valdžios priešišką pulkui¹⁹⁸.

Tuo tarpu pulke, kaip nustatė žvalgybininkai, labai aktyviai agitavo karininkai V. Juškevičius, P. Ravičius-Ščerba, V. Zagorskis ir E. Jansonas, dėję visas pastangas, kad pulkas pasilikėtų Gardine. Čia jiems labai pasitarnavo Krašto apsaugos ministerijos nurodymas: jei Gardiną bandytų užimti lenkai – priešintis. Šį nurodymą prolenkiški agitatoriai laikė svarbiausiu, siekdami sulaikyti pulką Gardine, nors, kai lenkai žengė į miestą, pulkas jiems nesipriešino.

Gegužės 10 d., gavusi Lietuvos karinės vadovybės įsakymą, iš Gardino išvyko lietuvių Pirmojo pėstininkų pulko kuopa. 7 val. ją iškilmingai išlydėjo Gardino komendantūros 2-oji kuopa ir husarų eskadronas, vadovaujamas

leidimo keliauti, todėl teko grįžti į Gardiną ir iš ten vykti per Suvalkus¹⁹⁶.

Minėtų pulko karininkų apklausa Kaune užtruko iki gegužės 27 d., tačiau nė vienas iš jų nebuvo patrauktas teisminėn atsakomybėn. Jų parodymai patvirtino E. Vimerio padarytas išvadas, jog pulko vadovybė, nesuprasdama Lietuvos ir Lenkijos konflikto esmės, nematė nieko blogo, jog su Lenkijos kariuomene bus pasirašyta atitinkama sutartis¹⁹⁷.

Šį faktą atidžiai tyrė ir Generalinio štabo Informacijų skyrius, kurio darbuotojai, priešingai nei E. Vimeris, naudojosi ir operatyvine informacija, tačiau vis dėlto visų

196 Рапортъ командзера 1-го пешаго Беларускаго полка министру обороны, 19 мая 1919 г. № 1307. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 168.

197 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 332.

198 Секретный докладъ Осведомительскаго отдела министру по Белорусскимъ деламъ. *LCVA*, f. 395, ap. 1, b. 13, l. 4.

krn. M. Glinskio, bei pulko orkestras¹⁹⁹.

Nuo gegužės vidurio karių skaičius dėl neaiškios pulko padėties ėmė mažėti. Gegužės pabaigoje pulke liko tik 37 karininkai ir apie 200 kareivių²⁰⁰. O lenkai Gardine vis labiau įžūlėjo. Vieną dieną Gardino tvirtovės lenkų štabas pareikalavo, kad Baltgudžių pulkas atiduotų telefonus ir kitą inžinerinį turta bei leistų naudotis fortuose dviem gudų pulko lauko virtuvėmis. Pulko vadui plk. I. Antonovui kategoriškai atsisakius, lenkai jas atėmė jėga²⁰¹.

Pulko nuginklavimas

S. Šeptyckis, https://pl.wikipedia.org/wiki/stanislaw_szeptycki

Gegužės pabaigoje lenkų Gardino karinė vadovybė, sužinojusi, kad į miestą atvyksta Juzefas Pilsudskis, atsidūrė keblioje padėtyje: Gardinas lyg ir užimtas lenkų, bet jame yra likęs Lietuvos karinis dalinys, todėl lietuvių–baltarusių fronto vadas gen. Stanislovas Šeptyckis (*Stanisław Szeptycki*) nusprendė Baltgudžių pulką nuginkluoti²⁰².

Gegužės 30 d. 10 val. pulkas gavo šį Gardino tvirtovės komendanto įsakymą:

„1 Gudų pulko vadui

Įsakau pulkui rytoj, gegužės 31 d., 10 val. ryto išvykti į Slanimą, kur būti gen. Mokržickio rezervinėje grupėje.

*Gardino Tvirtovės Komendantas
gen. Falevič 1919. V. 30²⁰³*

199 Приказ па упраўленью камэнданта м. Горадна і воінскаго начальніка Гродзенскаго ваеннага вобласнага № 102, 10-го мая 1919 г., Рапартъ командира 1-го пехотнаго Беларускаго полка Министру обороны Литовской Республики. 29 апреля 1919 г. № 4 (путевой). LCVA, f. 384, ар. 2, б. 4, л. 460.

Спешно. Секретно. Рапартъ командира 1-го пехотнаго Беларускаго полка Министру обороны, 2 мая 1919 г., № 993/с. LCVA, f. 384, ар. 2, б. 4, л. Ten pat, f. 908, ар. 1, б. 30 (byla nenumeruota).

200 Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

201 Рапартъ полковника Успенскаго о положеніи 1-го пехотнаго Гродненскаго Беларускаго полка начальнику генеральнаго штаба. *Езовитв К. Белорусы и поляки. Документы и факты изъ исторіи окупациі Белоруссіи поляками въ 1918 и 1919 годахъ*, с. 90.

202 Łach W. B. Polityka Litwy wobec białoruskich oddziałów wojskowych. *Przegląd Wschodnio-europejski*, t. 5/2, p. 65.

203 Командиру 1-го пех. Беларускаго Гродненскаго полка. LCVA, f. 384, ар. 2, б. 4, л. 525.

Gen. S. Žukauskas,
Lietuvių albumas, p. 59

Krn. I. Antonovas jį vykdyti atsisakė, bet su šiuo lenkų vadovybės reikalavimu supažindino Krašto apsaugos ministeriją ir paprašė jos nurodymų. Kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas krn. I. Antonovui telefonu atsakė, jog Lenkijos karinė vadovybė neturinti teisės nurodinėti Lietuvos vadovybės kompetencijai priklausančioms karinėms dalims. Krn. I. Antonovas tą pačią dieną pasiuntė gen. V. Falevičiui šį gen. S. Žukausko įsakymą, primindamas, jog pulko išvykimas į Slanimą prieštarautų 1919 m. balandžio 23 d. Lenkijos kariuomenės vadovybės ir Baltgudžių pulko sudarytai karinei sutarčiai²⁰⁴. Atsakydamas krn. I. Antonovas rašė:

„Gardino Tvirtovės Komendantui

Tamstos įsakymas iš gegužės 30 d. Nr. 12 apie man patikėto pulko išvykimą iš Gardino tvirtovės į Slanimą, kur būti generolo Mokržickio armijos rezerve, yra visai priešingas dėl lenkų ir gudų draugiškų santykių karinei sutarčiai, 1919 m. balandžio 23 d. pasirašyti pavesto man pulko atstovų ir Lenkų vyriausiosios karinės vadovybės atstovo papulkininkio Nienevskio. Pranešęs Tamstos įsakymą savo Vyriausybei, telefonu gavau šį įsakymą: „1-mo gudų Gardino pulko vadui. Lenkų kariuomenės vadovybė neturi teisės įsakinėti Lietuvos kariuomenės vadovybėje esančioms dalims. Lietuvos kariuomenės vyriausiasis vadas generolas Žukovski [Žukauskas – G. S.]“

Priedas: Susitarimo nuorašas,

Pulko vadas karininkas Antonov.

Pulko štabo viršininkas karininkas Gaidukevič.

Pulko adjutantas karininkas Kosticevič.“²⁰⁵

Gegužės 31 d. 9 val. ryto gen. V. Falevičius pranešė krn. I. Antonovui gavęs raportą ir pakartojė, jog įsakymas Baltgudžių pulkui vykti į Slanimą turi būti įvykdytas, atsakomybę už padarinius prisiima lenkų vadovybė. Jei pulkas įsakymo neįvykdys, bus nuginkluotas²⁰⁶:

204 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 332.

205 В. спешне. Секретно. Коменданту крепости Гродно. LCVA, f, 929, ap. 4, b. 29, l. 4.

206 Протоколъ опроса солдатъ, бежавшихъ изъ Гродна. Езовитв К. Белорусы и поляки. Документы и факты изъ исторіи оккупаціи Белоруссіи поляками въ 1918 и 1919 годахъ, с. 71.

„Slaptai ir skubiai.

1 gudu pulko vadui.

Tamstos raportą Nr. 1001 gavau. Įsakymas pulkui išvykti į Slanimą turi būti išpildytas. Lenkų kariuomenės vadovybė pasiima sau galimas pasėkas.

Tvirtovės Komendantas

gen. Falevič

1919. V. 31.²⁰⁷

Tos pačios gegužės 31 d. atsakyme gen. Falevičiui pulko vadas krn. I. Antonovas pareiškė, jog tokio įsakymo įvykdymas būtų Tėvynės ir Vyriausybės išdavystė, o jo pareiga – vykdyti Lietuvos kariuomenės vado įsakymą. Atsakymas skambėjo taip:

„Gardino Tvirtovės Komendantui.

Raportas

Į Tamstos slaptą ir skubu įsakymą iš gegužės 31 d. Nr. 13, pareiškiu, kad jį įvykdžius išduočiau savąją Tėvynę ir Vyriausybę. Turėdamas kategorišką Lietuvos kariuomenės vado įsakymą, kurį gegužės 30 d. aš Tamstai pranešiau raportu Nr. 1001, manau, kad man pavesto pulko pareiga yra vykdyti Lietuvos kariuomenės vado įsakymą.

Pagal susitarimo § 3 laikau sau būtinus Gardino tvirtovės lenkų komendanto įsakymus tik tvirtovės ribose ir komendanto kompetencijoje.

Pulko vadas Antonov

Pulko štabo viršininkas kar. Gaidukevič

Pulko adjutantas Kosticevič

1919. V. 31.

Nr. 1002.²⁰⁸

Gegužės 31 d. 12 val. pulko vadas gavo V. Falevičiaus įsakymą, kuriame buvo nurodyta, jog 18 val. pulkui bus skirtas traukinys. Už šio įsakymo nevykdymą atsako pulko vadovybė. 16 val. 40 min. krn. I. Antonovui telefonu paskambinęs lenkų brigados vadas plk. Boleslovas Frejus (*Bolesław Frej*) pasitikslino, ar pulkas vyksiąs į Slanimą. I. Antonovas kategoriškai tai daryti atsisakė motyvuodamas tuo, kad negavo krašto apsaugos ministro nurodymo ir kad šis įsakymas prieštarauja su lenkais pasirašytam susitarimui. Gavęs neigiamą atsakymą, plk. B. Frejus, lydimas dar vieno karininko ir kareivių kuopos, apie 18 val. pasirodė pulko štabe. Einančio pulko vado pareigas krn. E. Gaidukevičiaus jis paprašė atšaukti pulko sargybas, sargybinių ginklus sudėti prie pinigų dėžės. Tai ir buvo

207 Командиру 1-го пех. Белоррусского Гродниенского полка. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 524.

208 В. спешно. Секретно. Коменданту крепости Гродно. *Ten pat*, l. 527.

padaryta. Tada B. Frejus pastatė savo sustiprintas sargybas aplink štabo pastatą, prie pinigų dėžės, telefono stoties ir kitose vietose. Pulko sargybiniai ir kiti štabe buvę kareiviai buvo nuvesti į kareivines. Pulko karininkams buvo įsakyta ginklus pagal išduotą liudijimą perduoti tvirtovės štabui. Tik vakare apie 17 val. 30 min. jie buvo paleisti namo.

Su nuginkluojamais pulko karininkais buvo elgiama taip, kad šokiravo net kai kuriuos lenkų karininkus, nes ne visada tai darant buvo laikomasi karininkų garbės reikalavimų. Kaip pavyzdį galima pateikti lenkų elgesį su einančiu pulko vado pareigas krn. I. Antonovu. Nuo gegužės 28 d. I. Antonovas sirgo plaučių uždegimu ir buvo savo bute. Į jo butą įsiveržė 4 ginkluoti lenkų kareiviai be karininko ir kategoriškai pareikalavo atiduoti ginklą. Žinodami, kad I. Antonovas yra pulko vadas ir pulkininkas, jie elgėsi taip, kaip su karininkais elgėsi rusų bolševikai²⁰⁹.

Kiek vėliau panašiai buvo nuginkluota ir Gardino komendantūra.

Pažymėtina, kad nors einantis pulko vado pareigas krn. I. Antonovas buvo įsąkęs karininkams būti kuopose ir komandose, šį įsakymą įvykdė tik 3 karininkai: S. Novikas, Ščyglovas ir Arcyševičius. Taigi, kareiviai buvo palikti beveik vieni.

Tuo pat metu, gegužės 31 d., apie 16 val. 45 min., mjr. Mazuro vadovaujamas lenkų dalinys, išsiskleidęs grandinėmis, su kulkosvaidžiais iš visų pusių apsupo pulko kareivines. Apsupusiems kareivines lenkų kareiviams buvo skubiai vežami šoviniai, granatos ir kitos priemonės. Krn. I. Antonovas, nenorėdamas duoti lenkams pagrindo apkaltinti gudus maištu ir tuo pateisinti savo veiksmus, įsakė pulkui ginklu lenkams nesipriešinti. Pažymėtina, kad, matyt, pasipriešinimas nepasirengusiam gynybai pulkui būtų nieko gero nedavęs, tik puikią progą lenkams pasiteisinti, kad jie nuslopino sukilusį dalinį.

Įžengusį į kareivines lenkų karininką sutiko budintis pulko karininkas. Lenkų karininkas įsakė kareivinėse esantiems kareiviams atsistoti ramiai prie savo spintelių ir atiduoti visą turimą ginkluotę. Piramidėse stovintys šautuvai ir turimi šoviniai buvo sudėti į dėžes ir išvežti į tvirtovės štabą. Visus kareivius kruopščiai apieškojo, atėmė ne tik valdiškus, bet ir asmeninius daiktus. Lenkai nuginklavo pulką, išplėšė drabužių, maisto produktų sandėlius ir pulko vežimais viską rengėsi išsivežti. Kažkuriam pulko karininkui (tikriausiai E. Gaidukevičiui) pavyko susisiekti su Gardino tvirtovės komendantu, kurio įsakymu

209 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 333. Срочно. Секретно. Рапортъ командира 1-го пешаго Беларускаго полка главнокомандующему Литовской армии. 1 июня 1919 г. № 1012. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 522–523; Доклад поручыка 1-го Беларускага Гродзенскага полка С. Новіка господаміну міністру беларускіх дзел. 7 красавіка 1920 г. № 39. LCVA, f. 395, ap. 1, b. 5, l. 39; Протоколъ опроса солдатъ, бежавшихъ изъ Гродна. *Езовитв К. Беларусь и поляки. Документы и факты изъ исторіи оккупаціи Беларусіи поляками въ 1918 и 1919 годахъ*, с. 71.

visas pulko sandėliuose esantis turtas, išskyrus ginklus ir šaudmenis, buvo pakeltas, tačiau iš pulko kuopų paimtas ir į vežimus sukrautas turtas buvo išvežtas. Kitą dieną buvo gražinti pulko arkliai.

Nuginkluojant pulką nukentėjo jo kareiviai, nes mjr. Mazura leido saviškiams plėsti gudų turtą, todėl jie nuvilko nuo kareivių geresnes uniformas, atėmė iš jų pinigų ir kitą turtą. Iš vieno kareivio buvo pavogta 1000 markių, kurias jis buvo gavęs iškeisti, kad kareiviams būtų sumokėti atlyginimai. Prievarta iš kareivių atimtas turtas taip ir nebuvo gražintas.

Birželio 1 d. buvo nuplėšta Lietuvos tautinė vėliava ir iškelta Lenkijos. Krn. E. Gaidukevičiui apie tai pranešus Gardino tvirtovės komendantui gen. V. Falevičiui, šis paaiškino, kad tai – kareivių savivalė, ir įsakė Lenkijos vėliavą nukabinti, tačiau ji iškabojo visą dieną. Tą pačią dieną mjr. Mazura iš pulko areštines paleido visus suimtuosius, tarp jų – 3 jau nuteistus, pareiškęs, kad jis nesiruošia jų saugoti, o paleistieji turėjo pasirašyti pasižadėjimą, kad pereina tarnauti į Lenkijos kariuomenę. Tą dieną buvo iškrėsti visų pulko karininkų butai. Krečiant (atėmė rastus ginklus ir šovinius) prapuolė daug karininkų asmeninių daiktų, produktų ir t. t. Krėtė kareiviai „poznaniečiai“, nedalyvaujant karininkams, elgdamiesi storžieviškai, be jokio raštiško kratos įsakymo.

Lietuvių ir gudų vėliavos ir iškabos su Lietuvos ženklu buvo nuplėštos. Lenkų žandarai pajuokai jas vilko dulkėtomis gatvėmis, jų vietoje visur buvo iškelti lenkų ženklai ir vėliavos, ginkluoti lenkų kareiviai gatvėse publikos akivaizdoje prievarta nurengdavo ir apiplėšdavo jau nuginkluotus gudų kareivius²¹⁰.

Tą pačią dieną pulko vadas krn. I. Antonovas lenkų Gardino tvirtovės komendantui parašė 3 lapų protestą, kuriame aprašė lenkų veiksmus ir pareikalavo gražinti atimtą pulko turtą, o jį patį paleisti iš namų arešto²¹¹.

Baltgudžių pulko kariams ir karininkams katalikams buvo siūloma stoti į Lenkijos kariuomenę²¹². Aktyviai gudus stoti į lenkų formuojamą Baltgudžių katalikų pulką, vadovojamą lenko rotmistro Rotšteino, agitavo ir Gardino gyventojai lenkai. Jie visokeriopai koneveikė gudų karininkus teigdami, kad šie priklausą kažkokiai „geltonajai gvardijai“. Į lenkų formuojamą pulką perėjo kai kurie kareiviai. Pulko vadui krn. I. Antonovui, kad ir sergančiam, irgi buvo pasiūlyta pereiti pas lenkus²¹³.

210 Pulkininkas Uspenskis. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I-1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, p. 171–172.

211 В. спешно. Секретно. Рапортъ командзера 1-го пешаго Беларускаго полка Коменданту крепости Гродно. 1 июня 1919 г. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 528–529.

212 Мельников И. Под знаком «Витиса», <http://www.istpravda.ru/bel/research/1287/> [žr. 2018-06-14].

213 Телефонограмма Минстру Беларускихъ делъ, 6 апреля 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 29, l 102.

Kadangi laikinai pulko vado pareigas einantis plk. I. Antonovas sirgo, be to, dar buvo ir suimtas, nuginkluotam pulkui ėmėsi vadovauti krn. I. Antonovo padėjėjas krn. E. Gaidukevičius.

Sužinojęs apie pulko nuginklavimą, Lietuvos kariuomenės vyriausiasis vadas gen. S. Žukauskas gen. V. Falevičiui nusiuntė telefonogramą, kurioje buvo rašoma: „*Sulig mano įsakymo Baltgudžių pulkas turi pereiti iš Gardino į Suvalkus. Prašau pulką išleisti ir sugrąžinti ginklus ir visą turtą, paimtą nuo minėto pulko.*“²¹⁴ Tačiau lenkai į tai nekreipė dėmesio.

Birželio 2 d. krn. E. Gaidukevičius išsiuntė Gardino tvirtovės komendantui gen. Falevičiui raportą:

*„Labai skubu. Slapta. Gardino tvirtovės komendantui
Raportas.*

Prašau Jūsų Ekscelenciją:

1) tuojau grąžinti arklius, vežimus ir kitą pulko turtą, be kurio pulkas negali gyvuoti;

2) nuimti nuo pulko štabo lenkų vėliavą ir iškabinti lietuvių ir gudų vėliavas;

3) atimti iš pulko visas lenkų sargybas, paliekant, jeigu randate reikalingu, laikiną kontrolę pulko telefono stotyje;

4) leisti naudotis telefonu ir tuojau grąžinti visą turtą, paimtą iš telefono stoties ir pulko štabo raštinės;

5) imtis pačių energingiausių priemonių, kad patruliai neleistų lenkų kareiviams savavališkai gatvėse nuvilkti ir plėšti gudų kareivius;

6) atnaujinti normalius santykius, kurie tarp gudų ir lenkų jau pablogėjo; įsakyti, kad lenkų kareiviai būtinai atiduotų pagarbą gudų karininkams ir jokiū būdu nesielgtų kiršinančiai;

7) kuo greičiausiai paleisti pulko vadą, karininką Antonovą, kaip neteisėtai areštuotą, ir grąžinti pulko ir visų karininkų atimtus ginklus;

8) remiantis sudaryto raštu susitarimo 2 § visai nesikišti į pulko vidaus reikalus. Liautis paleidinėti areštuotus pulko kareivius, nes vakar vėl pabėgo su valdišku turtu iš areštinės paleistasis. Liautis imti iš pulko kareivinių į lenkų kariuomenę gudų kareivius su pulko turtu.

L. e. pulko vado p.

Karininkas E. Gaidukevič

*Pulko adjutantas Karininkas Kosticevič.*²¹⁵

Tą pačią dieną krn. E. Gaidukevičius gen. V. Falevičiui nusiuntė ir antrąjį

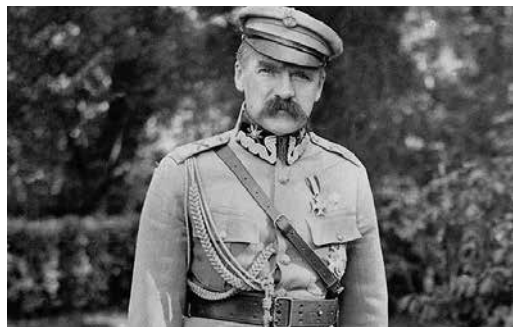
214 Telefonograma gen. V. Falevičiui Nr. 1808. *Ten pat*, l. 7.

215 В. спешно. Секретно. Рапортъ вр. командира 1-го пешаго Беларускаго полка коменданту крепости Гродно. 2 июня 1919 г. № 1010. *Ten pat*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 531.

raportą, kuriame informavo, kad, nepaisant generolo pažado, duoto telefonu, skubiai iš pulko teritorijos pašalinti lenkų sargybas, jos dar tebestovi. V. Gaidukevičius paprašė šias sargybas skubiai pašalinti²¹⁶.

Kitą dieną lenkų sargybos nebeliko, ir pulkas tęsė kareivių mokymą, tik be ginklų.

Nuo nuginklavimo iki likvidavimo

J. Pilsudskis

1919 m. birželio 2 d. krn. E. Gaidukevičius, sužinojęs, kad į Gardiną atvyksta Juzefas Pilsudskis, nuvyko pas gen. V. Falevičių paprašyti, kad leistų su juo susitikti. Gen. V. Falevičius neprieštaravo ir jį pasiuntė pas J. Pilsudskio traukinio komendantą, įteikęs raštelį, kuriame buvo parašyta, jog Gardino tvirtovės komendantas neprieštaruoja, kad

kpt. E. Gaidukevičiui būtų leista susitikti su Lenkijos valstybės vadovu.

Nuvykęs su šiuo rašteliu į stotį, E. Gaidukevičius kreipėsi į majorą Tadeušą Kaspzyckį (*Tadeusz Adam Kasprzycki*), kad praneštų J. Pilsudskiui apie E. Gaidukevičiaus pageidavimą. J. Pilsudskis audienciją skyrė kitą dieną. Lenkų istoriko V. Lacho nuomone, J. Pilsudskis norėjo sušvelninti lenkų ir gudų nesutarimus, todėl nusprendė susitikti su Baltgudžių pulko vadu²¹⁷.

Birželio 3 d. miesto pilyje J. Pilsudskis iškilmingai priėmė įvairių Gardino organizacijų atstovus. Pirmasis buvo pakviestas krn. E. Gaidukevičius. Jis šį priėmimą aprašė taip:

„Pilsudskio priimtas, kreipiausi į jį šiais žodžiais:

„Ar Lenkų valstybės viršininkas žino, kad neatsižvelgiant į draugišką ir lojalų pulko laikymąsi lenkų atžvilgiu ir nežiūrint sudaryto susitarimo, pagal kurį pulkui buvo garantuotas vidaus tvarkymasis, palaikymas ryšių su Lietuvos Vyriausybe ir pulkas pripažintas Lietuvos kariuomenės dalimi, kuriai garantuojamas laisvas, pagal norą, išvykimas į Lietuvą, vis dėlto užvakar pulkas buvo nuginkluotas. Griežtai protestuodamas dėl susitarimo sulaužymo ir drauge trokšdamas kuo greitesnio teisingo šios padėties likvidavimo, prašau grąžinti pulkui neteisėtai at-

216 Копія дапроса салдатоў 1-го пеш. Беларускага Гродзенскага поўка, які асьведчае становішчэ поўка у Городні. *Ten pat*, l. 534.

217 Łach W. B. Polityka Litwy wobec białoruskich oddziałów wojskowych. *Przegląd Wschodnio-europejski*, t. 5/2, p. 65.

imtus ginklus ir, jei pulko buvimas Gardine lenkams nepageidaujamas, leisti jam išvykti, kas numatyta susitarimo antruoju straipsniu, ten, kur nurodys Lietuvos Vyriausybė.“

Į tai Pilsudskis man atsakė, kad apie pulko nuginklavimą jisai žino. Pulkas buvo nuginkluotas, nes neįvykdė gen. Šeptyckio įsakymo vykti į frontą. Aš pasakiau, kad, einant susitarimu, pulkas neprivalo klausyti Lenkų vadovybės, taigi ir gen. Šeptyckio. Jis gali klausyti tik tvirtovės komendanto įsakymo, ir tai tik tuo atveju, jei Gardino tvirtovės ribose tektų kautis su bolševikais. Pilsudskis atsakė, jog labai gailisi, negalėsiąs gen. Šeptyckio įsakymo pakeisti. Duodamas suprasti, kad audiencija baigta, padavė ranką. Po to Pilsudskis išėjo į bendrą salę ir susirinkusiems maždaug šiaip pasakė: „Čia mes esame tik svečiai. Iš čia išeisime tikėdami, kad išeidami paliksime jums apie save geriausiai atsiminimus.“²¹⁸

Taigi, šis susitikimas nebuvo vaisingas.

Tačiau pulkas, kad ir nuginkluotas, vis dar egzistavo, todėl ir toliau jame buvo mokomi kareiviai. Nors padėtis buvo įtempta, turėta šiek tiek vilties, kad ginklai bus gražinti. Pulko vadas, kiek galėjo, tiek ramino kareivius, kad viskas bus gerai. Esama nestabilia padėtimi pulke ėmė naudotis kai kurie jo kariai. Birželio 7 d. 4-osios kuopos feldfebelis Nedvedskis, paėmęs 5 kareivius, apvogė kuopos ceikhauzą²¹⁹ – išnešė 3 poras batų, 5 poras pusbačių, keletą paklodžių, apklotų ir kito turto²²⁰.

Savaitę lenkai nesikišo į pulko reikalus. Tačiau J. Pilsudskiui išvykus, birželio 10 d. buvo gautas šis įsakymas:

„1 gudų pulko vadui.

Remiantis vyriausio kariuomenės vado įsakymu Nr. 6776, Lietuvių-gudų fronto vado įsakymu Nr. 4106 ir Gardino tvirtovės komendanto įsakymu Nr. 745 įsakau:

1) Pulko karininkus iki atskiro įsakymo laikyti tvirtovės štabo žinioje;

Lenkus kareivius pasiųsti į lenkų mokomąją stovyklą Gardine;

Rytoj 9 val. paruošti perduoti visą inventorių;

Sudaryti visų karininkų ir kareivių sąrašus;

Rytoj 9 val. visus karininkus ir kareivius surinkti kareivinėse.

brigados [vadas] plk. Frejus.“²²¹

Visi suprato, kad tai – pulko veiklos pabaiga. Pulko štabas visiems karininkams ir kareiviams išdavė tarnybos lapus ir dokumentus ir pareiškė, jog Pirma-

218 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 232–233.

219 Ceikhauzas – amunicijos ir aprangos sandėlis.

220 Протоколъ опроса солдатъ, бежавшихъ изъ Гродна. *Езовитв К. Белорусы и поляки. Документы и факты изъ историі окупаціи Белоруссіи поляками въ 1918 и 1919 годахъ*, с. 72.

221 В. спешно. Управление группы бригады полковника Фрея, 10 июня, № 231. Командиру 1-го Белорусскаго полка. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 532 a. p.

sis baltgudžių pėstininkų pulkas nebeegzistuoja²²².

Jo išformuoti atvyko kuopa lenkų kareivių ir 5–6 karininkai, įsakė pulko kareivius išrikiuoti ir atlikti jų patikrinimą. Katalikai buvo atskirti ir sustatyti į atskirą rikiuotę. Stačiatikiams ir žydams įsakyta nusivilkti ir perduoti katalikams uniformas. Po to lydimi konvojaus jie buvo nuvaryti į lenkų kareivines, o stačiatikiams ir žydams įsakyta, vadovaujamiems karininkų, vykti į lenkų komendantūrą pasiimti demobilizacijos pažymėjimų. Karininkams demobilizacijos pažymėjimų neišdavė, tiesiog juos įtraukė į Gardino tvirtovės karininkų rezervo sąrašus, uždraudę išvažiuoti iš miesto²²³. Krn. N. Demidovas ir krn. A. Uspenskis trumpam buvo areštuoti²²⁴.

Kaip matyti iš Pirmojo baltgudžių pulko vado krn. I. Antonovo birželio 11 d. raporto Lietuvos kariuomenės vyriausiajam vadui, pulkas buvo išformuojamas priverstinai. Pulko kanceliarijos bylos buvo likviduotos, turtas paimtas, žadant vėliau išduoti kvitus. Kareivius lenkus išvarė į lenkiškas karines dalis, perrenge geriausiomis uniformomis, nuvilktomis nuo gudų ir žydų kareivių²²⁵.

Nors pulko dokumentus perėmė lenkai, finansinę pulko apyskaitą krn. Aleksandrui Javlenskiui vis dėlto pavyko išsaugoti. Jis, nepakluseęs gen. V. Falevičiaus įsakymui perduoti dokumentus Gardino tvirtovės štabui, apyskaitą paslėpė ir rugpjūčio pradžioje sėkmingai nuvežęs į Kauną perdavė Generaliniam štabui²²⁶.

Birželio 13 d. į pulko štabą atvykus plk. B. Frejui, pulko vadovybės vardu kpt. E. Gaidukevičius pareiškė, kad oficialiai pulko perduoti negali. Pabrėžė, kad dalį turto jau paėmė anksčiau, o knygos ir sąrašai yra raštinėje. Plk. B. Frejus, nors ir pasijutęs įžeistas, pasiūlė karininkams stoti į Lenkijos kariuomenę, bet tokių atsirado tik keletas, kiti liko tvirtovės štabo žinioje ir privalėjo kasdien atvykti užsiregistruoti²²⁷. Į Lenkijos kariuomenę tarnauti perėjo karininkas V. Richteris. Jis priėmė katalikybę ir buvo priimtas į kavalerijos pulką „Tatarska Jazda“. Krn. Žemlo irgi perėjo į „Tatarską Jazdą“. Lenkams tarnauti taip pat perėjo karininkai V. Juškevičius, P. Ravič-Ščerba, Burnachovskis, broliai Sezenevskiai, A. Gorošas, V. Zagorskis. Pastarasis, anksčiau pašalintas iš pulko dėl išėikvojimo, pradėjo

222 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 333.

223 Копія дапроса салдатоў 1-го пеш. Беларускага Гродзенскага поўка, які асьведчае становішчэ поўка у Городні. *LCVA*, f. 384, ар. 2, б. 4, л. 534–535.

224 Łatyszonek O. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923, s. 104.

225 В. спешно. Секретно. Рапортъ камандзера 1-го пешаго Беларускаго полка Главнокомандующему Литовской армии. 11 июня 1919 г. № 1022. *LCVA*, f. 384, ар. 2, б. 4, л. 532.

226 Рапортъ офицера Явленского начальнику снабжения обороны Литвы. *Ten pat*, l. 541.

227 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 233; Lietuvos kariuomenėi įsakymai Nr. 139. 1919 m. rugpjūčio 30 d.; Nr. 153. 1919 m. rugsėjo 28 d.

tarnauti lenkų Gardino komisariate ir buvo labai aktyvus pulko nuginklavimo dalyvis²²⁸.

Kiek vėliau rusams ir save laikantiems rusais karininkams buvo leista išvykti į Estiją ir stoti į gen. Nikolajaus Judeničiaus baltagvardiečių kariuomenę²²⁹. Į N. Judeničiaus kariuomenę išvyko pulko karininkai I. Mackevičius, Imočakas, Goinarovskis, Chachlovskis, Arcyševičius ir kiti, į Antono Denikino kariuomenę – A. Šerametevskis, Rudečko-Šimčiukas, P. Kryvošejevas ir kiti²³⁰.

Lenkai iš pagrobto pulko turto karininkams išmokėjo 1 mėn., kareiviams – 10–12 dienų atlyginimą²³¹.

Išformavę pulką lenkai visaip stengėsi pažeminti gudų karininkus. Buvo ne vienas atvejis, kai juos, sutiktus gatvėje, išrengė iki apatinių, nuplėšė ir sutrypė kojomis skiriamuosius uniformos ženklus, taip pat kitaip tyčiojosi²³².

Vėliau buvo areštuoti ir išsiųsti iš gimtojo krašto 79 Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko ir komendantūros karininkai ir karo valdininkai, tarp jų – pulko vadas krn. I. Antonovas, pulko vado padėjėjas krn. A. Uspenskis, krn. J. Butovičius, krn. Paučeris, ėjęs Gardino miesto ir apylinkės komendanto pareigas krn. L. Kaluginas, krn. Jermašukas ir kiti. Krn. A. Uspenskiui per Druskininkus pavyko pabėgti į Kauną. Jis rugpjūčio 20 d. buvo perkeltas į atsargą prie Kauno

Часопісь, 1919, Nr. 3–4, p. 16

228 Доклад поручыка 1-го Беларускага Гродзенскага полка С. Новіка госпадіну міністру беларускіх дзел. 7 красавіка 1920 г. № 39. *LCVA*, f. 395, ар. 1, б. 5, л. 40 а. р.; Рапортъ полковника Успенскаго о положеніи 1-го пехотнаго Гродненскаго Белорусскаго полка начальнику генеральнаго штаба. *Езовитв К. Белорусы и поляки. Документы и факты изъ исторіи оккупаціи Белоруссіи поляками въ 1918 и 1919 годахъ*, с. 93.

229 Грицкевич А. Западный фронт РСФСР. Минск, 2010, с. 90–94, <http://siberia-miniatures.ru/forum/showthread.php?fid=12&tid=98> [žr. 2018-06-25].

230 Доклад поручыка 1-го Беларускага Гродзенскага полка С. Новіка госпадіну міністру беларускіх дзел. 7 красавіка 1920 г. № 39. *LCVA*, f. 395, ар. 1, б. 5, л. 40 а. р.

231 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 333.

232 Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko karininkų raštas krašto apsaugos ministru. 1919-07-05. *LCVA*, f. 384, ар. 2, б. 4, л. 520.

miesto komendantūros. Kiek anksčiau į 2-ąją atsargos batalioną buvo paskirtas pabėgęs pulko karininkas S. Ptašnikovas, į atsargą prie Kauno miesto komendantūros nuo rugpjūčio 15 d. perkeltas ir iš Gardino pabėgęs buvęs Baltgudžių pulko karininkas A. Javlenskis. Krn. L. Kaluginas lenkų buvo suimtas ir išvežtas į belaisvių stovyklą, ten kalintas kartu su raudonarmiečiais. Krn. L. Kaluginui pavyko sėkmingai pabėgti ir atvykti į Kauną, tačiau 1919 m. gruodžio 11 d. jis mirė²³³.

Kiti karininkai neturėjo teisės išvykti už Gardino ribų, vis dėlto kai kurie iš jų pamėgino bėgti į Lietuvą²³⁴. Bandę pabėgti ir pagauti karininkai ir kareiviai buvo uždaryti kalėjime, o tie, kurie pasiliko Gardine, bet nestojo į Lenkijos kariuomenę, vėliau pateko į koncentracijos stovyklas, kurios mažai skyrėsi nuo kalėjimų. Tai buvo lenkų kerštas už atsisakymą stoti į jų kariuomenę²³⁵.

M. Česnovskis [LCVA]

Kaip pavyzdį pateiksime paporučikio Mykolo Česnovskio arešto istoriją. Internavus pulką, birželio 15 d. krn. M. Česnovskis buvo iškviestas į lenkų kontržvalgybos skyrių, kaip nurodyta šaukime, užsiregistruoti. Tačiau ten atvykus, lenkų kontržvalgybos viršininkas pareikalavo, kad jis nurodytų visus asmenis, kurie tarnavo Pirmajame baltgudžių pėstininkų pulke ir Gudų reikalų ministerijoje. Krn. M. Česnovskis tai padaryti atsisakė. Jam ėmė grąsinti, kad bus sušaudytas kaip šnipas arba geriausiu atveju įkalintas vienutėje. Netrukus jis, atsisakęs pateikti reikalaujamus duomenis, buvo uždarytas kalėjimo kameroje ir joje be maisto ir vandens išlaikytas 2 dienas. Tiesa, po 2 dienų buvo paleistas, pasirašęs pasižadėjimą, kad iš Gardino niekur neišvyks. Tačiau birželio 24 d. antrą kartą lenkų žandarų buvo suimtas. Darant kratą buvo paimiti pas jį rasti mobilizacijos į Lietuvos gudų dalinius įsakymai ir asmeniniai pinigai – 1500 markių, o pats nugabentas į areštinę ir birželio 26 d. konvojaus pristatytas į kontržvalgybos skyrių. Lenkijos kontržvalgybos viršininkas jam pateikė kaltinimus, kad, būdamas Valkavisko apskrities verbavimo į Baltgudžių pulką punkto viršininku, neleido lenkų verbuotojams agituoti apskrities gyventojų stoti į jų legionus ir visada aštriai kalbėdavo apie lenkus. M. Česnovskis į pateiktus kaltinimus atsakė, kad buvo savo vyriausybės paskirtas į šias pareigas ir privalėjo

233 Приезд афиц. Л. Калугина з плену. *Часопись*, 1919, № 1, с. 12; № 3–4, с. 14.

234 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 234; Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 139. 1919 m. rugpjūčio 30; Доклад поручыка 1-го Беларускага Гродзенскага полка С. Новіка госпoдiну мiнiстру беларускiх дзел. 7 красавіка 1920 г. № 39. *LCVA*, f. 395, ap. 1, b. 5, l. 40.

235 Pulkininkas Uspenskis. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I-1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, p. 173.

jas nepriekaištingai vykdyti. Pateikęs tokį atsakymą karininkas netrukus buvo išvežtas į Belostoko (Balstogės) belaisvių stovyklą²³⁶.

Kai kuriems karininkams pavyko įsidarbinti civilinėse tarnybose, vienas kitas išvyko į kitus miestus, o kai kuriems teko net badauti, nes, išleidus pinigus, neliko pragyvenimo šaltinio. Tokia dalia ištiko karininkus S. Noviką, P. Lukaševičių, Anacevičių, L. Pranevskį, Žurną, Karatkevičių, Modelį, Makarovą, J. Butovičių, Pavčarą, Kasticevičių, Makalinskį, Bubenį, Leonovą ir kitus. Plk. I. Antonovo rūpesčiu lenkai iki 1920 m. pabaigos jiems skyrė nedidelį maisto davinį ir po 50 markių, o nuo 1920 m. sausio 1 d. apskritai nebešelpė²³⁷.

Iš viso Baltgudžių pulko išliko tik tuo metu Kaune buvusi 5-oji kuopa. Esant tokiai situacijai, krašto apsaugos ministras A. Merkys ją išskyrė iš Baltgudžių pulko ir laikinai nuo birželio 15 d. priskyrė prie Atskirojo bataliono²³⁸.

Birželio 15 d. pulko vadas krn. K. Jezovitovas buvo atleistas iš pulko vado pareigų kaip ne Lietuvos pilietis ir iš tarnybos Lietuvos kariuomenėje ir priskirtas prie Gudų reikalų ministerijos. Jis ten tą pačią dieną pradėjo eiti Kanceliarijos vedėjo pareigas, o naujuoju pulko vadu buvo paskirtas krn. Ivanas Antonovas. Generaliniam štabui buvo įsakyta sudaryti pulko perdavimo komisiją²³⁹, tačiau perduoti nebebuvo ko.

Nors pulko nebeliko, ilgą laiką Lietuvos karinė vadovybė oficialiai šio fakto neskelbė. Pulkas lyg ir buvo, jam vadovavo krn. I. Antonovas. Lietuvai ištikimų liko nemažai pulko karininkų, kurie, atsidūrę tikrai nepavydėtinoje padėtyje, tikėjosi Krašto apsaugos ministerijos pagalbos (žr. 3 priedą). Tačiau padėčiai nesikeičiant, pagaliau 1919 m. lapkričio 20 d. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija paskelbė: „1-įjį Baltgudžių pulką ir Gardino komendantūrą skaityti išformuotais nuo š. m. birželio 15 d.“²⁴⁰ Vadovaujantis šiuo ir 1920 m. balandžio 30 d. įsakymais nuo 1919 m. birželio 15 d. oficialiai iš tarnybos Lietuvos kariuomenėje buvo atleisti šie Pirmojo baltgudžių pulko ir Gardino karo komendantūros karininkai: Ivanas Antonovas, Petras Bochonas, Jurgis Butovičius, Danijilas Gonarovskis, Aleksandras Grigorjevas, Petras Kryvošejevas, Nikolajus Lukaševičius, Vladas Svedas (*Sved*), Jonas Macelis, Hasonas Konopackis, Pranas Lukaševičius, Pietko, T. Žyvoškevičius, Ipolitas Sezenevskis, Aleksiejus Teodoravyčius, Grigorijus Žlockis, Viktoras Zagorskis, Petras Jarčakas (*Jarčak*),

236 Рапортъ подпоручика Чесновскаго въ Оперативный отдель Генеральнаго штаба генералу Отоцкому. № 1021. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 45.

237 Доклад поручыка 1-го Беларускага Гродзенскага полка С. Новіка госпoдiну мiнiстру беларускiх дзел. 7 красавіка 1920 г. № 39. *Ten pat*, f. 395, ap. 1, b. 5, l. 41.

238 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 88, 1919 m. birželio 12 d.

239 Lietuvos kariuomenei įsakymai Nr. 99. 1919 m. birželio 2 d.; Nr. 153. 1919 m. rugsėjo 28 d.

240 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 186. 1919 m. lapkričio 20 d.

Eugenijus Jansonas ir Dovydas Jakubauskas²⁴¹.

Lenkai, nuginklavę ir išsklaidę Baltgudžių pulką, Lietuvai padarė nuostolių, kuriuos Krašto apsaugos ministerija įvertino 1 234 252 auksiniais ir 92 skatiniais²⁴².

Taip nutrūko dar nebaigto formuoti Pirmojo pėstininkų baltgudžių pulko, su kurio ateitimi nemažas viltis siejo ir Gardino krašto gudų tautiškai nusiteikusi visuomenė, ir Lietuvos vyriausybė bei karinė vadovybė, veikla. Pulkas žlugo dėl nepalankiai susiklosčiusių, sudėtingų aplinkybių, nedalyvavęs jokiuose operacijose. Šią užduotį vėliau atliko kitos Lietuvoje suformuotos gudų karinės dalys, aktyviai veikusios ir pasižymėjusios kovų su raudonarmiečiais ir lenkais frontuose.

100 ir 1000 auksinų
(VDKM)

241 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 315. 1920 m. balandžio 30 d.

242 Krašto apsaugos ministerijos 1920-01-20 raštas Užsienio reikalų ministerijai. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 256.

**KARINIS SEKRETORIATAS
PRIE GUDŲ REIKALŲ
MINISTERIJOS**

Susiklosčius nepalankioms sąlygoms organizuoti gūdų kariniams daliniams Vilniuje ir Gardinui tapus tokių dalinių formavimo centru, į šį miestą persikėlęs Lietuvos vyriausybės gūdų reikalų ministras J. Varonka bandė paimti čia esančio pulko, tiesiogiai pavaldaus krašto apsaugos ministrui, vadovavimą į savo rankas – sausio 21 d. įsteigė Karinį sekretoriatą prie Gūdų reikalų ministerijos²⁴³. J. Varonka pats patvirtino ir sekretoriato etatus: pirmininkas – gūdų reikalų ministras, 2 sekretoriato nariai – karybos specialistai, 1 raštvedys ir mašininkė²⁴⁴. Karinis sekretoriatas įsikūrė Mickevičiaus g. 13²⁴⁵.

Matyt, dėl Karinio sekretoriato įkūrimo su krašto apsaugos ministerija vyko kažkokios derybos, tik apie jas nepavyko rasti dokumentų, nes Gardine gūdų reikalų ministras, kaip teigiama, krašto apsaugos ministrui leidus, vis dėlto prie savo kanceliarijos sukomplektavo tam tikrą Karinio sekretoriato prie Gūdų reikalų ministerijos personalą. Sekretoriato nariais tapti gūdų reikalų ministras J. Varonka pakvietė karininkus Vladimirą Richterį ir Anatolijų Reško, Krašto apsaugos ministerijai jame atstovavo krn. B. Giedraitis, o jo pirmininku tapo pats. Sekretoriatui buvo nurodyta rinkti, sisteminti ir apibendrinti ginkluotųjų pajėgų Gudijoje komplektavimo, formavimo, auklėjimo, mokymo ir ginklavimo duomenis. Be to, jis turėjo rūpintis gūdų karinių dalių karių kultūriniais ir politiniais poreikiais, įrengti bibliotekas, organizuoti karių laisvalaikio vakarus, steigti klubus, rengti karinę kroniką, rūpintis karine spauda. Taigi, uždaviniai buvo labai ambicingi, tačiau sekretoriato sudėtis visai neatitiko jam numatytų funkcijų²⁴⁶.

Paskelbus apie Karinio sekretoriato įkūrimą, Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadas kreipėsi į ministeriją prašydamas paaiškinti, kokie turi būti pulko santykiai su šiuo organu. Vadas klausė, ar jam su Krašto apsaugos ministerija bendrauti tiesiogiai, ar tik per sekretoriatą, kaip to reikalauja jo vadovas. Krašto apsaugos ministras ant rašto užrašė rezoliuciją, kad bendravimas su ministerija turi būti toks pat, kaip iki sekretoriato įkūrimo²⁴⁷.

Krašto apsaugos ministerijos į sekretoriatą deleguotas atstovas krn. B. Giedraitis jo veiklą apibūdino taip: „*Teisybę pasakius, sekretoriatas nieko ypatingo*

243 Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

244 Военный секретариат при Министерстве по белорусским делам. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 25.

245 Baltgudžių reikalų ministro raštas Apsaugos ministerijos štabo adjutantui. № 195. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 73.

246 Военный секретариат при Министерстве по белорусским делам. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 25.

247 Рапортъ камандзера 1-го пешаго беларускаго палка въ міністерство оборны. 31 января 1919 г. № 115. *Ten pat*, l. 31.

*neatliko, siuntinėjo man raštus, prašydamas išreikalauti iš vokiečių tai žemėla-pių, tai ginklų ir t. t.*²⁴⁸

Norėdamas dar labiau sustiprinti savo įtaką gudų kariniams daliniams ir juridiskai įteisinti šį sekretoriatą, 1919 m. vasario 25 d. gudų reikalų ministras J. Varonka pasiuntė krašto apsaugos ministrui raštą, kuriame pasiūlė:

1) prie Gudų reikalų ministerijos patvirtinti Karinį sekretoriatą: pirmininką, 3 narius karininkus – V. Richterį (I skyriaus viršininką), A. Reško (II skyriaus viršininką), V. Sietkovskį (III skyriaus viršininką), taip pat krn. M. Glinskį Kari-nio sekretoriato pavedimams vykdyti, apsaugos ministro skirtą narį ir vokiečių karinės vadovybės atstovą;

2) patvirtinti Karinio sekretoriato etatus, atitinkančius sumažintus buvusių divizijų štabų etatus;

3) Kariniam sekretoriatui suteikti buvusių divizijų štabų teises, pareigas ir funkcijas, laikyti jam pavaldžiomis visas Lietuvos kariuomenės gudų karines įstaigas ir dalinius²⁴⁹.

Tačiau tuometis krašto apsaugos ministras krn. M. Velykis su tokiais J. Va-ronkos vadovaujamo Karinio sekretoriato pasiūlymais nesutiko. Gardino kraš-tas buvo suvokiamas kaip Lietuvos valstybės dalis, todėl Baltgudžių pulkas pri-valėjo vykdyti tik Lietuvos karinės vadovybės nurodymus²⁵⁰.

Karinis sekretoriatas egzistavo tik iki kovo 15 d., t. y. iki buvo išformuotas. Tai buvo vienas pirmųjų darbų, kurį atliko naujas, kovo 12 d. Prano Dovydaičio vyriausybės paskirtas krašto apsaugos ministras Antanas Merkys. Pažymėtina, kad A. Merkys stengėsi kuo labiau apriboti gudų reikalų ministro veiklą kariuo-menės formavimo srityje. Karinio sekretoriato darbuotojai perėjo tarnauti į Krašto apsaugos ministeriją.

Vietoje Karinio sekretoriato nuo balandžio 1 d. ėmė veikti J. Varonkos vado-vaujamas Karinis skyrius Gudijos kariuomenės formavimui prižiūrėti²⁵¹. Ma-tyt, esminė priežastis, dėl kurios buvo išformuotas sekretoriatas, – tai, kad jo pagrindinė užduotis buvo padėti formuoti gudų karines dalis, tačiau sekreto-riatas to daryti nepajėgė, o tik kėlė nereikalingą įtampą. Sekretoriatas daugelį su Pirmuoju baltgudžių pėstininkų pulku susijusių klausimų bandė spręsti ne-dalyvaujant pulko vadovybei. Be to, įsivėlė į nesibaigiantį biurokratinį susiraši-nėjimą, nes jame patyrusių karybos specialistų nebuvo, o esančių inžinieriaus,

248 Giedraitis B. Gardino atsiminimai. *Karo archyvas*, t. 3, p. 27.

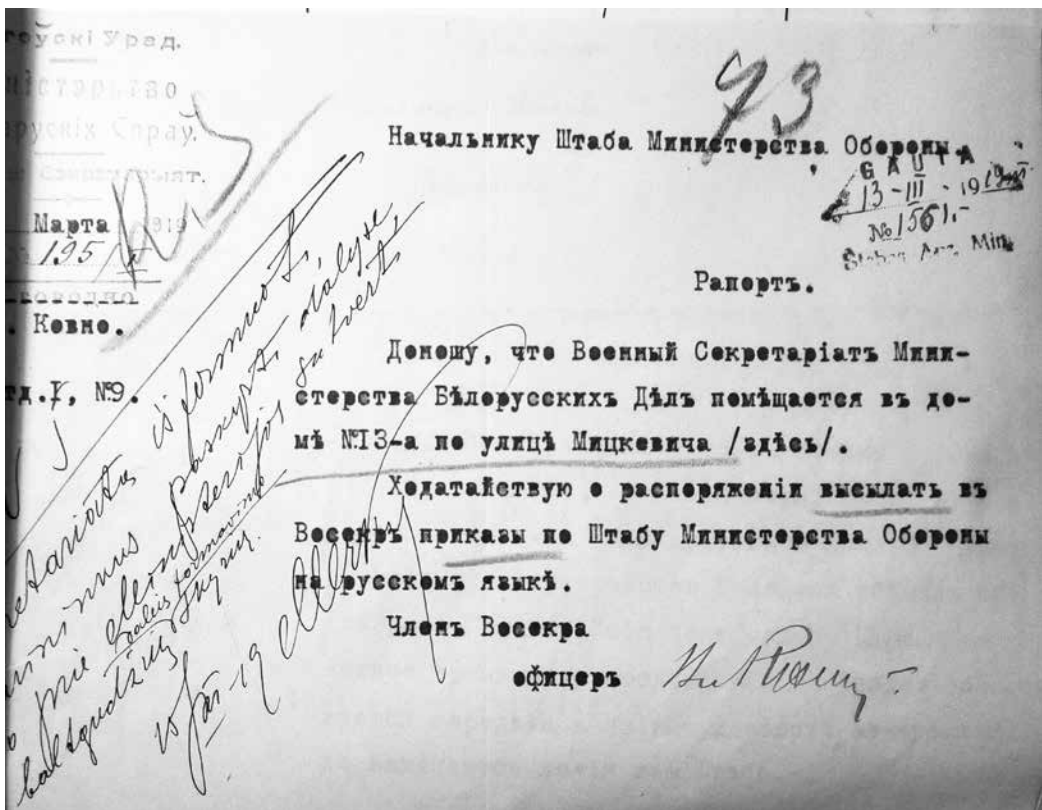
249 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 327.

250 Ten pat, p. 328.

251 Прыказ па ўпраўленьню камэнданта м. Гродна і воінскага начальніка Гродзенскага ваеннага округу № 72. 10-го красавіка 1919 г. *LCVA*, f. 908, ар. 1, б. 30 (була нenumерuota); Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

kavaleristo ir intendanto paslaugų pulkui nereikėjo²⁵².

J. Varonka stengėsi perimti tiesioginius krašto apsaugos ministro ryšius su pulku ir Karinį sekretoriatą paversti gudų karinių dalinių Lietuvoje štabu. Krašto apsaugos ministerijos vadovybės vertinimu, J. Varonka, būdamas juristas, buvo ir tikras baltgudžių nacionalistas, nepriklausomos Gudijos ir Lietuvos-Gudijos federacijos šalininkas, tačiau nepastovaus būdo ir nesugebantis pažinti žmonių²⁵³, todėl jo siekiui perimti iš Krašto apsaugos ministerijos vadovavimą gudų kariniams daliniams nebuvo pritarta. Kiek svarbesnio vaidmens organizuojant ir telkiant gudų karius jis nesuvaidino.

252 Докладъ о формировании I-го пехотнаго Белорусскаго полка. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 294.

253 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 324.

**GARDINO MIESTO IR
APSKRITIES KARO
KOMENDANTŪRA**

1919 m. sausio 31 d. krašto apsaugos ministras Gardine ir jo srityje įsteigė komendantūrą²⁵⁴. Karinis sekretoriatas prie Gudų reikalų ministerijos 1919 m. sausio 31 d. Pirmojo pėstininkų baltgudžių pulko štabo viršininką krn. N. Demidovą paskyrė Gardino miesto komendantu ir Gardino karinės apygardos viršininku ir įpareigojo rinkti savanorius iš lietuvių ir gudų kariuomenę. Į šią apygardą įėjo 11 apskričių: Rodūnios (blrs. *Радунь*), Lydos, Valkavisko (blrs. *Ваўкавыск*), Belovežo, Bielsko, Gardino, Sokulkos ir Balstogės (lenk. *Białystok*)²⁵⁵ ir kt. Taigi naujokų verbavimo pulkui darbas buvo patikėtas komendantūrai. Patalpas jai skyrė stačiatikių vyskupas Vladimiras archiriejaus namuose²⁵⁶. Vėliau čia įsikūrė ir komendantūros grenadierių²⁵⁷ komanda, vadovaujama krn. Bondaruko, ir husarų eskadronas, vadovaujamas krn. M. Glinskio²⁵⁸.

Vyskupas Vladimiras

Vasario 1 d. Gardino komendantas ir Gardino karinės apygardos viršininkas paskelbė pirmąjį įsakymą. Jo pirmajame paragrafe buvo nurodyta, kad krn. N. Demidovas yra paskirtas Gardino miesto komendantu ir Gardino karinės apygardos viršininku. Antrajame punkte komendantas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos vyriausybės sausio 15 d. sprendimu, Gardine ir Gardino apskrityje paskelbė visų karininkų, puskarininkių ir karo valdininkų, kuriems nesukako 45 metai, mobilizaciją iš lietuvių ir gudų kariuomenę ir visiems mobilizuojamiesiems įsakė iki vasario 20 d. atvykti į karo komendantūros patalpas Gardine, Polevaja g. 8.

Įsakyme komendantas kreipėsi į apskričių ir valsčių komitetus, prašydamas kuo plačiau paskleisti žinią, kad formuojami lietuvių ir gudų pulkai. Tuo pačiu įsakymu komendantas pakvietė ir savanorius kareivius stoti į krašto apsaugos pajėgas ir paskelbė stojimo sąlygas:

1. Visa Lietuvos valstybės krašto apsauga yra Lietuvos vyriausybės žinioje ir klauso krašto apsaugos ministro.

254 Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

255 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 324; Приказъ по Управленію коменданта города Гродно и воинскаго начальника Гроденскаго военнаго округа № 1. 1 февраля 1919 года. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 30 (byla nenumeruota).

256 Pulkininkas Uspenskis. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I–1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, Kaunas, 1925. p. 163.

257 Grenadieriai – kariai sunkioms užduotims atlikti.

258 Чарнякевіч А., Пашкевіч А. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0> [žr. 2019-03-14].

Namas, kuriame buvo įsikūrusi Gardino karo komendantūra, <https://www.svaboda.org/a/27625881.html>

2. Visa krašto apsauga organizuojama karo disciplinos pagrindais.
 3. Visi savanoriai priimami tarnauti į krašto apsaugą ne mažiau kaip 1 metams. Tarnavimo laikas gali būti pailgintas tik laisva sutartimi, sudaryta su savanoriais.
 4. Mažinant krašto apsaugą ar paskelbus visišką demobilizaciją, savanoriai gali būti paleisti ir anksčiau laiko, neištarnavę metų.
 5. Savanoriai, dėl kokių nors priežasčių nebegalį išstarnauti metų, gali būti jų pačių prašymu paleisti tik apsaugos ministro štabo viršininkui sutinkant.
 6. Kiekvienas savanoris, stodamas į krašto apsaugą, raštu pasižada, kad gins Lietuvos valstybę, laikysis Lietuvos valstybės įstatymų ir klausys savo vyriausybės įsakymų.
 7. Lietuvos vyriausybė suteikia kiekvienam kareiviui savanoriui išlaikymą ir moka 100 markių algą per mėnesį. Be to, kiekvieno savanorio šeimai, savanorio išlaikimai, bus mokama kas mėnesį po 50 markių.
 8. Sužeistų kareivių, nebegalinčių dirbti, ir žuvusių kareivių šeimų būvį tikrina valstybė. Būvio tikrinimo taisyklės bus paskelbtos atskirai.
- Įsakyme komendantas nurodė visus eilinius savanorius siųsti į Gardino karo komendantūrą, iš kur jie bus siunčiami tarnauti į Pirmąjį baltgudžių pėstininkų pulką Gardine. Į apskritis ir valsčius siunčiamiems savanorių rinkti karininkams ir karo valdininkams karo komendantas prašė apskričių ir valsčių komitetų suteikti visokeriopą pagalbą²⁵⁹.
- Į komendantūrą nuo vasario 1 d. buvo perkelti Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko karininkai Petras Jarčiakas, Aleksiejus Teodorovyčius, Grigorijus

259 Приказъ по Управленію коменданта города Гродно и воинскаго начальника Гроденскаго военного округа № 1. 1 февраля 1919 года. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 30 (byla nenu-meruota).

П Р И К А З Ъ

Копия.

Управления Команданта города Гродно и Военного Начальника Гродненского военного округа.

1 февраля 1919 года.

№ 1.

г. Гродно.

П о с т р о е в о й ч а с т и .

§ 1.

Сего числа я, на основании приказа по Военному Секретариату при Министерстве Белорусских Дел от 31 сего января за № 5, вступил в должность Команданта города Гродно и Военного Начальника Гродненского Военного Округа и приступил к набору добровольцев в Литовско-Белорусскую армию.

Район взвращенного мнѣ округа состоит изъ уѣздовъ /краевъ/: I/Радунского, Лидского, Плянтковского, Зилецкого, Волковьского, Вдовьского, Бѣльскаго, Гродненскаго, Олешническаго, Сокольскаго и Велостокскаго.

§ 2.

На основании приказа Литовскаго Правительства отъ 15 января сего года объявляется призванъ на военную службу всякъ офицеръ, подпоручикъ, унтеръ-офицеръ и военный чиновникъ, не достигшій 45-ти лѣтняго возраста, всякъ родомъ оруженъ.

Означеннымъ военно-служащимъ надлежитъ явиться во взвращенное мнѣ Управление / Гродно, Полевая ул. № 8/ не позднее 20-го февраля сего года и поступить на учетъ.

§ 3.

Для того, чтобы всѣ желающіе служить оборонѣ Отечества могли быть использованы, предлагаю всякъ волостнымъ и уѣзднымъ комитетамъ округа принять всѣ мѣры къ самому широкому оповѣщенію населения о формированіи Литовскихъ и Белорусскихъ полковъ.

Условія вступленія въ Белорусскія полки для добровольцевъ рядовыхъ слѣдующія:

1/ Краевая оборона Литовскаго государства подчиняется Литовскому Правительству и Министерству Оборона.

2/ Вся краевая оборона организована на принципѣ военной дисциплины.

3/ Вся добровольцы принимаются въ правую оборону не меньше чемъ на одинъ годъ.

Время службы можетъ быть продолжено только съ согласія добровольцевъ.

4/ Въ случаѣ уменьшенія краевой обороны, либо демобилизации добровольцевъ могутъ быть уволены и раньше этого срока.

5/ Добровольцы, которые по какимъ либо причинамъ не могутъ быть на службу весь годъ могутъ быть уволены съ согласія Начальника Штаба Министерства Оборона.

6/ Каждый добровольецъ, вступающій въ краевую оборону даетъ письменное обязательство, что онъ будетъ защищать Литовское Государство и охранять государственныя права Литвы и исполнять распоряженія своего Правительства.

7/ Литовское Правительство даетъ каждому добровольцу полное содержаніе и сто марокъ жалованья въ мѣсяцъ, время этого семь добровольцевъ, если онъ ее содержитъ, получаетъ въ мѣсяцъ пятьдесятъ марокъ.

8/ Государство обеспечиваетъ раненыхъ добровольцевъ, неспособныхъ къ труду, а также семьи убитыхъ солдатъ.

9/ Правила обз этомъ будутъ изданы особо.

Всѣхъ добровольцевъ рядовыхъ надлежитъ стравлять въ Управление Гродненскаго Военнаго Начальника въ г. Гродно, Полевая ул. № 8, откуда можеть распоряженіемъ они будутъ передаваться въ I-й пѣхотный Белорусскій полкъ, формирующійся въ г. Гродно.

Для работы на мѣстахъ по набору добровольцевъ въ соответствующіе пункты округа будутъ командированы особые офицеры и чиновники, которымъ прошу оказывать уѣздные и волостные комитеты полное содѣйствіе. Подлинный подписаль Командантъ города Гродно и Военнаго Начальника Гродненскаго Военнаго Округа офицеръ Демидовъ.

Варио:

За Адъютанта,

О ф и ц е р њ

Zlockis ir Leonidas Kaluginas. Prie Gardino karo komendantūros pradėta kurti atskiroji kuopa, jos vadu laikinai nuo vasario 1-osios buvo paskirtas krn. Sergejus Cincevičius²⁶⁰. Nuo tos dienos į komendantūrą pradėta priimti ir eilinius karius. Iš pulko atsiųsti kareiviai Ivanas Rožkevičius, Aleksandras Kondrusikas ir Ivanas Kulimovas buvo paskirti verbuoti savanorių.

Savanoriais į komendantūros kuopą vasario 1 d. feldfelbiais buvo priimti Ignacijus Zacharčiukas ir Ivanas Kondrusikas, raštininkais – Osipas Ignatiukas ir Aleksandras Danevičius, komandos vyresniuoju – Michailas Česnovskis, kareiviais – Gavriila Serdiukas, Vorfolomėjus Surovecas, Matviejus Domaševičius, Aleksiejus Ozerovas ir Antanas Ulas²⁶¹. Nuo vasario 1 d. buvo pradėta formuoti ir komendantūros kulkosvaidžių komanda. Vadu paskirtas krn. Levas Pranevskis²⁶².

Pradėjus formuoti komendantūrą, prasidėjo tam tikra trintis su Pirmuoju baltgudžių pėstininkų pulku, nes šių dviejų institucijų santykiai nebuvo reglamentuoti. Ši problema buvo išspręsta vasario 13 d. Apsaugos ministerijos štabo viršininkui Gardino karinės įgulos viršininku paskyrus Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadą²⁶³.

Vasario 2 d. komendantas sudarė priėmimo į kariuomenę komisiją. Komendantūra į ją paskyrė krn. L. Kaluginą, Baltgudžių pulkas komandiravo karininkus Eugenijų Gaidukevičių, Vladimirą Talkovskį ir A. Šerametevskį, gydytojus K. Bieleckį ir Augustą Mrongovijų.

Komendantūra savo veiklą pradėjo labai aktyviai. Virš Gardino komendantūros pastato suplevėsavo Lietuvos valstybinė ir gudų nacionalinė (balta–raudona–balta) vėliavos. Buvo atidaryti savanorių šaukimo ir verbavimo punktai Rodūnioje, Lydoje, Slanime, Druskininkuose ir kitose vietovėse²⁶⁴.

Be to, nuo vasario 17 d. 9–13 val. ir 15–18 val. vyko komendantūros karių mokymai²⁶⁵.

Tačiau komendantūros veiklos sąlygos nuo pat pirmųjų dienų buvo sudėtingos. Kaip matyti iš komendanto 1919 m. vasario 8 d. raporto Krašto apsaugos

260 Приказъ по Упрвлению коменданта города Гродно и воинскаго начальника Гроденскаго военного округа № 2, 2 февраля 1919 года. *Ten pat.*

261 Приказъ по Управлению коменданта города Гродно и воинскаго начальника Гроденскаго военного округа № 3. 3 февраля 1919 года. *Ten pat.*

262 Приказъ по Управлению коменданта города Гродно и воинскаго начальника Гроденскаго военного округа № 4. 4 февраля 1919 года. *Ten pat.*

263 Командиру 1-го белорусскаго полка. 13-02-1919. Nr. 932. *Ten pat.*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 38.

264 Lukoševičius E. Baltarusių karžygiai – Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės kariai (nuotraukos), <http://alkas.lt/2016/03/25/e-lukosevicius-baltarusiu-karzygiai-lietuvos-laisves-ir-nepriklausomybes-kariai-nuotraukos> [žr. 2016-04-28].

265 Приказъ по Управлению коменданта города Гродно и воинскаго начальника Гроденскаго военного округа № 17. 17 февраля 1919 года. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 30 (byla nenumeruota).

ministerijai, komendantūra iš karto susidūrė su lenkų pasipriešinimu, o Balstogės, Sokulkos, Bielsko ir Belovežo apskričių lenkų komendantai tiesiai šviesiai pareiškė, kad tai apskritys, apgyvendintos lenkų, ir lietuvių komendantas čia veikti neturi teisės, o atsiųsti komendantūros pareigūnai turi skubiai grįžti į Gardiną. Tačiau komendantūros kariai bandė verbuoti karius į gudų pulką ir ten²⁶⁶.

Vasario 18 d. karininkas Danijilas Gonarovskis buvo pasiūstas į Valkaviską, vasario 19 d. Michailas Česnovskis – į Valkaviską, Zelvą (blrs. *Зельва*), Vareikius ir kitus prie jų esančius kaimus²⁶⁷. Vasario 21 d. verbuoti savanorių į Gardino srities apskritis ir valsčius taip pat išvyko keletas karininkų ir kareivių – Fiodoras Daniliukas, Aleksandras Gorošas, Julijanas Kostenčikas, Ivanas Rožkevičius, Arsenijus Koržatovskis, Nikolajus Soroka ir Aleksandras Kondrusikas²⁶⁸. Tačiau ne visur sekėsi, nes jiems vis bandė trukdyti lenkai. Pavyzdžiui, F. Daniliuką, atvykusį į Didžiąją Berastavicą (blrs. *Вялікая Бераставіца*) ir pradėjusį verbuoti savanorius į Lietuvos kariuomenę, apie tai sužinojęs lenkų komendantas Jančevskis (*Janczewski*) įsakė suimti. Gerai, kad jis, dėl to įspėtas anksčiau, nei buvo įvykdytas įsakymas, skubiai išvyko į kaimyninę sritį, kur jam pavyko surinkti 15 vyrų komandą. Juos išsiuntęs į Gardiną, F. Daniliukas liko toliau verbuoti savanorių. Tačiau matydamas, kad visur yra sekamas, išvyko į Gardiną, bet pakeliui buvo suimtas lenkų legionierių ir nusiųstas pas Balstogės placadjutantą²⁶⁹, o iš ten – į Valkaviską pas generolą Vaclovą Ivaškevičių. V. Ivaškevičius, jį ištaręs, pareiškė, kad vienoje teritorijoje dviejų valdžių ir dviejų kariuomenių būti negali, ir F. Daniliukui uždraudė verbuoti savanorius į Lietuvos kariuomenę. Kadangi F. Daniliukas vilkėjo Lietuvos karininko uniformą, gen. V. Ivaškevičius pareiškė, kad jaučia didelę simpatiją Lietuvos kariuomenei ir, užuot jį perdavęs karo lauko teismui, paleido.

Pakeliui į Gardiną, Induroje (blrs. *Індуря*), karininkas F. Daniliukas sužinojo, kad suimti dar 4 asmenys, verbavę karius į Lietuvos kariuomenę, tarp jų – puskarininkis Naidiuka, vykęs į Didžiąją Berastavicą (buvo išsiūstas į Krinkus)²⁷⁰.

266 Рапортъ коменданта г. Городно въ Министерство обороны. 8 февраля 1919 г. № 13. *Ten pat*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 42.

267 Приказъ по Управленію коменданта города Гродно и воинскаго начальника Гроденскаго военного округа № 18. 18 февраля 1919 года. № 19; 19 февраля 1919 года. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 30 (byla nenumeruota).

268 Приказъ по Управленію коменданта города Гродно и воинскаго начальника Гроденскаго военного округа № 21. 21 февраля 1919 года. *Ten pat*.

269 Placadjuntas – komendantūros karininkas, priskirtas prie įgulos viršininko arba komendantūros komendanto, jo padėjėjo tarnybiniams pavedimams vykdyti, bet dažniausia – drausmei ir tvarkai karinėje ir nekarinėje teritorijoje palaikyti.

270 Рапортъ офицера Данилюка коменданту г. Гродны. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 30–31.

F. Daniliukas savo raporte aprašė ir lenkų, užėmusių Valkavisko apskritį, elgesį. Pirmiausia jie uždraudė rusų ir gudų kalbas ir nurodė vartoti tik lenkų kalbą. Buvo įsakyta visas iškabas pakeisti lenkiškomis. Po to buvo pradėta ieškoti politikos ir visuomenės veikėjų – visi stačiatikiai buvo suimti ir įkalinti, o katalikai palikti laisvėje, bet už tai įpareigoti dirbti lenkų naudai.

Stačiatikių dvasininkų ir karininkų namuose buvo atliktos kratos ir daugelis jų suimti. Suimtieji, grasinat sušaudyti, buvo priversti pasirašyti, kad yra bolševikai. Nesutikusius to padaryti mušdavo iki sąmonės netekimo arba net užmušdavo.

Suimtuosius išrengdavo iki apatinių ir tokius varydavo į Krokuvos ir kitus kalėjimus. Jie, dauguma stačiatikiai, norėjo būti gudai, o ne lenkai. Lenkų žiaurumas sunkiai aprašomas. Pavyzdžiui, suimamai moteriai neleido kartu pasiimti savo 4 mėnesių kūdikio. Buvo kaimų, kurių visi gyventojai buvo suimti. Visi kalėjimai buvo perpildyti. F. Daniliuko nuomone, taip elgdamiesi, t. y. terorizuodami gudus, lenkai siekė priversti juos prireikus pritarti Gudijos prijungimui prie Lenkijos²⁷¹. F. Daniliukas ir pats lenkų kalėjimo neišvengė. Kovo 27 d., atvykęs į Varanavo (blrs. *Воранава*) apskritį paimti savanorių į Gardino pulką, lenkų buvo suimtas ir, atėmus pinigus ir dokumentus, nuvežtas į Valkavisko kalėjimą. Čia jis kalėjo nuo balandžio 1 iki 20 d. Jokie kaltinimai jam nebuvo pateikti, jokių tardymo veiksmų neatliekama. F. Daniliukas protestuodamas rašė laiškus įvairioms lenkų karinėms įstaigoms, tačiau reakcijos nesulaukė. Kalėjime lenkai iš jo ir dar kelių jame laikomų Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko karininkų ir kareivių visaip tyčiojosi. Atėmė uniformas, batus, mušė iki sąmonės netekimo. Tačiau naktį iš balandžio 19-osios į 20-ąją jam ir dar keliems kaliniams iš kalėjimo pavyko pabėgti²⁷².

Krn. A. Gorošas verbuoti karių atvyko į Sokulkos apskritį, bet vasario 21 d., kai agitavo Pietų Ostrovo (*Južni Ostrov*) kaimo vyrus stoti į Lietuvos kariuomenę, dviejų lenkų legionierių buvo suimtas. Tačiau A. Gorošas nesutriko – pareikalavo, kad šie parodytų savo valdžios išduotą jo suėmimo orderį. Legionieriai tokio neturėjo ir išmušti iš vėžių karininką paleido, tačiau greitai atsipeikėję ėmė jo ieškoti, kad vėl suimtų. Krn. A. Gorošui teko slapstytis, tad apie karių verbavimą jau nė kalbos nebuvo. Tik pakeliui į Gardiną jis suagitavo stoti į Baltgudžių pulką 3 savanorius ir kartu su jais parvyko į miestą²⁷³.

271 Рапортъ офицера Данилюка коменданту г. Гродны. *Ten pat*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 154.

272 Рапортъ офицера Данилюка коменданту г. Гродно. 22 апреля 1919 года. *Езюитв К. Белорусы и поляки. Документы и факты изъ исторіи оккупаціи Белоруссіи поляками въ 1918 и 1919 годахъ*, с. 59–60.

273 Рапортъ офицера Александра Гороша коменданту г. Гродны. *Ten pat*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 42.

Štabskapitonas Chomčikas lenkų valdžios atstovų buvo simtas ir įmestas į Supraslio kalėjimą²⁷⁴. O Aleksandro Kondrusiko išvyka verbuoti savanorių į Balstogės apskritį verta atskiro pasakojimo.

Vasario 22 d. A. Kondrusikas, vykdydamas Gardino miesto ir srities komendanto įsakymą, su Haradoko (blrs. *Гарадок*) apskrities komiteto pirmininku Julijanu Kostenčiku pėsti išėjo iš Gardino. Indurą pasiekė apie 18 val. vakaro. Čia juos sulaikė du lenkų žandarai ir paklausė, kur einą. Atsakius, kad eina iš Gardino į Balstogės apskrities Haradoko miestelį, pasidomėjo, ką nešasi. Šie atsakė – įvairių produktų. Tačiau jų ryšuliai legionieriams, matyt, pasirodė įtartini, todėl keliauninkus nusivedė į artimiausią trobą ir pareikalavo parodyti jų turinį. Pamatę, kad pirkinį ryšuliuose sukišti Lietuvos kariuomenės įsakymai, karių knygelės, atsisaukimai stoti į Lietuvos kariuomenę, brošiūros, nuvedė pas lenkų komendantą. Komendantas iš jų viską atėmė, taip pat ir pinigus bei asmeninius daiktus, o pačius areštavo. Tiesa, po kurio laiko pinigus grąžino. Naktį A. Kondrusikas ir J. Kostenčikas praleido lenkų komendantūroje.

Vasario 23 d. ryte komendantūros darbuotojai išvyko į Didžiąją Berastavicą, kartu išsigabeno ir areštuotuosius. Aleksičių (blrs. *Алексічы*) kaime jie sustojo, suimtiesiems už nugaros surišo rankas, uždarė negyvenamoje patalpoje ir pastatė sargybinius.

Vakare, apie 20 val., suimtuosius surištomis rankomis nuvedė pas lenkų komendantą tardyti. Vėl buvo atimti pinigai. Iš A. Kondrusiko lenkai atėmė 250 markių, iš J. Kostenčiko – 210 markių ir 50 rusiškų rublių. Po to jie vėl buvo nuvesti į tą patį pastatą. Po pusės valandos atėjo tas pats lenkų komendantas ir išsitraukęs brauningą²⁷⁵ liepė suimtiesiems melstis, nes tuoj bus sušaudyti, ir atrišo rankas. Suimtieji atsiklaupė ir ėmė melstis. Po maldos rankos vėl buvo surištos. 22 val. suimtieji buvo išvesti iš patalpos ir lydimi 6 ginkluotų lenkų karių ir komendanto nuvesti į kapines, kur jau laukė išsirikiavę kareiviai. Jie pakėlė į suimtuosius nukreiptus šautuvus. A. Kondrusikas kreipėsi į kareivius prašydamas, jei jau šaudys, tai bent gerai nusitaikytų, kad sužeistiems netektų kankintis. Po kelių minučių komendantas įsakė pasmerktiesiems į jį atsikukti ir pareiškė, kad nutarė pasigailėti, ir liepė klauptis ir melstis, dėkojant Dievui už išgelbėjimą. Po maldos komendantas pareiškė, kad jie laisvi. Tada suimtieji paprašė grąžinti atimtus pinigus. Komendantas pasakė, kad grąžins ryte, todėl

274 Меморіаль члена литовско-белорусской мисси въ Польше, полковника белорусской службы К. Езовитова, *Езовитв К. Белорусы и поляки. Документы и факты изъ исторіи оккупаціи Белоруссіи поляками въ 1918 и 1919 годахъ*. Ковна, изд. им. Ф. Скорины, 1919, с. 55.

275 Brauningas (pagal JAV išradėjo Džono Mozės Brauningo (Browning; 1854–1926) pavardę) – rankinis automatinis pistoletas su apkaba rankenoje, pradėtas gaminti 1897 m. ir daugelyje šalių tebe naudojamas ir šiandien.

buvę suimtieji pernakvojo tame pačiame pastate. Ryte komendantas davė jiems po 100 markių ir liepė dingti. Paprašius grąžinti visus pinigų, komendantas pagrasino, kad jei jiems neužtenka po 100 markių, tai dabar juos tikrai sušaudys. Daugiau pretenzijų nepareiškę A. Kondrusikas ir J. Kostenčikas patraukė į Haradoką ir vasario 24 d. jį sėkmingai pasiekė. A. Kondrusikas į Gardiną grįžo kovo 3 d.²⁷⁶

Ir dar vienas įdomus faktas. Kaip minėta, Pirmojo baltgudžių pulko vadas krn. K. Jezovitovas pakvietė į pulką stoti ir žydus, tačiau kvietimas kiek didesnio susidomėjimo nesulaukė. Vis dėlto Gardino komendantiniame batalione susidarė puskuopis šios tautybės savanorių, susirinko 65 jauni žydų inteligentai, kuriems buvo nepriimtini bolševikų lozungai. Šis puskuopis atsirado komendantūros batalione paties Gardino komendanto krn. N. Demidovo dėka. Jam kurį laiką teko mokytojauti Gardine ir Balstogėje, kur tarp jo mokinių buvo nemažai žydų, o dabar buvę auklėtiniai savanoriais įstojo į Gardino komendantinį batalioną²⁷⁷.

Nuo pat pirmųjų savo veiklos dienų komendantūros kariai saugojo Gudų reikalų ministerijos pastatą, tačiau vasario 26 d. Gardino įgulos viršininkas, Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadas, krn. M. Lavrentjevas įsakė nuo kovo 1-osios jos apsaugą perduoti Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulkui. Taip ir buvo padaryta²⁷⁸.

L. Kaluginas (LCVA)

Kovo 5 d., vykdydamas gudų reikalų ministro kovo 4 d. nurodymą ir kovo 5 d. Gardino įgulos viršininko įsakymą Gardino įgulai, laikinai Gardino miesto ir srities komendanto pareigas pradėjo eiti krn. Leonidas Kaluginas²⁷⁹. Jis šias pareigas ėjo iki kovo 21 d., iki jas vėl perėmė Gardino miesto ir srities komendantas krn. N. Demidovas²⁸⁰.

Krašto apsaugos ministras M. Velykis kovo 15 d. Gardino komendantui prie komendantūros įsakė formuoti raitelių eskadroną. Eskadrono vadu

276 Рапортъ солдата Александра Кондрусика коменданту г. Гродны. LCVA, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 43–44.

277 Eisenhoweris lankėsi Lietuvoj. Pasakoja baltgudžių generolas Demidavičius. *Draugas*, 1963, gruodžio 18.

278 Приказъ по Управленію коменданта города Гродно и воинскаго начальника Гроденскаго военнаго округа № 27. 27 февраля 1919 года. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 30 (byla numeruota).

279 Приказъ по Управленію коменданта города Гродно и воинскаго начальника Гроденскаго военнаго округа № 34. 5 марта 1919 года. *Ten pat*.

280 Приказъ по Управленію коменданта города Гродно и воинскаго начальника Гроденскаго военнаго округа № 51. 21 марта 1919 года. *Ten pat*.

krn. N. Demidovas paskyrė krn. M. Glinskį. Kovo 13 d. Karinio sekretoriato viršininkas, gūdų reikalų ministras, kreipėsi į krašto apsaugos ministrą, prašydamas patvirtinti šią kandidatūrą ir paskirti eskadrono vadu M. Glinskį, kuris tuo metu buvo Karinio sekretoriato karininkas pavedimams. M. Glinskis, gimęs Vitebsko gubernijoje, 1913 m. baigęs Nikolajaus kavalerijos mokyklą, tarnavo kavalerijos leibgvardijos²⁸¹ pulke. Pirmojo pasaulinio karo metais buvo sužeistas, apdovanotas Šv. Georgijaus ordino kardiu ir Šv. Vladimiro ordinu su kardais, turėjo štabrotmistro laipsnį²⁸². Krašto apsaugos ministrui pasiūlyta kandidatūra tiko.

Komendantūros kariai, <https://www.pinterest.es/pin/376543218818041776/>

Tačiau negavus lėšų numatytiems 100 kavalerijos arklių įsigyti, eskadrono formavimo darbai sustojo. Matydamas, kad lėšų klausimas palankiai nebus išspręstas, balandžio mėn. komendantas N. Demidovas kreipėsi pagalbos į gūdų reikalų ministrą, prašydamas tarpininkauti, kad krašto apsaugos ministras skirtų pinigų bent 20 arklių įpirkti. To meto kainomis vienas kavalerijos arklys kainavo 2750 markių. N. Demidovas prašė iš pradžių skirti nors 72 500 markių. Baigdamas N. Demidovas rašė, kad, negavus pinigų, Gardine pasitikėjimas Lietuvos vyriausybe galutinai kris, kaip kad buvo nutikę, kai iš Gardino į Kauną persikėlė gūdų reikalų ministras²⁸³.

O komendantinį batalioną krn. N. Demidovui pavyko sukomplektuoti gana nesunkiai. Bataliono karininkijos pagrindą sudarė išformuoto Antrojo baltgudžių pėstininkų pulko štabo karininkai. Batalione buvo grenadierių komanda, vadovaujama poručiko Bondaruko, ir husarų eskadronas, vadovaujamas rotmistro M. Glinskio, iš viso apie 350 kareivių²⁸⁴.

Komendantūra buvo neblogai apginkluota. 1919 m. kovo 18 d. Gardino

281 Leibgvardija – monarchą ar valstybės vadovą saugantis (arba anksčiau saugojęs) rinktinis dalinys arba privilegijuoti daliniai, kurių šefai (globėjai) būdavo monarchai ar jų šeimos nariai.

282 Karinio sekretoriato viršininko J. Varonkos 1919-03-13 raštas krašto apsaugos ministrui. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 289.

283 Рапортъ офицера Демидова господину министру белорусскихъ дель. № 372. *Ten pat*, l. 288.

284 Łatyszonek O. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923, s. 98.

Gardino komendantūra (LCVA)

miesto komendantui Krašto apsaugos ministerijos Tiekimų skyriaus Artilerijos dalies buvo išduota 30 „Boholla“ revolverių su dėklais, 1200 7,65 mm kalibro revolverių šovinių, 500 rankinių „kiaušinių“ granatų, „Maxim“ sistemos kulkosvaidis, 20 kulkosvaidžio juostų su 5000 šovinių, 50 baltų raketų ir 2 raketinės, papildomai 5000 šovinių anksčiau skirtiems rusiškiems šautuvams²⁸⁵.

Po poros dienų, kovo 20-ąją, Gardino komendantūrai teko pademonstruoti visus savo sugebėjimus bandant apsaugoti į Gardiną atvykusią JAV maitinimo misiją, vadovaujamą mjr. Roso (Ross). Dar prieš jai atvykstant, iš Kauno buvo gautas pranešimas, kad prieš jos narius gali būti surengtas pasikėsinimas, todėl reikia imtis visų priemonių jiems apsaugoti. Stotyje delegaciją sutiko Pirmojo baltgudžių pulko vadas, svečiams buvo surengtas banketas. Tuo metu krn. M. Demidovui vadovaujant komendantūros kariai, nors spigino šaltis, visose kiek pavojingesnėse vietose pastatė sargybas, saugojo misijos narius, kad ir kur jie vyktų. Delegacija Gardine išbuvo beveik 4 dienas²⁸⁶.

Kovo 29 d. iš komendantūros kuopos pabėgo pirmasis kareivis – Vikentijus

285 Tiekimų skyriaus Artilerijos daliai įsakymas Nr. 37. 1919-03-18. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 2, l. 16.

286 Eisenhoweris lankėsi Lietuvoj. Pasakoja baltgudžių generolas Demidavičius. *Draugas*, 1963, gruodžio 18.

Amerikiečių maitinimo misija, vadovaujama mjr. Roso, su ją pasitinkančiais Gardino karinės vadovybės atstovais Gardino stotyje. 1919 m. kovo 20 d. (LCVA)

Toločko, kovo 30 d. dar du – Ivanas Šadurskis ir Juozapas Lapanicinas²⁸⁷. Vėliau, deja, pabėgėlių tik daugėjo.

Kovo 31 d., vadovaujantis komendantūros etatais, buvo perskirstyti ir paskirti į pareigas rezervo prie komendantūros karininkai:

krn. Leonidas Kaluginas – komendanto padėjėju;

krn. Žemlo – vyresnioju adjutantu;

krn. Joanas Korčinskis – jaunesnioju adjutantu;

krn. Ivanas Antonovas – bataliono vadu;

krn. Sergiejus Cincevičius – kuopos jaunesnioju karininku;

krn. Radzivinskis – Mokomosios komandos viršininku;

krn. Cvetas – Mokomosios komandos jaunesnioju karininku;

krn. Aleksandras Gorošas – Granatų komandos viršininku;

krn. Paučeris – Kulkosvaidininkų komandos viršininku;

krn. Levas Pranevskis – Kulkosvaidininkų komandos jaunesnioju karininku²⁸⁸.

287 Приказ на управління команданта м. Горадна і воїнського начальника Гродзенського воєнного округу № 64. 3-го красавіка 1919 г. LCVA, f. 908, ар. 1, б. 30 (була нenumeruota).

288 Приказ на управління команданта м. Горадна і воїнського начальника Гродзенського воєнного округу № 61. 31-го сакавіка 1919 г. Ten pat.

Balandžio 6 d. komendantas paskyrė agitatorius savanoriams į Lietuvos kariuomenę verbuoti. Jais buvo paskirti Julijanas Miacelisa, Arsenijus Karnotovskis, Pauliukas Lisokas, Ignatas Lisokas, Aleksandras Kondrusikas, Mykolas Soroka ir Ivanas Ražkovskis²⁸⁹.

Balandžio 6 d. Gardino komendantūros kuopos ir Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko kariai dalyvavo jau minėtame parodomajame pasivaikščiujime po Gardiną²⁹⁰.

Balandžio 27 d. į Gardiną pradėjo žygiuoti Lenkijos kariuomenė. Gardino tvirtovę į savo rankas perėmė gen. Voicechas Falevičius. Balandžio 28 d. Gardino komendantas krn. N. Demidovas Krašto apsaugos ministerijai telegrama pranešė, kad Gardinas okupuotas lenkų. Komendantūros ir pulko kariai beveik neturi aprangos, o jos įsigijimui neskirta lėšų. Dėl šios priežasties tiek komendantūros, tiek pulko kariai masiškai pereina į lenkų kariuomenę, nes jų labai geros uniformos. Komendantas prašė imtis skubių priemonių²⁹¹. Kaip vėliau išsiaiškino Lietuvos žvalgybininkai, N. Demidovas gerokai perdėjo. Masinio karininkų ir kareivių perėjimo į Lenkijos dalinius nebuvo. Tačiau Gardino komendantūroje būta kitų problemų. Jos karininkai prastai sutarė su komendantu, kuris su jais elgėsi labai atsainiai, įsakęs kareiviams stebėti karininkų elgesį ir viską pranešti jam. Be to, karininkai kaltino komendantą švaistant lėšas, perkant brangius ir nereikalingus komendantūrai darbus. Apskritai komendantūros karininkai nepritarė Pirmojo baltgudžių pulko karininkų susitarimui su lenkais ir buvo prieš juos nusiteikę²⁹².

Balandžio 29 d. Gardine buvo surengtos pamaldos ir paradas. Jame gen. V. Falevičiaus įsakymu dalyvavo ir dalis Baltgudžių pulko. Tiesa, Gardino baltgudžių karo komendantas ir komendantūros karininkai nedalyvavo, nors gudų karinės įgulos viršininkas, Baltgudžių pulko vadas, buvo įsakęs dalyvauti²⁹³.

Po parado gudų Gardino karo komendantas aplankė Gardino tvirtovės komendantą gen. V. Falevičių. Gen. V. Falevičius pareiškė negalįs leisti, kad tame pačiame mieste veiktų dvi karo komendantūros, ir pasiūlė gudų Gardino karo komendantui likviduoti komendantūrą. Tačiau komendantas krn. N. Demidovas atsakė, kad pats savarankiškai priimti tokio sprendimo negali, nes vykdo tik Lietuvos vyriausybės įsakymus ir veikia pagal jos patvirtintas instrukcijas. Tada

289 Приказ на упрауленью комэнданта м. Горадна і воінскаго начальніка Гродзенскаго ваеннаго вокруга № 66. 6-го красавіка 1919 г. *Ten pat.*

290 *Ten pat.*

291 Телефонограмма № 25. 28-04-1919. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 145.

292 Секретный докладъ Осведомительскаго отдела министру по Белорусскимъ деламъ. *Ten pat*, f. 395, ap. 1, b. 13, l. 5.

293 Laikinojo Vyriausybės įgaliotinio Gardine sekretoriaus S. Lozoraičio pranešimas krašto apsaugos ministrui. *Ten pat*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 465–467.

gen. V. Falevičius pasiūlė gduų komendantūrai susijungti su Baltgudžių pulku, tačiau jos komendantas ir tai padaryti atsisakė²⁹⁴.

Gegužės 2 d. Gardino pilies lenkų komendantas gen. V. Falevičius laikinai einančiam Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vado pareigas plk. I. Antonovui įsakė mieste likviduoti gduų karo komendantūrą: ją arba sujungti su pulku, arba iškelti už Gardino ribų. Kadangi komendanto tuo metu Gardine nebuvo, krn. I. Antonovas kreipėsi į krašto apsaugos ministrą – jį informavo apie lenkų reikalavimus ir rekomendavo komendantūrą perkelti į Lietuvos teritoriją²⁹⁵.

Krašto apsaugos ministerijos sprendimas buvo netikėtas. Gegužės 6 d. krašto pasaugos ministro įsakymu Gardino miesto ir srities komendantūra, išskirta iš Gardino įgulos, tapo savarankiška karine dalimi²⁹⁶. Tuo metu joje tarnavo apie 200 karių komendantūros kuopoje, 157 kariai – kavalerijos eskadrone, 40 karių – kulkosvaidžių kuopoje, 60 karių – grenadierų komandoje.

Gegužės 31 d. nuginklavus Pirmąjį baltgudžių pėstininkų pulką, birželio 1 d. buvo nuginkluota ir Gardino miesto ir apskrities komendantūra. Nuo komendantūros pastato nukalbintos lietuvių ir gduų vėliavos, nuimti užrašai su Vyčiu. Gardino ir apskrities komendantas krn. N. Demidovas buvo suimtas ir po tardymo internuotas Balstogėje²⁹⁷. Komendantūros kareiviai užrakinti kareivinėse, prie jų pastatyta lenkų sargyba. Net maisto tiekėjai galėjo išeiti tik lydimi konvojaus. Tiesa, laikinai einančiam komendanto pareigas jo pavaduotojui krn. L. Kaluginui ir krn. Kokarevui buvo išduotas leidimas vykti į Kauną, kad greičiau galima būtų galutinai likviduoti komendantūrą²⁹⁸.

Pagal išlikusius komendanto įsakymus, komendantūros darbuotojai suagıtavo ir į Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko ir komendantūros kuopos gretas priėmė 551 savanorį. Pirmieji 27 savanoriai buvo priimti eiliniaiais 1919 m. vasario 7 d., paskutiniai 24 savanoriai – gegužės 24 d.²⁹⁹ Tačiau pažymėtina, kad vis dėlto dauguma įstojusiųjų buvo Gardino ir Gardino srities gyventojai, kitų sričių

294 Laikinojo Vyriausybės įgaliotinio Gardine sekretoriaus L. Lozoraičio pranešimas krašto apsaugos ministrui. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 467; Рапортъ коменданта г. Городно Министру обороны. 1 мая 1919 г. № 769. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 478.

295 Спешно. Секретно. Рапортъ командира 1-го пехотного Белорусскаго полка Министру обороны. 2 мая 1919 г. № 993/с. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l.

296 Прыказ па упраўленью коменданта м. Горадна і воінскаго начальніка Гродзенскаго ваеннаго вoкруга № 98. 6-го мая 1919 г. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 30 (byla nenumeruota).

297 Грыбоўскі Ю. „Латвійскі“ перыяд дзейнасці Мікалая Дзямідава (1922–1942), <http://www.belhistory.eu/yury-grybouski-%E2%80%9C%9Clatvijiski%E2%80%9D-peryyad-dzejnasci-mikalaya-dzyamidava-1922-1942/> [žr. 2019-03-12]; Шпацыр па Гародні. Гарадніца. *Наша Ніва*, № 2 (839), 15 студзеня 2014, с. 12.

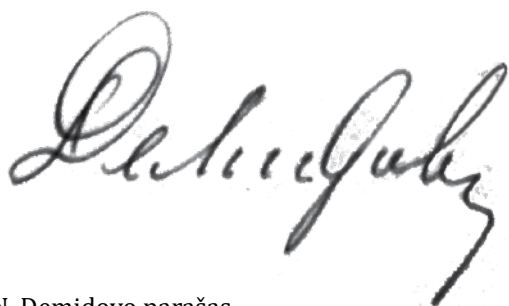
298 Tiekėjų Gardino miesto prokuratūrai apklausa. *LCVA*, f. 395, ap. 1, b. 5, l. 73.

299 Gardino komendantūros įsakymų nuorašai. 1919 m. Nr. 1-102. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 30 (byla nenumeruota).

savanorių buvo nedaug³⁰⁰.

Nors Gardino miesto ir apskrities komendantūros nebeliko, ilgą laiką Lietuvos karinė vadovybė šio fakto neviešino. Ji lyg ir egzistavo, tačiau, situacijai nesikeičiant, 1919 m. lapkričio 20 d. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija oficialiai nurodė nuo 1919 m. birželio 15 d. Gardino komendantūrą laikyti išformuota³⁰¹.

Gardino miesto komendantūra, vadovaujama sumanaus ir energingo komendanto krn. N. Demidovo, suvaidino svarbų vaidmenį tiek formuojant Pirmąją baltgudžių pulką, tiek palaikant tvarką Gardine, tiek telkiant gudus bendrai kovai su bolševikais.

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'N. Demidov', written in dark ink on a light background.

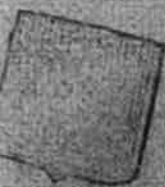
N. Demidovo parašas

300 Докладъ о формировании I-го пехотнаго Белорусскаго полка. *Ten pat*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 293.

301 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 186. 1919 m. lapkričio 20 d.

BALTGUDŽIŲ KARINIS BIURAS KAUNE

SAUGOS

ALIO ŠTABO
LIARIJOS
NINKAS.

18/XI
1911

mas.

Baltgudžių Karinio Biuro Viršis
Всѣмъ въ Бѣлорусскіе
Получено

19
1202

Sulig vyriausiojo Kariuomenės rezoliucijos - Likvidaciją biuro u
ti ligi 25 d. šio Lapkričio m. Laiku
vidacijos sutinku palikti raštvedį
du raštininku. Bylas ir mantą biuro
sustačius tam tikrus aktus perduoti
Generalio Štabo Kanceliarijos Virš
kui - gražinu Tamstos rašta
likvidavimą biuro.

Kanceliarij

1919 m. sausio 14 d. Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko krn. Vitalis Kozlovas buvo pasiūstas į Kauną nuolatiniam ryšiui su Krašto apsaugos ministerija palaikyti. Pažymėtina, kad iš pradžių kaip ryšių karininką buvo planuojama siųsti inžinierių Anatolijų Reško, tačiau pastarajam atsisakius, buvo pasiūstas V. Kozlovas³⁰². Į Kauną jis atvyko sausio 17 d.³⁰³ Jam buvo pavesta laiku perduoti pulkui visus Lietuvos karinės vadovybės įsakymus ir nurodymus, visas pulkui adresuotas telefonogramas, rūpintis ginkluotės, aprangos, maisto ir kitų reikalingų dalykų pulkui tiekimu, taip pat padėti Gardine esančiam gudų reikalų ministrui palaikyti ryšius su Lietuvos ministrų taryba ir Lietuvos Taryba. V. Kozlovui dar buvo pavesta registruoti savanorius į Baltgudžių pulką, išduoti jiems kelionei skirtus pinigus ir siųsti į pulką Gardine. V. Kozlovas taip pat buvo pavaldus ir krašto apsaugos ministrui.

V. Kozlovas

Pradėjęs darbą Kaune V. Kozlovas sutiko nemažai gudų ir nemokančių savo gimtosios kalbos lietuvių, norinčių tarnauti Lietuvos kariuomenės gudų dalyse. Norėdamas šiuos savanorius suburti bendram tikslui, jis pasiūlė krašto apsaugos ministrui krn. Mykolui Velykiui įsteigti Kaune biurą gudų naujokams registruoti ir priimti juos į karo tarnybą³⁰⁴.

Vasario 1 d. Apsaugos ministerijos štabo viršininko krn. Prano Liatuko įsakymu ryšių karininkas V. Kozlovas buvo paskirtas ir Baltgudžių karinio biuro viršininku³⁰⁵, o jo padėjėjais – karo valdininkai Nikolajus Kadženiukas ir Žuravskis³⁰⁶. Balandžio 25 d. šį paskyrimą savo įsakymu patvirtino ir krašto apsaugos ministras krn. A. Merkys. Nors Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadas krn. M. Lavrentjevas prašė Apsaugos ministerijos štabo viršininko krn. V. Kozlovą kartu patvirtinti ir pulko ryšių karininku, atsakyta buvo neigiamai³⁰⁷. Įdomu, kad pirmasis įsakymas Baltgudžių kariniam biurui – nurodymai finansi-

302 Рапортъ камандзера 1-го пешаго беларускаго палка въ министерство обороны. 14 января 1919 г. № 181. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 12.

303 Рапортъ Козлова въ министерство обороны. 17 января 1919 г. № 3. *Ten pat*, l. 13.

304 Докладъ начальника Белорускаго военного бюро. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 110; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 334.

305 Dokumentuose kartais Baltgudžių karinis biuras vadinamas Baltgudžių registracijos biuru, Baltgudžių kariniu registracijos biuru, Baltgudžių biuru, Baltgudžių karo biuru.

306 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, Kaunas, 1921, p. 96.

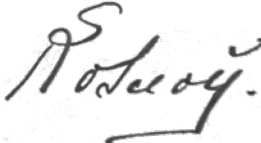
307 Рапортъ камандзера 1-го пешаго беларускаго палка въ министерство обороны. 7 февраля 1919 г. № 161. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 37; Командиру 1-го белорускаго полка. 1919-02-13. № 983. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 36.

niais klausimais – buvo išleistas tik balandžio 11 d.³⁰⁸

Baltgudžių karinio biuro Kaune užduotis buvo registruoti, priimti ir siųsti į Pirmąjį baltgudžių pėstininkų pulką, kitas gudų karines dalis savanorius, palaikyti tarp šių dalių, Gardine įsikūrusių gudų įstaigų ir organizacijų ryšius su Lietuvos valstybinėmis įstaigomis ir kariuomenės vadovybe³⁰⁹.

Krn. V. Kozlovas energingai ėmėsi pavestų pareigų, todėl pirmoji Karinio biuro surinkta 40 karių grupė iš Kauno į Gardiną išvyko jau vasario 9 d.³¹⁰ Iki raudonarmiečiams 1919 m. vasario 13 d. užimant Alytų, į Gardiną buvo pasiųsti 175 savanoriai. Raudonarmiečiams užėmus Alytų, dėl susidariusios pavojingos situacijos savanorių į Gardiną laikinai nebesiūsta³¹¹. Tačiau jungtinėms vokiečių ir lietuvių pajėgoms išvijus raudonarmiečius iš Alytaus, vėl to imtasi. Vasario 24 d. į Gardiną buvo pasiūsta 20 savanorių, kovo 1 d. – 25, kovo 5 d. – 12, kovo 19 d. – 25 savanoriai³¹².

Kadangi savanorių siuntimas į šį miestą buvo kompliktuotas, V. Kozlovo prašymu nuo vasario 27 d. prie Baltgudžių karinio biuro krašto apsaugos ministro įsakymu leista įsteigti iki 200 karių Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko Atsargos kuopą, t. y. sudaryti savanorių rezervą³¹³. Savanoriai buvo pradėti rinkti, tačiau vis nesulaukta kuopos vadu paskirto Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko krn. Mykolo Janickio. Kovo 7 d. pulko vadui adresuotoje telefonogramoje V. Kozlovas klausė, kada bus atsiūstas M. Janickis, nes be kuopos vado praktiškai oficialiai pradėti formuoti dalinį neįmanoma. V. Kozlovas net siūlė kuopos vadu

Начальник Бюро,
Капитан

V. Kozlovo parašas

paskirti rusų armijos kapitona Ignatą Mackevičių³¹⁴. Atsakomojoje telegramoje pulko vadas krn. K. Jezovitovas informavo, kad krn. M. Janickis į Kauną išvyks balandžio 8 d., ir nurodė, iki jis atvyks, savanorių į kuopą nepriimti.

308 Приказ по Белорусскому военному бюро № 1. 11 апреля 1919 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 10, l. 1.

309 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 334.

310 Телеграмма. Командиру 1-го Белорусского полка 9-02-1919. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 34.

311 Докладъ начальника Белорусскаго военного бюро. *Ten pat*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 110.

312 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 334; V. Kozlovo 1919-03-01 skubus raštas Apsaugos ministerijos štabo adjutantui. Министру по Белорусским делам. 15-02-1919. № 186. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 61.

313 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 47. 1919 m. kovo 11 d.; Докладъ начальника Белорусскаго военного бюро. LCVA, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 110.

314 Телефонограмма № 367. 07-04-1919. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 74, l. 7 a. p.–8.

Приказ
по Белорусскому Военному Трою

№1
апреля 11 дня 1919 года гор. Ковно

по части хозяйственной
§1

Покупки по талонам к ассигновкам
Отдела снабжения Штаба Обороны от 8 и
10 апреля с.г. за № 225 и 230 на нужды
роты четырнадцать тысяч шестьсот
114600 мар. записать на приход по денеж-
ному журналу в следующие параграфы:

По талону за № 225

- 1/ 3600 мар. содержание офицерам в § I.
- 2/ 6000 мар. жалованье солдатам в § II
- 3/ 2000 мар. на продовольствие в § III
- 4/ 500 мар. на обмундирование в § IV

По талону за № 230.

- 5) 500 мар. на нужды обоза в § VII
 - 6/ 500 м. на хозяйственные надобности в § IX
 - 7/ 500 мар. на расходы по содержанию помещений в § X
 - 8/ 1000 мар. на непредвиденные расходы в § XII
- и выписать в расход из означенных параграфов,
выдать командиру 5 роты вместе с переда-
ваемой всей ротой.

Справка: приказ по 1 пех. Белорусскому Урад-
ненскому полку за № 90 § 5 и акт о сдаче роты

Нач. Троя офицер *Росин*

Krn. V. Kozlovas buvo įpareigotas organizuoti kuopos ceikhauzą, kuriame būtų galima laikinai sandėliuoti ir Pirmajam baltgudžių pėstininkų pulkui skirtus daiktus³¹⁵.

Pradėjęs formuoti kuopą Kaune, krn. V. Kozlovas susidūrė su daugybe ūkinių klausimų: kur apgyvendinti kuopos karius, kuo juos maitinti, aprengti, apginkluoti ir kt. 1919 m. kovo 5 d. jis kreipėsi į Apsaugos ministerijos štabą, siūlydamas pradėti rinkti savanorius prie Kauno etapo komendantūros ir ten juos maitinti. Surinkus daugiau kaip 40 karių, būrį perkelti į Kauno miesto komendantūrą. V. Kozlovo nuomone, juos galėtų mokyti Kauno miesto komendantūros rezervo karininkai. Apmokytus kareivius jis siūlė skirti tarnauti į Kauno miesto įgulą³¹⁶. Pasiūlymams, kaip matyti iš balandžio mėn. Generalinio štabo karininko J. Ragažinsko pranešimo Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininkui, buvo pritarta³¹⁷.

Kovo 18 d. į Baltgudžių karinį biurą buvo paskirtas krn. Nikolajus Bumažnikovas, kovo 19 d. – krn. Vasilius Fedarovičius³¹⁸.

Nors, iki atvyks kuopos vadas krn. M. Janickis, Pirmojo baltgudžių pulko vado sprendimu karių priėmimas į kuopą turėjo būti sustabdytas, savanoriai ir toliau rinkosi. Kovo 25 d. kuopoje jau buvo 40 kareivių. Komandai vadovavo puskarininkis Antonas Kardašas. Joje tarnavo dar 3 puskarininkiai, visi kareiviai buvo perėję medicininį patikrinimą ir kiekvieną dieną dalyvaudavo teoriniuose ir praktiniuose užsiėmimuose, kuriuos dažniausiai vedė krn. Stepas Satyga, be to, turėjo eiti sargybą. Komandos gyvenimo sąlygos prie komendantūros buvo nekokios. Nė vienas kareivis neturėjo net čiužinio, tad tekdavo miegoti ant nuogų narų. Laikiniai komandai vadovaujantis Baltgudžių biuro viršininkas krn. V. Kozlovas Lietuvos karinei vadovybei siūlė šią problemą kuo greičiau spręsti ir skirti formuojamai kuopai tinkamas gyventi patalpas – perduoti jai namą Totorių g. 13³¹⁹, kas vėliau ir buvo padaryta.

Baltgudžių karinio biuro nuostatai ir etatai buvo patvirtinti tik 1919 m. balandžio 28 d. Jam buvo leista turėti 10 darbuotojų, nustatytas mėnesinis darbo užmokesčio fondas – 5673,5 markės. Pagal patvirtintą išlaidų sąmatą, iki tų metų pabaigos biuro atlyginimų fondą sudarė 22873,5 markės³²⁰, tačiau faktiškai jis jau buvo finansuojamas nuo 1919 m. vasario 24 d., kai pradinei veiklai ir

315 Телефонограмма № 121. 07-04-1919. *Ten pat*, l. 7 a. p.

316 Рапорт начальника штаба министерства обороны. *Ten pat*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 22.

317 Krn. Ragažinsko pranešimas Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininkui. *Ten pat*, l. 54.

318 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 53. 1919 m. kovo 19 d.

319 Докладъ Начальнику штаба министерства обороны. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 55–56.

320 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 334.

įvairiems reikalams buvo skirta 754 markės ir 90 pfenigų³²¹, o vasario 27 d. dar 1500 markių³²².

Biuro darbuotojams buvo nustatyti atlyginimai:

- viršininkui – 1000 markių;
- 2 karo valdininkams – po 800 markių;
- 2 raštininkams – po 150 markių;
- sargui – 100 markių;
- 2 pasiuntiniams – po 100 markių³²³.

Krn. A. Ganzenas,
Национальный музей
истории Украины //
<http://siberia-miniatures.ru/forum/showthread.php?fid=12&tid=98>

Pažymėtina, kad biuro viršininkas krn. V. Kozlovas ne kartą įvairiomis progomis prašė padidinti biuro darbuotojų skaičių, tačiau jo prašymai taip ir likdavo prašymais. Vasario 9 d. jis prašė skirti karininką Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko turtui tvarkyti, taip pat 3, vėliau – 2 telefonistes, padėjėją ryšiams ir kt.³²⁴

Balandžio 12 d. kuopa, turinti 90 savanorių, nuo Baltgudžių karinio biuro Kaune buvo atskirta³²⁵. Atskyrus kuopą, balandžio 15 d. Krašto apsaugos ministerija pakeitė vasario 27 d. įsakymą dėl kuopos formavimo ir leido prie Baltgudžių karinio biuro formuoti tik 40 žmonių komandą. Jos viršininku, rekomendavus Baltgudžių karinio biuro viršininkui krn. V. Kozlovui, buvo paskirtas krn. Andrius Ganzenas (dokumente rašoma *Getzen* – G. S.)³²⁶. Birželio 18 d. į komandą buvo paskirtas mobilizuotas krn. Andrius Porochovnikovas³²⁷. Pirmieji komandos kariai buvo perkelti iš atskirtos nuo biuro Baltgudžių kuopos gegužės 24 d.³²⁸ Šią komandą baigta formuoti birželio mėn. Liepos 4 d. komandai, susidedančiai iš 43 karių, buvo skirtas atskiras nuo Baltgudžių karinio biuro aprūpinimas³²⁹.

Nuo kovo 1 d. karių dvasiniams reikalams tvarkyti prie Karinio biuro buvo priskirtas šventikas Nikodemas Savickis, paskyrus 500 markių mėnesinį atlygi-

321 Įsakymas Tiekimų skyriui Nr. 45. 1919-02-24. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 35, l. 2.

322 Įsakymas Tiekimų skyriui Nr. 48. 1919-02-27. *Ten pat*, l. 4.

323 Приказ по Белорусскому военному бюро № 6. 6 мая 1919 г. *Ten pat*, b. 10, l. 3.

324 Телефонограммы № 12, № 14, № 26. *Ten pat*, b. 14, 15, 26.

325 Телефонограмма № 20 Командиру Белорусского полка. *Ten pat*, b. 74, l. 19.

326 Рапортъ начальнику строевой части штаба Министерства обороны. LCVA, f. 929, ap. 4, b. 29 l. 76; Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 67. 1919 m. balandžio 17 d.

327 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 104. 1919 m. liepos 4 d.

328 Приказ по Белорусскому военному бюро № 18. 24 мая 1919 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 10, l. 11.

329 Приказ по Беларускаму ваенаму бюро № 43. Ліпеня 4 дня 1919 г. *Ten pat*, l. 32.

nimą³³⁰. Tiesa, jis buvo priimtas atgaline data. Įsakymas dėl jo priėmimo buvo pasirašytas gegužės 1 d.

Pažymėtina, kad, lenkams likvidavus Pirmąjį baltgudžių pėstininkų pulką ir gudų reikalų ministrui su savo kanceliarija persikėlus į Kauną, prasidėjo gudų reikalų ministro ir Baltgudžių karinio biuro viršininko nesutarimai. 1919 m. birželio 28 d. gudų reikalų ministras 4 puslapių rašte krašto apsaugos ministrui įrodinėjo, kad, Gudų reikalų ministerijai persikėlus į Kauną, Baltgudžių karinis biuras tapo nebereikalingas, o visus gudų karinių dalinių reikalus gali perimti Gudų reikalų ministerija³³¹.

Tačiau Lietuvos kariuomenės vadovybės nuomonė buvo kitokia, ir biuras liko, o nesutarimai tarp krn. V. Kozlovo ir ministro J. Varonkos ir toliau gilėjo. J. Varonka nuolat kritikuodavo V. Kozlovo veiklą. Štai rugpjūčio 21 d. rašte Generalinio štabo viršininkui ministras J. Varonka, pabrėžęs, kad V. Kozlovas yra labai nusikaltęs, nors ir nenurodė jokių konkrečių faktų, pasiūlė jį perkelti į bet kurią gudų karinę dalį, o Baltgudžių karinio biuro viršininku paskirti kitą J. Varonkos rekomenduotą asmenį³³². 1919 m. rugsėjo 16 d. rašte Generalinio štabo viršininkui J. Varonka V. Kozlovui pateikė net 7 kaltinimus, tarp kurių svarbiausias buvo tai, kad šis veikia savarankiškai ir nekreipia dėmesio į J. Varonkos reikalavimus, nederina su juo karininkų skyrimo ir kitų reikalų. Anot J. Varonkos, tokia V. Kozlovo veikla tapo kliūtimi formuojant gudų karinius dalinius Lietuvoje. Jis ir vėl pareikalavo krn. V. Kozlovą atleisti iš Baltgudžių karinio biuro viršininko pareigų³³³.

1919 m. liepos mėn. buvo parengti ir patvirtinti nauji Baltgudžių karinio biuro nuostatai. Biuras buvo priskirtas prie Krašto apsaugos ministerijos Generalinio štabo. Buvo patvirtinta, kad jo personalą sudaro biuro viršininkas, skiriamas įsakymu Lietuvos kariuomenei, raštvedys, 1 vyresnysis ir 2 jaunesnieji raštininkai. Biuro viršininkui ir toliau buvo pavesta formuoti gudų karines dalis Kaune, organizuoti savanorių mokymą, jų siuntimą į frontą, aiškintis ir spresti visus gudų kariams kylančius klausimus. Pagal nuostatus, biuro viršininkas buvo įpareigotas kartą per savaitę rengti pranešimus apie gudų karinių dalių formavimo eigą ir gudų reikalų ministrui³³⁴. Tačiau pažymėtina, kad, 1919 m. birželio 26 d. 1-ąją atskirąją baltgudžių kuopą perdavus Marijampolės bataliono vado žinion, tarp Baltgudžių karinio biuro ir 1-osios atskirosios batgudžių

330 Приказ по Белорусскому военному бюро № 13. 16 мая 1919 г. *Ten pat*, l. 8.

331 Пану Министру краевой абароны. 28 червеня 1919 г. Нр. 663. *Ten pat*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 220–221.

332 Начальнику Генерального штабу. 21 жнівеня 1919 г. № 881. *Ten pat*, l. 186.

333 Начальнику генерального штабу. 16 версеня 1919 г. *Ten pat*, l. 241.

334 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 334; Baltgudžių biuro prie Generalinio štabo laikinieji dėsniai. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 216.

kuopos vadovybės prasidėjo nesusipratimai. Baltgudžių kuopos vadovybė dėl savo problemų pradėjo tiesiogiai kreiptis į Marijampolės bataliono vadą, o per jį ir į Generalinį štabą, apie tai neinformavusi Baltgudžių karinio biuro, kas labai nepatiko jo viršininkui krn. V. Kozlovui. Jis 1919 m. liepos 2 d. visiems gudų kariniams daliniams išplatino aplinkraštį, kuriame buvo nurodyta, kad visais gudų karinių dalinių reikalais į Krašto apsaugos ministeriją ir Generalinį štabą galima kreiptis tik per Baltgudžių karinį biurą³³⁵. Liepos 5 d. apie šį savo nurodymą krn. V. Kozlovas informavo Lietuvos kariuomenės Generalinį štabą ir kartu pabrėžė, kad biurui dėl to labai padaugėjo darbo. Rašte jis smulkiai aprašė biuro veiklą, kurią sudarė kanceliarinis darbas, savanorių ir iš Gardino atvykstančių karininkų ir kareivių priėmimas, įvairių pažymų išdavimas, karių šeimų prašymų nagrinėjimas ir kita. Tai išvardijęs, krn. V. Kozlovas paprašė skirti biurui papildomų etatų, o biuro viršininkui suteikti atskirojo bataliono vado teises, taip pat teisę leisti įsakymus visiems gudų kariniams daliniams, nurodyti visiems atvykusiems į Kauną gudų karininkams ir kareiviams prisi- statyti į biurą ir jų atžvilgiu biurui suteikti komendantūros, o biuro viršininkui komendanto įgaliojimus³³⁶. Kaip į tai reagavo Lietuvos kariuomenės vadovy- bė, duomenų rasti nepavyko. Matyt, visai nereagavo, nes ant pranešimo kažkas raudonu pieštuku nupiešė didžiulį klaustuką.

Tuo metu gudų karinių dalinių vadai ir toliau tiesiogiai palaikė ryšius su Lie- tuvos karine vadovybe, todėl V. Kozlovas vėl išleido nurodymą, kuriame pakar- tojo ankstesnius reikalavimus, kad bendravimas su Lietuvos karine vadovybe gali vykti tik per Baltgudžių karinį biurą³³⁷.

Susidūrus su sunkumais komplektuojant gudų kuopas – trūkstant kareivių ir ypač karininkų, – rugpjūčio 10 d. Baltgudžių karinio biuro viršininkas krn. V. Kozlovas kreipėsi į Alytaus, Vilkaviškio, Marijampolės, Kalvarijos, Kėdainių, Kaišiadorių, Tauragės, Panevėžio, Seinų, Telšių, Šiaulių, Raseinių, Kretingos, Lydos ir Suvalkų karo komendantus, kad visus mobilizuojamus į kariuomenę kareivius ir karininkus, kurie nemoka lietuviškai, siųstų iš Baltgudžių karinį biurą³³⁸. Tačiau, matyt, rezultatai buvo menki, nes spalio 29 d. Baltgudžių kari- nio biuro viršininkas kreipėsi į Generalinio štabo viršininką skųsdamasis, kad mobilizuojami gudai siunčiami į lietuviškus karinius dalinius, o ne į Baltgudžių karinį biurą, ir paprašė pagal galimybes gudų naujokus siųsti į Baltgudžių karinį

335 Усім Беларускаім вайсковым часцям Літоўскай арміі. *Ten pat*, l. 92.

336 Докладъ начальника Белорусскаго военного бюро. 5-го июля 1919 года. *Ten pat*, l. 228.

337 Прыказ по Беларускаму ваенаму бюро № 46. Ліпеня 9 дня 1919 г. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 10, l. 34 a. p.

338 Телефонограмма № 172. 10-08-1919. *Ten pat*, b. 74, l. 53.

biurą gudų kariniams daliniams papildyti³³⁹.

Spalio 14 d. į frontą išsiuntus 2-ąją baltgudžių kuopą, Karinio biuro viršininkas kpt. V. Kozlovas kreipėsi į Generalinio štabo viršininką, siūlydamas įkurti Baltgudžių batalioną. Jam buvo atsakyta, kad pirmiausia reikia suformuoti pirmąsias 2 kuopas, o po to formuoti trečiąją. Pažymėtina, kad beveik tuo pat metu panašų pasiūlymą Generalinio štabo viršininkui pateikė ir II brigados vadas³⁴⁰. Sprendimas sukurti Baltgudžių batalioną buvo priimtas lapkričio 17 d., o Baltgudžių karinį biurą nutarta išformuoti.

Galbūt nuolatinės krn. V. Kozlovo pretenzijos irgi prisidėjo prie šio sprendimo. Biuro viršininkas krn. V. Kozlovas nuo lapkričio 17 d. buvo paskirtas tarnauti į formuojamą Baltgudžių batalioną³⁴¹. Tiesa, kad Baltgudžių karinis biuras naikinamas, Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininkas Baltgudžių karinio biuro viršininkui raštu pranešė jau lapkričio 10 d. Rašte buvo nurodyta, kad V. Kozlovas skiriamas į formuojamą Baltgudžių batalioną³⁴².

LCVA, f. 908, ap. 1, b. 44, l. 361

339 Телефонограмма № 1795 начальнику Генерального штаба. 29-10-1919. *Ten pat*, l. 61 a. p.

340 Докладъ начальника Белорусскаго военного бюро В. Козлова. *Ten pat*, b. 47, l. 43.

341 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 190. 1919 m. lapkričio 26 d.

342 Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininko 1919-11-10 raštas Baltgudžių karinio biuro viršininkui. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 243.

Vyr. kariuomenės vado lapkričio 18 d. nurodymu Baltgudžių karinio biuro veikla turėjo būti nutraukta ir biuras likviduotas iki 1919 m. lapkričio 25 d. Lapkričio 25 d. į Eglainėje esantį batalioną buvo pasiųstas Kaune likęs ceikhauzas³⁴³. Tačiau tai buvo vienintelis darbas, iki nurodytos datos padarytas. Taigi iki lapkričio 25 d. biuro likviduoti nespėta. Iki to laiko nesuspėta atleisti ir laisvai samdomų darbuotojų ir sumokėti jiems atlyginimų, taip pat ir už suvartotą elektrą, atsiskaityti su telefono stotimi, įgulos dirbtuvėmis, privačiais asmenimis už paimtas prekes ir suteiktas paslaugas. Pagrindinė priežastis buvo tai, kad biuro viršininkui pagal pateiktus orderius nebuvo išduoti, o tik užsakyti pinigai. Juos turėjo gauti po 5–6 dienų. Siunčiami į frontą likę Kaune 2-osios baltgudžių kuopos kareiviai turėjo būti apvilkti karių uniformomis, o orderis joms gauti buvo išduotas tik lapkričio 25 d. Todėl kpt. V. Kozlovas kreipėsi į Generalinį štabą, prašydamas pratęsti biuro likvidavimo laikotarpį. Ant prašymo buvo užrašyta rezoliucija: „*Maksimum iki gruodžio 6 d.*“³⁴⁴ Gruodžio 6 d. kpt. V. Kozlovas vėl rašė raportą Generalinio štabo viršininkui ir jį informavo, kad biuras beveik likviduotas: gruodžio 5 d. visi likę kareiviai ir turtas perkelti į frontą, nekilnojamasis turtas ir liekantis inventorių perduotas Kauno miesto komendantūrai, tačiau neatsiskaityta nei su darbuotojais, nei su įstaigomis, nei su piliečiais už prekes ir paslaugas, nes nebuvo gauta nė vieno orderio reikiamoms pinigų sumoms. Nušvietęs susidariusią padėtį kpt. V. Kozlovas dar kartą paprašė atidėti biuro likvidavimo datą³⁴⁵. Po to vėl pasipylė prašymai likvidavimo terminą pratęsti, ir faktiškai biuras veikė iki 1920 m. sausio 31 d., kol jam buvo paskelbtas paskutinis įsakymas Nr. 119. Iš jo matyti, jog tą dieną biuras buvo uždarytas ir galutinai likviduotas. Biuro viršininkas kpt. V. Kozlovas buvo paskirtas į Generalinį štabą ryšių karininku, o biuro bylos perduotos Baltgudžių batalionui³⁴⁶.

Kadangi vienu svarbiausių Baltgudžių karinio biuro veiklos barų buvo karių dalinių komplektavimas, jo veiklos Kaune laikotarpiu surinktų ir pasiųstų į gudų atskiras karines dalis karininkų ir kareivių sudėtį galima pailiustruoti šios lentelės duomenimis.

343 Телефонограмма № 1800 дежурному офицеру комендантуры ст. Ковно. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 47, l. 66.

344 Срочно. Рапортъ Начальнику Генеральнаго штаба. Ноябрь 25 дня 1919 г. *Ten pat*, b. 44, l. 336.

345 Рапортъ Начальнику Генеральнаго штаба. Декабря 6 дня 1919 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 44, l. 351; Актъ № 2850. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 44, l. 358.

346 Приказъ по Белорусскому военному бюро № 119. Января 31 дня 1920 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 10, l. 164.

Baltgudžių karinio biuro surinktų ir 1919 m. vasario–spalio mėn. į atskiras karines dalis išsiųstų karininkų ir kareivių³⁴⁷ suvestinė

	Išsiųsta							
	Į Pirmąjį balt. pulką	Į 1-ąją kuopą	Į mokom. komandą	Į 2-ąją kuopą	Į lietuvių kar. dalis	Į kitas dalis	Į biurą	Iš viso
Karininkai	12	9	3	9	24	13	2	72
Karo valdininkai	1	1	-	-	3	7	2	14
Viršilos	1	1	1	2	1	-	-	6
Vyr. puskarininkiai	5	3	2	8	3	-	-	21
Jaun. puskarininkiai	12	1	-	9	-	-	-	22
Felčeriai	2	-	-	1	4	-	-	7
Savanoriai	162	77	10	53	72	-	-	275
Buvę kareiviai	63	77	10	53	72	-	-	275
Iš viso	258	265	49	248	317	20	4	1161

Į lentelę neįtraukti asmenys, atleisti iš tarnybos dėl sveikatos būklės, pažeidę įstatymus, nusikaltėliai – iš viso 714 žmonių.

Biuro personalo sudėtis nebuvo didelė. Be biuro viršininko, dar dirbo raštvedys ir 3 raštininkai, o iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, jog Baltgudžių karinio biuro Kaune, vadovaujamo krn. V. Kozlovo, veikla buvo išties rezultatyvi ir daug pasitarnavo telkiant gudus į formuojamus Lietuvos kariuomenės baltgudžių dalinius.

347 Докладъ начальника Белорусскаго военнаго бюро В. Козлова. *Ten pat*, b. 47, l. 43 a. p.

PIRMOJI ATSKIROJI BALTGUDŽIŲ KUOPA

-шай пешай Беларускай роты
падпаручнік Юры Пліско,
падшыя пад-афіцэры Міхал Вайцехоўскі
і Ягор Раманаў
і стрэлок Янка Рынкевіч
ня 1919 году ляглі сьмерцьцю у штыкавой барацьбе з
аскалямі у вёскі Цэгельня, баронячы свабоду і незале
Бацькаўшчыны, аб чым з глыбокім смуткам абвешчаю
ТАВА

Kai nuo Balstogės pusės lenkai ėmė grasinti Gardinui, kilo klausimas dėl baltgudžių karinių dalių perkėlimo į Suvalkus ar net Kauną. Dėl to savanorių siuntimas į Gardiną kuriam laikui buvo sustabdytas, o krn. V. Kozlovui įsakyma iš jų suformuoti kuopą ar komandą Pirmajam pėstininkų baltgudžių pulkui Gardine papildyti. Kaip jau minėta, nuo 1919 m. vasario 27 d. buvo leista prie Baltgudžių karinio biuro iš savanorių formuoti Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko Atsargos kuopą. Pulko vadas krn. K. Jezovitovas patvirtino jos 4 būrių nuolatinių pareigybių sąrašą ir etatus:

- kuopos vadas – 1;
 - jaunesnieji karininkai – 2;
 - raštininkas ir ūkio vedėjas – 1;
 - feldfebelis – 1;
 - ginklų vedėjas – 1;
 - kaptenarmusas³⁴⁸ – 1;
 - būrių vadai – 4;
 - skyrių vadai – 16.
- Iš viso 27 pareigybės.

M. Janickis

Kuopai buvo iškeltas uždavinys – priimti per Baltgudžių karinį biurą į pulką siunčiamus kareivius, juos apmokyti, aprenkti, apginkluoti ir būriais siųsti į Marijampolę, iš kur jie, jei bus galimybių, būtų siunčiami į Baltgudžių pulką Gardine³⁴⁹.

Apie kuopos formavimą prie Baltgudžių karinio biuro jau rašyta. Balandžio 12 d. 90 savanorių kuopa nuo Baltgudžių karinio biuro buvo atskirta ir pavadinta Pirmojo baltgudžių pėstininkų Gardino pulko 5-ąja kuopa. Jos vadu dar balandžio 5 d. paskirtas krn. Mykolas Janickis kuopą iš krn. V. Kozlovo perėmė balandžio 12 d.³⁵⁰ Kuopos jaunesniaisiais karininkais buvo paskirti Steponas Satygo ir Nikolajus Bumažnikovas, Ūkio dalies vedėju – karo valdininkas Nikolajus Koldeniukas³⁵¹. Dalinys liko Kaune, nes lenkai į Gardiną neįleisdavo ne tik kareivių, bet ir karininkų. Pažymėtina, kad iš kuopos buvo išskirtas būrys, turėjęs rengti

348 Kaptenarmusas – carinės Rusijos sausumos kariuomenės ir aviacijos puskarininkio laipsnis ir pareigos.

349 Положение о запасной роте Гродненского белорусского полка. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 464.

350 Приказъ по 5 роте 1 пехотного белорусского Гроднинского полка № 1. Апреля 12 дня 1919 года. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 20, l. 1.

351 Прыказ по I пешаму беларускаму паўку № 90. 3 красавіка 1919 г. *Ten pat*, b. 22 (byla nenumeruota).

puskarininkius 2-ajam pulko batalionui³⁵², nes labai trūko kareivių, tarnavusių kariuomenėje ir galinčių eiti žemiausias vadovaujamas pareigas³⁵³.

Šios kuopos materialinis aprūpinimas buvo toks pat prastas kaip ir visos Lietuvos kariuomenės. Dauguma kareivių negavo uniformų, nešiojo savo drabužius, gal tik dešimtadalis jų turėjo šiokią tokią „kareivišką“ aprangą. Kuopos ginkluotę sudarė apie 20 senų šautuvų³⁵⁴. Iš jų 6 buvo rusiški, kiti – vokiški, su jais net ir carinėje kariuomenėje tarnavę kareiviai nemokėjo elgtis. Tik 25 kuopos kariai buvo gavę uniformas, apavą – 70³⁵⁵. Kad kaip nors išspręstų šautuvų trūkumo problemą ir galėtų išmokyti kareivius šaudyti, balandžio 14 d. kuopos vadas kreipėsi į Kauno miesto komendantą prašydamas kuopai laikinai, iki bus gauta iš Intendantūros, paskolinti 150 šautuvų ir po 20–40 šovinių kiekvienam. Krn. M. Janickis žadėjo viską grąžinti, tačiau, kaip matyti iš Kauno miesto ir apskrities komendanto atsakymo, ir Kauno miesto komendantūra neturėjo atliekamų ginklų³⁵⁶.

Tačiau greitai kuopos aprūpinimas pagerėjo. Jau balandžio 15 d. ji gavo lauko virtuvę, 25 komplektus aprangos, 50 kelnių, 125 poras batų³⁵⁷.

Balandžio 19 d. kuopos vadas patvirtino pirmąją darbotvarkę:

6–7 val. – kėlimasis, tvarkymasis;

7–11 val. – užsiėmimai pagal patvirtintą programą;

11–15 val. – pietūs ir poilsis;

15–18 val. – vakariniai užsiėmimai pagal patvirtintą programą;

18–19 val. – vakarienė;

19–20.30 val. – laisvas laikas;

20.30 val. – vakarinis patikrinimas;

22 val. – miegas.

Taip pat buvo nustatyta išleidimo į miestą tvarka³⁵⁸. Tačiau, kaip matyti iš gegužės 4 d. įsakymo kuopai, kareiviai nelabai jos paisė ir savavališkai išeidavo

352 Грицкевич А. Западный фронт РСФСР. Минск, 2010, с. 90–94, <http://siberia-miniatures.ru/forum/showthread.php?fid=12&tid=98> [žr.2018-06-25]; Рапорт Начальнику Генерального штаба Литовского правительства. 20 мая 1919 г. Командзер роты Яницки. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 80.

353 Телефонограмма командиру Белорусского полка № 33/5. 17-04-1919. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 74, l. 31 a. p.

354 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 97.

355 Телефонограмма № 130 командиру Белорусского полка. 13-04-1919. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 74, l.

356 Рапорт офицера М. Яницкого коменданту гор. Ковно. *Ten pat*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 139.

357 Телефонограмма № 135. Командиру Белорусского полка. 16-04-1919. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 74, l. 27.

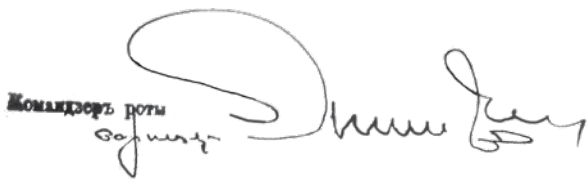
358 Приказъ по 5 роте 1 пехотного белорусского Гродненского полка № 2. 13 апреля 1919 г. *Ten pat*, b. 20, l. 4.

net ir tada, kai vykdavo užsiėmimai. Kuopos vadui teko pažadėti, kad visiems, kuriems reikia išeiti į miestą, duos leidimus, o tuos, kurie ir toliau nepaisys tvarkos, griežtai baus³⁵⁹.

Balandžio 15 krn. N. Bumažnikovui kuopos vadas pavedė prižiūrėti ginklus ir rūpintis šoviniiais³⁶⁰.

Balandžio pabaigoje kuopą apžiūrėjo su reikalais į Kauną atvykęs Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadas krn. K. Jezovitovas. Užėjęs į kuopos kareivines, jis pamatė, kas kareiviai gautą duonos davinį laiko po pagalvėmis, nes neturi tam skirtų spintelių. Prie pulko ceikhauzo stovintis sargybinis, nors niekada nebuvo matęs pulko vado, jam pareikalavus, atidavė savo šautuvą, o tai – šiurkštus tarnybos statuto pažeidimas. Visa tai liudijo, kad kuopos karininkai nebuvo supažindinę kareivių su sargybinių pareigomis. Jie nebuvo išmokyti tinkamai elgtis, kai su jais sveikinas pulko vadas. Nemažai pastabų vadas pareiškė ir dėl kareivių rikiuotės pratimų atlikimo³⁶¹.

Balandžio pabaigoje kuopos vadas iš gyventojų ėmė gauti skundų, kad kareiviai, susirinkę gatvėje prie kareivinių, juos užkabinėja, keikiasi, nemandagiai

M. Janickio parašas

elgiasi, netvarkingai apsi-
rengę. Reaguodamas į tai,
kuopos vadas krn. M. Janic-
kis išleistame kuopai įsa-
kyme griežtai uždraudė
panašiai elgtis pabrėžda-
mas, kad kareivinės – ne
smuklė, ir pareikalavo, kad

už tvarką prie jų būtų atsakingi kuopos budėtojas ir puskarininkiai³⁶². Be to, vadas pastebėjo, kad kuopos kariai mėgsta išgerti. Nors girtuokliauti buvo uždrausta, ne visi to paisė, todėl teko imtis gana griežtų priemonių. Per pirmąją savo vadovavimo kuopai savaitę krn. M. Janickis už girtuokliavimą iš kuopos pašalino net 7 kareivius³⁶³.

1919 m. balandžio pabaigoje kuopoje jau buvo 134 žmonės, tarp jų – 4 ka-

359 Приказъ по 5 роте 1 пехотного белорусского Гродненского полка № 23. 4 мая 1919 г. *Ten pat*, l. 33.

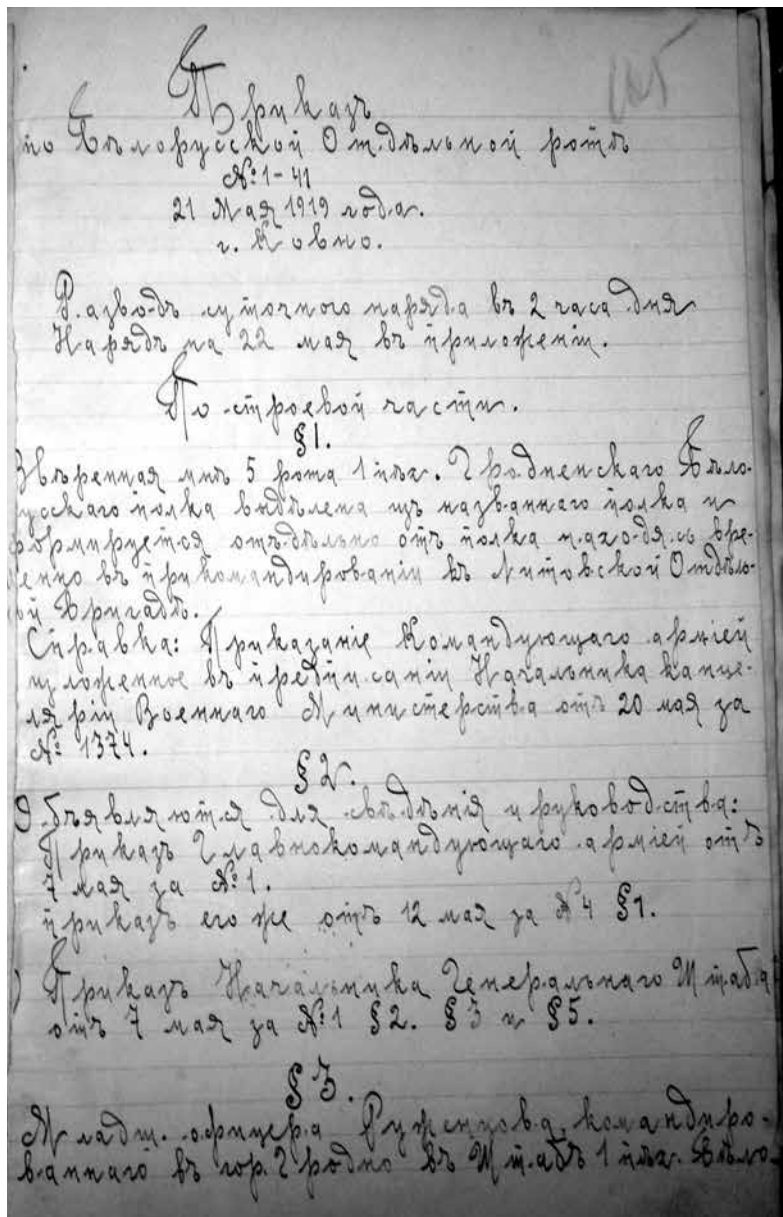
360 Приказъ по 5 роте 1 пехотного белорусского Гродненского полка № 4. 15 апреля 1919 г. *Ten pat*, l. 8.

361 Приказъ по 5 роте 1 пехотного белорусского Гродненского полка № 18. 29 апреля 1919 г. *Ten pat*, l. 26.

362 Приказъ по 5 роте 1 пехотного белорусского Гродненского полка № 21. 2 мая 1919 г. *Ten pat*, l. 31.

363 Телефонграмма командирю Белорусского полка № 38/7. 18-04-1919. *Ten pat*, b. 74, l. 34.

rininkai, 1 karo valdininkas, 1 felčeris ir 128 kareiviai³⁶⁴. Tačiau formuojamas dalinys, kaip matyti iš guduų reikalų ministro J. Varonkos 1919 m. birželio 4 d. rašto ministrui pirmininkui, susidūrė su nemenkomis aprūpinimo problemomis. Nuo formavimo pradžios iki birželio 3 d. kareiviai neturėjo progos iššauti

Įsakymas Nr. 1 Atskirajai baltagudžių kuopai (LCVA, f. 908, ap. 1, b. 20, 1. 165)

364 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 336; Lietuvos kariuomenės guduų dalių įsteigimo sukaktuvės. *Karys*, 1934, Nr. 9, p. 167.

nė po vieną šūvį, nes kuopa beveik neturėjo šaudmenų net ir turimiems šautuvams užtaisyti. Karininkams buvo skirti tik 4 revolveriai, bet neskirta jiems šovinių. Daugybė problemų kilo dėl karių aprangos ir maitinimo³⁶⁵. Gegužės 22 d. buvo gauta 140 šautuvų su šoviniais, tačiau be durtuvų. Kuopai labai trūko arklių, bet jų gavo tik 5³⁶⁶.

Gegužės 21 d., remdamasis Krašto apsaugos ministerijos kanceliarijos viršininko perduotu paliepimu Nr. 1374, vyriausiasis kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas savo įsakymu gegužės 20 d. kuopą atskyrė nuo Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko. Atskirąją baltgudžių kuopą pavadinta formuotė laikinai buvo įtraukta į Atskirosios brigados sudėtį³⁶⁷.

Birželio 1 d. kuopa, atsižvelgus į tai, kad buvo pradėta formuoti 2-oji baltgudžių kuopa, buvo pavadinta 1-ąja atskirąją baltgudžių kuopa³⁶⁸.

Birželio 3 d. susipažinti, kaip vyksta kuopos formavimas, atvyko gudų reikalų ministras su pavaldžiais pareigūnais³⁶⁹. Kokie buvo patikrinimo rezultatai, duomenų rasti nepavyko, tačiau iš kuopos vado įsakymų matyti, kad čia būta problemų dėl drausmės. Štai 1919 m. birželio 11 d. įsakyme nurodyta, kad kuopos kariai Lionginas Zambžickis, Naumas Musnickis, Vladislavas Dzmitrovičius ir Francas Jankovskis už nepaklusimą būrio vado reikalavimams buvo pasodinti 3 paroms į areštinę. Ta pačia proga kuopos vadas dar kartą priminė, kad visi kariai privalo besąlygiškai paklusti savo vadams ir vykdyti jų įsakymus. Už nepaklusnumą žadėjo šalinti iš kuopos ir perduoti teismui. Be to, budėtojai, ypač naktį, netinkamai ėjo savo pareigas, dėl to buvo atvejų, kad naktį kai kurie kuopos kariai pabėgdavo, pasigrobę ir valdinio turto³⁷⁰.

Kuopa nuo birželio 15 d. laikinai buvo priskirta Vilniaus batalionui³⁷¹.

1919 m. gegužės–birželio mėn. kuopa buvo aprenpta vokiškomis uniformomis ir apginkluota 1918 m. „Mauser“ sistemos šautuvais ir rusiškais „Maxim“ kulkosvaidžiais³⁷².

1919 m. birželio 19 d. buvo gautas vyr. kariuomenės vado gen. S. Žukaus-

365 Пану Старшине Рады Міністроў. 4 чэрвеня 1919 г. Нр. 574. LCVA, f. 929, ар. 4, б. 29, л. 96.

366 Докладъ о снабженіи Белорусской отдельной роты артелерийскимъ, вещевимъ доволствиємъ и обозомъ. *Ten pat*, l. 113–114.

367 Приказъ по белорусской отдельной роте № 1/41. 21 мая 1919 г. *Ten pat*, f. 908, ар. 1, б. 20, л. 165.

368 Личный составъ 1 отдельной белорусской роты съ 12/IV по 17/X 1919 года. *Ten pat*, f. 929, ар. 3, б. 149, л. 20.

369 Приказъ по Белорусской отдельной роте № 14/54. 2 июня 1919 г. *Ten pat*, f. 908, ар. 1, б. 19, л. 3.

370 Приказъ по Отдельной белорусской роте № 23/63. 11 июня 1919 г. *Ten pat*, l. 29, а. р.– 30.

371 Vilniaus batalionui įsakymas Nr. 113. 1919-06-28. *Ten pat*, f. 518, ар. 1, б. 1, л. 303.

372 Месячный рапорт за чэрвень. *Ten pat*, f. 395, ар. 1, б. 9, л. 75.

S. Nastopka,
Lietuvių albumas, p. 113

ko įsakymas kuopai išvykti į frontą. Birželio 20 d. anksti ryte kareivines Kaune, Gardino gatvėje, paliko ne visos sudėties kuopa, vadovaujama krn. S. Satygos. Išvyko 1 kulkosvaidžių ir 2 pėstininkų būriai: 3 karininkai ir 114 kareivių. Kuopa išsivežė 2 kulkosvaidžius, 4 arklius, lauko virtuvę. Kuopos vadas, štabas, 3-iasis ir Atsargos būriai liko Kaune³⁷³.

Kuopa prie karinės rampos ilgai laukė traukinio. Geležinkeliai tuo metu dar buvo vokiečių rankose. Pagaliau 11 val. buvo atvaryti 6 prekiniai vagonai ir 2 platformos. Vasaros kaitra visus labai išvargino, ir kareiviai, vos sulipę į vagonus, užmigo. Būriui sulipus į vagonus, netikėtai atvažiavo vyr. kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. Jis neleido žadinti kareivių, apžiūrėjo ešeloną, padėkojo už tvarką, palinkėjo sėkmės ir atsisveikino. 12 val. 15 min. Baltgudžių kuopos būrys išvyko į frontą³⁷⁴. Pajudėjus traukiniui, kariai užgiedojo gūdų „Marselietę“: „Адвеку мы спалі і нас разбудзілі.“ (žr. 4 priedą). Ešelonas per Kaišiadoris, Radviliškį birželio 21 d. apie 8 val. ryto atvyko į Panevėžį. Panevėžyje būrys persėdo iš vokiško traukinio į rusišką ir 13 val. išvyko toliau. Neprivažiavus iki Obelių 4 km, prie Vyžaičių kaimo, kuopą apžiūrėjo brigados vadas krn. Stasys Nastopka. Po apžiūros jis nurodė vadovybei apsistojimo vietą. 20 val., iškrovus mantą Obelių geležinkelio stotyje, kuopa išvyko į Užuožerį (dokumente – *Za-ozerte* – G. S.) dvarą. Iš jo, nužygiavusi dar 2 varstus, kuopa nakčiai išsidėstė po atviru dangumi. Ji buvo įtraukta į bendrąją brigados rezervą. Su brigados štabu ryšiui palaikyti buvo nutiesta telefono linija³⁷⁵.

Kuopai išvykus į frontą, birželio 21 d. iš atsargos prie Kauno miesto ir apskrities komendantūros tarnauti į kuopą buvo perkeltas krn. Petras Bekišas (*Bekiš*), tačiau netrukus, rugsėjo 1 d., dėl silpnos sveikatos iš tarnybos atleistas³⁷⁶.

Tuo metu Lietuvos kariuomenės puolamosios operacijos dėl raudonarmiečių atkaklaus pasipriešinimo Rytų Aukštaitijos Dusetų ežerų fronte buvo sustabdytos. Lietuvos kariuomenės padėtis buvo nelengva: reikėjo kompensuoti iki tol mūšiuose patirtus nuostolius, papildyti amunicijos atsargas ir rengtis

373 Slaptas 1919-06-19 Baltgudžių biuro viršininko V. Kozlovo raportas Generalinio štabo viršininkui. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 90. Į frontą. *Karys*, 1922, Nr. 26, p. 309; Приказъ по Отдельной белорусской роте № 32/72. 20 июня 1919 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 19, l. 46–48.

374 Į frontą. *Karys*, 1922, Nr. 28, p. 333–334.

375 Журналъ военныхъ действий 1-ой Белорусской пехотной роты съ 20-го июня по 10 июля 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 1.

376 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 153. 1919 m. rugsėjo 28 d.

naujam puolimui. Baltgudžių kuopa atvyko į frontą tuo metu, kai Lietuvos kariuomenė buvo pradėjusi žvalgomąsias operacijas.

Birželio 22 d. 9 val. ryto kuopa perėjo į Obelius, o 15 val. buvo pasiūsta padėti Antrajam pėstininkų pulkui prie Aleksandravėlės puolant raudonarmiečiams. 20 val. 1-asis kuopos būrys buvo perduotas Antrojo pėstininkų pulko vado žinion, kad sustiprintų po nepavykusio puolimo atsitraukusio pulko kairįjį sparną. Čia būrys ėmėsi pozicijų apsaugos. 2-asis ir kulkosvaidžių būriai, su gurguole nusiųsti į Obelių dvarą, ten atvyko apie 24 val.³⁷⁷ Antrajam pėstininkų pulkui atsitraukus į išėities iki puolimo pozicijas, 1-asis būrys grįžo į Obelius.

Birželio 22 d. iš Kauno į frontą išvyko 3-iasis kuopos būrys, vadovaujamas krn. Vladimiro Michalovskio. Į frontą atvyko 52 kareiviai ir 1 vežimas. Būrys išsilaiپino Obeliuose ir išsidėstė kuopos pozicijose³⁷⁸. Taigi fronte tuo metu buvo 173 Baltgudžių kuopos kariai.

Birželio 26 d. kuopa buvo perduota Marijampolės bataliono vado žinion³⁷⁹. Birželio 27 d. po pirmųjų mūšių ją Obeliuose apžiūrėjo vyriausiasis kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. Savo kalboje kariams jis padėkojo už tinkamą išvaizdą ir pareiškė tikįs, kad jie ir kautynėse pasirodys gerai³⁸⁰.

Birželio 26 d. įsakymą, kad kuopa priskiriama Atskirajam Marijampolės batalionui³⁸¹, ji gavo tik birželio 27 d. 16 val. 25 min., po gen. S. Žukausko vizito, o jau 20 val. kuopą apžiūrėjo ir klausė kareivių skundų Marijampolės bataliono vadas krn. Jurgis Butkus³⁸².

Kuopa atvyko į frontą, kai ten buvo itin sudėtinga padėtis. Kaip tik tuo metu raudonarmiečiai puolė Suvieko–Kuklių kryptimi, taip pat abipus Eglainės³⁸³ geležinkelio linijos. Panevėžio rinktinė, kuriai priklausė Marijampolės batalionas, sėkmingai atmušdama šias atakas, rengėsi kontrpuolimui³⁸⁴ ir gynė fronto Jan-

377 Грицкевич А. Белорусско-литовские отношение в 1919 году, <https://military.wikireading.ru/83264> [ži. 2018-07-12]; Журналъ военныхъ действий 1-ой Белорусской пехотной роты съ 20-го іюня по 10 іюля 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 1.

378 Журналъ военныхъ действий 1-ой Белорусской пехотной роты съ 20-го іюня по 10 іюля 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 1; Приказъ по Отдельной белорусской роте № 34/74. 22 іюня 1919 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 19, l. 52–53.

379 Личный составъ 1 отдельной белорусской роты съ 12/IV по 17/X 1919 года. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 20.

380 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 97.

381 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 1. 1919-06-28. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 1.

382 Журналъ военныхъ действий 1-ой Белорусской пехотной роты съ 20-го іюня по 10 іюля 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 1 a. p.; Секретно. Приказъ № 20. 27 іюня 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 161.

383 Eglainė (arba Eglaitė, latv. *Eglaine*) – miestelis, valsčiaus centras Latvijoje, Alūkostos savivaldybėje, šalia Radviliškio–Daugpilio geležinkelio.

384 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1919–1920, p. 133.

kūnų–Barkiškio–Ignotiškio ruožą.

Birželio 28 d. kuopos pozicijas prie Šilelių kaimo puolė 70–80 raudonųjų latvių, tačiau kuopa jų puolimą atrėmė. Vienas puolantysis buvo nukautas ir 3 sužeisti³⁸⁵.

Nuo birželio 29 iki liepos 7 d. kuopa buvo užėmusi ežerų pozicijos barą į rytus nuo Obelių geležinkelio stoties.

Birželio 29 d. kuopos vadas krn. M. Janickis buvo atleistas iš pareigų, o nauju kuopos vadu paskirtas krn. Vladimiras Michalovskis (buvęs carinės armijos pulkininkas)³⁸⁶. Jį skirti į šias pareigas rekomendavo Baltgudžių karinio biuro viršininkas V. Kozlovas³⁸⁷. Krn. V. Michalovskis kuopą perėmė liepos 1 d. ir jau liepos 4 d. turėjo atvykti į frontą. Tačiau jis kiek užtruko, nes laikinai buvo sustabdytas traukinių judėjimas fronto link³⁸⁸.

Liepos 1 d. raudonarmiečių kavalerijos ir pėstininkų būrys, turintis 2 kulkosvaidžius, užpuolė Marijampolės bataliono 3-iosios kuopos sargybinius ir privertė juos atsitraukti į Cukriniškio malūną. Iš 1-osios atskirosios baltgudžių kuopos sargybos Šapelių kaime marijampoliečiams į pagalbą buvo pasiūsta 15 kareivių su 2 kulkosvaidžiais, o būriui vadovauti paskirtas psk. Afanasijus Šulcas. Būrys atakavo raudonarmiečių kairįjį sparną ir privertė juos atsitraukti. Mūšyje gūdų kariai demonstravo drąsą ir ryžtą, į nelaisvę buvo paimtas 1 raudonarmiečių karininkas ir 11 eilinių, 2 arkliai, nemažai karo reikmenų, įvairaus inventoriaus³⁸⁹.

Vykdamt kariuomenės vado 1919 m. liepos 2 d. įsakymą užimti Bebrinę (latv. *Bebrene*)³⁹⁰, Suvieką, Dvietę (latv. *Dviete*), Alūkstą (latv. *Ilūkste*) ir priėti prie Dauguvos, Panevėžio grupė turėjo užimti pozicijas linijoje Suviekas–Barkauka–Bebrinė. Visa grupė buvo padalyta į tris voras. Marijampolės batalionas,

385 Беларускі баталіён. *Варта бацькаўшчыны*, 1920, № 8, с. 5–6.

386 Vyriausiojo kariuomenės vado įsakymas Nr. 14. 1919 m. birželio 5 d. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 8, l. 42.

387 Секретно. Начальнику генерального штаба. Рапортъ. 19 июня 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 90.

388 Рапортъ офицера В. Козлова начальнику Стрелковой части Генерального штаба. *Тепат*, l. 124.

389 Lukoševičius E. Baltarusių karžygiai – Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės kariai (nuotraukos), <http://alkas.lt/2016/03/25/e-lukosevicius-baltarusiu-karzygiai-lietuvos-laisves-ir-nepriklausomybes-kariai-nuotraukos/> [žr. 2016-04-28]; Majoras Ružancovas. Pasižymėjė karžygiai. *Karys*, 1925, Nr. 7, p. 51.

390 Bebrinė (latv. *Bebrene*) – miestelis, valsčiaus centras Latvijoje, Alūkstos savivaldybėje.

vadovaujamas krn. J. Butkaus, sudarė antrąją vorą. Jam buvo priskirtas 2-osios baterijos būrys (2 patrankos). Batalionui buvo įsakyta slapta susitelkti miške į pietus nuo Šapelių kaimo. Jam buvo numatyta puolimo kryptis – Juodeniai, Anmuižos dvaras (*Annenhof*) (latv. *Anmuiža*), Eglainės geležinkelio stotis, Jaungrinvaldės (*Neu Griunvald*) (latv. *Jaungrīnvaldes muiža*) ir Vecgrinvaldės (*Alt Griunvald*) (latv. *Vecgrīnvaldes muiža*) dvarai³⁹¹. Kad sėkmingai įvykdytų užduotį, buvo suaktyvinta žvalgyba.

Liepos 2 d. Marijampolės bataliono vadas Baltgudžių kuopai įsakė atlikti žvalgybą, iki susidurs su priešu. Kuopos žvalgai 15 val. į pietus nuo Samanių susišaudė su raudonarmiečiais. Jie išsiaiškino, kad priešas užėmė Paberžių ir greitimus kaimus, o į vakarus nuo šių vietovių eina raudonarmiečių apkasų linija³⁹².

Liepos 3 d., apie 2 val., raudonarmiečiai pastūmė 3 būrio sargybas prie Sipailiškių malūno. Užkardos viršininkas vyr. psk. Teodoras Šarkovas su 12 pės-tininkų nuskubėjo į pagalbą. Raudonarmiečiai buvo priversti trauktis, o po to bėgti. Tik miške prie Baraukos jie sustojo ir paleido į puolančiuosius kulkosvai-džių ir šautuvų ugnį. Tą pačią dieną kuopos saugomas baras buvo pailgintas³⁹³.

Liepos 7 d. visa lietuvių kariuomenė drauge su latviais perėjo į puolimą. Puolimo tikslas buvo nustumti raudonarmiečius už Dauguvos. Baltgudžių kuopai buvo įsakyta susitelkti Kalniškėje ir pasirengti puolimui. 20 val. iš Kalniškės ji persidislokavo prie Šapelių. Pakeliui prisijungė užkardų ir sargybų kariai. Iš Šapelių kuopa patraukė į Barauką. Kairėje ėjo Marijampolės bataliono 2-oji kuopa. Liepos 8 d. 0 val. 45 min. kuopa atvyko į Barauką. Iš čia 1-asis būrys, vadovaujamas krn. S. Satygos, patraukė į Kamariškius, kiti 2 būriai – Anmuižos dvaro kryptimi. Kuopos mišku ir krūmais slapta pasistūmėjo apie 2 varstus³⁹⁴. Tačiau išėjusios į kelią buvo pastebėtos, ir nuo Anmuižos dvaro ir apkasų prie Paberžių kaimo (latv. *Pabērži*) pasipylė šautuvų ir kulkosvaidžių ugnis. Gudų kariai atsakė tuo pačiu, o Anmuižos dvarą apšaudė iš kulkosvaidžių. 4 val. į gudų ir Marijampolės bataliono 2-osios kuopos pozicijas pradėjo šaudyti 2 patrankos. Lietuvių artilerija atsakydama ėmė apšaudyti Paberžius, Anmuižą ir prie jų esančias vietas. Apie 5 val. raudonarmiečiai nuo Paberžių iš kulkosvaidžių apšaudė 3-iojo būrio sparną. Būrys atsitraukė ir apsikasė prieš ugnies kryptimi. Po kiek laiko prieš ugnis ėmė silpti, todėl gudų kariai šią nedidelę pauzę išnaudojo šaudmenų atsargoms papildyti. Po kurio laiko raudonarmiečiai ugnį

391 Panevėžio grupės veiksmai nuo 6/VII–12/VII. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 15; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 266.

392 Журналъ военныхъ действий 1-ой Белорусской пехотной роты съ 20-го июня по 10 июля 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 2.

393 Ten pat.

394 Varstas – ilgio matas, lygus 1,067 km.

nukreipė geležinkelio link ir apšaudė prie jo pasirodžiusius karius. 15 val. priešingo ugnis nuslopo. Buvo išsiųsti žvalgai. Jie pranešė, kad priešas traukiasi Eglainės stoties link.

Tuo metu 1-asis kuopos būrys užėmė Uličelą. Šiose kautynėse liepos 8-ąją žuvo 1-ojo būrio karys Kazimieras Potakavičius, buvo sužeisti Petralaicis, Volokovičius, Jonas Dubickis, Voiniušas ir Mečislovas Zvicevičius. Vienas iš jų, kulkosvaidininkas Volokovičius, nekreipdamas dėmesio į sužeidimą, per mūsų visą laiką liko rikiuotėje³⁹⁵.

Marijampolės bataliono vadas savo 2-ajai ir Baltgudžių kuopoms įsakė tęsti puolimą palei geležinkelio liniją Eglainės kryptimi. Pirmoji patraukė Marijampolės bataliono kuopa, po to – gudai. Susidarė nemaža vora. Ji į vakarus nuo Razmatkos³⁹⁶ buvo sutikta stipria kulkosvaidžių ir šautuvų ugnimi iš prieš Razmatką esančių apkasų. Kolona sustojo, karius kurį laiką buvo apėmusi panika, tačiau greitai padėtis vėl tapo normali. 2-oji Marijampolės bataliono kuopa susiskaidė į 5 būrius. Jie puolė palei mišką buvusius priešo apkasus. Baltgudžių kuopos kariai, skubiai išsikasę apkasus, pasirengė pridengti puolančius marijampoliečius. Jie į priešą paleido ugnį iš visų 3 kulkosvaidžių. Po valandą trukusio priešo apkasų apšaudymo raudonarmiečiai ėmė trauktis Eglainės kryptimi. Tačiau sutemo, ir puolimas buvo nutrauktas, o kariai liko nakvoti mūsų lauke. Buvo pasiųsti žvalgai, išstatytos sargybos ant kelio Paberžiai–Lašai (latv. *Laši*). Tarp baltgudžių karių buvo sužeistų³⁹⁷.

Kitos dienos rytą sugrįžę marijampoliečių ir gudų žvalgai pranešė, kad raudonarmiečiai paliko Eglainę, todėl kariai 8 val. palei geležinkelio bėgius patraukė į miestelį. Taigi Eglainė buvo užimta be mūsų. Baltgudžių kuopos kariai, praėję geležinkelio stotį, įsitvirtino maždaug už ketvirčio varsto nuo jos. Po 2 valandų buvo gautas Marijampolės bataliono vado įsakymas apleisti pozicijas, jose palikti tik užtvarą ir paskui Marijampolės bataliono 2-ąją ir 3-iąją kuopas pulti Šėderės (latv. *Šėderes muiža*) ir Jaungrinvaldės dvarų kryptimi.

Už maždaug dviejų varstų į rytus nuo Jaungrinvaldės vyko mūsų – šarvuotasis raudonarmiečių traukinys atakavo lietuvių pozicijas. Bataliono vadas Baltgudžių kuopos 1-ajam būriui įsakė su kulkosvaidžiais įsitvirtinti prie geležinkelio, palei kelią į Vecgrinvaldę, kiti būriai susitelkė Jaungrinvaldės dvare. 20 val. Baltgudžių kuopos būriams buvo įsakyta įsitvirtinti aukštumose. 3-iasis

395 Журнал военных действий 1-ой Белорусской пехотной роты сь 20-го июня по 10 июля 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 2; Lukoševičius E. Baltarusių karžygiai – Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės kariai (nuotraukos), <http://alkas.lt/2016/03/25/e-lukosevicius-baltarusiu-karzygiai-lietuvos-laisves-ir-nepriklausomybes-kariai-nuotraukos/> [žr. 2016-04-28].

396 Razmatka – išnykęs Latvijos kaimas.

397 Журнал военных действий 1-ой Белорусской пехотной роты сь 20-го июня по 10 июля 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 2 a. p.

būrys pasiūstas į Naujųjų Lašų dvaro griuvėsius³⁹⁸.

Dienai brėkstant prasidėjusi kova tęsėsi iki sutemų. Marijampolės bataliono ir 1-osios atskirosios baltgudžių kuopos kariai raudonarmiečius atstūmė iki Razmatkos sodžiaus. Čia jie, užėmę apkasus, bandė priešintis, tačiau sutelkto-
mis lietuvių ir gudų jėgomis iš apkasų buvo išstumti ir atsitraukė³⁹⁹. Buvo užimti Danenfeldo dvaro (latv. *Danenfeldes muiža*) griuvėsiai. Po kurio laiko Marijampolės bataliono krn. A. Benjaševičius įsakė Baltgudžių kuopai susitelkti prie Naujųjų Lašų. Iš ten ji pastotėmis buvo permesta į Panevėžio dešinėsios grupės rezervą. Kuopa apsistojo miške prie Bitšanių (?) (dokumente – *Bitšany*; kaip ši vietovė vadinasi dabar, nustatyti nepavyko – G. S.), senose vokiečių žeminėse. Miškas buvo apšaudomas raudonarmiečių. Kuopa rezerve prastovėjo visą dieną.

A. Ružancovas

Apie 20 val. Marijampolės bataliono vado nurodymu Baltgudžių kuopa buvo perkelta į Jaungrinvaldę, į bataliono rezervą. 21 val. kuopos 2-asis būrys, vadovaujamas krn. A. Ružancovo, buvo pasiūstas į pagalbą Marijampolės bataliono 1-ajai kuopai prie Dubovkos kaimo⁴⁰⁰.

Liepos 10 d. puolanti Panevėžio grupė turėjo įveikti stiprų pasipriešinimą, o Marijampolės bataliono kariams ten, kur veikė ir Baltgudžių kuopa, Vecginvaldės ir Jaungrinvaldės dvarų bare, raudonarmiečiai surengė kontrataką ir pralaužė Marijampolės bataliono pozicijose fronto liniją. Batalionas patyrė nuostolių. Vakare buvo gautas įsakymas trauktis, bet liepos 11 d., Panevėžio grupės kariams atrėmus visas raudonarmiečių atakas, įsakymas atsitraukti buvo atšauktas⁴⁰¹. Tačiau apie 15 val. raudonarmiečiai perėjo į sutelktą kontrpuolimą Šarlotės dvaro (latv. *Šarlote*)–Marianovkos (latv. *Marijas*) bare, bet buvo atremti. Vakarop raudonarmiečiai ėmė pulti bataliono kairįjį sparną ir pralaužė Panevėžio grupės frontą prie Šarlotės dvaro ir į pietus nuo geležinkelio, prie Naujųjų Lašų. Rezerve buvusi Baltgudžių kuopa, patyrusi stiprų raudonarmiečių smūgį, išsibėgiojo. Raudonarmiečiai, pasiekę Šėderės dvarą, pradėjo supti Marijampolės batalioną. Bataliono vadas krn. J. Butkus su 2-ąja kuopa ir Baltgudžių kuopos likučiais užėmė pozicijas ties Šėderės dvaru ir Eglaine, pridengdamas bataliono pozicijas, batalionui įsakė trauktis. Mari-

398 Ten pat.

399 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 97.

400 Журналъ военныхъ действий 1-ой Белорусской пехотной роты съ 20-го іюня по 10 іюля 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 4.

401 Veiksmai Panevėžio grupės nuo 6/VII–12/VII. *Ten pat*, b. 4, l. 15.

jampolės batalionas atsitraukė iki Baraukos, atidengdamas Panevėžio bataliono ir Antrojo pėstininkų pulko sparnus, dėl to raudonarmiečiai užėjo į Antrojo pėstininkų pulko užnugarį ir pastarasis buvo priverstas kaudamasis veržtis iš apsupties. Grupės vadui neliko nieko kito, kaip tik įsakyti grupei atsitraukti į ežerų liniją Sartai–Subatė ir šią liniją ginti⁴⁰².

Netoli Eglainės raudonarmiečiai pasivijo Baltgudžių kuopos 1-ąją ir 2-ąją būrius. Mūšyje su raudonarmiečiais buvo sunkiai sužeistas kuopos karys, vilnietis Jonas Leanovičius. Draugai bandė sužeistąjį nešti, tačiau jis atsisveikino su skyriumi ir paprašė jį palikti, nes sužeidimas labai sunkus. J. Leanovičius paprašė palikti pistoletą, nes nenorėjo gyvas pakliūti bolševikams į rankas. Kaudamiesi gudų kariai traukėsi į naujas patogesnes pozicijas, kai už jų nuaidėjo šūvis...⁴⁰³

Kautynėse kuopa patyrė nuostolių: 2 grandiniai ir puskarininkis buvo nužudyti, 5 kariai sužeisti, 2 – dingę be žinios. Kuopos kariai iš kautynių išnešė žuvusių Marijampolės bataliono karių kulkosvaidį. Šiose kautynėse kuopai nuo liepos 7 iki 10 d. vadovavo krn. A. Ružancovas, liepos 11 d. – krn. N. Bumažnikovas.

Liepos 7–11 d. kautynėse pasižymėjo krn. A. Ružancovas, praporščikas S. Satyga, vyr. puskarininkiai F. Šarkovas, P. Grachovskis ir A. Šulcas, jaunesnieji puskarininkiai N. Dombrovskis ir V. Kundikovas, eiliniai Baranovskis ir Baryla, kulkosvaidžio taikytojai A. Konvaitis ir A. Sokolovas, kulkosvaidininkai Šervaitis ir S. Valkovičius.

Suplanuotas puolimas nepavyko. Lietuvos kariuomenei teko atsitraukti į iki puolimo turėtas pozicijas. Liepos 12 d. 5 val. ryto Baltgudžių kuopa, vykdydama Marijampolės bataliono vado įsakymą, įsirengė pozicijas bare, kuri buvo užėmusi iki puolimo, nuo Antaniškio iki Dručų (?)⁴⁰⁴. Tuo metu iš Kauno į frontą atvyko ir perėmė vadovavimą kuopai krn. Vladimiras Michalovskis, vyriausiojo kariuomenės vado paskirtas vietoj dėl netinkamo pareigų ėjimo pašalinto krn. M. Janickio⁴⁰⁵. Tačiau galbūt iš karto reikia pažymėti, kad nors V. Michalovskis buvo sumanus ir reiklus vadas, jo vadovavimo stilius nebuvo visiškai priimtinas demokratiniiais pagrindais kuriamoje Lietuvos kariuomenėje. Tai buvo gana grubus buvęs carinės Rusijos pulkininkas, visas kuopoje kilusias problemas sprendęs šaukimu ir riksmu, karininkų ir puskarininkų žeminimu, mažai domėjęs dalinio ūkiniais reikalais. Tai paskatino ne vieną gudą karį iš kuopos pabėgti⁴⁰⁶.

402 Ten pat.

403 Iš kovos lauko. *Karys*, 1932, Nr. 39, p. 775.

404 Slaptas įsakymas Marijampolės batalionui Nr. 11. 1919-07-12. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 66.

405 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 97–98.

406 1919 m. spalio mėn. raštas Baltgudžių karinio biuro prie Generalinio štabo viršininkui. *LCVA*, f. 929, 4, b. 29, l. 235.

Naujasis vadas, kadrinis rikiuotės karininkas, greitai įvertinęs padėtį, padarė išvadą, kad kuopai trūksta karininkų, ir kreipėsi į Baltgudžių karinio biuro vadovą krn. V. Kozlovą, prašydamas atsiųsti papildomai 3 karininkus. Tačiau V. Kozlovas jų neturėjo⁴⁰⁷. Karininkų trūko ir 2-ojoje kuopoje.

1919 m. liepos 15 d. įvyko tam tikra Lietuvos kariuomenės pertvarka. Tą dieną ji buvo suskirstyta į dvi brigadas:

I brigadą sudarė Pirmasis ir Trečiasis pėstininkų pulkai, Kauno, Ukmergės ir Vilniaus batalionai;

II brigadą sudarė Antrasis pėstininkų pulkas, Panevėžio, Marijampolės, Šiaulių ir Joniškėlio batalionai ir Baltgudžių atskiroji kuopa⁴⁰⁸. Vadu liko krn. S. Nastopka⁴⁰⁹.

Taigi Baltgudžių kuopa, priklausanti Marijampolės batalionui, pateko į II brigados sudėtį.

Kadangi atsitraukus į senąsias pozicijas naujų puolimų kuri laiką nebuvo planuojama, II brigados vadas įsakė visoms grupės karinėms dalims toliau mokytis kareivius, ypatingą dėmesį skiriant taktikai, elgesiui su ginklais ir kt.⁴¹⁰

Nors tomis dienomis Lietuvos kariuomenė laikėsi pozicinio karo taktikos, susidūrimų su raudonarmiečiais pasitaikydavo beveik kiekvieną dieną. Su jais susidurdavo ir Baltgudžių kuopa. Štai liepos 13 d. 6 kuopos žvalgai, vadovaujami vyr. puskarininkio P. Grachovskio, ties Samanių kaimu susidūrė su 20 raudonarmiečių žvalgų. Kadangi gudų žvalgai juos užpuolė netikėtai, raudonarmiečių žvalgai buvo išsklaidyti, paimtas 1 arklys⁴¹¹.

Liepos 16 d. kuopos žvalgai paėmė į nelaisvę 5 12-ojo šaulių pulko raudonarmiečius, liepos 17, 18, 20 ir 21 d. vyko susišaudymas su raudonosiomis rusų ir latvių dalimis ties Silenės (Borovka), Samanių ir Stremeliškių sodžiais. Liepos 22 d. gudų būrys vykdė raudonarmiečių pozicijų žvalgybą ties Paberžių sodžiumi. Žvalgai iš apkasų buvo apšaudyti raudonarmiečių, tačiau jiems storus į kovą pavyko sėkmingai grįžti. Mūšio metu žvalgai iššovė 1429 šovinius ir panaudojo 2 rankines granatas. Liepos 23 d. 15 gudų žvalgų būrys, vadovaujamas krn. P. Losinskio, prisiartino prie Samanių, kur per rytinę žvalgybą buvo sužinota, kad ten yra apie 50 raudonarmiečių. Žvalgai nepastebėti prisiartino prie kaimo ir paleido ugnį. Raudonarmiečiai atsišaudydami skubiai pasitraukė

407 Телефонограмма начальнику Строевой части (Генерального штаба – Г. С) № 170. 17 июля 1919. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 47, l. 49.

408 Atskiros brigados ir II pėst. divizijos štabo karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 76, l. 20–21; Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos, p. 63.

409 *Karys*, 1929, Nr. 27, p. 450.

410 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 20. 1919-07-21. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 39.

411 Журналъ военныхъ действий 1-ой Белорусской пехотной роты съ 12-го по 31 июля 1919 г. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 7.

į rytus. Samaniai buvo užimti⁴¹².

Liepos 27 d. bataliono pozicijas žvalgė rusų žvalgai, prieš tai intensyviai apšaudę gudų pozicijas. Kaip vėliau sužinota iš vietos gyventojų, raudonarmiečiai gyrėsi, kad gerai pažįsta lietuvių pozicijas ir jiems suduos triuškinantį smūgį⁴¹³.

Krn. P. Losinskis
(LCVA)

Liepos 28 d. apie 80 raudonųjų latvių su 4 kulkosvaidžiais, pašalinę kuopos lauko sargybas, puolė Šapelių kaime stovėjusios Baltgudžių kuopos 30 karių, vadovaujamų krn. A. Ružancovo, uždvarą. Uždvarą sudarantys kariai turėjo vieną kulkosvaidį. Prasidėjo aktyvus susišaudymas. Mūšio metu vrš. Antonas Kardašas su 4 šauliais, nekreipdami dėmesio į įnirtingą šaudymą, užėmė geras pozicijas ir į užpuolikus paleido taiklią ugnį iš sparno.

Kuopos uždvaros kariams į pagalbą atėjo gretima Marijampolės bataliono ir dešinėje buvusi kuopos uždvara. Jungtinėmis gudų ir lietuvių pajėgomis raudonųjų latvių puolimas buvo atremtas. Mūšyje, kuris tęsėsi apie valandą, buvo sužeisti kuopos kulkosvaidininkai Mečislovas Ralskis ir Michailas Paškovkis bei eilinis Korsakas, 1 raudonasis latvis nukautas, 3 sužeisti. Kovoje ypač pasižymėjo dešinėsios lauko sargybos viršininkas, skyrininkas Vladimiras Kundikovas, viršila Antonas Kardašas ir kulkosvaidininkas Antonas Kanvaitis. Gudai iššovė 3400 šautuvinių ir 1500 kulkosvaidžio šovinių, panaudojo 4 rankines granatas⁴¹⁴.

Rugpjūčio 1–14 d. kuopa buvo perkelta į rezervą. Kulkosvaidžių komanda (2 kulkosvaidžiai) buvo perduoti Marijampolės bataliono 3-iajai kuopai ir įsikūrė Dručuose kaip 3-iosios kuopos atsarga, Ūkio dalis ir ceikhauzas – Obeliuose. Tiesa, net ir tada ji kelis kartus pasiuntė krn. A. Ružancovo ir krn. P. Losinskio

412 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 98; Журналъ военныхъ действий 1-ой Белорусской пехотной роты с 12-го по 31 июля 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 8.

413 Ten pat.

414 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 98; Majoras Ružancovas. Pasižymėjė karžygiai. *Karys*, 1925, Nr. 7, p. 51; Журналъ военныхъ действий 1-ой Белорусской пехотной роты сь 12-го по 31 июля 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 8 a.p.; Ружанцоў А. Беларускія войскі ў Літве 1918–1920, http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/10209/%D0%A0%D1%83%D0%B6%D0%B0%D0%B-D%D1%86%D0%BE%D1%9E_%D0%90_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80-D1%83%D1%81%D0%BA%D1%96%D1%8F_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0-BA%D1%96_%D1%9E_%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B2%D0%B5_1918-1920.html [žr. 2018-06-29].

vadovaujamas žvalgų grupės į priešų pozicijas⁴¹⁵. Štai persikėlus jau kitą dieną krn. A. Ružancovo vadovaujama 15 karių grupė patraukė į žvalgybą palei geležinkelio liniją į Anmuižą. Kariai susitiko Marijampolės bataliono žvalgus ir kartu apšaudė raudonarmiečių postą. Pastebėję, kad raudonarmiečių kariai artėja nuo Anmuižos, kartu su marijampoliečiais atsitraukė į Marijampolės bataliono 3-iosios kuopos pozicijas⁴¹⁶.

Rugpjūčio 2 d., vykdant Marijampolės bataliono vado įsakymą, apie 24 val. į Marijampolės bataliono 3-iosios kuopos užkardą Šapeliuose išvyko būrys gudų, vadovaujamų krn. N. Bumažnikovo. Čia jie kartu su 2 Marijampolės bataliono būriais ir 2 kulkosvaidžiais, vadovaujami Marijampolės bataliono karininko Juozo Barkausko, surengė sustiprintą žvalgybą. Jungtinis būrys pasiekė Uličelą, prie Paberžių 3 val. 35 min. iš kulkosvaidžių ir šautuvų apšaudė raudonarmiečių apkasus. Toliau jungtinė kuopa pasiekė Barauką ir apie 4 val. ryto sėkmingai grįžo į užkardą. Šio žygio metu buvo ne tik surinkta nemažai duomenų apie priešą,

Gudų kariai Daugpilio fronte. 1919 m. rugpjūtis (LCVA)

415 Operatyvinis įsakymas Marijampolės batalionui Nr. 14. 1919-08-01. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 103; Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinybas*, t. 1, Nr. 2, p. 98; Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты от 1 по 31 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 34.

416 Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты от 1 по 31 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 35.

bet ir išsiaiškinta, kad vis dėlto tiek gudams, tiek Marijampolės bataliono kariaims labai trūksta apavo, nes dalis jų, išėję apsiavę, grįžo basi⁴¹⁷.

Kadangi kuopa buvo rezerve, atsirado galimybių labiau pasirūpinti jos materialiniais poreikiais. Buvo kreiptasi į brigados vadą, kad padėtų aprūpinti dalinį trūkstamu apavu ir apranga⁴¹⁸. Tomis dienomis kuopa patyrė ir nuostolių. Rugpjūčio 8 d. žuvo karys Kazimieras Patakovičius⁴¹⁹.

Rugpjūčio 14 d. 11 val. visi kupos karininkai ir kareiviai prisiekė Lietuvos Respublikai⁴²⁰. Priesaiką priėmė šventikas N. Savickis. Šiai ceremonijai buvo sudarytas kuopos karių pagal tikybą sąrašas – priesiekė 138 katalikai, 13 stačiatikių, 8 sentikai, 1 liuteronas ir 2 judėjai⁴²¹.

Rugpjūčio 15 d. Baltgudžių kuopa vėl buvo perkelta į frontą. Ji užėmė į pietryčius nuo Obelių esantį Dručkų–Ignatiškių kovos barą. Buvo pastatyta užkarda Cukriniškyje ir 4 lauko sargybos. Šiame bare kuopa išbuvo iki rugpjūčio 25 d. Padėtis buvo gana įtempta, todėl jos kariai beveik kasdien rengė žvalgybą. Dažnai žvalgams tekdavo susišaudyti su raudonarmiečiais. Kuopos lauko sargybos beveik kiekvieną dieną susišaudydavo su priešu.

Pirmoji 10 žvalgų komanda, vadovaujama krn. G. Plisko, į žvalgybą išsirengė rugpjūčio 16 d. 3 val. Apžiūrėję vietovę, žvalgai grįžo atgal. Jie iš vietos gyventojų sužinojo, kur buvo pasirodę raudonarmiečiai, kur jie yra pastatę sargybas. 15 val. žvalgai vėl patraukė Subačiaus kryptimi. Pakeliui užklupo 15–20 raudonarmiečių, kasančių bulves, būrelį. Netikėtai gudų žvalgų apšaudyti iš šautuvų raudonarmiečiai skubiai pasitraukė. Vėliau žvalgai išsiaiškino, kad Lustberge (latv. *Lustberg*) yra 40 raudonarmiečių, Anmuižoje – 30–40 (ginkluotų 2 kulkosvaidžiais), Baltmuižos dvare (*Veisensee*) (latv. *Baltmuiža*) – 40 šaulių ir patranka, Šėderėje – 40–50 raudonarmiečių, Suseklių kaime (latv. *Susekli*), į šiaurės vakarus nuo Šėderės, – kažkoks štabas, Lašuose – 2 patrankos, o Eglainės geležinkelio stotyje kariuomenės nėra⁴²².

417 Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты от 1 по 31 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 35; Секретно. Оперативный приказъ по Маріямпольскому баталіону № 16. 3 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 106.

418 Срочная телефонограмма командиру бригады. 4 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 109.

419 Ружанцоў А. Беларуская войскі ў Літве 1918–1920, http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/10209/%D0%A0%D1%83%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%BE%D1%9E_%D0%90_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%BA%D1%96%D1%8F_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0%BA%D1%96_%D1%9E_%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B2%D0%B5_1918-1920.html [žr. 2018-06-29].

420 Приказъ по I белорусской отдельной роте № 75/115. 13 августа 1919 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 19, l. 112.

421 Prisiekančiųjų sąrašai. *Ten pat*, b. 50, l. 10–16.

422 Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты от 1 по 31 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 36. Телефонограмма № 195. 16.08.1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 233.

Rugpjūčio 17 d. grįžtančius nuo Baraukos pusės žvalgus apšaudė raudonarmiečiai. Rugpjūčio 18 d. 10 gudų žvalgų dalyvavo jungtinėje su Marijampolės bataliono žvalgais, vadovaujamais krn. J. Barkausko, operacijoje prieš raudonarmiečius, esančius Anmuižos dvare. Jungtinei žvalgybai vadovavo krn. Henrikas Songinas. Per operaciją buvo nušauti keletas latvių bolševikų. Jos metu ypač pasižymėjo kuopos šaulys Jonas Pečiulaitis, vienas pirmųjų įsiveržęs į dvarą. Šaulys Bronius Pečiūra buvo lengvai sužeistas⁴²³.

Rugpjūčio 20 d. netoli nuo Cukriniškio užkardos buvo pastebėti raudonarmiečių žvalgai. 23 val. pasiūsti kuopos žvalgai, perėję Ažušilius ir Muravanką, raudonarmiečių tą dieną nerado. 21 d. kuopos žvalgai žvalgė Ažušilių–Muravankos barą, tačiau raudonarmiečių nesutiko. Tuo tarpu prie lauko sargybos Smorgonkoje pasirodė apie 15 raudonarmiečių. Sargybos kariai į juos pradėjo šaudyti. Juos palaikė Joniškėlio bataliono kariai. Raudonarmiečiai pasislėpė miške. 10 val. kuopos kariams savanoriškai į nelaisvę pasidavė keletas raudonųjų latvių, Ypatingojo bataliono šaulių.

23 d. vykdant Marijampolės bataliono vado įsakymą, buvo surengta sustiprinta žvalgyba. 15 val. 30 min. krn. J. Barkausko vadovaujami kariai iš Marijampolės bataliono 3-iosios kuopos užkardos patraukė Barovkos kryptimi. Tuo pačiu metu 30 žvalgų, vadovaujamų krn. A. Ružancovo, iš Baltgudžių kuopos Cukriniškio užkardos per Stramiliškį vakarop patraukė į Jaungrinvaldės dvarą, tačiau buvo sutikti kulkosvaidžių ir šautuvų ugnimi iš apkasų į vakarus nuo Anmuižos ir Baltmuižos dvarų. Žvalgai į kovą nestojo, bet visą naktį iš įvairių vietų šaudė į raudonarmiečius. Išeikvoję apie 5000 šovinių ir nepatyrę nuostolių, jie grįžo rugpjūčio 24 d. Ši žvalgyba buvo kruopščiai parengta. Naudodami spalvotas raketas pagal žvalgų signalus jų veiksmus rėmė pozicijose esantys kariai, taip pat artilerijos patrankos, apšaudžiusios priešo pozicijas Paberžiuose ir Anmuižoje⁴²⁴.

Rugpjūčio 25 d. 3 val. 30 min. žvalgybos agentas pranešė, kad apie 150 raudonarmiečių su kulkosvaidžiais juda Lavidės (latv. *Lavide*) link. Apie tai skubiai buvo pranešta ir 2-ajai artilerijos baterijai, kuri ėmė šaudyti į galimą priešo susitelkimo vietą. Skubiai buvo išsiųsti kuopos žvalgai Ažušilių link. Į kovos veiksmus įsijungė Joniškėlio bataliono kariai, išstūmę apie 50 raudonarmiečių iš Lavidės. Tuo pat metu iš miško prie Pristanio (latv. *Pristani*) išėjo apie 100 rau-

423 Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты съ 1-го по 31-ое августа 1919 года. LCVA, f. 395, ap. 1, b. 9, l. 52 a. p.

424 Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты от 1 по 31 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 38–39; Оперативный приказъ по Маріямпольскому баталіону № 16а. 23 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 105; Телефонограмма № 206. 20 августа 1919 г.; Телефонограмма № 215. 23 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 238, 242.

donarmiečių. 2-oji artilerijos baterija paleido ugnį į Lavidę. 9 val. 18 min., kad išsiaškintų priešą prieš kuopos pozicijas planus, buvo išsiųsta 5 žvalgų grupė, vadovaujama žvalgo P. Grachovskio. Žvalgai nei Smargonkoje, nei Lauriniškyje, nei Ažušiliuose, nei Stremeliškyje raudonarmiečių nerado.

17 val. kuopa gavo įsakymą Marijampolės batalionui dėl Lietuvos kariuomenės pradedamo raudonarmiečių puolimo. 19 val. 30 min. į užkardą atvyko kuopos vadas krn. V. Michalovskis, naktį buvo pakeisti budėję užkardos ir lauko sargybų kariai pailsėjusiais. Lugariškių link buvo pasiųsta 15 žvalgų grupė. Ji išsiaiškino, kad raudonarmiečiai pulti nesirengia ir tebėra savo pozicijose⁴²⁵. 4-osios kuopos žvalgai išstūmė raudonųjų latvių lauko sargybą iš Červonkos sodžiaus kapinaičių ir paėmė 2 šautuvus⁴²⁶.

1919 m. rugpjūčio 24 d., vadovaujant vyriausiajam kariuomenės vadui gen. S. Žukauskui, buvo pradėtas raudonarmiečių puolimas. Kadangi svarbiausias operacijos tikslas buvo pralaužti gerai įtvirtintas ir raudonarmiečių atkakliai ginamas Galminių–Bružų–Naujasodės ruožo pozicijas, puolimą rugpjūčio 24 d. pradėjo I brigada. II brigada į puolimą įsijungė rugpjūčio 26 d. 3 val. ryto. Ji puolė 3 kryptimis. Marijampolės batalionas, kuriam buvo priskirtos 2 patrankos, ir Baltgudžių kuopa sudarė vidurinę vorą ir buvo susitelkę pozicijoje Jankūnų dvaras–Barkiškis–Trumponys. Bataliono vadovybė įsikūrė Rakališkyje. Jam buvo įsakyta vykdyti puolimą Kamariškių, Šėderės kryptimis. Batalionas puolimui susitelkė Šapelių apylinkėse ir jį pradėjo apie 3 val. ryto palei Daugpilio geležinkelio liniją. Puolė trys kuopos, Gudų atskiroji kuopa buvo palikta bataliono rezerve. Atkaklios kautynės vyko prie Kamariškių, Šėderės, Jaungrinvaldės ir Vecgrinvaldės dvarų, Alūkstos ir Plikojo kalno (latv. *Plikais kalns*) šalia Dauguvos. Užėmus Juodenius ir Paberžius, raudonarmiečių 60-asis latvių šaulių bolševikų pulkas perėjo į kontrpuolimą ir lietuvius gerokai apšaudė iš artilerijos. Jų stiprus smūgis buvo nukreiptas į Kovenkos, Juodėnų, Suvėnų ir Samanių pusę. Marijampolės batalionas pradėjo trauktis ir sustojo aukštumose į rytus nuo Kamariškių dvaro⁴²⁷.

Rezerve buvusi Baltgudžių kuopa 9 val. 30 min. iš Samanių perėjo į Kamariškius. Kadangi kelias buvo apšaudomas iš lauko haubicų, judėjo kelkraščiais arba laukais šalia kelio. Pasiekusi Kamariškių dvarą, kuopa įsirengė pozicijas. Čia atvyko ir kuopos štabas. Puolantys raudonarmiečiai pasitelkė artileriją ir

425 Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты от 1 по 31 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 41.

426 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 98.

427 Gronis L. Iš 6-to pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 1919–1923 m. kovų su Lietuvos priešais. *Karys*, 1937, Nr. 39, p. 1088–1089.

Kaimiškių dvaro griuvėsiai, https://lt.wikipedia.org/wiki/Kamari%C5%A1ki%C5%B3_dvaras#/media/File:Kamari%C5%A1ki%C5%B3_dvaras.JPG

kulkosvaidžius. Kuopa atkakliai gynėsi, bandydama sulaukyti latvių komunistų pulko puolimą. Jos karių, užėmusių aukštumas, pozicijos buvo geresnės, todėl kuopa tuo pasinaudojo ir iš šautuvų apšaudė latvių raudonarmiečius. Apie pusę valandos gudai atlaikė raudonarmiečių puolimą, tačiau netrukus, spaudžiami stipresnio priešo, buvo priversti trauktis į Kamariškius. Tuo metu į Kamariškius paleido ugnį raudonųjų sunkioji artilerija. Kamariškiuose buvę kuopos kulkosvaidininkai ir kai kurie aprūpinti šaudmenimis turintys kareiviai ėmė trauktis ir maždaug už $\frac{3}{4}$ varsto nuo Kamariškių pradėjo tvirtintis bei aukštumose kasti apkasus, kad apsaugotų artilerijos bateriją ir gurguolę ir pridengtų atsitraukiančią Marijampolės bataliono kuopą. Atsitraukimo metu į petį buvo sužeistas vienas geriausių kuopos žvalgų N. Dombrovskis.

12 val. 30 min. kuopos 1-asis ir 2-asis būriai, buvę Marjanovoje (*Marienhof*) (latv. *Marjanova*), vykdydami Marijampolės bataliono vado įsakymą, užėmė pamiškę į šiaurės rytus nuo Kamariškių. 2 kulkosvaidžiai buvo pastatyti prie kryžkelės. 14 val. 30 min. 3-iasis kuopos būrys grįžo į Kamariškius ir į prie-

šus, įsitvirtinusių Paberžiuose, paleido tokią sutelktą šautuvų ir kulkosvaidžių ugnį, kad jie negalėjo iš apkasų net galvų iškišti. 16 val. gudų pozicijas smarkiai apšaudė raudonarmiečių haubicos, iš kurių buvo iššaukama po sviedinį kas 2 minutes. 2 sviediniai pataikė į Kamariškių dvaro rūmus, 2 – į flygelį, kuriame tuo metu buvo kuopos vadas.

Apskritai pažymėtina, kad raudonarmiečiai šaudė taikliai, todėl kuopos vadas su 3-uoju būriu atsitraukė į pamiškę, prie išsikasusių apkasus 1-ojo ir 2-ojo būrių. 16 val. 30 min. kulkosvaidžiai buvo pastatyti tarp 1-ojo ir 2-ojo būrių. Tačiau raudonarmiečiai, artilerijos ir šautuvų ugnį sutelkė į kulkosvaidžių pozicijas, toliau spaudė gudus. Kulkosvaidininkai, dengiami lietuvių artilerijos, ėmė trauktis. Artilerijos 2-oji baterija sutelkė ugnį į raudonarmiečius Paberžiuose ir Kovenkoje. Ir šie neišlaikė: iš apkasų iššokę 25–30 raudonarmiečių ėmė bėgti Lašų link. Tuo pasinaudoję abu Baltgudžių kuopos kulkosvaidininkai į juos paleido ugnį.

Netrukus ėmė temti. Kuopa pastatė 3 lauko sargybas, buvo užmegztas ryšys su 2-ąja Marijampolės bataliono kuopa. 3-iasis būrys vėl užėmė Kamariškius. Ten buvo atvežti ir abu kulkosvaidžiai⁴²⁸.

Tačiau Marijampolės bataliono atsitraukimas turėjo ir rimtesnių padarinių. Puolimą turėjo sustabdyti ir Antrasis pėstininkų pulkas⁴²⁹. Tačiau padėtis pagerėjo brigados vadui atsiuntus į pagalbą Joniškėlio bataliono kuopą. Batalionas ėmė atkakliai priešintis. Mūšis tęsėsi keletą valandų, o vakare, nors ir gerokai susilpnėjęs, dalinys perėjo į puolimą ir vėl užėmė Juodonis ir Kovenką bei įsitvirtino buvusiose pozicijose⁴³⁰.

Atrėmę raudonarmiečių puolimą, Marijampolės bataliono kariai įgavo daugiau pasitikėjimo. Persitvarkęs dalinys rugpjūčio 27 d. tęsė puolimą anksčiau nurodyta kryptimi. Tą dieną raudonarmiečių pasipriešinimas buvo silpnesnis, ir bataliono kariai užėmė Kalno dvarą (latv. *Kalnmuiža*), aplink jį esančius kaimus ir puolė toliau. Bet prie Šėderės dvaro puolančių Baltgudžių kuopos karių vėl laukė atkaklus raudonarmiečių pasipriešinimas, todėl teko puolimą sustabdyti, geriau įsitvirtinti ir rengtis tolesniems mūšiams⁴³¹.

Tą dieną Baltgudžių kuopos 1-ojo būrio kariai, vadovaujami krn. P. Lasinskio, užėmė Kovenkos kaimą. Į Kovenką atvykus kuopos karininkui ir 9 karei-

428 Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты от 1 по 31 августа 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 43–44.

429 Gronis L. Iš 6-to pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 1919–1923 m. kovų su Lietuvos priešais. *Karys*, 1937, Nr. 39, p. 1088–1089.

430 Karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 32–33; Grupės veikimas nuo 25/VIII iki 6/IX. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 17; Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 487; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 278, 291–292.

431 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 166.

Šėderės dvaro griuvėsiai

viams, 1-asis būrys leidosi į Germansdorfą (latv. *Germansdorf*). 13 val. kuopos kariai iš Kamariškių patraukė į Dorteinengavą (latv. *Dorteinengav*; dokumente – *Dorotenhof*). Pakeliui prisijungė 1-osios kuopos kariai, tačiau po kurio laiko atsiskyrė ir 15 val. užėmė Razmatką. 16 val. 50 min. 3-iasis kuopos būrys užėmė Pažarinę (latv. *Pažarine*), pastatė sargybas ir pasiuntė į žvalgybą 15 karių, vadovaujamų vyr. žvalgo P. Grachovskio, tačiau juos, palaikę raudonarmiečiais, apšaudė Marijampolės bataliono kariai. Laimei, žvalgai nuostolių nepatyrė. Toliau tęsdami žvalgybą, žvalgai 17 val. 30 min. susišaudė su raudonarmiečiais, esančiais Šėderėje ir Susekliuose. Kaip tik tuo metu pasirodė 10 Marijampolės bataliono žvalgų ir bendromis jėgomis išvijo raudonarmiečius iš Šėderės⁴³².

1919 m. rugpjūčio 28 d. 1-oji baltgudžių kuopa, vadovaujama krn. A. Ružancovo, su raudonarmiečiais kovojo didvyriškai, už tai Vyčio Kryžiumi buvo apdovanota nemažai jos karių: karininkai Aleksandras Ružancovas ir Steponas Satyga, būrininkai Teodoras Šarkovas, Afanasijus Šulcas ir Petras Grochovskis, skyrininkai Nikodemus Dombrovskis, Vladimiras Kundikovas ir Vasilius Novikovas, eiliniai Antonas Kanvaitis, Mečislovas Zvicevičius, Viktoras Baryla, Mykolas Krauza, Aleksejus Sokolovas, Vladas Šarvaitis ir Stasys Valkovičius⁴³³.

Rugpjūčio 28 d. 3 val. ryto kuopos vadas gavo Marijampolės bataliono vado įsakymą dėl perėjimo į puolimą. Pulti batalionas Jaungrinvaldės kryptimi pradėjo 5 val. ryto. 1-oji jo kuopa puolė keliu Šėderė–Susekliai–Jaungrinvaldė, Baltgudžių kuopos 1-asis, 2-asis ir kulkosvaidžių būriai – palei geležinkelį iš

432 Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты от 1 по 31 августа 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 46–47.

433 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 155. 1919 m. rugsėjo 30 d.

Razmatkos į Eglainę. 6 val. 30 min. 3-iasis būrys pradėjo puolimą Eglainės kryptimi. Pasiekus Eglainę pasiūsta žvalgyba išsiaiškino, kad Marijampolės bataliono 1-oji kuopa prie Šėderės ir Suseklių susidūrė su atkakliu raudonarmiečių, išsidėsčiusių gerai įtvirtintuose Pirmojo pasaulinio karo apkasuose ties Susekliais ir Šėdere, pasipriešinimu. Iš šių apkasų, įrengtų rytiniame Lukštos (latv. *Ilūkste*) upės krante, kuris buvo gana aukštas, puikiausiai buvo matyti puolančiųjų pozicijos. Užimti šias raudonarmiečių pozicijas tiesiogiai puolant būtų buvę rizikinga dėl daug aukų. Tada 7 val. 15 min. 1-osios baltgudžių kuopos vadas krn. V. Michalovskis jų paremti pasiuntė savo 1-ąjį ir 2-ąjį būrius, iš viso 31 kari, vadovaujamus karininkų G. Plisko ir P. Lasinskio. Likę kariai, vadovaujami kuopos vado, apsikasė šiauriau geležinkelio, prie pelkės. Į juos pradėjo šaudyti raudonarmiečiai. Tuo tarpu 1-asis ir 2-asis būriai palei geležinkelio liniją patraukė pirmyn per mišką, kad apeitų Lukštos upės pozicijų dešinią sparną. Perėjęs mišką takais ir perbridęs su savo būriu upę, krn. G. Pliska, kurio žinioje buvo krn. P. Lasinskis ir 30 šaulių, atsidūrė per 40–60 žingsnių nuo raudonarmiečių apkasų dešiniojo sparno prieš Suseklių sodžius ir pamatė, kad apie 70 raudonarmiečių apšaudė Marijampolės bataliono 1-ąją kuopą ir neleidžia jai tęsti puolimo.

Krn. G. Plisko sukomandavo savo kariams pritvirtinti prie šautuvų durtuvus. Tada visi netikėtai, šaukdami „ural!“, puolė durtuvais ir šaudydami stipresnį priešą. Gudai privertė raudonarmiečius palikti pozicijas, slėptis namuose ir netvarkingai per vokiečių kapines bėgti rytų kryptimi. Jie užėmė priešo apkasus prie Suseklių, paėmė jo kulkosvaidį. Po to kaimą išlaisvino nuo namuose pasislėpusių raudonarmiečių. Krn. G. Plisko įsakymu į namą, kuriame buvo pasislėpę apie 12 raudonarmiečių, buvo mesta rankinė granata. Žuvo 4, buvo sužeisti 3 ir pabėgo 5 raudonarmiečiai. Krn. G. Plisko su kareiviais V. Jutkela ir G. Šolomu šaudė į pro langus šokančius priešo kareivius, tačiau ir pats tokiu šūviu pro langą buvo sužeistas ir parkrito.

Tuo metu krn. P. Lasinskis su kuopos puskarininkiu F. Šarkovu, būrio vadu A. Mazolu ir pora šaulių apsupo namą, kurio palėpėje slėpėsi raudonarmiečių artilerijos baterijos vadas, 6 artileristai ir stebėtojai. Baterijos vadas iš visų jėgų šaukė į telefono ragelį: „*Baterija, ugnis! Baterija, ugnis!*“ Krn. P. Lasinskis jiems pasiūlė pasiduoti, bet artileristai ėmė šaudyti pro stogą ir jo galus. Tada būrio vadas A. Mazolis pro langą įmetė rankinę granatą. Baterijos vadas ir 2 artileristai žuvo, 1 buvo sunkiai sužeistas, 2 paimti į nelaisvę.

Šiame mūšyje pasižymėjo skyrių vadai M. Voiciekovskis, J. Romanovas, M. Rambovičius ir M. Kibickis, sumaniai vadovavę savo skyriams. Drąsa ir ryžtingumu išsiskyrė šauliai P. Vladyševskis, Radkošas, B. Pečiūra, J. Žukas, M. Bernatovičius, K. Randeiko, N. Kravackis, P. Pupelis ir J. Gelažūnas.

Pabėgę raudonarmiečiai susitelkė netoli esančiame miškelyje, tačiau pamatę, kad juos puolančių karių nedaug, perėjo į kontrpuolimą ir apsupo būrį. Raudonarmiečiai, radę sužeistą krn. G. Plisko, iškratė jo kišenes, po to metė į jį rankinę granatą. Granatai sprogo, krn. G. Plisko žuvo. Raudonarmiečiai surinko savo žuvusius ir sužeistus karius ir 12 vežimų išvežė į Vecgrinvaldės dvarą, tačiau greitai vėl buvo priversti bėgti, nes juos puolė į pagalbą atsiųstos Marijampolės bataliono 2-oji šaulių ir 2-oji kulkosvaidžių kuopos. Raudonarmiečiai paliko sunkiai sužeistą Baltgudžių kuopos karį A. Vasiljevą, kuris vėliau papasakojo apie krn. G. Plisko žūtį. 9 val. 30 min. Baltgudžių kuopos 1-asis ir 2-asis būriai, vadovaujami krn. P. Lasinskio, prisijungė prie kuopos.

Šis drąsus gudų puolimas Marijampolės bataliono padaliniams sudarė sąlygas pulti pirmyn, grasinant atsitraukiančiam raudonarmiečių sparnui ir užnugarui, ir užkirsti kelią galimai jų kontratakai.

Kautynėse su bolševikais prie Suseklių ir Šėderės žuvo arba nuo žaizdų mirė pakeliui į karo ligoninę ir joje Atskirosios baltgudžių kuopos karininkas Georgijus Plisko, psk. Mykolas Voiciehovskis, Grigorijus Romanovas ir Jonas Rynkevičius. Andrius Mazolis nuo sužalojimų mirė rugsėjo 2 d. Tos dienos mūšiuose taip pat buvo sunkiai sužeisti eiliniai Jonas Suchadolskis ir Afanasijus Vasiljevas⁴³⁴.

Часопісь, 1919, Nr. 1, p. 13

13 val. 40 min. Baltgudžių kuopa kartu su puse Marijampolės bataliono 2-osios kuopos, į priekį pasiuntusios žvalgus, palei geležinkelio liniją pajudėjo Jaungrinvaldės link. Ryšio su kairėje esančiais daliniais kuopos neturėjo, dešinėje susisiekė su Marijampolės bataliono 1-ąja kuopa, žygiuojančia iš Šėderės per Suseklius į Jaungrinvaldę.

434 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 98–99; Мельников И. Под знаком «Витиса», <http://www.istpravda.ru/bel/research/1287/> [žr. 2018-06-14]; Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты от 1 по 31 августа 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 47–51.

15 val. Baltgudžių kuopos užėmė Jaungrinvaldę, o po kelių minučių ten atvyko ir Marijampolės bataliono 1-oji kuopa. Raudonarmiečiai iš Jaungrinvaldės pasitraukė patys, likus pusvalandžiui, iki ten pasirodė Baltgudžių kuopa. Užėmus Jaungrinvaldę, Marijampolės bataliono vado įsakymu Marijampolės bataliono 1-oji kuopa ir 2-osios kuopos puskuopis perėjo Baltgudžių kuopos vado žinion. Kuopos įsikūrė apkasuose į rytus nuo dvaro ir senuose rusiškuose apkasuose šiaurinėje jo pusėje. Juos užėmė 3-iasis būrys, o 1-asis ir 2-asis būriai buvo palikti grupės rezerve Jaungrinvaldėje. Pasiūsti Naujųjų Lašų kryptimi žvalgai susišaudė su atsitraukiančių raudonarmiečių ariergardu⁴³⁵.

Rugpjūčio 29 ir 30 d. kuopai Marijampolės bataliono vado sprendimu buvo leista pailsėti. Ji buvo bataliono rezerve Alūkštos miestelio griuvėsiuose, o 1 val. 15 min. atvyko į Tanenfeldės palivarką (latv. *Tanenfelde*), užėmė vokiškus blindžius palei vakarinį Lukštos krantą ir pastatė sargybą prie tilto per šią upę. Tiesa, rezerve buvo ne visa kuopa. 18 val. Marijampolės bataliono vado įsakymu kuopos kulkosvaidininkai su kulkosvaidžiais buvo paskirstyti po Marijampolės bataliono kuopas ir kartu išvijo raudonarmiečius už Dauguvos⁴³⁶.

Rugpjūčio 30 d. kuopos kanceliarija ir ceikhauzas buvo perdislokuoti į Eglainę⁴³⁷.

Rugpjūčio 25–31 d. kuopa patyrė nemažai nuotolių. Žuvo 1 karininkas ir 2 kareiviai, 7 kareiviai buvo sužeisti ir 7 dingo be žinios⁴³⁸. Rugpjūčio 31 d. netyčia susižeidė 2 kuopos kariai. Karys Mačiulskis apdegė užsidegus blindžiu rastam vokiškam parakui, o Akimas Sazonovas buvo sužeistas sproguis paliktai vokiškai granatai⁴³⁹.

Po šių mūšių nemaža staigmena kuopos kariams buvo jiems atsiūsta Baltgudžių karinio biuro ir 2-osios baltgudžių kuopos karininkų padėka už sąžiningai atliktą pareigą Tėvynei Lietuvai⁴⁴⁰.

435 Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты от 1 по 31 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 51–52.

436 Iš kovų lauko. *Karys*, 1932, Nr. 39, p. 775; Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 99.

437 Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты от 1 по 31 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 53.

438 Начальнику Белорусскаго военного бюро № 911. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 51, l. 17.

439 Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты от 1 по 31 августа 1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 53 a.p. Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms A. Sazonovas tarnavo Karo muziejuje kaip karo invalidas, žuvo eidamas pareigas muziejaus salėje, sproguis aviacijos sviediniui, kuris nebuvo tinkamai parengtas eksponuoti.

440 LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 89.

Забраніе г.г. офіцэраў Беларускага Военнага Вярэ і
Беларускай роты 7-го сего септэбры пэстанэвіла:
красіць г.г. офіцэрамі і солдатамі
Беларускай роты г.г. у
уладнадарнасьць за чэстнае іспол-
нэніе дэлага перадь РОДИНОЮ ў бояхъ
з 25-го по 31 августа с.г.

А-ч и у с р а Розинко
Офицер Ганденко

Офицер Деревин

Офицер

Офицер Старик

Офицер Сидоров

Офицер Давыдов

Офицер Давыдов

Офицер Давыдов

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 89

Nuo 1919 m. rugpjūčio 31 iki rugsėjo 7 d. kuopa buvo Marijampolės batalio-
no rezerve, blindazuose ties Tanenfeldės palivarku, o nuo 8 d. iki 21 d. – Anmūi-
žos dvare. Fronte buvo šioks toks atokvėpis, todėl rugsėjo 17 ir 20 d. Anmūižos
dvaro daržinėje kuopos kariams buvo parodytas spektaklis, po to vyko šokiai⁴⁴¹.

Rugsėjo 18 d. vienas kuopos būrys, vadovaujamas krn. A. Ružancovo, nu-

441 Журналъ военныхъ действий 1-ой пехотной Белорусской роты с 1 по 31 септэбры
1919 г. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 62 a. p.

vyko prie netoli Suseklių esančio krn. J. Plisko kapo. Ant jo pastatę paminklinį kryžių su užrašu bendražygiai pagerbė žuvusį kuopos karininką⁴⁴².

Nuo rugsėjo 22 d. kuopa, vykdydama Marijampolės bataliono vado įsakymą, saugojo barą Dauguvos upės krante nuo Gurkų (latv. *Gurķi*) iki Nicgalės (latv. *Nīcgale*) kaimų⁴⁴³. Šiame bare susidūrimų su raudonarmiečiais neįvyko, būdavo tik susišaudoma per Dauguvą.

Spalio 4 d. kuopa, perdavusi saugomas pozicijas Trečiajam pėstininkų pulkui, buvo perkelta į Anmuižos dvarą⁴⁴⁴. Spalio 5 d. ji buvo išskirta iš Marijampolės bataliono ir įtraukta į Antrojo pėstininkų pulko 1-ąjį batalioną ir perkelta į bataliono rezervą. Iš Marijampolės bataliono kuopa išskirta todėl, kad batalionas buvo perkeltas į bermontininkų frontą, o Baltgudžių kuopa karinės vadovybės sprendimu palikta Daugpilio fronte.

Gudų kuopos ir Marijampolės bataliono karių santykiai buvo nuoširdūs. Atsisveikindami Gudų kuopos kulkosvaidininkai pasiuntė Marijampolės bataliono kariams laišką. Jame rašoma: „*Iš mūsų gudų kulkosvaidininkų jums, broliai karininkai ir kulkosvaidininkai, širdingi atsisveikinimo linkėjimai. Po beveik keturių mėnesių darbo, dirbto ranka į ranką, petys į petį, prieš bendrus jūsų ir mūsų laisvės bei nepriklausomybės priešus, mes su širdgėla skiriamės nuo jūsų. Širdingai linkim jums kuo greičiausia išvyti visus mūsų priešininkus iš Lietuvos ir Gudijos ir paskui sveikiems grįžti į gimtuosius kampus.*“⁴⁴⁵

Spalio 6 d. kuopa buvo perdislokuota į Alūkstą ir perėjo Trečiojo pėstininkų pulko, ką tik atvykusio į Dauguvos frontą, vado žinion. Ji buvo įtraukta į šio pulko 1-ojo bataliono sudėtį⁴⁴⁶. Spalio 7–16 d. kuopa saugojo Alūkstos miestelį, vykdė įgulos tarnybą, siuntė karius artilerijos baterijų priedangai užtikrinti. Čia jos kariai buvo aprenkti amerikietiškomis uniformomis. Spalio 9 d. kuopa gavo 167 komplektus naujų uniformų⁴⁴⁷. Spalio 17 d. ji atvyko į Suseklių kaimą, kur turėjo sudaryti II brigados rezervą, ir ten išbuvo, iki buvo įtraukta į naujai suformuoto Baltgudžių bataliono sudėtį⁴⁴⁸.

Spalio 17 d. duomenimis, kuopos personalą sudarė 1 pulkininkas, 2 kapitonai, 1 štabskapitonas⁴⁴⁹, 2 poručikai, 2 paporučikai, 3 praporščikai, 1 vyres-

442 Ten pat.

443 Slaptas įsakymas Marijampolės batalionui Nr. 21. 1919-09-22. *Ten pat*, l. 90.

444 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 99.

445 Ten pat.

446 Łach W. B. Polityka Litwy wobec białoruskich oddziałów wojskowych. *Przegląd Wschodnio-europejski*, t. 5/2, p. 67.

447 Raštas Baltgudžių karinio biuro prie Generalinio štabo viršininkui. *LCVA*, f. 929, 4, b. 29, l. 235.

448 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 337.

449 Kai kuriems gudų karininkams nebuvo suteikiami Lietuvos kariniai laipsniai, bet patvirtinami turėti Rusijos kariuomenėje.

nysis laisvai samdomas puskarininkis ir 1 karo valdininkas. Jie pagal amžių pasiskirstė taip: nuo 20 iki 30 metų buvo 5, iki 40 metų – 7, vyresnis kaip 50 metų – 1. Iš jų 8 buvo gudai, 2 – didrusiai, 1 – mažarusis, 21 – lenkas ir 1 – vokiečių. 13 mokėjo rusiškai, 9 – lenkiškai, 4 – gudiškai, 3 – vokiškai, 2 – ukrainietiškai, 1 – lietuviškai. 8 buvo baigę karo mokyklą, 5 neturėjo jokio karinio išsilavinimo.

Kuopoje nuo jos įsteigimo iki spalio 17 d. tarnavo 355 eiliniai kareiviai. Iš jų 320 buvo savanoriai, 3 – mobilizuoti, 23 – tarnavę Pirmajame pėstininkų baltgudžių pulke, 1 – Baltgudžių kavalerijos eskadronė, 1 – Gardino karinėje komendantūroje, 1 – Trečiajame pėstininkų pulke. Nuo kuopos įkūrimo 4 kuopos kariai žuvo, 13 karių buvo sužeisti, iš jų 2 mirė nuo žaizdų, 9 dingo be žinios (5 vėliau grįžo), 64 dezertyravo (38 iš jų po kurio laiko taip pat grįžo į kuopą). 22 kariai buvo išleisti į atsargą dėl silpnos sveikatos, 9 – dėl įvairių ligų, 5 pašalinti dėl atsisakymo prisiekti, 8 daugiau kaip 2 mėnesius negrįžo iš karo ligoninės. 67 kareiviai buvo perkelti tarnauti į kitus Lietuvos kariuomenės dalinius, iš jų 59 – į Antrąją baltgudžių kuopą.

Kuopoje 127 eiliniai kariai save laikė lenkais, 48 – gudais, 15 – žydais, 13 – lietuviais, 1 – ukrainiečiu, 1 – didrusiu, 1 – estu ir 1 – vokiečiu. 80 kareivių buvo tarnavę carinėje Rusijos kariuomenėje, 21 patekęs į vokiečių nelaisvę, 131 buvo netarnavęs. 15 buvo vedusių, 1 – našlys, 207 – nevedęs. 52 kareiviai prisipažino esą beraščiai, 37 – mažaraščiai, 136 mokėjo ir skaityti, ir rašyti. 43 buvo valstiečiai, 105 – darbininkai, iš jų 43 buvo nekvalifikuoti darbininkai, kiti turėjo įvairias profesijas, net 9 buvo inteligentijos atstovai: 5 – buvę įvairių kontorų tarnautojai, po 1 mechaniką, elektromechaniką, dantų techniką ir telefonistą⁴⁵⁰.

Spalio 22 d. kuopai, paprašius 2-osios baltgudžių kuopos vadui krn. A. Ganzenui, buvo leista dalyvauti neįprastoje operacijoje. Ji kartu su 2-ąja baltgudžių kuopa, vykdydamos brigados vado įsakymą, krėtė mišką netoli Eglainės, ieškodamos nusikaltėlių gaujos, tačiau nieko nesugavo.

Kuopai esant rezerve, kasdien vyko karių mokymas. Lapkričio 30 d. buvo gautas 1919 m. lapkričio 21 d. įsakymas Nr. 1 Baltgudžių batalionui dėl kuopos įtraukimo į šio bataliono sudėtį⁴⁵¹.

Kuopos kariai, būdami Marijampolės atskirojo bataliono sudėtyje, su jo vadovybe ir kariais labai gerai sutarė, o štai su Trečiojo pėstininkų pulko valdžia ir konkrečiai su vadu mjr. Ignu Musteikiu santykiai nesusiklostė. Mjr. I. Musteikis atvirai demonstravo savo nepalankumą rusams, o Baltgudžių kuopą laikė ne gudiška, o rusiška, pradėdant karininkais ir baigiant kareiviais. Šį savo požiūrį

450 Личный состав Первой отдельной белорусской роты сь 12/IV по 17/X 1919 года. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 20–22.

451 Секретно. Журнал военных действий I-ой отдельной пехотной белорусской роты. Ноябрь 1919. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 36, l. 13.

jis demonstravo atvirai, iliustruodamas, deja, netinkamais Baltgudžių kuopos karių poelgiais.

Mjr. I. Musteikis,
Lietuvių albumas, p. 120

Kaip gruodžio 5 d. II brigados vadą informavo Trečiojo pėstininkų pulko vadas krn. I. Musteikis, Baltgudžių bataliono kariai savo netinkamu elgesiu daro neigiamą įtaką Trečiojo pėstininkų pulko kariams ir kompromituoja kariuomenę prieš vietos gyventojus. Savo rašte brigados vadui jis pateikė būtent tokius pavyzdžius. Jo teigimu, gudai žiauriai apiplėšia grįžtančius į Lietuvą pabėgėlius, o Baltgudžių bataliono karininkai ne tik kad tam neužkerta kelio, bet ir patys dalyvauja. Dėl to Trečiojo pėstininkų pulko kareiviai buvo labai nepatenkinti, kad gudams taip daryti galima, o jiems – ne.

Kita problema, į kurią atkreipė dėmesį krn. I. Musteikis, buvo masinis gudų girtavimas, šaudymas be reikalo ir žiaurus elgesys su vietos gyventojais. Trečiojo pėstininkų pulko komendantui pabandžius suimti girtus gudų karininkus, vos pats jų nebuvo suimtas.

Gruodžio 3 d. Rubaniškių kaimo rajone būrelis gudų karių susitiko su būreliu raudonarmiečių, surūkė cigaretes ir po to ėmė skanduoti: „Tegyvuoja Raudonoji armija!“

Nepaisydami brigados vado draudimo, gudai ir toliau plėšė vietos gyventojus, neteisėtai „rekvizuodami“ gyvulius, todėl maitinosi labai gerai. Tai kėlė didžiulį Trečiojo pėstininkų pulko kareivių pasipiktinimą – kodėl gudai valgo taip gerai, o jie beveik badauja⁴⁵²?

Bet šie konfliktai, kilę tarp 1-osios atskirosios baltgudžių kuopos ir Trečiojo pėstininkų pulko vadovybės, savaime baigėsi kuopą įtraukus į Batgudžių bataliono sudėtį.

1-osios atskirosios baltgudžių kuopos egzistavimo laikotarpiu joje tarnavo 355 kareiviai, o įtraukimo į Baltgudžių batalioną išvakarėse – lapkričio viduryje – 5 karininkai, 1 karo valdininkas ir 149 kareiviai. Kuopa turėjo 13 arklių, 2 kulkosvaidžius, 137 šautuvus, 8 revolverius, 3 vežimus ir daug kito turto⁴⁵³.

Ji buvo žinoma kaip gerai parengtas karinis dalinys ir svariai prisidėjo prie pergalių kovoje su raudonarmiečiais, tad buvo deramai įvertina. Prezidento

452 Trečiojo pėstininkų pulko vado krn. I. Musteikio 1919-12-05 raštas II brigados vadui. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 23, l. 4.

453 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 337.

A. Smetonos 1919 m. spalio 30 d. įsaku už pasižymėjimą mūšiuose I laipsnio kryžiumi „Už Tėvynę“ buvo apdovanoti šie 1-osios atskirosios baltgudžių kuopos kariai: žuvęs krn. Georgijus Plisko, krn. Povilas Lasinskis, skyrininkai Mečius Kibickis, Mykolas Vaiciekovskis, Jurgis Romanovas, Mečius Rambovičius, Aleksiejus Mazolas (*Mazol*), eiliniai Jurgis Baltrušis, Vladas Jutkelo, Gilelis Šolomas (*Gilel Šolom*), Aleksandras Rameiko, Chaimas Silkineris (*Chaim Silkiner*), Jonas Dubickis, Jonas Pečiulaitis, Jonas Rynkevičius, Astafijus Vasiljevas, Jonas Suchadolskis, Pranas Vladyševskis, Jonas Radiušas, Bronius Pečiura, Juozas Žukas (*Žuk*), Mečius Bernatavičius, Karolis Rondeika, Napoleonas Kravackis, Povilas Pupelis (*Pupel*), Juozas Gelažūnas, Vilius Baeris (*Baer*), Ignas Jagello, Jonas Bržežinskis, Konstantas Ermakas (*Ermak*), Aleksas Kochanovskis, II laipsnio Vyčio Kryžiumi – Teodoras Šarkovas (*Šarkov*) ir Afanasijus Šulcas (*Šulc*)⁴⁵⁴.

454 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 183. 1919 m. lapkričio 16 d.

**ANTROJI BALTGUDŽIŲ
KUOPA**

расходо

по пор.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

по

на
ди

за
ди

Рас

на
нос
над

на с

на н

Vyriausiojo kariuomenės vado gen. S. Žukausko įsakymu Nr. 14 § 6 nuo 1919 m. birželio 25 d. prie Baltgudžių karinio biuro Kaune priskirtą komandą buvo nurodyta išplėsti ir pavadinti 2-ąja baltgudžių kuopa. Jos vadu nuo tos dienos buvo paskirtas buvęs komandos viršininkas krn. Andrius Ganzenas⁴⁵⁵. Krn.

ПОПИСАТЕЛЬ ПОСТА:

A. Ganzeno parašas

A. Ganzenas asmeniškai gavo Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininko nurodymus formuojamai kuopai užimti buvusias Pirmosios atskirosios baltgudžių kuopos kareivines

Policijos g. 8, į jas perkelti 40 karių komandą, suskirstytą į 2 būrius, nepamokytų apie 30 buvusios 1-osios baltgudžių kuopos karių įtraukti į šią formuojamą kuopą, ją per Baltgudžių karinį biurą papildyti naujais kariais, kad neliktų laisvų būrių personalo etatų, dalį kuopos išsiuntus į frontą, pradėti kurti 3-iąją baltgudžių kuopą. Kuopą formuoti prie Baltgudžių karinio biuro.

Visas kareivinėse Policijos g. 8 laikytas 1-osios baltgudžių kuopos turtas irgi buvo perduotas formuojamai 2-ajai baltgudžių kuopai⁴⁵⁶. Faktiškai krn. A. Ganzenas ėmė vadovauti kuopai nuo liepos 3 d. Tą dieną kuopai išleisto pirmojo įsakymo pirmajame paragrafe buvo nurodyta, kad nuo šios dienos jis pradeda eiti kuopos vado pareigas, o kuopos karininkams ir kareiviams paskirstytos pareigos⁴⁵⁷.

Buvo patvirtinti būrių ir skyrių vadai, raštininkai, paskirstytas perimtas liķės 1-osios kuopos turtas – apranga, ginkluotė, gurguolė ir kitas inventorius. Liepos 6 d. prasidėjo kareivių mokymai, kuriems vadovavo krn. Andriejus Porochovnikovas. Liepos–rugpjūčio mėn. kuopa apsirūpino patalyne, avalyne, trūkstantu inventoriumi. Liepos 21 d. į kuopą buvo paskirtas mobilizuotas krn. Večislovas Smoličius (*Smolič*) ir Gardino miesto komendantūros kavalerijos dalinyje tarnavęs krn. Nikolajus Žmako⁴⁵⁸, liepos 28 d. – mobilizuotas krn. Povilas Starkus⁴⁵⁹. Rugpjūčio 20 d. joje jau buvo 145 kareiviai⁴⁶⁰. Formuojama kuopa rikiuotės srityje per Baltgudžių karinį biurą buvo pavaldi Generaliniam štabui,

455 Vyriausiojo kariuomenės vado įsakymas Nr. 14. 1919 m. birželio 5 d. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 8, l. 42.

456 Докладъ начальника Белорусскаго военного бюро В. Козлова. *Ten pat*, b. 46, l. 10.

457 Именной списокъ солдатъ переданныхъ во 2-ю белорусскую роту. *Ten pat*, b. 38, l. 19 a. p.

458 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 125. 1919 m. rugpjūčio 5 d.

459 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 127. 1919 m. rugpjūčio 7 d.

460 Приказъ по Белорусскому военному бюро №. 66. 20 августа 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 195.

С М Ъ Т А

расходовъ на Июль мѣсяцъ 1919 года для 2-ой Вѣлорусской Роты.

№ по р.	Наименованіе расходовъ	Сумма		Примѣчаніе
		Мар.	Пф.	
1.	по § 2. Калованье солдатамъ роты по числу 220 человекъ	22200.	--	2500
2.	по § 3. На предводительствіе сол- даты роты	15000.	--	3500
3.	по § 4. За неску собственной одеж- ды солдаты роты	5000.	--	
4.	по § 6. Расходи на фуражъ	8000.	--	
5.	по § 9. На хозяйственныя надоб- ности и канцелярскія при- надлежности	6000.	--	900
6.	по § 10. На содержаніе помѣщенія	1000.	--	
7.	по § 12. На непредвидѣнные расходи	3000.	---	
И т о г о		60200.	--	

Командиръ 2-ой Вѣлорусской Роты

о ф и ц е р њ Ганзель

№ 6.
8-го дня 1919 г.

ūkio klausimais – tiesiogiai Baltgudžių karinio biuro viršininkui⁴⁶¹.

Tačiau komplektuojant kuopą kilo sunkumų dėl gudų savanorių trūkumo. Siekdamas kuo daugiau jų pritraukti, Baltgudžių karinio biuro viršininkas krn. V. Kozlovas 1919 m. rugsėjo 3 d. raštu kreipėsi į kuopos vadą, ragindamas paskatinti dirbti agitacinį darbą jos karininkus ir kareivius, ypač kuriam laikui išleidžiamus iš kuopos, kad kuo daugiau gudų savanorių stotų į kariuomenę⁴⁶².

Surinktus į kuopą karius reikėjo mokyti, rengti kovai fronte. Tačiau vos ne nuo pirmųjų šio dalinio formavimo dienų kilo gana daug problemų, ypač buvo pašlijusi drausmė. Kad pagerintų drausmę ir karių rengimo kokybę, rugpjūčio 15 d. Baltgudžių karinio biuro viršininkas krn. V. Kozlovas kuopos ir rezerve prie biuro esantiems karininkams nurodė budėti kuopoje. Karininkams taip pat įvedė prievolę dalyvauti visuose kareivių mokymuose, išmokyti juos taisyklingai atiduoti pagarbą. Dar kartą priminė, kad į miestą išleidžiami kareiviai turi būti neginkluoti, o jų išvaizdą privalo tikrinti karininkai. Griežtai uždraudė kareivinėse lankytis pašaliniais asmenimis. Kuopos vadui įsakė kartą per savaitę rengti kuopos ir rezervo karininkų susirinkimus karių mokymo, auklėjimo ir kitiems klausimams aptarti⁴⁶³.

Tačiau kuopoje net gavus šiuos nurodymus kareivių mokymas ir drausmė vis tiek negerėjo. Kaip matyti iš Baltgudžių karinio biuro viršininko 1919 m. rugsėjo 3 d. rašto kuopos vadui, kareiviai taip ir neišmoko tinkamai sveikintis, o drausmė buvo apgailėtina. Krn. V. Kozlovas rugsėjo 2 d., atvykęs į kuopą, nerado budėtojo – nei karininko, nei kareivio. Nors jau buvo po devynių, išleisti kuopos kareiviai dar nebuvo grįžę. Gauti tiek Lietuvos karinės vadovybės, tiek Baltgudžių karinio biuro viršininko įsakymai nebuvo skaitomi nei karininkams, nei kareiviams, jie tiesiog likdavo kanceliarijoje, todėl pulko kariai daug ko apskritai nežinojo⁴⁶⁴. Ypač daug netvarkos pastebėta tikrinant tvarkomą finansinę atskaitomybę. Laiku nebuvo pranešama aktuali informacija, vėluojama teikti finansines ataskaitas, nesilaikoma nustatytų normų išduodant maisto produktus karininkams, nepildomi žiniaraščiai arba juose nepasirašoma, kad gauti nurodyti produktai, ir pan.⁴⁶⁵

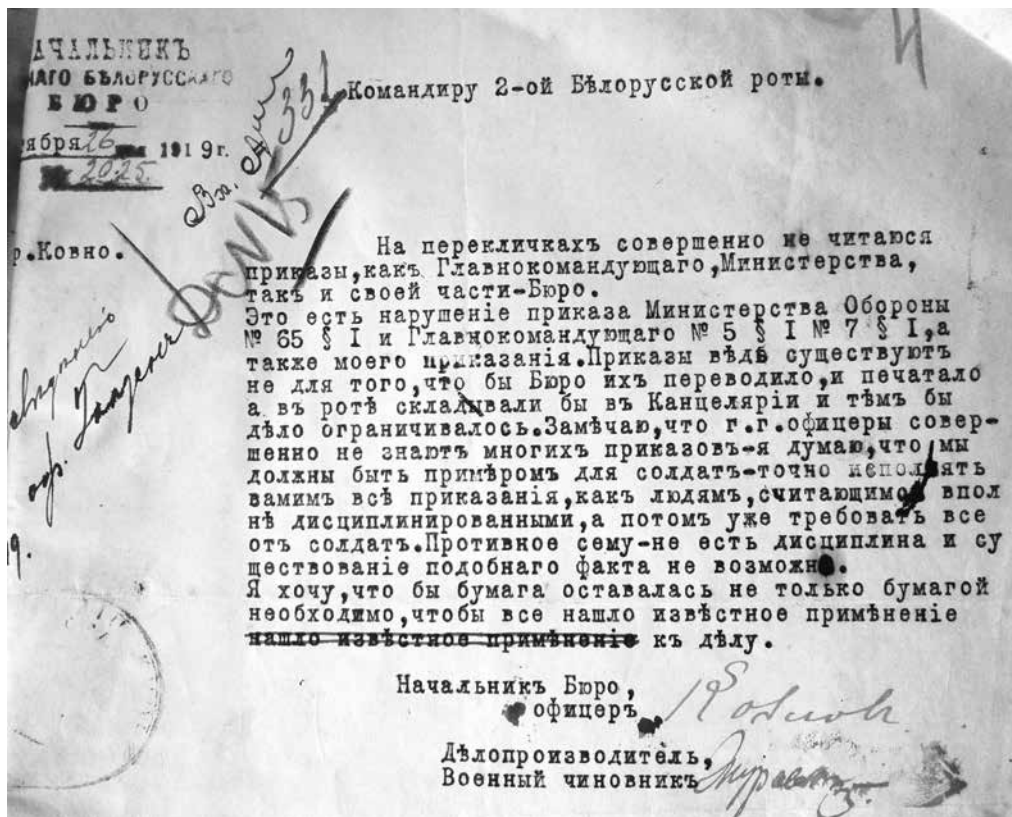
461 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 337; Приказъ по Белорусскому военному бюро № 62. 12 августа 1919 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 10, l. 51.

462 V. Kozlovo 1919-09-03 raštas Nr. 1803 2-os baltgudžių kuopos vadui. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 1, l. 36.

463 V. Kozlovo 1919-08-15 cirkuliaras Nr. 1540. *Ten pat*, b. 37, l. 1.

464 V. Kozlovo 1919-09-03 raštas Nr. 1801, 1919-09-26 raštas Nr. 2025 2-os baltgudžių kuopos vadui. *Ten pat*, b. 1, l. 37, 43.

465 V. Kozlovo 1919-09-10 raštas 2-os baltgudžių kuopos vadui. *Ten pat*, l. 48.

LCVA, f. 908, ap. 1, b. 37, l. 4

1919 m. rugpjūčio 20 d. kuopoje tarnavo 145 kareiviai⁴⁶⁶, o jau 1919 m. rugpjūčio 29 d. iš Generalinio štabo gautoje telefonogramoje įsakyta kitą dieną 7 val. siunčiamos į frontą kuopos kareiviams prisistatyti Kauno geležinkelio stoties komendantui⁴⁶⁷. Vykdančią įsakymą, rugpjūčio 30 d. 53 kuopos kareiviai, įtraukti į 1-osios atskirosios baltgudžių kuopos sudėtį, buvo išsiųsti į frontą. Baltgudžių karinio biuro viršininkas krn. V. Kozlovas pasiūlė su kareiviais į frontą siųsti bent vieną prie biuro priskirtą rezervo karininką, tačiau nė vienas iš jų vykti nesutiko aiškindami, kad nepažįsta kareivių, o vadovauti nepažįstamiems fronte labai sunku. Kad daugiau nebūtų tokių atsikalbinėjimų, krn. V. Kozlovas visiems prie biuro priskirtiems karininkams įsakė vykti į kuopą ir dirbti su kareiviais⁴⁶⁸.

466 Приказъ по Белорусскому военному бюро № 66. Августа 20 дня 1919 г. *Ten pat*, b. 10, l. 56–57.

467 Телефонограмма № 108 из Генерального штаба. Августа 29 дня 1919 г. *Ten pat*, b. 74, l. 53 а.р.

468 Приказъ по Белорусскому военному бюро № 70. Августа 30 дня 1919 г. *Ten pat*, b. 10, l. 66–68.

Rugsėję paaiškėjo, kad kuopoje yra per daug nerikiuotės kareivių. Siunčiami į Kauną pasitikrinti gandai kareiviai, dėl sveikatos būklės pripažinti netinkamais rikiuotės tarnybai, į frontą nebebuvo siunčiami, o perkeliama į 2-ąją baltgudžių kuopą, nors ji tiek nerikiuotės kareivių etatų ir neturėjo. Dėl to Baltgudžių karinio biuro viršininkui teko kreipti į Generalinį štabą, kad ši problema būtų išspręsta⁴⁶⁹.

Tačiau kuopoje buvo ir daugiau nesklandumų. Rugsėjo 17 d. Baltgudžių karinio biuro viršininkas sužinojo, kad nėra kuopos karių nusižengimų apskaitos, todėl įsakė skubiai pradėti pildyti atitinkamą žurnalą, be to, nurodė apie visus nusižengimus ir jų padarinius karius informuoti per vakarinius patikrinimus⁴⁷⁰. Toks žurnalas buvo užvestas, tačiau pildomas taip netvarkingai, kad beveik nebuvo galima susigaudyti, kas ir dėl ko nubaustas⁴⁷¹. Ne kartą, lankydamasis kuopos kareivinėse, Baltgudžių karinio biuro viršininkas krn. V. Kozlovas nerado budinčio karininko. Kareiviai paprastai negalėdavo paaiškinti, kur jis galėtų būti. Pagaliau, netekęs kantrybės, spalio 1 d. krn. V. Kozlovas kuopos vadą informavo, kad tai vertins kaip labai šiurkštų tarnybinės drausmės pažeidimą ir taikys atitinkamas priemones⁴⁷².

Naktį iš spalio 4-osios į 5-ąją pabėgo 3 kuopos kareiviai ir išsinešė 2 apklus, žiūronus, 5 milines, 5 poras pusbačių, 1 porą batų, 3 mundurus, 5 kelnes, 3 kepures, 3 komplektus patalynės, 3 poras autų. Aišku, tai buvo vagystė. Buvo paskelbta bėglių paieška⁴⁷³.

Spalio 7 d. Karinio biuro viršininkas krn. V. Kozlovas oficialiai tikrino kuopą. Deja, jis ir šį kartą rado daug pažeidimų. V. Kozlovas atvyko į kuopą tuo metu, kai vyko rikiuotės pratybos. Tačiau jose iš 115 kareivių dalyvavo tik 55. Kuopos kanceliarijoje tą dieną niekas negalėjo atsakyti, kiek kuopoje yra karių. Išrikiavus kuopą ir patikrinus jos sudėtį paaiškėjo, kad trūksta 21 kareivio, ir tik po valandos kuopos budėtojas galėjo pranešti, kur tie kareiviai yra. Nors V. Kozlovas ne kartą buvo nurodęs kuopos karininkus paskirstyti po būrius, jie ir patikrinimo dieną vis dar nebuvo paskirstyti. Apie pusę kuopos kareivių nebuvo apsikirpę. V. Kozlovui pačiam teko duoti atitinkamus nurodymus apsileidusiems kareiviams. Be to, biuro viršininkas pastebėjo, kad ne visi kareiviai moka elgtis su ginklais, todėl padarė išvadą, kad dėl to čia tiek daug sugadinama šautuvų.

469 Рапортъ начальника военного белорусскаго бюро начальнику Строевого отдела Генеральнаго штаба. 20 сеньбрия 1919 г. *Ten pat*, f. 929, ар. 4, б. 29, л. 231.

470 Командиру 2-й белорусской роты № 1927. 17 сеньбрия 1919 г. *Ten pat*, f. 908, ар. 1, б. 44, л. 115.

471 Командиру 2-й белорусской роты № 2086. 1 октября 1919 г. *Ten pat*, л. 155.

472 Командиру 2-й белорусской роты № 2081. 1 октября 1919 г. *Ten pat*, л. 151.

473 Телефонограмма № 1788 Криминальному отделу. Октября 5 дня 1919 г. *Ten pat*, б. 47, л. 58.

Kareivinėse mėtėsi daug šiukšlių.

Pateikęs patikrinimo išvadas, krn. V. Kozlovas kuopos vadui įsakė suformuoti 3-įjį būrį, po esamus būrius paskirstyti karininkus ir pavesti jiems konkretų darbo barą, taip pat pašalinti pastebėtus trūkumus⁴⁷⁴.

Kaip matyti iš Baltgudžių karinio biuro viršininko spalio 9 d. rašto, tą dieną kuopos vadas nebuvo pateikęs ataskaitos apie ceikhauze saugomą turtą, apie pinigų panaudojimą, kokį artilerijos turtą kuopa yra gavusi, joje nebuvo laikomasi nustatytų produktų išdavimo karininkams normų, tinkamai netvarkomi dokumentai ir kt.⁴⁷⁵

Nors ne visada drausmingos ir tvarkingos kuopos kariai gana sparčiai mokėsi karybos dalykų, todėl spalio 9 d. vyriausiasis kariuomenės vadas padarė išvadą, kad kuopa jau pasirengusi kautis, ir įsakė jai vykti į frontą. Spalio 12 d. dalinys gavo pakankamai aprangos ir batų. Kariai buvo aprengti amerikietiš-

Plk. K. Kleščinskis,
Lietuvių albumas, p. 116

komis uniformomis. Spalio 14 d. 8 val. 30 min. į frontą išvyko karininkai Andrejus Ganzenas, Petras Ferencevičius, Grigoras Majorovas ir Michailas Plušickis ir 105 kareiviai, taip pat 20 Baltgudžių kavalerijos eskadrono karių (be arklių): 19 iš jų buvo paskirti į žvalgų komandą, o kareivis Tvarkovskis – Nerikiuotės kuopos viršila⁴⁷⁶. Jie į Dauguvos frontą atvyko spalio 15 d.⁴⁷⁷ ir apsisustojo Šėderes dvare. Atvykusieji buvo paskirti į II brigados rezervą⁴⁷⁸. Kaune liko tik 2-osios baltgudžių kuopos 3-iasis būrys, kurį sudarė 65 nemokyti naujokai, atvykę į kuopą paskutinėmis dienomis, 1 karininkas, 2 vyriausieji ir 3 jau-

474 Командиру 2-й белорусской роты № 2164. *Ten pat*, b. 44, l. 169.

475 Командиру 2-ой белорусской роты. Октября 9 дня 1919 г. *Ten pat*, b. 41, l. 333.

476 Приказъ по Белорусскому военному бюро № 91. Октября 14 дня 1919 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 10, l. 108–110; Приказъ по 2-ой белорусской роте № 1. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 18, l. 33.

477 Įsakymas II brigadai Nr. 33. 1919-10-19. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 32, l. 41 a. p.

478 Lietuvos kariuomenės gudų dalinių įsteigimo sukaktuvės (1919 – II 27 – 1934). *Karys*, 1934, Nr. 9, p. 167; Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 99.

nesnieji puskarininkiai⁴⁷⁹.

Kuopa buvo ginkluota 3 kulkosvaidžiais, 109 šautuvais, 5 revolveriais, turėjo apie 4000 šovinių vokiškiems ir apie 9000 šovinių rusiškiems šautuvams, 3 telefono aparatus, lauko virtuvę, 4 arklius, 2 gurguolės vežimus ir kt.

Atvykusios į frontą kuopos kariai, dar negavę kovinių užduočių, buvo intensyviai mokomi. Kaip matyti iš spalio 15 d. patvirtinto tvarkaraščio, jų mokymas (rikiuotės, šaudymo, sargybos ir kt.) vyko nuo 7.30 iki 10.30 ir nuo 14 iki 16 val.⁴⁸⁰

Spalio 22 d. kuopa su 1-ąja atskirąja baltgudžių kuopa pagal brigados vado įsakymą vykdė pirmąją kovinę, tačiau neiprastą užduotį – krėtė mišką netoli Eglainės, ieškodamos nusikaltėlių gaujos, tačiau nieko nerado⁴⁸¹.

Spalio 31 d. kuopoje apsilankė II brigados vadas plk. Konstantinas Kleščinskis su štabo karininkais. Jis pastebėjo, kad kuopos kariai šautuvus laiko bet kur: pakištus po lovomis, pakabintus ant sienų ir pan., be to, jų nevalo. Savo įsakyme divizijai akcentuodamas (deja, panaši padėtis buvo ir 1-ojoje baltgudžių kuopoje) netvarką baltgudžių kuopose, visai brigadai įsakė ypatingą dėmesį atkreipti į šautuvų laikymą ir priežiūrą⁴⁸².

Spalio 17 d. iš Kauno į frontą, į Eglainę, išvyko ir likęs kuopos būrys – 60 karių⁴⁸³. Taigi vienoje vietoje susirinko beveik visa kuopa. Tačiau jau lapkričio 6 d., įtariant vagystę 152 000 caro rublių iš M. Chaimseno ir nužudymu bei parдавimu kariams skirtos druskos raudonarmiečiams, buvo suimti 9 kuopos kareiviai. Jie Eglainės karo komendantūroje išbuvo beveik mėnesį, ir kariuomenės tyrėjams atlikus tyrimą 8 iš jų buvo paleisti. Vienas už vagystę, suradus pas jį 100 000 caro rublių, buvo perduotas teismui, bet šis areštas turėjo ir rezonansinių padarinių. Bijodami būti nekaltai areštuoti ir dėl suimtųjų blogų laikymo sąlygų į gimtines pabėgo 17 kuopos kareivių, kilusių iš Vilniaus ir Gardino gubernijų⁴⁸⁴. Kuopai tai buvo nemažas nuostolis.

Lapkričio 17 d. kuopa buvo įtraukta į naujai formuojamo Baltgudžių pėstininkų bataliono sudėtį⁴⁸⁵, tačiau kurį laiką liko ten, kur buvo.

Lapkričio 19 d. kuopos vadas gavo Baltgudžių karinio biuro viršininko įsaky-

479 Телефонoграмма № 1794 в министерство белорусских справ. 26-10-1919. LCVA, f. 908, ар. 1, б. 47, л. 61.

480 Приказъ по 2-ой белорусской роте № 2. *Ten pat*, б. 18, л. 39–40.

481 Приказъ по 2-ой белорусской роте № 9. *Ten pat*, л. 47.

482 Įsakymas II brigadai Nr. 36. 1919-11-08. *Ten pat*, б. 32, л. 44.

483 Телефонограмма № 1798 начальнику станции Ковно. 16-10-1919. *Ten pat*, б. 47, л. 63.

484 Секретно. Журналъ военныхъ действий I-ой отдельной пехотной белорусской роты. Ноябрь 1919. LCVA, f. 908, ар. 1, б. 36, л. 13; Telefonograma vyriausiajam karo vadui. LCVA, f. 929, ар. 3, б. 23, л. 2.

485 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 338.

mą iki lapkričio 24 d. išvežti į frontą visus dar likusius Kaune kuopos kareivius, tačiau kuopos 3-iojo būrio vadas šio įsakymo vykdyti neskubėjo, todėl lapkričio 24 d. kuopos 3-iojo būrio vadui Baltgudžių karinio biuro viršininkas dar kartą priminė, kad, likvidavus Baltgudžių karinį biurą Generalinio štabo įsakymu, visi 2-osios kuopos kareiviai skubiai turi vykti į frontą, į Baltgudžių batalioną⁴⁸⁶. Vis dėlto greitai įsakymo įvykdyti kuopos vadas negalėjo, todėl kareiviai dar kurį laiką liko Kaune. O tokios gaisraties priežastis buvo pinigai, kurių kuopos vadas neturėjo būtiniausioms persikėlimo išlaidoms padegti, o siunčiami į frontą kareiviai buvo beveik nuogi ir basi, nes uniformos, gautos lapkričio 17 d., jau buvo išdalytos į frontą išvykusiems kareiviams. Ceikhauze esančiam turtui pervežti irgi reikėjo laiko. Be to, jį visiškai likviduoti galima buvo tik kariams išvykus⁴⁸⁷.

Tačiau įsakymą reikėjo įvykdyti kuo greičiau. Išvykus į frontą kuopos štabui, ceikhauze saugomas turtas lapkričio 29 d. kpt. V. Kozlovo nurodymu buvo perduotas Baltgudžių bataliono ūkio dalies viršininkui⁴⁸⁸.

Kuopa Atskirojo baltgudžių bataliono sudėtyje toliau veikė jau kaip jo dalis.

486 Командіру 2-ой роты белорусскаго баталіона. Лістапада 24 дня 1919 г. *LCVA*, ф. 908, ар. 1, б. 41, л. 240.

487 Рапорт командира 3-ей роты начальника Белорусского военного бюро № 193. *Ten pat*, б. 44, л. 298.

488 В. срочно. Начальнику хозяйственной части Белорусскаго батальона № 2805. *Ten pat*, л. 327.

BALTGUDŽIŲ KAVALERIJOS ESKADRONAS

Eskadronas Gardine

Apie baltgudžių kavalerijos eskadroną rašyta nagrinėjant bendrąją padėtį Gardine, taip pat Gardino miesto ir apskrities komendantūros istoriją. Baltgudžių kavalerijos eskadronas krašto apsaugos ministro įsakymu pradėtas formuoti Gardino komendantūroje 1919 m. kovo 15 d.⁴⁸⁹ Eskadrono vadu buvo paskirtas rotmistras Mikas Glinskis⁴⁹⁰. Kovo 27 d. į eskadroną jaunesniuoju karininku buvo paskirtas krn. Kakarovas⁴⁹¹, balandžio 6 d. jaunesniaisiais karininkais – vokiečių baronas Falkerzamas⁴⁹² ir Nikolajus Žmako. Eskadrono kareiviai buvo seni rusų kariuomenėje tarnavę kavaleristai. Tarp jų buvo gudų, totorių ir keli žydai. Iš Gardino komendantūros kuopos pirmieji buvo perkelti eskadrono kavaleristai: Pavelas Cyrukas, Fiodoras Prusakovas, Aleksandras Valatkevičius, Ivanas Varabjovas, Juozapas Jarmolikas, Michasius Zacharovas ir Valerijanas Zacharovas⁴⁹³. Eskadrono arkliai buvo laikomi S. Jakaviuko arklidėse⁴⁹⁴.

Gudų eskadrono karininkas,
<https://www.pinterest.es/pin/376543218818041778/>

Kovo pabaigoje eskadroną jau sudarė beveik 50 karių. Jų uniformos buvo tokios pat kaip ir lietuvių raitelių, tik įsiuvai ne balti, o raudoni, nors kepurių lankeliai ir trikampiai – baltos spalvos. Kareiviai dėvėjo vokiškus rūbus, buvo ginkluoti vokiškais šautuvais ir karabinais. Iečių eskadronas neturėjo⁴⁹⁵.

Balandžio 25 d. Gardine apsilankęs Lietuvos vyriausybės ypatingasis įgaliotinis Gardino sričiai Aleksandras Žilinskas po pasitarimo dėl padėties Gardine telefonu krašto apsaugos ministro buvo informuotas, kad Baltgudžių pulkas ir komendantūra lieka Gardine, o gudų eskadronas, buvęs prie komendantūros, turi pereiti į Druskininkus, užimti tiltą per Nemuną ties Mizarų kaimu ir įsteigti ko-

489 Приказ па управленью комэнданта м. Горадна і воінскаго начальніка Гродзенскаго ваеннаго вoкруга № 59. 29-го сакавіка 1919 г. *Ten pat*, b. 30 (byla nenumetuota).

490 Приказ па упрауленью комэнданта м. Горадна і воінскаго начальніка Гродзенскаго ваеннаго вoкруга № 60. 30-го сакавіка 1919 г. *Ten pat*.

491 *Ten pat*.

492 Приказ па упрауленью комэнданта м. Горадна і воінскаго начальніка Гродзенскаго ваеннаго вoкруга № 71. 9-го красавіка 1919 г. *Ten pat*.

493 Приказ па упрауленью комэнданта м. Горадна і воінскаго начальніка Гродзенскаго ваеннаго вoкруга № 62. 1-го красавіка 1919 г. *Ten pat*.

494 Шпацыр па Гародні. Гарадніца. *Наша Ніва*, № 2 (839), 15 студзеня 2014, с. 12.

495 Kraunaitis I. Mūsų kavalerijos organizavimas ir jos veikimas pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje. *Mūsų žinynas*, 1928, Nr. 45, p. 352–353.

mendantūrą. Pastarąjį nurodymą A. Žilinskas pats perdavė eskadrono vadui⁴⁹⁶. Tačiau nesulaukęs konkretaus nurodymo, kada turi išvykti, eskadronas ir toliau liko Gardine, pasirengęs bet kada, gavęs įsakymą, išvykti.

Kavalerijos eskadrono kariai (LCVA)

Lenkams užėmus Gardiną, kaip jau minėta anksčiau, balandžio 28 d. 1 val. nakties lenkų legioninkų dalinys, apsupęs gudų husarų eskadroną, iš anksto neįspėjęs, pradėjo nuginkluoti kareivius. Eskadrono vadas, vadovaudamasis susitarimu su lenkais, įsakė nesipriešinti.

Legionieriai privertė kareivius pabalnoti arklius, išplėšė ceikhauzą ir sandėlius, susikrovė jame esantį turtą ir išsivežė į Stanislavovo dvarą, ten užsibarikadavo pastatę iš eskadrono paimtus kulkosvaidžius. Be to, kraunantys eskadrono turtą į vežimus lenkų legionieriai nemažai jo tiesiog pasisavino. Į eskadrono vado protestus, kad su lenkų karine vadovybe viskas sutarta, lenkų karininkai nekreipė dėmesio. Areštuotiems eskadrono kariams buvo nuplėšti lietuviški skiriamieji ženklai. Per kratą eskadrono vadas krn. M. Glinskis pasigedo 2900 markių. Iš kitų eskadrono karininkų buvo pavogta pinigų ir turto už 12 423 marks.

Kitą dieną 5 val. ryto iš Stanislavovo į Pirmojo baltgudžių pulko štabą atvykęs lenkų karininkas už viską atsiprašė ir paaiškino, kad įvyko nesusipratimas.

496 Pulkininkas Uspenskis. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkluotas (1918. XI. I-1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, p. 169.

Paimti daiktai, išskyrus pinigus, buvo gražinti⁴⁹⁷. Areštuoti paskutiniai eskadrono kareiviai buvo paleisti gegužės 5 d.⁴⁹⁸

Kodėl lenkai pirmiausia nuginklavo kavalerijos eskadroną, duomenų nėra, tačiau darytina išvada, kad šį dalinį jie laikė pavojingu, nes jame daugiausia tarnavo tautiškai susipratę gudai. Iš esmės tai buvo pagal tautinę sudėtį vienalytis junginys, geriausiai organizuotas ir drausmingas karinis vienetas, tuo išsiskiriantis iš kitų Gardine esančių gudų dalinių. Matyt, todėl gegužės 3 d., lenkams švenčiant Konstitucijos dieną, Gardino karo komendantas N. Demidovas įsakė parade dalyvauti ir komendantūros kavalerijos eskadrono kariams, tačiau eskadrono vadas krn. M. Glinskis, protestuodamas prieš lenkų veiksmus, nes dalis jo karių vis dar buvo lenkų areštuoti, atsisakė vykdyti įsakymą, ir eskadrono kariai parade nedalyvavo⁴⁹⁹.

Kada tiksliai eskadronas išvyko iš Gardino, duomenų rasti nepavyko. A. Vaškevičius⁵⁰⁰ ir kai kurie kiti autoriai teigia, kad gegužės 5 d. Remiantis archyviniais dokumentais galima teigti, kad tai įvyko vėliau, nes gegužės 10 d., gavusi Lietuvos karinės vadovybės įsakymą, iš Gardino išvyko lietuvių Pirmojo pėstininkų pulko kuopa, atsiųsta sustiprinti Gardino įgulos, o jos palydų iškilmėse, kaip nurodyta Gardimo miesto ir srities komendanto įsakyme, dalyvavo ir husarų eskadronas, vadovaujamas krn. M. Glinskio. Tikėtina, kad greitai po to Gardiną paliko ir pastarasis dalinys. Žinoma, kad, vykdydamas įsakymą, Baltgudžių kavalerijos eskadronas, išvykęs iš Gardino, kuriam laikui apsisostojo Druskininkų apylinkėse, tačiau netrukus gavo nurodymą vykti į Kauną.

Eskadronas Pirmojo lietuvių raitelių pulko sudėtyje

Gegužės 30 d. į Kauną atvykęs eskadronas buvo priskirtas prie Pirmojo lietuvių raitelių pulko⁵⁰¹. Pirmojo lietuvių raitelių pulko vado įsakymu pastarą-

497 Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-ame gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, p. 226; Рапоть коменданта г. Гродно коменданту крепости Гродно. 29 апреля 1919 г. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 222; Список украденых и пропавшихх денегъ и частного имущества Эскадрона. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 226.

498 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės, t. 1, p. 113; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 332–333; Грицкевич А. Западный фронт РСФСР. Минск, 2010, с. 90–94, <http://siberia-miniatures.ru/forum/showthread.php?fid=12&tid=98> [žr. 2018-06-25].

499 Секретный доклад Осведомительского отдела министру по Белорусскимъ деламъ. *Ten pat*, f. 395, ap. 1, b. 13, l. 5.

500 Вашкевич А. БНР у Городні. Зьніч, 1999, № 2, с. 5.

501 Kraunaitis I. Mūsų kavalerijos organizavimas ir jos veikimas pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje. *Mūsų žinynas*, 1928, Nr. 45, p. 353.

jį papildė 2 karininkai, 39 kareiviai, jai teko ir 37 arkliai⁵⁰². Tačiau eskadrono prijungimui prie Pirmojo lietuvių raitelių pulko bandė prieštarauti gudų reikalų ministras J. Varonka. Jis birželio 4 d. raštu kreipėsi į ministrą pirmininką ir išdėstė savo poziciją. Pasak jo, 1-asis baltgudžių eskadronas, ištrūkęs iš lenkų, turi likti savarankiškas karinis vienetas ir pasitarnauti formuojant gudų karinius dalinius. J. Varonką ypač piktino, kad Baltgudžių eskadronas tapo pavaldus ne gudų, o lietuvių karinei vadovybei. Jo nuomone, lietuvių karinė vadovybė negali suprasti gudų karių ypatumų, visus juos laiko rusais ir atitinkamai elgiasi. J. Varonka prašė netraukti eskadrono į lietuviško kavalerijos dalinio sudėtį ir palikti jį kaip atskirąją dalį, o siunčiant į frontą skirti savarankišką užduotį, aprūpinti kaip ir kitus lietuviškus dalinius, skiriant vadovybę, kandidatūras su juo suderinti⁵⁰³. Tačiau Lietuvos kariuomenės vadovybė manė kitaip.

Lietuvių raitelių pulke atvykę eskadrono kariai buvo tinkamai aprengti ir apginkluoti. Iš pulko sandėlių jie gavo 67 marškinius, 70 apatinių ir 12 viršutinių kelnių, 12 milinių, 28 mundurus, 10 antklodžių, 39 rankšluosčius, 37 duonmaišius, nemažai smulkių daiktų. Eskadronui buvo išduoti 6 kulkosvaidžiai „Maxim“ ir atitinkamai jų skaičiui priežiūros priemonės⁵⁰⁴.

1919 m. birželio 8 d. apsaugai nuo lenkų sustiprinti į Varėną papildomai buvo pasiųstas Lietuvių raitelių pulko eskadronas, į Seinus – Baltgudžių eskadronas⁵⁰⁵. Prieš išvykdamas į frontą eskadronas dalyvavo parade Kaune, Ažuolyne. Pagal amžininkų prisiminimus, eskadrono kariai, jų išvaizda ir arkliai Kaučo visuomenei paliko labai gerą įspūdį⁵⁰⁶.

Eskadronui buvo pavesta saugoti demarkacijos linijos su Lenkija barą palei Nemuną ties Leipūnų miesteliu. Rugsjūčio 22 d. ant tilto prie Mizarų kaimo, kur stovėjo eskadronas, pasirodė du lenkų karininkai ir paprašė pakviesti eskadrono vadą tarnybinių reikalų aptarti. Krn. M. Glinskiui vienas prisistatė esąs kpt. Šimanskis – jį eskadrono vadas pažinojo, nes abu tarnavo Pirmajame baltgudžių pėstininkų pulke, – antrasis, vilkintis Lenkijos kariuomenės generalinio štabo karininko uniformą, neprisistatė. Krn. M. Glinskiui jie pateikė Lenkijos kariuomenės generalinio štabo dokumentą, kad yra įgalioti derėtis su Baltgudžių kavalerijos eskadrono, stovinčio ant tilto netoli Druskininkų, vadu. Šiam paklausus, dėl ko jie gali derėtis, karininkas, vilkintis generalinio štabo karininko uniformą, paaiškino, kad, lenkams užėmus Minską ir Minsko guberniją, susi-

502 Įsakymas 1-am lietuvių raitelių pulkui Nr. 19. 1919-05-30. *LCVA*, f. 524, ap. 1, b. 9, l. 18.

503 Пану Старшині Рады Міністроў. 4 червеня 1919 г. №. 570. *Ten pat*, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 95.

504 Įsakymas 1-am lietuvių raitelių pulkui Nr. 29. 1919-06-09. *Ten pat*, f. 524, ap. 1, b. 9, l. 31–32.

505 Karys, 1929, Nr. 22, p. 366.

506 Kraunaitis I. Mūsų kavalerijos organizavimas ir jos veikimas pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje. *Mūsų žinynas*, 1928, Nr. 45, p. 353.

kūrė Gudų nacionalinė taryba (*Белорусская Національная Рада*), pasirengusi ginti Baltarusiją nuo priešų, ir jie, abu karininkai, įgalioti Baltarusijos tarybos ir Lenkijos generalinio štabo pasiūlyti ir pareikalauti, kad krn. M. Glinskis pereitų su savo eskadronu į jų pusę, vyktų į Minską ir formuotų gudų kavalerijos pulką. Už perėjimą vadui pažadėjo gerą atlygį – parodė 50 000 markių, o kiekvienam kareiviui – po 1000 markių ir 3 mėnesių algą. Be to, patikino, kad už tarnybą Lietuvos kariuomenėje pinigų negausią, nes vyriausybė jų neturinti.

Krn. M. Glinskis savo ir kareivių vardu atsisakė pinigų ir pas juos pereiti pareiškęs, kad tarnauja Lietuvai ir yra aprūpinami Krašto apsaugos ministerijos. Be to, nesutiko pripažinti lenkų įkurtos Gudų nacionalinės tarybos, nes Kaune yra Gudų reikalų ministerija. Lenkų pasiuntiniai dar kartą paklausė, ar tai galutinis jo sprendimas, ir sulaukę patvirtinimo, pasišalino.

Netrukus krn. M. Glinskis sukviestiems eskadrono kariams apie šį pokalbį papasakojo ir raportu informavo gudų reikalų ministrą⁵⁰⁷.

Kadagi tuo metu Druskininkai buvo neutraliojoje zonoje, eskadrono karininkai į šį miestelį eidavo apsipirkti. Rugpjūčio 22 d. į Druskininkus buvo nuėjęs ir eskadrono vadas, tačiau ten buvo ramu ir neišgirsta jokios nerimą keliančios informacijos.

Rugpjūčio 23 d. ryte eskadrono bare taip pat buvo ramu. 12 val. vadas išvyko į Seinus pas komendantą pinigų arklių pašarui pirkti pasiimti, palikęs jo pavaduoti krn. Falkerzamą. Seinai nuo eskadrono saugomo baro buvo maždaug už 43 varstų. Pusiaukelėje sutiktas eskadrono maisto tiekėjas pasakė, kad Seinai užimti lenkų, o komendantas pasitraukė į Lazdijus. Nežinodamas, kas atsitiko, nes niekas apie lenkų puolimą neinformavo, ir supratęs, kad į eskadrono užnugarį prasiveržė lenkai, M. Glinskis nusprendė grįžti. Netoli eskadrono dislokacijos vietos apie 5 val. vakaro išgirdo, kad šaudoma. Po kiek laiko sutiko savo kareivius, kurie pranešė, kad maždaug 2 kuopos lenkų užėmė pozicijas ir pradėjo šaudyti, tiesa, prieš tai ant tilto išsikvietė krn. Falkerzamą ir pasiūlė tuoj pat pereiti į jų pusę, kitaip pagrasino paleisti ugnį. Karininkas pereiti atsisakė ir atkirto, kad į ugnį bus atsakyta ugnimi. Po šių žodžių lenkai ėmė šaudyti. Viskas įvyko netikėtai.

Grįžęs į dislokacijos vietą vadas įsakė skubiai balnoti žirgus ir eskadrono karius, išskyrus tuos, kurie buvo postuose (iš viso apie 20), nuvedė prie tilto per Nemuną. Užėmę pozicijas prieš tiltą, paleido salves į lenkus, o savo arklius įsakė perduoti vachmistrui Vladimirui Šelai. Deja, jo nebuvo. Kaip paaiškėjo, vos tik pradėjus šaudyti, šis, norėdamas išvengti mūšio, pabėgo. Arkliavedžiai, likę be

507 Рапортъ камандира Беларускаго эскадрона министру белорусскихъ делъ. 30 августа 1919 г. № 326. *LCVA*, f. 395, ap. 1, b. 5, l. 76.

vado, sutriko ir nežinojo ką daryti. Tuo tarpu kavaleristai toliau kovojo. Deja, jėgos buvo nelygios. Mūšyje dalyvavo 2 lenkų pėstininkų kuopos, kavalerijos eskadronas, apie 400 karių, jie turėjo 3 kulkosvaidžius. Krn. M. Glinskio žinioje buvo apie 30 eskadrono karių, 15 pėstininkų prie tilto ir 1 kulkosvaidis. Mūšis tęsėsi apie 3 valandas. Apie 8 val. vakaro krn. M. Glinskiui buvo pranešta, kad baigėsi šoviniai, o 50–60 lenkų su kulkosvaidžiu persikėlė per Nemuną už kelių varstų nuo mūšio vietos, prie Baltašiškės kaimo, ir, apėję eskadrono pozicijas iš kairiojo sparno, ėmė pulti. Matydamas, kad daugiau priešintis nebeįmanoma, M. Glinskis įsakė eskadrono kariams trauktis į Leipūnus, o neatsilaikius – dar toliau ir susirinkti Seirijuose. Gudams traukiantis, lenkai perėjo į ataką, užėmė Druskininkų tiltą, o jų kavalerija ėmė persekioti atsitraukiančius gudų kavaleristus.

Kadangi lenkai persekiojimo nenutraukė, gudai kavaleristai susirinko Seirijuose. M. Glinskis susisieki su Seinų komendantu Lazdijuose ir jį informavo, kas atsitiko. Komendantas įsakė eskadrono likučiams prisijungti prie jo Lazdijuose. Taip ir buvo padaryta.

Šiame mūšyje buvo prarasta 12 husarų. Dauguma jų pateko į nelaisvę. Tiesa, keliems pavyko pabėgti ir grįžti į eskadroną, kiti buvo apiplėšti ir išsiųsti į Gardino belaisvių stovyklą. Eskadronas neteko 13 arklių ir viso turto⁵⁰⁸. Manya, kad krn. Falkerzamas žuvo⁵⁰⁹, bet, eskadrono vado krn. M. Glinskio teigimu, jis taip pat pateko į lenkų nelaisvę⁵¹⁰. Vis dėlto patikimų žinių nerasta.

Apie šį įvykį yra trumpa žinutė 1919 m. 17-ajame „Kariškių žodžio“ numeryje. Čia rašoma: „*Kitas Lietuvos išdavikas karininkas Falkerzamas ilgai derėjosi su legioninkais dėl Baltgudžių eskadrono pardavimo. Galų gale kar. Folkezamas (taip tekste – G. S.) pasidavė lenkams už 15 tūkstančių rublių ir atidavė priešininkui tik pusę eskadrono.*“⁵¹¹

Laikraštyje daugiau nėra jokių paaiškinimų. Šia žinute susidomėjo ir gudų reikalų ministras. Jo leidinio redaktoriui atsiųstame rašte prašoma paaiškinti, iš kur redakcija sužinojo, už kiek tiksliai pasidavė gudų eskadrono karininkas⁵¹². Deja, rasti „Kariškių žodžio“ redaktoriaus atsakymo nepavyko.

508 Рапоръ камандира Белоусскаго эскадона министру белорусскихъ дель. 30 августа 1919 г. № 326. *LCVA*, f. 395, ap. 1, b. 5, l. 77; Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 98; Lietuvos kariuomenės gudų dalių įsteigimo sukaktuvės. *Karys*, 1934, Nr. 9, p. 167.

509 Kraunaitis I. Mūsų kavalerijos organizavimas ir jos veikimas pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje. *Mūsų žinynas*, 1928, Nr. 45, p. 353.

510 Pirmojo lietuvių raitelių pulko vado krn. P. Jackevičiaus 1919-10-18 pareiškimas Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininkui. *LCVA*, f. 524, ap. 1, b. 10, l. 53.

511 Kovos su lenkais Suvalkijoj. *Kariškių žodis*, 1919, Nr. 17, p. 134.

512 Baltgudžių reikalų ministerijos kanceliarijos vedėjo raštas laikraščio „Kariškių žodis“ redaktoriui Nr. 962. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 29 l. 214.

Po patirtos katastrofos eskadrono vadas krn. M. Glinskis rugpjūčio 27 d. atvyko į Pirmąjį lietuvių raitelių pulką⁵¹³, o eskadrono likučiai, 12 karių, vadovaujami vachmistro⁵¹⁴, rugpjūčio 30 d. – į Kauną ir Baltgudžių karinio biuro viršininko buvo priskirti prie Lietuvių raitelių pulko⁵¹⁵, kiti lenkų išblaškyti kareiviai grupelėmis irgi rinkosi Kaune. Rugpjūčio 30-ąją susirinko 20 Baltgudžių eskadrono kareivių. Nuo rugpjūčio 30 d. jie visi buvo laikinai priskirti prie 1-ojo pulko eskadrono⁵¹⁶. Rugsėjo 2 d. atvyko dar 4 kareiviai ir buvo atvesti 3 arkliai. Visi buvo priskirti prie šio eskadrono⁵¹⁷.

1919 m. spalio 4 d. Pirmojo raitelių pulko vadas gavo vyriausiojo kariuomenės vado krn. Prano Liatuko nurodymą išformuoti Baltgudžių puseskadronį: karininkus ir karo valdininkus perkelti į atsargą, kareivius išsiųsti Baltgudžių karinio biuro viršininko žinion, o puseskadronio vado krn. M. Glinskio bylą perduoti Armijos teismo pirmininkui⁵¹⁸. Spalio 9 d. iš lenkų nelaisvės atvyko buvęs Baltgudžių eskadrono karininkas Leonidas Skromovas, paskirtas į Pirmąjį lietuvių raitelių pulką⁵¹⁹.

1919 m. spalio 11 d. Pirmojo lietuvių raitelių pulko 25 eskadrono kareiviai ir puskarininkiai, raštininkas ir medicinos felčeris buvo paskirti Baltgudžių karinio biuro viršininko žinion⁵²⁰, spalio 15 d. 20 eskadrono kareivių perkelti į 2-ąją baltgudžių kuopą, o eskadrono vadas, arkliai ir turtas perduoti Pirmajam lietuvių raitelių pulkui⁵²¹. Likę 5 eskadrono kariai, tarp jų raštininkas ir medicinos felčeris, matyt, buvo išleisti į atsargą.

Taip baigėsi garbinga Lietuvos kariuomenės gudų kavaleristų istorija. Nors lemtis šiam gudų daliniui nebuvo palanki, jų kavaleristai išlaikė visus išbandymus ir paliko apie save gerus atsiminimus.

513 Įsakymas 1-am lietuvių raitelių pulkui Nr. 110. 1919-08-30. f. 524, ap. 1, b. 9, l. 175 a. p.

514 Kavalerijos vachmistro laipsnio atitikmuo Lietuvos kariuomenėje – viršila.

515 Доклад пану міністру па беларускім справам № 1859. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 44, l. 90; Телефонограмма № 1752 начальнику Строевого отдела Ген. штаба. 38-08-1919. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 74, l. 54 a. p.–55.

516 Įsakymas 1-am lietuvių raitelių pulkui Nr. 110. 1919-08-30. LCVA, f. 524, ap. 1, b. 9, l. 176.

517 Įsakymas 1-am lietuvių raitelių pulkui Nr. 115. 1919-09-04. *Ten pat*, l. 184.

518 Vyriausiojo kariuomenės vado 1919-10-4 raštas Nr. 2580 I lietuvių raitelių pulko vadui. *Ten pat*, b. 16, l. 29.

519 Įsakymas 1-am lietuvių raitelių pulkui Nr. 150. 1919-10-09. *Ten pat*, b. 9, l. 256 a. p.

520 Įsakymas 1-am lietuvių raitelių pulkui Nr. 154. 1919-10-13. *Ten pat*, l. 267.

521 Lietuvos kariuomenės gudų dalių įsteigimo sukaktuvės. *Karys*, 1934, Nr. 9, p. 167.

Vyriausiasis Karo
Vadas
Lietuvai d. 1919m
№ 2560.
Kaunas.

29

18.

I Raitelių pulko Vadui.

Isakau Tamistai Baltgudziu puseska-
droni isformuoti, karininkus ir karo-val-
dininkus perduoti atsargon prie pavesto
Tamistai pulko, kareivius-gi issiunsti Balt
gudziu Biuro Virsininko zinion. Byla puses-
kadronio Vado karininko Glinskio perduo-
du Armijos Teismo pirmininkui.

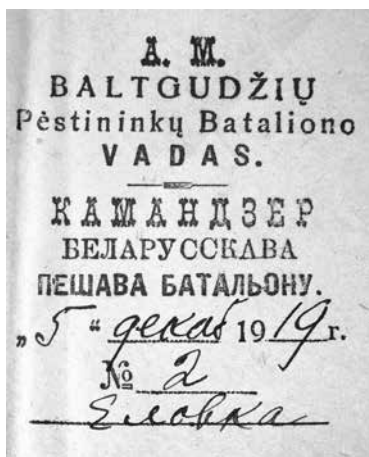
Apie ispildima pranešti Rikiuotes Sky-
riaus Virsininkui.

Vyriausiasis Karo Vadas

Generalio Štabo Virsininkas
karininkas

BALTGUDŽIŲ BATALIONAS

ūkio komandomis. Lapkričio 20 d. Baltgudžių karinio biuro viršininkas 2-ajai bataliono kuopai papildyti atsiuntė 60 kareivių⁵²⁶.

1919 m. rudenį Lietuvos kariuomenėje įvedus karinius laipsnius, jie buvo suteikti ir kai kuriems Baltgudžių bataliono karininkams: pulkininko – V. Michalovskiui, pulkininko leitenanto – M. Janickiui, majoro – A. Ružancovui ir A. Ganzenui, kapitono – V. Kozlovui, P. Dechteriovui, V. Dechteriovui, P. Ferencevičiui, vyr. leitenanto – P. Losinskiui ir A. Poročovnikovui⁵²⁷.

1919 m. spalio 10 d. karinė vadovybė Kaune tarėsi dėl gudų karinių formuočių Lietuvoje išplėtimo⁵²². Pasitarimuose dalyvavo vyriausiasis kariuomenės vadas gen. lt. P. Liatukas, gudų reikalų ministras J. Varonka, Baltgudžių karinio biuro viršininkas krn. V. Kozlovas, 2-osios baltgudžių kuopos vadas krn. A. Ganzenas ir Baltgudžių eskadrono vadas krn. M. Glinskis⁵²³. Po pasitarimo krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 190 § 9 abi gudų kuopos nuo 1919 m. lapkričio 17 d. buvo sujungtos į Baltgudžių batalioną, o jo vadu paskirtas mjr. Aleksandras Ružancovas⁵²⁴. Pažymėtina, kad formuoti atskirąjį Baltgudžių batalioną dar 1919 m. gegužės antroje pusėje pasiūlė Baltgudžių karinio biuro viršininkas krn. V. Kozlovas⁵²⁵. Į batalioną buvo sujungtos abi kuopos su savo kulkosvaidžių, ryšių ir

Kpt. P. Dechteriovas, *Національний музей історії України*, <http://siberia-miniatures.ru/forum/showthread.php?fid=12&tid=98>

522 Mūsų žinynas. K., 1921, t. 1, Nr. 2, p. 99.

523 Грицкевич А. Белорусско-литовские отношения в 1919 году, <https://military.wikireading.ru/83264> [žr. 2018-07-12].

524 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 190. 1919 m. lapkričio 26 d.; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 338.

525 Докладъ. LCVA, f. 929, ap. 4, b. 29, l. 110.

526 Приказъ по Белорусскому военному бюро № 105. Ноября 21 дня 1919 г. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 10, l. 137–138.

527 Приказ по Белорусскому пехотному батальону № 7. 2 декабря 1919 г. *Ten pat*, b. 17, l. 10.

Приказ
по Българоускому полковому батальону.

№ 1.
Ноябрь 21-го дня 1919 года, Л.А.

По строевой части.

§ 1.

Всего числа и вступил в командование батальон.
Основание: Сношение Начальника Строевого Отд.
Генерального Штаба на имя Начальника Фельер.
Военная Экспедиция от 19-го ноября г. з. № 5345/к.

§ 2.

Изъял экстренно по служебным документам в г.
Ковно, Командиру 1-ой роты полковнику ММ-
Халовскому предлагая вступить во времен-
ное командование батальоном.
Справка: Мелеропор. Начальника Фельерусск.
Военная Экспедиция от 19-го ноября г. з. № 2673.

§ 3.

При сего в приложении объявлено временное
штатное внутреннюю или 2-ой роты
Фельер. д-на.

§ 4.

1ой и 2ой отделениями Фельерусск. ротами, введет
составляя; 1ой и 2ой ротами Фельерусск. батальона

§ 5.

Объявлено списки офицеров и чиновников с
распределением их по должностям вврен.
батальона.

№	Имя и фамилия	На какую должность назначен
1.	Полковник лейтенант Амуский	Заведующий хозяйством батальона.
2.	Капитан Герасимович	Адъютант и Нач. к-ды в д-н
3.	Воспитатель Журавский	Инспектор и казначей.
4.	" " Франгит	Кварцмейстер и начальник склада
5.	Полковник Миталовский	Командир 1-й роты
6.	Мягко Танзет	" 2-й роты.

Lapkričio 21 d. mjr. A. Ružancovas batalionui paskelbė pirmąjį įsakymą. 1-oji ir 2-oji atskirosios baltgudžių kuopos buvo pavadintos Baltgudžių bataliono 1-ąja ir 2-ąja kuopomis, bataliono ūkio vedėju paskirtas plk. ltn. Mykolas Janickis, adjutantu ir ryšių komandos viršininku – kpt. Petras Ferencevičius, 1-osios kuopos vadas liko plk. Vladimiras Michalovskis, 2-osios – mjr. Andrejus Ganzenas, kulkosvaidžių komandos viršininkas – vyr. ltn. Pavelas Losinskis, išdininkas – karo vald. Feodoras Brandtas⁵²⁸.

Batalionas kūrėsi būdamas veikiančiojoje armijoje Daugpilio fronte. Tuo metu Lietuvos kariuomenę ir Raudonąją armiją skyrė Dauguva ir buvo nusistovėjęs pozicinis frontas. 1-oji kuopa stovėjo Susekliuose, 2-oji – fronte, saugodama Osinovkos–Rubaniškių ruožą. Kanceliarija buvo įsikūrusi Lašų valsčiaus valdyboje⁵²⁹. Gruodžio 1 d. tarnauti į batalioną buvo atsiųsti karininkai Borisas Blagoveščenskis ir Konstantinas Rutkovskis⁵³⁰.

Gruodžio 4 d. iš Kauno į frontą atvyko bataliono vadas mjr. A. Ružancovas. Gruodžio 8 d. Daugpilio grupės vado įsakymu Baltgudžių batalionas (kaip ir

Baltgudžių bataliono 2-oji kuopa. 1920 m. (E. Peikštenio kolekcijos nuotrauka)

528 Приказ по Белорусскому пехотному батальону № 1. Ноябрь 21 дня 1919 г. *Ten pat*, l. 1.

529 Журналъ военныхъ действийъ Белорусскаго батальона. *Ten pat*, f. 929, ар.3, б. 149, л. 28.

530 Приказ по Белорусскому пехотному батальону № 7. 2 декабря 1919 г. *Ten pat*, f. 908, ар. 1, б. 17, л. 10.

Joniškėlio batalionas) buvo perkeltas į Daugpilio grupės rezervą ir dislokuotas Pilskalnės (Šlosbergo) (latv. *Pilskalnes muiža*), Šėderės ir Suseklių dvarų rajone. Numatytos pozicijos turėjo būti užimtos gruodžio 10 d.⁵³¹ Gruodžio 9 d. buvo suformuota bataliono ryšių komanda⁵³².

Gruodžio 10 d. 2-oji bataliono kuopa, iš viso 114 karių, atvyko į batalionui skirtą barą ir įsikūrė Šėderės dvare. Jau kitą dieną už netinkamą elgesį, dalyvavimą piliečio Chaimseno apiplėšime, iš 2-osios kuopos vado pareigų buvo pašalintas mjr. A. Ganzenas. Jį pakeitė kpt. P. Ferencevičius⁵³³.

Gruodžio 12 d. 2-oji kuopa buvo faktiškai įtraukta į bataliono sudėtį. Ta proga bataliono vadas klausė kareivių skundų. Deja, jie labai nepalankiai atsiliepė apie neseniai paskirtą kuopos vadą krn. P. Ferencevičių, skundėsi, kad šis visai nekreipia dėmesio į karių poreikius, kuopos ūkinius reikalus, ir pareikalavo jį pakeisti. Bataliono vadui mjr. A. Ružancovui teko aiškinti, kad vadai Lietuvos kariuomenėje ne renkami, o skiriami. Jei kareivių paskyrimas netenkina, galima bataliono vado veiksmus skųsti kariuomenės vadovybės nustatyta tvarka⁵³⁴.

Vyr. ltn. P. Losinskis. 1919 m. lapkritis, *Национальный музей истории Украины*, <http://siberia-miniatures.ru/forum/showthread.php?fid=12&tid=98>

Tą pačią dieną Baltgudžių karinis biuras batalionui papildyti atsiuntė 8 karininkus ir 15 kareivių, perėjusių į lietuvių pusę iš P. Bermonto-Avalovo karinės formuotės⁵³⁵.

Abiem bataliono kuopoms susirinkus į vieną vietą, sujungus 1-osios ir 2-osios kuopų kulkosvaidininkų būrius, buvo sudaryta kulkosvaidininkų komanda, o jos vadu paskirtas vyr. ltn. P. Losinskis. Jis komandos vado pareigas pradėjo eiti gruodžio 14 d.⁵³⁶

Nors batalionas tuo metu aktyviuose kovos veiksmuose nedalyvavo, raudonarmiečių frontas tebebuvo pavojingas. Keletą kartų buvo gauta žinių, kad jie ruošiasi pulti, tad visi bataliono padaliniai buvo pasirengę per pusę valandos susitelkti numatytose pozicijose, kad

531 Slapta. Daugpilio grupės kariuomenei įsakymas Nr. 43a. 1919-12-08. *Ten pat*, b. 33, l. 21.

532 Секретно. Журналъ военныхъ действийъ белорусскаго батальона. 1919 годъ. *Ten pat*, b. 36, l. 18.

533 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 338.

534 Секретно. Журналъ военныхъ действийъ белорусскаго батальона. 1919 годъ. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 36, l. 18 a. p.

535 *Ten pat*, l. 18.

536 Приказ по Белорусскому пехотному батальону № 21. 19 декабря 1919 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 17, l. 39.

atremtų galimą priešo puolimą. Įtemptos buvo gruodžio 12-osios ir 22-osios naktys, ypač pastaroji, nes apie rengiamą raudonarmiečių puolimą pranešė Latvijos kariuomenės Trečiojo pėstininkų Mintaujos pulko vadas. Raudonarmiečiams pradėjus pulti, batalionas buvo pasirengęs susitelkti kelių iš Jaungriunvaldės į Vecgrinvaldę sankryžoje ir atremti puolimą⁵³⁷. Bataliono vadas įsakė kariams miegoti apsirengusiems, buvo parengti vežimai, skubiai sukrauti į juos kulkosvaidžiai. Tačiau tą naktį buvo ramu⁵³⁸.

Gruodžio 13 d. suformuota bataliono gurguolė įsikūrė Šėderės dvare. Ten buvo perkelta ir kulkosvaidžių komanda, ir ceikhauzas⁵³⁹. Nuo šios dienos kariai pagal patvirtintą programą nuo 9 iki 11 val. ryto ir nuo 14 iki 16 val. po pietų pradėti nuosekliai mokyti⁵⁴⁰.

Tačiau su problemomis, kurios nebuvo išspręstos 2-ojoje baltgudžių kuopoje, dabar susidūrė ir batalionas. Kaip matyti iš 1919 m. gruodžio 15 d. Generalinio štabo viršininko gen. ltn. S. Nastopkos rašto II brigados vadui plk. M. Katchei, Generalinį štabą pasiekė informacija, kad per fronto barą, saugomą Baltgudžių bataliono 2-osios kuopos, „yra praleidžiami į bolševikų pusę už kyšius dauguma visokių pirklių-šmuklių su įvairiomis prekėmis, o taipgi iš bolševikų pusės praleidžiami asmenys su didelėmis sumomis pinigų“. Generalinio štabo viršininkas perdavė brigados vadui vyriausiojo kariuomenės vado nurodymą viską ištirti ir užkirsti kelią panašioms įvykiams⁵⁴¹. Visa nusižengimų Baltgudžių bataliono 2-ojoje kuopoje medžiaga 1919 m. gruodžio 27 d. buvo perduota vyriausiajam kariuomenės vadui⁵⁴².

Kalėdų proga gruodžio 25 d. 6 val. 30 min. bataliono kariams Eglainės bažnyčioje buvo laikomos mišios ir pagerintas maistas. Tą dieną kiekvienas kareivis gavo po pusanatro svaro⁵⁴³ baltos ir juodos duonos, $\frac{3}{4}$ svaro lašinių, 12 zolotnikų⁵⁴⁴ cukraus ir po 4 zolotnikus kavos. 16 val. intendantūros parduotuvėje Eglainės geležinkelio stotyje bataliono kariai kartu su Joniškėlio bataliono kariais parodė savo sukurtą spektaklį⁵⁴⁵. Lietuvos katalikių moterų draugija ir Kareivių prietelių draugija bataliono kariams atsiuntė dovanų. Tai buvo ištis

537 Telefonogramos Nr. 161, 1919-12-12, Nr. 219, 1919-12-22. *Ten pat*, l. 11–13.

538 Секретно. Журналъ военныхъ действийъ белорусскаго батальона. 1919 годъ. *Ten pat*, b. 36, l. 18 a. p.

539 *Ten pat*.

540 *Ten pat*.

541 Slaptas asmeninis Generalinio štabo viršininko 1919-12-15 raštas II brigados vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 23, l. 1.

542 Informacija Generalinio štabo viršininkui. *Ten pat*, l. 5.

543 Svaras – svorio mato vienetas carinėje Rusijoje ir Lietuvoje, lygus 409,512 gramo.

544 Zolotnikas – rusiškas, naudotas ir Lietuvoje, svorio vienetas, lygus 4,2658 gramo.

545 Секретно. Журналъ военныхъ действийъ белорусскаго батальона. 1919 годъ. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 36, l. 18 a. p.

gražus dėmesio kariams, kurių ne vieno tėviškė ir namai buvo užimti svetimųjų, parodymo pavyzdys.

1919 m. naktį iš gruodžio 28-osios į 29-ąją batalionas su Joniškėlio batalionu užėmė barą palei Dauguvą nuo Nicgalės iki Ribakų (latv. Ribaki) tilto. Bataliono branduolys persikėlė į Naujosios Sventės dvarą (latv. *Jaunsventes muiža*), kur pakeitė Trečiojo pėstininkų pulko dalis⁵⁴⁶. Kadangi labai trūko butų, tiek Joniškėlio bataliono, tiek Baltgudžių bataliono štabas įsikūrė Naujosios Sventės klebonijoje. Batalionams buvo iškeltas uždavinys ginti nurodytą barą ir stiprinti pozicijas, vykdyti žvalgybą ir rengti išpuolius prieš raudonarmiečius⁵⁴⁷. Barui užimti buvo išleistas ir bataliono vado įsakymas. Batalionui skirtą apsaugos barą perėmė 1-oji kuopa, vadovaujama plk. V. Michalovskio. Kuopai buvo priskirti 4 kulkosvaidžiai. 2-oji kuopa, vadovaujama krn. B. Blagoveščensko, liko rezerve⁵⁴⁸. Tuo metu batalione jau buvo 11 karininkų, 3 karo valdininkai

B. Blagoveščenskis su žmona (LCVA)

ir 379 kareiviai⁵⁴⁹. Jie turėjo 22 gurguolės arklius, 5 kulkosvaidžius, 307 vokiškus šautuvus, 57 000 šovinių, 150 rankinių granatų, 13 revolverių, 10 karabinų, 7 žiūronus, 6 telefono aparatus, 13 km kabelio, 7 gurguolės vežimus, 2 lauko virtuves ir kt.⁵⁵⁰ Tiesa, 1920 m. sausio 1 d. bataliono vyr. ltn. Andrius Porochnikovas iš tarnybos batalione buvo išleistas į atsargą⁵⁵¹.

Šiame bare jau gruodžio 29 d. raudonarmiečiai priminė, kad batalionas yra fronte. Tą dieną jie į bataliono pozicijas paleido 30 sviedinių, tik jokios žalos nepadarė. Vakare latvių Trečiojo pėstininkų Mintaujos pulko vadas kpt. J. Dombrovskis bataliono vadui prane-

546 Секретно. Приказъ белорусскому батальону № 1 опер. 27-12-1919. *Ten pat*, l. 19.

547 Slaptas įsakymas Daugpilio grupės kariuomenei Nr. 44. 1919-12-24. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 33, l. 7-8; Slaptas operatyvinis įsakymas Joniškėlio ir Baltgudžių batalionams Nr. 6. 1919-12-27. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 33, l. 9-10.

548 Секретно. Приказъ Белорусскому батальону № 10. 27.XII.1919. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 33, l. 18.

549 Мельников И. Под знаком «Витиса», <http://www.istpravda.ru/bel/research/1287/> [žr. 2018-06-14].

550 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918-1920 m., p. 339.

551 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 218. 1920 m. sausio 14 d.

šė, kad prieš jo pulko pozicijas sutelkta apie 4000 raudonarmiečių grupuotė. Mrj. A. Ružancovas visame batalione paskelbė sustiprintą kovinę parengtį⁵⁵².

Gruodžio 30 d. buvo labai šalta, tuo pasinaudoję pas raudonarmiečius per užšalusią Dauguvą pabėgo 3 bataliono kareiviai. Be to, karininkas ir du kareiviai, nesėkmingai bandę pabėgti, buvo suimti ir išsiųsti į Eglainės komendantūrą. Visi šie kariai buvo perėję į lietuvių pusę bermontininkai, į batalioną priimti gruodžio 12 d.⁵⁵³

Dezertyravimo problema buvo gana rimta. Nors lapkričio–gruodžio mėn. intensyvių karo veiksmų nevyko, nuo lapkričio 20 iki 1920 m. sausio 5 d., iki buvo likviduotas kovos su raudonarmiečiais frontas, iš bataliono pabėgo 18 kareivių⁵⁵⁴.

Plk. J. Galvydis-Bykauskas

1920 m. sausio 1 d., įsteigus III brigadą ir į ją įtraukus Daugpilio fronte dislokuotas karines dalis, ten atsidūrė ir Baltgudžių batalionas. Vasario 10 d. brigada buvo performuota į III pėstininkų diviziją.

Bataliono vadas laukė naujojo brigados vado plk. Jono Galvydžio-Bykausko vizito, todėl sausio 8 d. visiems padalinių vadams pateikė smulkią instrukciją, kaip elgtis per šį patikrinimą, kaip jam reikia pasirengti, ypač atkreipdamas dėmesį į patalpų švarą, taip pat įsakė kareivius vesti į pirtį ne rečiau kaip kartą per savaitę⁵⁵⁵.

1920 m. sausio 3 d. latvių ir lenkų kariuomenė, vadovaujama lenkų plk. Edvardo Rydz-Smiglio (*Edward Rydz-Śmigły*), visu frontu puolė bolševikus ir išvijo iš Daugpilio. Lietuvių kariuomenė buvo atskirta nuo bolševikų. Lietuvių ir bolševikų karas faktiškai baigėsi, tad sausio 4 d. šis frontas buvo likviduotas.

Prieš Lietuvos kariuomenę stovėjo latvių ir lenkų dalys. Prasidėjo ramesnis bataliono gyvenimo laikotarpis. Nors su lenkais santykiai nebuvo draugiški, tuo metu iki karo veiksmų neprieita. Baltgudžių batalione, kaip ir visose

552 Секретно. Журналъ военныхъ действийъ белорусскаго батальона. 1919 годъ. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 36, l. 19 a. p.

553 Ten pat.

554 Прыказъ Белорускому пешему баталёну № 40. 6 лютого 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 8, l. 34.

555 Циркулярно. Спешно. Командирамъ ротъ и начальникамъ командъ. 6 февраля 1920 г. Ten pat, b. 36, l. 15.

Lietuvos kariuomenės Daugpilio fronto dalyse, imtasi kareivių mokymo, vyko kultūrinis ir auklėjamasis darbas. Bataliono vado mjr. A. Ružancovo pastangomis šapirografu gudų kalba pradėtas leisti laikraštis „Tėvynės sargyba“ („*Варта бацькаўшчыны*“). Laikraštyje buvo spausdinama oficiali bataliono informacija ir kronika, karininkų ir kareivių kūryba, karikatūros, vaizdeliai iš kareivių gyvenimo ir kita. Sausio–birželio mėn. buvo išleista 15 jo numerių. Bataliono istorijai fiksuoti įsteigta Karo istorijos komisija⁵⁵⁶. „Tėvynės sargybos“ redakcija ir Karo istorijos komisija išleido 7 šapirografu spausdintas brošiūras ir kareivių mokymo priemones.

Didelę pagalbą kultūros ir švietimo darbe batalionui teikė gudų reikalų ministras J. Varonka⁵⁵⁷. Kovo 2 d. bataliono vadas krn. G. Majorovą paskyrė bataliono švietimo komisijos pirmininku ir įsakė organizuoti biblioteką ir skaityklą⁵⁵⁸.

Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 5, p. 131

Bataliono vadas stengėsi, kad dalinyje būtų komanduojama ir kareiviai su karininkais bendrautų gudų kalba. Pavyzdžiui, vasario 10 d. į 2-ąją kuopą užėjus bataliono vadui ir su kareiviais pasisveikinus gudiškai, jie jam atsakė rusiškai: „*Здравия желаем.*“ Tos pačios dienos įsakyme batalionui bataliono vadas uždraudė į pasisveikinimą atsakyti rusiškai, o pareikalavo sveikintis gudiškai⁵⁵⁹. Puskarininkius atsisakydavo paaukštinti, kol neišmoks gudų kalbos⁵⁶⁰.

Pasibaigus kovoms su raudonarmiečiais, iš Rusijos grįžtantys Lietuvos piliečiai susidūrė su lenkais, pastarieji nemažai jų sulaikė. Padėti išspręsti šią problemą – derėtis su lenkais dėl sulaikytų Lietuvos piliečių – bataliono krn. G. Majorovas 1920 m. sausio 11 d. kaip tarpininkas buvo pasiūstas į dešininį Dauguvos krantą⁵⁶¹. Kaip baigėsi ši atsakinga ir įdomi misija, deja, duomenų rasti nepavyko.

556 Błaszczak Tomasz. Baltarusių spauda Lietuvoje 1918–1940 metais, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367171571744/DS.002.0.01.ARTIC>.

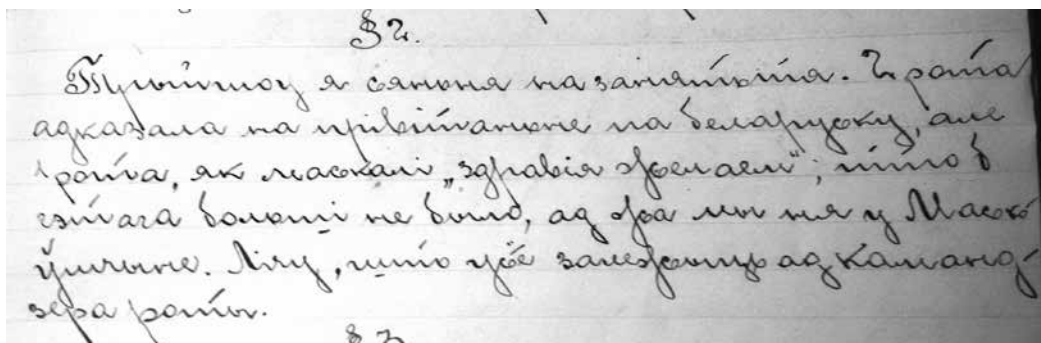
557 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 100.

558 Прыказ Беларускаму баталёну № 68. 2 сакавіка 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 80, l. 79; Grigorius Majorovas, <https://www.geni.com/people/Grigalius-Majorovas/6000000003365974235> [žr. 2019-04-15].

559 Прыказ Беларускаму пешему баталёну № 44. 10 лютого 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 80, l. 41.

560 Прыказ Беларускаму баталёну № 68. 2 сакавіка 1920 г. *Ten pat*, l. 79.

561 Grigorius Majorovas, <https://www.geni.com/people/Grigalius-Majorovas/6000000003365974235> [žr. 2019-04-15].

Ištrauka iš 1920-02-10 įsakymo batalionui Nr. 44 (LCVA, f. 908, ap. 1, b. 80, l. 41)

Sausio 15 d. III pėstininkų divizija, visą barą perdavus Tračiajam pėstininkų pulkui, iš Dauguvos fronto buvo atitraukta. Tą dieną Baltgudžių batalionas persikėlė į Šėderės ir Rautenežerių (latv. *Raudes muiža*) dvarų ir Suseklių sodžiaus pozicijas ir perėjo į divizijos rezervą⁵⁶².

Tačiau perdислоkuojant dalinį kilo problemų. 2-oji bataliono kuopa, vadovaujama jaunesniojo karininko paporučikio G. Majorovo, bataliono kvartirjero⁵⁶³ kpt. V. Dechteriovo nurodymus, kur reikia dislokuotis, gavo tik atvykusi į paskirties vietą. Kadangi buvo jau vėlu, kuopos vadas ten negalėjo karių apgyvendinti, teko naktį praleisti susispaudus vietos gyventojų namuose. Pažymėtina, kad G. Majorovas dar prieš išvykdamas visais būdais bandė rasti kvartirjerą, kad gautų nurodymus, tačiau nesėkmingai⁵⁶⁴.

1920 m. sausio antroje pusėje paaiškėjo, kad atsiųstų į batalioną tarnauti karininkų yra net 14 daugiau, nei numatyta etatų, todėl juos teko skirti į puskarininkų ar net eilinių pareigas. Bataliono vadas sausio 20 d. ryšių karininkui kpt. V. Kozlovui išsiuntė raštą, kuriame prašė siųsti eilinius karius, o ne karininkus, nes pagal etatus batalione jų turėtų būti 506, o yra tik 386. Be to, mjr. A. Ružancovas atkreipė V. Kozlovo dėmesį, kad į batalioną siunčiami gerai nepatikrinti karininkai, ir kaip pavyzdį nurodė praporščiką Šušurą, kuris bandė perbėgti pas bolševikus, tačiau buvo sugautas ir perduotas karo lauko teismui⁵⁶⁵.

Įsikūręs naujoje vietoje batalionas gana aktyviai ėmėsi mokyti karius. Vasario 4 d. bataliono vadas mjr. A. Ružancovas tikrino, kaip vyksta mokymai 2-ojoje kuopoje. Buvo duota užduotis pereiti į puolimą. Atliekantys šį puolimo pratimą

562 Slaptai. Įsakymas operatyvinis Nr. 1. Vidurinei baro grupei. 15.I.1920. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 33, l. 20.

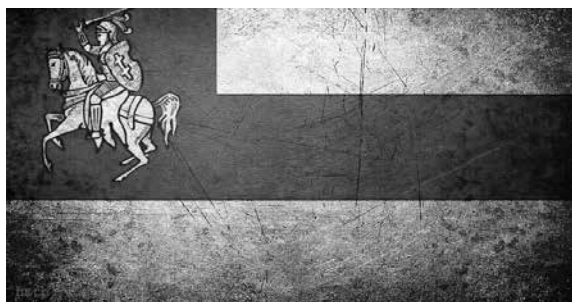
563 Kvartirjeras – kariškis, siunčiamas prieš judantį karinį dalinį, kad išžvalgytų numatomą apsisostojimo rajoną, surastų ir paskirstytų patalpas daliniui apgyvendinti.

564 Рапорт ст. лейтенанта Г. Майорова командиру 2-ой роты. 16 февраля 1919 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 42, l. 34.

565 Baltgudžių pėstininkų bataliono vado mjr. A. Ružancovo raštas ryšių karininkui prie Generalinio štabo kpt. V. Kozlovui. 1920-01-20. Nr. 18. *Ten pat*, f. 395, ap. 1, b. 9, l. 17.

kuopos kariai darė klaidų, bet labai stengėsi ir užduotį įvykdė gerai. Už tai bataliono vadas kuopos vadui krn. G. Majorovui ir visiems jos karininkams pareiškė padėką⁵⁶⁶.

Vasario 16 d. Lietuvos kariuomenėje iškilmingai buvo paminėtos Lietuvos nepriklausomos valstybės paskelbimo antrosios metinės. Jos buvo atšvęstos ir Dauguvos fronte. 10 val. po tam skirtų pamaldų Eglainės katalikų bažnyčioje buvo karinis paradas. Jam vadovavo Šeštojo Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vadas plk. ltn. Jurgis Butkus, parada priemė III divizijos vadas gen. ltn. Jonas Galvydis-Bykauskas. Iškilnėse dalyvavo ir Atskirojo baltgudžių bataliono kariai. Jie, išsirikiavę Šėderėje, vadovaujami bataliono vado mjr. A. Ružancovo, iškėlė tautines gūdų vėliavas, atžygiavo į Eglainę, kad kartu su lietuviais kariais paminėtų šią svarbią datą⁵⁶⁷. Vasario 16 d. išvakarėse (vasario 13 d.) už pasižymėjimą mūšiuose su priešu bataliono viršila Antonas Kardašas buvo apdovano-
tas Vyčio Kryžiumi⁵⁶⁸.

Baltgudžių bataliono vėliava

Vasario 27 d. Baltgudžių batalionas šventė savo metinę šventę. Jos data buvo nustatyta 1920 m. sausio 14 d. įsakymu kariuomenei⁵⁶⁹ pagal 1919 m. vasario 27 d., kurią prie Baltgudžių karinio biuro Kaune buvo pradėta formuoti „*Baltgudžių savanorių kuopa*“.

Pirmąsias metines batalionas fronto sąlygomis paminėjo gana kukliai. Į šventę atvyko Gūdų reikalų ministerijos atstovas Čerkas, III pėstininkų divizijos vadas gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas, Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko (buvusio Marijampolės bataliono, kurio sudėtyje kovoti pradėjo 1-oji atskiroji baltgudžių kuopa) vadas plk. ltn. J. Butkus, keli pulko karininkai ir kiti.

Batalionas gavo keletą sveikinimų. Vyriausiojo kariuomenės vado gen. S. Žukausko sveikinimo telegramoje bataliono vadui rašoma:

566 Прыказ Беларускаму пешему баталёну № 40. 6 лютого 1920 г. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 80, l. 33.

567 Прыказ Беларускаму баталёну № 51. 15 лютого 1920 г. *Ten pat*, l. 54.

568 Ružancovas A. Gūdų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 100; Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 243. 1920 m. vasario 18 d.

569 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 218. 1920 m. sausio 14 d.

„Prašau perduoti visiems karininkams ir kareiviams pavestos Jums dalies, kad metinių gudų darbuotės sukaktuvių dieną man ypač malonu išgirsti gudų pasiryžimą ir toliau dirbti mūsų bendros tėvynės naudai.“

Gudų reikalų ministras J. Varonka į bataliono karius kreipėsi šiais žodžiais:

„Širdingai sveikinu gudų bataliono karininkus ir viengėnčius kareivius pirmoje gudų kariuomenės buvimo Lietuvoje metinių sukaktuvių šventėje. Šiandien mintimis gyvenu gudų veikimo dienas. Kad prieš 2 metus Minske vasario 20 d. buvo organizuojama pirmoji per visą pastarąjį laikotarpį savarankė gudų kariuomenės dalis. Jau tuomet gudų visuomenė savo akimis išvydo savo praeities prisikėlimą, pamatė pirmąsias savo politinio atgimimo žymes. Dabar gudų batalionas Lietuvos Armijoje tuos mūsų laimėjimus stato į tą aukštumą, kurioje į mūsų tautinį judėjimą žiūrima, kaip į lygų lygiems.

Gudas prisikėlė!

Per sunkias kančias ir skausmus jisai priėjo prie tikro atgimimo. Taigi, mūsų gudų kariai, pilni pagarbos savo sąjungininkams, tebūna pirmais gudų idėjų gyveniman įkūnytojais, tebūna stipriu ir ištikimu mūsų valstybingumo pamatu.

Tegyvuoja mūsų batalionas, kaip vienamintė ištikimų gudų tautos sūnų draugė! Tegyvuoja mūsų senobiniai sąjungininkai – Lietuvos Vytis! Tegyvuoja Lietuva!“

Sveikinimą taip pat atsiuntė buvęs Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadas Konstantinas Jezovitovas, buvęs Baltgudžių karinio biuro viršininkas kpt. V. Kozlovas ir kiti⁵⁷⁰.

Kovo 6 d. bataliono vadas gavo Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos padėką visiems bataliono kariams už indėlį į bendrą kovą dėl valstybės nepriklausomybės⁵⁷¹. O po poros dienų, t. y. 1920 m. kovo 8 d., Lietuvos kariuomenei įsakymu Nr. 263 § 17 batalionas buvo išformuotas. 17 paragrafas skelbė:

„Kreipdamas domės į tai, kad Baltgudžių batalionan pakliuvo daug negeistino elemento, demoralizuojančio dalį, įsakau jį suvesti į Atskirą baltgudžių kuopą sulig etatų Nr. 10, paliuosavus visą kenksmingą elementą; kuopos vadu skiriu to paties bataliono Vadą Majorą Ruzencovą [Ružancovą – G. S.]. Kareivius virš etatų kuopos, ne Lietuvos piliečius, paliuosuoti. Karininkus, mažai tinkančius tarnybai, pristatyti paliuosavimui iš kariuomenės. Karininkus, neįėjusius į etatus, tinkančius ir reikalingus tarnybai, išsiųsti Rikiuotės Skyriaus Viršininko žinion. Turta virš etatų atskiros kuopos perduoti 9-am pulkui. Šio įsakymo vykdymą pavedu

570 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 101; Приказ Белорусскому баталёну № 63. 27 лютого 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 80, l. 70–71.

571 Приказ Белорусскому баталёну № 72. 6 сакавіка 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 80, l. 84 a. p.

Зарад
 Беларускаму Паітавіцэму
 15 Сакавіка 1920 г. А. Шведер

Зарад у Паітавіцэ
 Дзяржаўны па Беларускаму падарункі ўаераў
 Паітавіцэму ав. 1. р. сін. над. ад. Шваркоў фр.
 Варша к уаераў ад адоўнай к-ды
 Дзяржаўны часнік 1. р. 1. пуб. 1. к. у.
 Па часнік літвінскай.

§ 1.

Адвештаг аірышанцы літвінскай
 № 33991.
 "Камаандзе Беларуска Паітавіцэму. Шчас
 дзін Літвінскай Дзяржаўны прыносіць за
 Вамі літвінскай сэрдечнае падзяку і шчыра
 Францу перадаць уаераў адфіцэраў і Француз
 дарункі Вам Паітавіцэму, шчыра сьваіне
 сэрдечнае ўрадаў сучаснай Францы Беларуска
 літвінскай дарункі літвінскай Францы і далей пра
 цягайце нарадзіць Францу на вяртэнцы на
 наш сучаснай Французскіх. Шчасна
 Шчасна Шчасна Шчасна Шчасна

Gen. S. Žukausko sveikinimas bataliono metinės šventės proga (LCVA, f. 908, ap. 1, b. 80, l. 84 a. p.)

*prižiūrėti 3-os divizijos vadui Generolui-Leitenantui Galvydžiui-Bykauskui.*⁵⁷²

Tačiau apie sprendimą išformuoti batalioną, matyt, sužinota tik po kurio laiko, nes dar kovo 15 d. buvo išleistas eilinis įsakymas, kuriame apie tai nėra jokios užuominos⁵⁷³.

Tokie, atrodytų, nelogiški veiksmai kėlė nuostabą, tačiau, matyt, kaip nurodyta įsakyme, prie tokio sprendimo buvo einama jau seniai. Tai lėmė padarytos klaidos komplektuojant batalioną ir ypač 2-ąją baltgudžių kuopą, kai buvo stengiamasi tai padaryti kuo greičiau ir priimami visi, kas tik norėjo, kas sutiko stoti į dalinį, neatsižvelgiant į karių moralines savybes, drausmę, gyventojams

572 Lietuvos kariuonei įsakymas Nr. 263. 1920 m. kovo 8 d.
 573 Приказ Белорускому баталёну № 81. 15 сакавіка 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 80, l. 109.

D. Semaško

padarytus nuostolius, pabėgimus, bendravimą su raudonarmiečiais, apie ką rašyta anksčiau, ir kt.

Tačiau tai, kad batalionas buvo išformuotas, lėmė ne tik jo vadovybės klaidos ir nesusipratimai. Tikrųjų šio sprendimo priežasčių, matyt, reikėtų ieškoti politikoje. Vasario mėn. lietuvių kontržvalgybininkams sugavus Gudų reikalų ministerijos siųstą kurjerį į Maskvą, buvo atliktos kratos ministerijoje ir jos darbuotojų namuose, jie laikinai sulaukyti. Dėl to gudų reikalų ministras J. Varonka atsistatydino. 1920 m. birželio 15 d. suformavus Kazio Griniaus ministrų kabinetą, gudų reikalų ministru

buvo paskirtas Dominykas Semaško. Matyt, dėl šių priežasčių Lietuvos karinė vadovybė ir nutarė sumažinti gudų karių skaičių, dalį bataliono karių demobilizuodama.

Išformavimo darbai buvo baigti kovo 31 d. Kaip netinkantys karo tarnybai į atsargą buvo išleisti buvęs Baltgudžių bataliono plk. lt. Mykolas Janickis ir mjr. Andrius Ganzenas⁵⁷⁴. Be to, buvo paleisti visi puskarininkiai, tarnavę Rusijos kariuomenėje, ir gudų kariai, kurių gimtosios vietos liko už Lietuvos teritorijos ribų ir buvo užimtos lenkų.

Galbūt šio bataliono neilga istorija yra pavyzdys, kaip kartais nevykę politikų sprendimai ir poelgiai gali paveikti netgi kariuomenę.

1920 m. balandžio 1 d. suformavus Atskirąją baltgudžių kuopą, jos vadu, kaip jau minėta, buvo paskirtas buvęs Baltgudžių bataliono vadas mjr. A. Ružancovas.

574 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 280. 1920 m. kovo 23 d.

Варта бацькашчыны, 1920, № 8

**ATSKIROJI BALTGUDŽIŲ
KUOPA**

А. В. Станиславский

Маѣр і Гашаўцэр Беларускай асаднай ролі

1

Загад
Беларускай Асобнай роцы
№ 1

Красавіца 1 дня 1920.
г. Козлоўшчына

По лущіровай гасцы

§ 1.

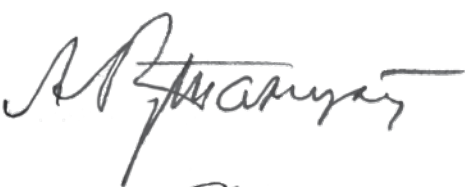
Вярты па расфармаванкі Беларускага байма-
стку, а уступілі ў камандаванне дзержаўнай
мр. Пойманам Польшым Беларускай Асобнай
роцы

Впраўжа: Загад Поймана Польшага № 268317

§ 2.

Адвештаю сям вайсковым Беларускай Асобнай
роцы з наўраценьнем на пасады з Красавіца

№	Паса- да	Выв.	Фамілія і імя	Паліцыя
1.	Кр. роцы	Маёр	Ружанцаў Анрасандр	
2.	Весіювой	фронт	Федароў Прымоў	
3.	Кр. І узл.	капітан	Дзельцарэў Уладзімер	
4.	" II "	"	Маёроў Ежгор	
5.	" III "	вн. лейт.	Касіцкі Павел	
6.	Вн. аддзела	старш.	Карош Іштв. (свучу)	
7.	Ч. Кр. І узл.	сн. п. оф.	Шаркоў Аўдэар (свучу)	
8.	Вн. ф. ...	м. п. оф.	Корсаў Віктор (свучу)	
9.	" " "	примост	Бервік Пятроў	
10.	" " "	м. п. оф.	Боршоўскі Вітас (свучу)	
11.	фронт	примост	Рондзіно Караль	у аддзела

Маёр і Ямаўдзер Беларускай асобнай році

A. Ružancovo parašas

Balandžio 1 d. kuopoje liko 153 kariai, tarp jų – tik 5 karininkai: be mjr. A. Ružancovo, 1-ojo būrio vadas kpt. V. Dechteriovas, 2-ojo būrio vadas paporučikis G. Majorovas, kulkosvaidžių būrio vadas krn. B. Blagoveščenskis ir vyr. ltn. P. Lasinskis⁵⁷⁵. Kaip nurodyta įsakyme, netinkami tarnybai Baltgudžių bataliono karininkai buvo išsiųsti Rikiuotės skyriaus viršininko žinion. Nuo balandžio 16 d. į Kauno komendantūrą perkeltas Baltgudžių kuopos kpt. Vladas Dechteriovas dar kurį laiką liko dalinyje, o kpt. Petras Dechteriovas buvo perkeltas į Devintąjį pėstininkų pulką. Priimti ne pagal kuopos etatus karo valdininkai Fedoras Brandtas ir Kazys Žurauskas⁵⁷⁶ taip pat dar buvo palikti, nes lietuviškose karinėse dalyse nebuvo reikalingi, o karo valdininkas Nikolajus Kodeniukas – atleistas⁵⁷⁷. Taip gudų gretos Lietuvos kariuomenėje gerokai praretėjo. Performuojant batalioną į atskirąją kuopą, likę kuopose gudų karininkai ir kareiviai buvo perkelti į Kozlovščinos palivarką prie Šventės ežero (latv. *Sventes ezers*). Kuopa operatyviniu ir ūkiniu atžvilgiu tapo pavaldi Devintajam pėstininkų pulkui⁵⁷⁸.

Šioje dislokacijos vietoje ji 1920 m. atšventė Velykas. Kuopos kariai parodė spektaklį „Paskutinis susitikimas“ (*Апошняя спотканіе*), jiems buvo surengta vakaronė. Čia gudų kariai dalyvavo ir balandžio 14–16 d. vykusiuose rinkimuose į Steigiamąjį Seimą⁵⁷⁹.

1920 m. gegužės 15 d. tuometėje laikinojoje Lietuvos sostinėje Kaune, miesto teatro salėje, buvo sušauktas pirmasis Steigiamojo Seimo posėdis. Į jį susirinkusiuosius nuoširdžiai pasveikino ir Atskirosios baltgudžių kuopos kariai⁵⁸⁰.

575 Загад Беларускай асобнай році № 1. Красавіка 1 дня 1920 г. LCVA, f. 908, ар. 1, б. 82, л. 1–5.

576 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 317. 1920 m. gegužės 2 d.

577 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 342. 1920 m. gegužės 27 d.

578 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 339; Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 101–102.

579 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 102.

580 Устаноўчаму Сойму Літоўскай дзяржавы. 8 травеня 1920 г. LCVA, f. 395, ар. 1, б. 5, л. 13.

КАМАНДЗЕР
БЕЛАРУСКАЙ
Асобнай Роты.
8 травеня 1920г.

УСТАНОВЧАМУ СОЙМУ ЛІТОВСКАЙ ДЗЯРЖАВЫ.

Чынная Армія.Літвы.

Беларусы-вайсковыя Літоускай Чынной Арміі ў дзень адчынення Сойму шчыра вітаюць яго і жадаюць успешнай працы на карысьць Бацькаўшчыны.

Цьверда верым, што Сойм дабьенца вызваленьня з пад акупацыі усіх сваіх зямель, напалніць свае рады беларускімі прэстаўнікамі з VII, VIII, IX, і X вобласцяў, і што беларусы-вайсковыя яшчэ убачаць родныя загоны і будуць жыць і працаваць пасярод сваіх сяброў-беларусоў, будуць бараніць Бацькаўшчыну на сваёй беларускай зямлі, у сваіх вайсковых беларускіх частках.

Ніхай жыве Першы Устаноўчы Сойм Літвы.

Ніхай жыве братэрскае хаўрус Літвіноў і Беларусоў, як вольных з вольнымі і роўных з роўнымі.

Ніхай жывуць і шчыраца літоўскія і беларускія вайсковыя часткі на Літве і Літоускай Беларусі.

Ад імя беларусоў-вайсковых Літоускай Чынной Арміі.

Арыгінал падпісаў Маёр і Камандзёр б.А.Р. А.Ружанцаў.

З арыгіналам згодна:

Balandžio 18 d. Baltgudžių kuopa buvo perdislokuota. Ji užėmė barą prie lenkų demarkacijos linijos Kščava–Galadaika (?)–Pašelinė (blrs. *Пашэліне*)–Antakalnis–Kirkalė (blrs. *Кіркаліе*). Kuopos štabas apsislojo Rudminiškių dvare (blrs. *Рудмінішкі*). Šiame bare Pirmojo pasaulinio karo metu vyko didelės vokiečių 36-osios divizijos ir rusų armijos Revelio *Mirties bataliono* kautynės,

todėl jame buvo daugybė apkasų, sviedinių išraustų duobių, žuvusių karių kapų. Kadangi ne taip seniai ten vyko mūšiai, gudai savo bare surinko ir nusiuntė Devintajam pėstininkų pulkui daug įvairių praversti galinčių daiktų (plieno skydų, kaplių, kastuvų, geležies, izoliatorių ir kt.). Bare mėtėsi daug nesprogusių sviedinių, todėl 3 gudų kariai – Vladimiras Beliajevas, Manuelis Ausas ir Sazontas Liniovas – žuvo nuo paleistų ir sprogusių šaudmenų. Gegužės 24 d. V. Beliajevas ir M. Ausas 16 val. rado 6 colių sviedinį ir pabandė jį išardyti. Ardomas sviedinys sprogo. M. Ausas žuvo iš karto, o V. Beliajevas mirė pakeliui į ligoninę. Abu kariai palaidoti karių kapinėse prie Ežerėnų. S. Liniovas žuvo birželio 14 d.⁵⁸¹

Šį barą kuopa saugojo iki liepos 6 d. Tarnyba buvo sunki, nes baras buvo platus, o kareivių nedaug ir toliau vis mažėjo, nes nebuvo iš kur jų gauti. Be to, ir lenkai kartais rengdavo išpuolius – birželio 15, 16 ir 26 d. apšaudė bataliono sargybas.

Bataliono dislokacijos Kozlovščyzoje (blrs. *Казлоўшчына*) ir Rudminiškiuose laikas sutapo su pavasario laukų darbais. Gudai su savo arkliais atėjo gyventojams į pagalbą, nes žmonės karo buvo labai nualinti ir neturėjo kuo žemės dirbti. Tai padarė gyventojams didelį išpūdį ir pelnę gudų kariams jų simpatijas⁵⁸².

Liepos pradžioje Raudonajai armijai triuškinant lenkus ir jiems pradėjus trauktis, Devintajam pėstininkų pulkui buvo įsakyta užimti lenkų paliktas teritorijas. Kartu su pulku Vilniaus link liepos 7 d. išžygiavo Atskiroji baltgudžių kuopa ir užėmė geležinkelio Daugpilis–Vilnius ruožą tarp Turmanto ir Kalkūnų stočių, o vėliau ir Daugpilio–Vidžių traktą⁵⁸³. Kuopa žygiavo pirmyn. Liepos 14 d. buvo užimtas Šenbergo dvaras (dabar – Skaistkalnė), 15 – Gimzų sodžius, liepos 19 d., po trijų dienų poilsio, ji pasiekė Krivosielcų (blrs. *Кривасельцы*) kaimą prie Snūdų (blrs. *Снуды*) ežero⁵⁸⁴.

Remdamasi Lietuvos ir Sovietų Rusijos 1920 m. liepos 12 d. sutartimi, Lietuva atgavo Vilnių ir kai kurias šia sutartimi numatytas Rytų Lietuvos teritorijas. Tai suteikė naujų vilčių gudų kariams ir jų vadams, atsirado reali galimybė grįžti į gimtuosius kraštus ir prisidėti prie savo tautos laisvės atgavimo. Lietuvos karinė vadovybė numatė, kad šia sutartimi numatytą sienos barą, apie 40 km nuo pat Dauguvos upės, Breslaujos apskrityje, saugos Atskiroji baltgudžių kuopa.

581 Рапорт камандзера Беларускай асобнай роты міністру беларускіх спраў. 26 травеня 1920 г. *Ten pat*, l. 38.

582 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 102; Gudų atskiros kuopos ir gudų pėstininkų bataliono kariai, žuvę 1919–1920 m. kautynėse ir mirę fronte. *Karys*, 1925, Nr. 8, p. 125.

583 Traktas – didelis transporto kelias, vieškelis.

584 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 102.

Kaip pažymi to meto spauda, 1920 m. liepos 19 d. gudų kariai su džiaugsmu ir pagarba buvo sutikti savo protėvių žemėje – Breslaujoje. Jie šią garbingą ir atsakingą užduotį įvykdė⁵⁸⁵.

Kuopai iš karto buvo pavesta saugoti apie 40 varstų sienos barą nuo Strusto sodžiaus ant to paties pavadinimo ežero kranto (blrs. *Струста*) iki Jokūbavo dvaro. Rugsjūčio 11 d. saugomo baro ribos buvo kiek patikslintos. Gudams saugoti buvo perduotas baras nuo Braslavo (blrs. *Браслаў*) iki Jokūbavo, einantis Baltarusijos Sovietų Respublikos ir toliau Latvijos Respublikos siena.

Negausiai kuopai saugoti tokį didelį barą buvo gana sunku, nes neretai ne-užtekdavo kareivių sargyboms suformuoti, tad tarpai tarp sargybų postų buvo neįprastai dideli, kai kur – nuo 3 iki 10 varstų. Kad lengviau būtų įvykdyti užduotį, buvo įsteigtos kelios laikinosios gudų komendantūros: iš pradžių Krivosielcų kaime, kiek vėliau – ir Braslavo miestelyje⁵⁸⁶.

Šiose vietovėse dislokavus gudus, suaktyvėjo tautinis judėjimas, žmonės jau nesidrovėjo vadintis gudais, ir Braslavo gatvėse vėl suskambo gudų kalba. Dėl spaudos trūkumo A. Ružancovas kartu su štabo kapitonu Borisu Blagovieščenskiu išleido šapirografu „Breslaujos sienlaikraštį“ („*Браславская Стенная Газета*“). Jame buvo skelbiamos Generalinio štabo ir vietos žinios, Eltos telegramos. Laikraščio kalba – rusų, tik skelbimų – baltarusių⁵⁸⁷.

Kuopos vadovybės iniciatyva buvo pradėti rengti spektakliai ir šiaip pasi-linksminimai Braslave ir jo apylinkėse. Į kuopą savanoriais stoji Braslavo jauni-mas. 1920 m. spalio pradžioje kuopoje buvo 6 karininkai ir 107 kareiviai⁵⁸⁸. Jos vado iniciatyva Braslave buvo suformuota gaisrininkų komanda⁵⁸⁹.

Lenkams sulaužius spalio 6 d. sutartį ir Lenkijos kariuomenės gen. mjr. Liucjano Želigovskio grupei pradėjus puolimą Vilniaus kryptimi, kovoje su jais teko dalyvauti ir Atskirajai balgudžių kuopai. Spalio 6 d. Braslave buvo sutelktos visos kuopos užtvaros, 7 d. gudai, tūkstantinės vietos gyventojų mi-nios palydėti, išžygiavo į Dūkšto stotį, o iš ten buvo pasiųsti į Valkininkų stotį Pirmojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko vado žinion.

585 Lukoševičius E. Baltarusių karžygiai – Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės kariai (nuotraukos), <http://alkas.lt/2016/03/25/e-lukosevicius-baltarusiu-karzygiai-lietuvos-laisves-ir-nepriklausomybes-kariai-nuotraukos/> [žr. 2016-04-28].

586 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 102–103; Грицкевич А. Белорусско-литовские отношение в 1919 году, <https://military.wikireading.ru/83264> [žr. 2018-07-12].

587 Błaszczak Tomasz. Baltarusių spauda Lietuvoje 1918–1940 metais, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367171571744/DS.002.0.01.ARTIC>.

588 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 339.

589 Багалейша С. В. План стварэння беларуска-літоўскіх вайсковых фарміраванняў і іх дзейнасць у 1918–1923 гг. *Сборник научных трудов сотрудников кафедры „История, мировая и отечественная культура“*, с. 40.

Tačiau privažiavus Švenčionių geležinkelio stotį buvo gautas įsakymas iš traukinio išlipti ir pereiti Devintojo pėstininkų pulko vado žinion.

Spalio 9–10 d. kuopos kareiviai evakavo Naujųjų Švenčionių⁵⁹⁰ geležinkelio stotį. Kadangi daug geležinkelininkų pabėgo, o likę atsisakė dirbti, kuopai teko ją ir ruožą nuo Paberžės, Švenčionių ir Kaltinėnų pusės saugoti⁵⁹¹.

Spalio 11 d. kartu su Devintojo pėstininkų pulko padaliniais kuopa traukiniu išvyko į Turmantą. Ji gavo užduotį saugoti Turmanto, Dūkšto ir Salako geležinkelio stotis. Turmante vos neįvyko kautynės su latviais, irgi norėjusiais užimti šį geležinkelio mazgą, ir tik taktiško štabo kapitono B. Blagovieščienskio dėka pavyko išvengti kraujo praliejimo.

Spalio 15 d. kuopa susirinko Ežerėnuose (dabar – Zarasai), čia perėjo Ežerėnų karo komendanto žinion ir pastatė sargybas latvių pasienyje, tačiau greitai buvo perkelta į Uteną, vėliau – į Molėtus ir sujungta su Devintojo pėstininkų pulko 3-uoju batalionu. Spalio 23 d. kuopos vadas gavo slaptą Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininko raštą: „*Pranešu Tamstos žiniai, kad š. m. rugsėjo 27 dieną pradėtas formuoti Baltgudžių batalionas, sąstatan kurio įeina ir pavesta Tamstai kuopa.*“⁵⁹² Tačiau ji kol kas buvo palikta Devintojo pėstininkų pulko sudėtyje.

Spalio 16 d. lenkai didelėmis pajėgomis puolė Giedraičius. 3-iasis kuopos būrys iš Zanėnų buvo pasiūstas Giedraičių įgulos sustiprinti, bet, nepasiekęs paskirties vietos, ties Martyniškių dvaru sutiko lenkus. Būrio šauliai Jarašukas ir Avsiukievičius buvo pasiūsti į šio dvaro žvalgybą. Lenkų patrulis Avsiukievičių suėmė ir nuginklavo, bet Jarašukas nušovė jų patruliui vadovavusį poručiką, ir prieš kareiviai išsibėgiojo. Kai lenkai atsipeikėjo, gudai kariai jau buvo dingę⁵⁹³. Grįžę žvalgai pranešė būrio vadui, kad lenkai supa būrio pozicijas, todėl jis pasitraukė į kuopos pozicijas.

Tuo metu Baltgudžių kuopa be 1-ojo būrio su Devintojo pėstininkų pulko 6-osios ir Atsargos kuopų kariais pasistūmėjo iki Raubiškių sodžiaus, o spalio 28 d. dėl bendro lietuvių kariuomenės atsitraukimo, puolant stipresnėms lenkų pajėgoms, pasitraukė iki Molėtų. 1-asis kuopos būrys susijungė su Devintojo pėstininkų pulko 7-ąja kuopa ir kartu pasitraukė į naujas pozicijas. Kadangi atsitraukimas vyko kovojant su puolančiais lenkais, 1-asis kuopos būrys patyrė nuostolių. Kareivis Stanislovas Mickevičius buvo nukautas, vienas kareivis ir

590 Naujieji Švenčionys dabar vadinami Švenčionėliais.

591 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 103.

592 Slaptas 1920-10-23 Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus raštas Atskiros baltgudžių kuopos vadui. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 101, l. 13.

593 Pasižymėję karžygiai. *Karys*, 1925, Nr. 35, p. 274.

jaunesnysis puskarininkis pateko į lenkų nelaisvę. Spalio 28 d. į nelaisvę pateko ir dar vienas kuopos kareivis – Činša⁵⁹⁴.

Spalio 29 d. želigovskininkų raiteliai pasiekė Videniškių dvarą, todėl Devintojo pėstininkų pulko 3-iojo bataliono padėtis gerokai pablogėjo: priešas ėmė jį iš dešiniojo sparno supti, o jo atakos Alantos kryptimi galėjo baigtis giliu įsiveržimu į lietuvių užnugarį. Išstumti lenkų kavalerijos eskadronų iš Videniškių į Molėtus, kur stovėjo gudų kuopa, nuo Utenos skubiai buvo pasiųstos Devintojo pėstininkų pulko 8-oji, 9-oji, Atsargos ir Mokomoji kuopos.

Tuo metu lenkų kelyje, Kecių sodžiuje (kaip vadinasi vietovė dabar, nustatyti nepavyko – G. S.), pasitaikė gudų užtvara, vadovaujama vyr. ltn. P. Losinskio. Jos kariai lenkus sutiko galinga šautuvų ugnimi, privertė nultipti nuo arklių ir kautis pėsčiomis. Po valandos įnirtingo susišaudymo lenkų raiteliai neišlaikė – atsitraukė iki Videniškių dvaro, o iš ten – dar toliau į pietus, palikę 1 nukautą ir 2 sužeistus ulonus. Gudai nuostolių nepatyrė.

Prasilaužusią lenkų kavaleriją atstūmus, padėtis pagerėjo, todėl karinės dalys grįžo į senąsias pozicijas.

Spalio 28 d. gautame įsakyme kariuomenei pakartota, kad kuopa nuo rugsėjo 27 d. įeina į Baltgudžių bataliono sudėtį⁵⁹⁵ ir jai įsakoma laikinai likti fronte.

Spalio 30 d. kuopa vėl užėmė Raubiškių sodžių, spalio 31 d. – dar keletą sodžių, žvalgai užėmė Didžiadvarį. Tą pačią dieną į frontą atvyko Atskirojo baltgudžių bataliono vadas plk. A. Uspenskis ir Atskiroji baltgudžių kuopa tapo bataliono 1-ąja kuopa, o kulkasvaidininkų būrys – bataliono 1-uju kulkosvaidininkų būriu⁵⁹⁶. Nuo tos dienos kuopos istorija tapo sudedamąja Atskirojo baltgudžių bataliono istorijos dalimi.

594 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 103; Gudų atskiros kuopos ir gudų pėstininkų bataliono kariai, žuvę 1919–1920 m. kautynėse ir mirę fronte. *Karys*, 1925, Nr. 8, p. 125.

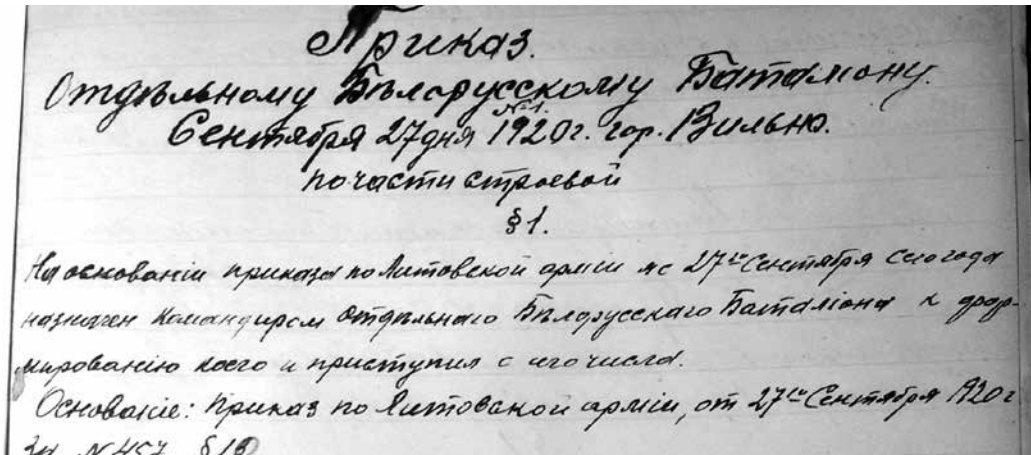
595 Įsakymas kariuomenei Nr. 464. 1920 m. spalio 28 d.

596 Ružancovas A. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, p. 103–104.

ATSKIRASIS BALTGUDŽIŲ BATALIONAS

1920 m. rugsėjo 27 d. Vilniuje, tenkinant gudų visuomenės veikėjų pageidavimus, buvo pradėtas formuoti Atskirasis pėstininkų baltgudžių batalionas ir jo vadu paskirtas plk. Aleksandras Uspenskis⁵⁹⁷. Šis dalinys buvo tiesiogiai pavaldus armijos vadui. Bataliono vado tos pačios dienos įsakymu Nr. 1. jo

LCVA, f. 908, ap. 1, b. 81, l. 1

Plk. Aleksandras
Uspenskis (LCVA)

Plk. A. Uspenskis su adjutantu V. Razumovičiumi Kaune
(LCVA)

adjutantu buvo paskirtas krn. Večeslavas Razumovičius, 2-osios kuopos vadu – vyr. ltn. Michailas Česnovskis. Taip pat nurodyta išplatinti Vilniaus ir Vilniaus rajono gyventojams informaciją apie formuojamą gudų batalioną ir kviesti į jį stoti. Įsakyme pažymėta, kad fronte esanti bataliono 1-oji kuopa kol kas lieka

597 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 17. 1920-12-23. LCVA, f. 384, ap. 1, b. 15, l. 13; Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 457. 1920 m. spalio 18 d.

pavaldi Devintojo pėstininkų pulko vadui⁵⁹⁸. Pažymėtina, kad nei Lietuvos karinė vadovybė, nei Atskirosios baltgudžių kuopos vadovybė nežinojo, jog kuopa buvo įtraukta į Baltgudžių bataliono sudėtį. Tai buvo nuspręsta paties bataliono vado ir paskelbta jo įsakymu.

Savanoriams į batalioną priimti buvo sudaryta komisija, jai vadovauti paskirtas bataliono vadas plk. A. Uspenskis, o nariais – karininkai V. Razumovičius ir M. Česnovskis bei raštvedys S. Dedevičius. Pirmąją bataliono formavimo dieną į jį atvyko 4 savanoriai. Rugsėjo 29 d. batalionui pradėtos ruošti kareivinės Zavalnajos (dabar – Pylimo) g. 2. Jo štabas įsikūrė Georgijaus pr. 27 (dabar – Gedimino)⁵⁹⁹. Spalio 1 d. į batalioną įstojo buvusio Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko karininkas Jonas (Ivanas) Macelis⁶⁰⁰.

Krn. Albinas
Pacunskis (LCVA)

Spalio 8 d., lenkų gen. mjr. Liucjano Želigovskio grupei sulaužius tik išvakarėse Suvalkuose pasirašytą Lietuvos ir Lenkijos sutartį ir pradėjus puolimą Vilniaus kryptimi, batalionas gavo karinės vadovybės įsakymą skubiai evakuotis į Kauną. Bataliono kariai su visa manta sulipo į atsiųstą ešeloną ir 19 val. per Lentvarį ir Kaišiadoris ten išvyko⁶⁰¹. Tačiau pažymėtina, kad evakuacija buvo labai skubi. Buvo įsakyta tai atlikti per valandą, todėl ne visi bataliono kariai laiku sužinojo apie įsakymą ir suspėjo į parengtą traukinį. Išvyko tik 4 karininkai ir apie 100 kareivių. Kai kurie iš pasilikusiųjų vėliau slapta atvyko į Kauną dislokuotą batalioną⁶⁰².

Pradėtas Vilniuje komplektuoti batalionas toliau buvo kuriamas Kaune iš gudų savanorių ir mobilizuotų šios tautybės vyrų. Vos batalionui persikėlus į Kauną, jau spalio 10 d. atvyko net 26 kariai⁶⁰³, spalio 10 d. – taip pat 26, spalio 19 d. – 20, spalio 20 d. – 22 ir t. t. Batalione daugėjo ir karininkų. Spalio 19 d. į batalioną buvo paskirtas mobilizuotas karo valdininkas Sergėjus Dedevičius, spalio 20 d. priimtas savanoris karininkas Mikas Samochvalovas, spalio 20–21 d. – krn. Mykolas Koturjenko, krn. Albinas Pacunskis, krn. Jurgis Šeblovinskis,

598 Приказ отдельному Белорусскому батальону № 1. Сентябрь 27 дня 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 81, l. 1.

599 Įsakymas kariuomenei Nr. 464. 1920 m. spalio 28 d.

600 Приказ отдельному Белорусскому батальону № 3. Октября 1 дня 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 81, l. 2.

601 Приказ отдельному Белорусскому батальону № 4. Октября 8 дня 1920 г. *Ten pat.*

602 Uspenskis A. Baltgudžių dalių veikla. *Savanorių žygiai*, t. 1, Vilnius, 1991, p. 205.

603 Приказы отдельному Белорусскому батальону № 5, № 8. Октября 10, 20 дня 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 81, l. 2–3.

karo valdininkas Teodoras Brandtas, spalio 28 d. – kpt. Vladimiras Vasilevskis, lapkričio 1 d. – iš Intendantūros skyriaus į Baltgudžių batalioną perkeltas plk. ltn. Vasilius Fedarovičius, lapkričio 5 d. – mobilizuotas krn. Vaclovas Rydlinskis, lapkričio 5 d. – mobilizuotas Sergiejus Samulevičius, gruodžio 9 d. – mobilizuotas krn. Jonas Telnovas⁶⁰⁴.

Jau spalio 13 d. batalione buvo pradėti kareivių mokymai. Tą dieną jo kariai ėmė mokytis rikiuotės pratimų⁶⁰⁵.

Batalione buvo formuojama pėstininkų, kulkosvaidininkų ir komendantinė kuopos ir 3 būriai: Mokomasis, Ryšių ir Raitųjų žvalgų⁶⁰⁶. Iš inžinerijos ir intendantūros sandėlių buvo gauta įvairaus inventoriaus, aprangos, avalynės, iš Tiekimo skyriaus – 9000 markių ūkio ir kanceliarijos reikalams, iš artilerijos sandėlio – 200 šautuvų ir 5000 šovinių⁶⁰⁷.

Spalio 20 d. buvęs carinės Rusijos kariuomenės pulkininkas M. Koturjenko buvo paskirtas bataliono išdininku⁶⁰⁸.

Spalio 20 d. pas bataliono vadą iš Vilkių belaisvių stovyklos atvyko kareivių ir kazokų delegacija prašyti joje laikomus karius priimti į batalioną kovoti su bolševikais ir lenkais⁶⁰⁹. Bataliono vadas dėl to kreipėsi į krašto apsaugos ministrą. Spalio 25 d. buvo gautas atsakymas, kad ant jų pateikto prašymo krašto apsaugos ministro antrasis padėjėjas užrašė: „*Ne Lietuvos pavaldinių kariuomenėn neimti. Majoras Byla.*“⁶¹⁰ Tačiau belaisviai į batalioną pradėti priimti dar net negavus krašto apsaugos ministro leidimo. Jau spalio 20 d. buvo priimti 22 buvę belaisviai, pareiškę norą tarnauti Lietuvos kariuomenėje⁶¹¹. Gavus oficialų leidimą, į dalinį iš belaisvių stovyklos buvo priimta dar 180 savanorių, buvusių belaisvių⁶¹².

604 Įsakymas kariuomenei Nr. 461, Nr. 462. 1920 m. spalio 23 d.; Nr. 470. 1920 m. lapkričio 3 d.; Nr. 473. 1920 m. lapkričio 7 d.; Nr. 475. 1920 m. lapkričio 10 d.; Nr. 478. 1920 m. lapkričio 13 d.; Nr. 507. 1920 m. gruodžio 16 d.; Приказ отдельному Белорусскому батальону № 10. Октября 21 дня 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 81, l. 4.

605 Приказ отдельному Белорусскому батальону № 6. Октября 13 дня 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 81, l. 2 a. p.

606 Грицкевич А. Белорусско-литовские отношения в 1919 году, <https://military.wikireading.ru/83264> [žr. 2018-07-12].

607 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 340.

608 Приказ отдельному Белорусскому батальону № 9. Октября 20 дня 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 81, l. 3.

609 Baltgudžių atskirojo bataliono vado 1920-10-20 pareiškimas Generalinio štabo viršininkui. *Ten pat*, b. 101, l. 30.

610 Generalinio štabo kanceliarijos viršininko 1920-10-25 raštas Atskirojo Baltgudžių bataliono vadui. *Ten pat*, l. 32.

611 Приказ отдельному Белорусскому батальону № 9. Октября 20 дня 1920 г. *Ten pat*, b. 81, l. 3.

612 Список солдат-добровольцев Белорусского Отдельного батальона, прибывших из лагерей для военнопленных. *Ten pat*, b. 101, l. 110–111.

Lietuvos kariuomenės vyriausiasis vadas gen. Silvestras Žukauskas (stovi pirmoje eilėje 5 iš dešinės) tarp Baltgudžių atskirojo bataliono karių ir karininkų (LCVA)

Spalio 21 d. bataliono vadas plk. A. Uspenskis oficialiai kreipėsi į Generalinio štabo viršininką, prašydamas Atskirąją baltgudžių kuopą priskirti Baltgudžių batalionui. Ant raporto Generalinio štabo viršininkas plk. Konstantinas Kleščinskis užrašė rezoliuciją: „*Skaityti, kad atskira Baltgudžių kuopa įeina į Baltgudžių bataliono sąstatą, bet laikinai palikti ant fronto.*“⁶¹³ O spalio 28 d. buvo paskelbtas krašto apsaugos ministro plk. lt. Konstantino Žuko įsakymas Nr. 464, kurio 7 paragrafas skelbė, jog Atskirąją baltgudžių kuopą jau nuo tų metų rugsėjo 27 d. laikyti įeinančia į Atskirąją baltgudžių batalioną⁶¹⁴.

Bataliono karių skaičius greitai augo, todėl spalio 27 d. buvo pradėta formuoti bataliono 3-ioji kuopa, o jos vadu paskirtas krn. Mikas Samochvalovas⁶¹⁵. Tačiau bataliono formavimo tempas netenkino vadovybės, todėl spalio 28 d. jo vadas kreipėsi į Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininką, prašydamas savanorius ir mobilizuotus kareivius, nemokančius lietuvių kalbos, siųsti į Atskirąją baltgudžių batalioną⁶¹⁶.

Spalio pabaigoje bataliono vadovybė susidūrė su netikėta problema. Dėl patalpų stokos kareivių, už nusižengimus nubaustų areštinės bausmė, neturėta kur dėti, nes nebuvo areštinės, todėl bataliono vadas nusprendė areštinės

613 Atskirojo baltgudžių bataliono vado plk. A. Uspenskio 1920-10-21 raportas Generalinio štabo viršininkui. *Ten pat*, l. 6.

614 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 340.

615 Приказ отдельному Белорусскому батальону № 16. Октября 27 дня 1920 г. LCVA, f. 908, ар. 1, b. 81, l.

616 Рапорт начальнику Строевого отдела Генерального штаба. 28 октября 1920 г. *Ten pat*, b. 101, l. 12.

bausmę kareiviams pakeisti stovėjimo su šautuvu bausme, o puskarininkiams – budėjimu be eilės⁶¹⁷.

Lapkričio 2 d. bataliono 2-oji ir 3-ioji kuopos persikėlė į kareivines Ukmergės plente 69, o kitiems padaliniais buvo skirtos patalpos Danilevičiaus g. 3. Bataliono 1-oji kuopa buvo dislokuota fronte už Giedraičių, jos štabas – Giedraičiuose.

Kpt. Nikolajus
Navašickis (LCVA)

Spalio 21 d. į batalioną atvykęs buvusio Gardine Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko plk. ltn. Eugenijus Gaidukevičius buvo paskirtas pradedamos formuoti Nerikiuotės kuopos vadu⁶¹⁸, lapkričio 1 d. kpt. Borisas Blagoveščenskis – 1-osios kuopos vadu, kpt. Vladimiras Vasilevskis – Raitųjų žvalgų komandos viršininku, lapkričio 4 d. kpt. Nikolajus Novošickis – Kulkosvaidžių kuopos vadu, lapkričio 5 d. krn. Aleksiejus Dublė – Ryšių tarnybos komandos viršininku, lapkričio 29 d. krn. Jonas Telnovas – Mokomosios komandos viršininku⁶¹⁹.

Tačiau dar tik formuojamame batalione greitai aktuali tapo kareivių dezertyravimo problema. Ne visiems, ypač mobilizuotiems kareiviams, griežta tvarka patiko, todėl kai kurie jų pabėgo iš bataliono. Siekiant to išvengti, iš atvykusių į batalioną kareivių buvo paimami visi dokumentai ir saugomi raštinėje⁶²⁰.

Lapkričio pradžioje 1-osios atskirosios kuopos vadas mjr. A. Ružancovas plk. A. Uspenskio buvo atšauktas iš fronto į Kauną ir, pareiškus kaltinimus, kartu su vyr. ltn. M. Česnovskiu suimtas. Šie karininkai, kad negalėtų pasislėpti, išvengti tardymo ir nepakenktų tyrimui, buvo uždaryti į areštinę. A. Ružancovas buvo kaltinamas tuo, kad:

1. turėdamas savo žinioje bataliono turtą, pasisavino 20 000 auksinų ir tos sumos nekompensavo;
2. žinodamas, jog jo vadovaujami kareiviai grobia žmonių turtą ir pinigus ir

617 Приказ отдельному Белорусскому батальону № 17. Октября 28 дня 1920 г. *Ten pat*, b. 81, l. 8.

618 Приказ отдельному Белорусскому батальону № 10. Октября 21 дня 1920 г. *Ten pat*, l. 4.

619 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m., p. 341; Ружанцоў А. Беларускія войскі ў Літве 1918–1920, http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/10209/%D0%A0%D1%83%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%BE%D1%9E_%D0%90_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%BA%D1%96%D1%8F_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0%BA%D1%96_%D1%9E_%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B2%D0%B5_1918-1920.html [žr. 2018-06-29].

620 Рапорт командира 2 роты командирю батальона. 29 октября 1920 г. LCVA, f. 908, ар. 1, b. 101, l. 18.

už kyšius praleidžia kontrabandininkus, neužkirto tam kelio;

3. leido į Braslavo miestelių atvykti bolševikų komisarams ir atvežti propagandinės literatūros⁶²¹.

Uždarytas areštinėje gruodžio 13 d. mjr. A. Ružancovas paskelbė bado streiką dėl nepakeliamų suimtųjų laikymo sąlygų. Savo skunde Kauno miesto komendantui, kurio kopijos buvo nusiųstos armijos prokurorui ir Baltarusijos Liaudies Respublikos misijai prie Lietuvos vyriausybės, jis nurodė, kad nuo suėmimo dienos į lauką buvo išvestas tik du kartus – kai reikėjo eiti pas gydytoją ir į pirtį. Skundėsi, kad 7 x 7 žingsnių ploto kameroje laikomas kartu su 4–5 suimtaisiais, krosnis beveik nešyla, maistas labai blogas, neįmanoma patekti pas gydytoją⁶²².

Jo skundą armijos prokuroras pavedė ištirti Armijos teismo tardytojui, kuriam buvo paskirta mjr. A. Ružancovo byla, ir plk. Viktorui Engleriui. Pastarasis, atlikęs tyrimą dėl majorui pareikštų kaltinimų, nusprendė, kad A. Ružancovą laikyti suimtą nėra jokio pagrindo, ir paleido. Potvarkis dėl A. Ružancovo paleidimo buvo pasirašytas gruodžio 17 d., tačiau iš areštinės, atsėdėjęs 7 savaites, jis buvo paleistas tik gruodžio 20 d., o 1920 m. gruodžio 21 d. perkeltas į atsargą prie Kauno miesto komendantūros⁶²³.

Vyr. ltn. M. Česnovskis 1921 m. spalio 21 d. Armijos teismo buvo išteisintas konstatavus, kad dėl valdiško turto išėikvojimo yra nekaltas, nes „*Baltgudžių batalione, kaip paaiškėjo tardymo metu, buvo didžiausia betvarkė, už kurią negali atsakyti vyr. leitenantas Česnauskas*“⁶²⁴. Kaip buvo įvertinti mjr. A. Ružancovui pareikšti kaltinimai, medžiagos rasti nepavyko.

Bataliono 1-osios kuopos kovos su želigovskininkais 1920 m. lapkritį

1920 m. lapkričio pradžia buvo gana rami, bet tik ne bataliono 1-ajai kuopai, kuri kartu su lietuvių kariais kovėsi su želigovskininkais ties Giedraičiais.

Lapkričio 9 d. 7 val. ryto 2 lenkų kuopos, pasinaudojusios tuo, kad matomumą gerokai pablogino tirštas rūkas, padedamos vietos lenkų, užėmė Papiškių kaimą ir paėmė į nelaisvę 14 gudų užtvaros karių.

621 Nutarimas Nr. 1. *Ten pat*, ap. 2, b. 5, l. 52.

622 Mjr. A. Ružancovo 1919-12-13 skundas Kauno miesto komendantui. *Ten pat*, f. 395, ap. 1, b. 5, l. 10.

623 Nutarimas Nr. 2. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 101, l. 279; Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 43. Февраля 9 дня 1921 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 125, l. 119; Įsakymas kariuomenei Nr. 5. 1921 m. sausio 8 d.; Рапорт командира 1-ой роты командира отдельного белорусскага батальона. 2 ноября 1920 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 140, l. 38. Mjr. A. Ružancovo 1919-12-13 skundo Kauno miesto komendantui prierašas. *LCVA*, f. 395, ap. 1, b. 5, l. 10 a. p.

624 Nusprendimas. *LCVA*, f. 908, ap. 2, b. 5, l. 97.

1-osios kuopos jaunesnysis karininkas G. Majorovas ir 14 karių, didvyriškai kaudamiesi, kaimą atsiėmė. Tačiau lenkai, kurių pajėgos buvo kur kas gausesnės, perėjo į kontrpuolimą ir Papiškįs vėl paėmė į savo rankas. Bet G. Majorovo kariai apėjo juos iš šono ir staigiu puolimu kaimą atsiėmė. Šiose kautynėse teko pereiti į durtuvų ataką. Pirmieji tarp durtuvais puolusių lenkus gudų buvo puskarininkiai Andriejus Aleksiejevas, Aleksandras Nagorskis ir šaulys Osipas Depolskis⁶²⁵. Šiose pozicijose lapkričio 10 d. pateko į nelaisvę ar dingo be žinios kareiviai Žmainovičius, P. Liutkevičius, Sinkevičius, Šatevičius ir S. Mickevičius.

Lapkričio 9 d. vakare bataliono 1-oji kuopa užėmė pozicijas Smėlinkos kaime. Lapkričio 12 d. ją atakavo lenkų kariai. Kautynės buvo sunkios, nes lenkų pajėgos buvo pranašesnės, tačiau 16 val. Antrojo pėstininkų pulko vadui vieną kuopą pasiuntus gudams padėti, apie 17 val. bendromis pastangomis išstūmė priešą iš apkasų⁶²⁶. Tačiau per kautynes į lenkų nelaisvę pateko kariai M. Rambovičius, Radziševskis, Vistenbergas, Margovičius, Šteinartas, Suchadolskis, Ryžikovas, Kapuscinas, Gurvičius, Kardzicas, Lukovičius, Peciukevičius, Lavrynovičius ir Šukštulis⁶²⁷.

Lapkričio 13 d. 4 val. ryto apie 70 priešų kareivių, pasinaudoję tamsa, apėjo iš užnugario ir iš šonų atakavo bataliono sargybos postą Smilgių kaime. 2 sargybiniai pateko į nelaisvę. Tada 1-osios kuopos jaunesnysis karininkas vyr. lt. P. Losinskis, turintis tik 7 kareivius, sumaniai organizavęs puikų manevrą, ne tik įvykdė kuopos vado užduotį susigrąžinti Smilgius, bet ir išlaisvino paimtus į nelaisvę kuopos karius bei paėmė į nelaisvę lenkų seržantą. 8 val. lenkai bandė atakuoti, tačiau saujelė gudų karių sugebėjo apsiginti ir įsitvirtino Smilgiuose. Šiose kautynėse, be vado, savo drąsą pademonstravo kariai Mironas Silčenko, Osipas Juzefovičius, Juljanas Gorbačionokas, Kazimieras Stankunovičius, Stannislovas Januševskis, Antonas Rimovičius ir Francas Zaporovskis⁶²⁸.

Po šių atkaklių mūšių labai išsvarginta kuopa buvo perkelta į Giedraičius, į Antrojo pėstininkų pulko rezervą⁶²⁹, ir ten praleido lapkričio 14–16 d.

625 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 54. Декабря 4 дня 1920 г. *Ten pat*, ap. 1, b. 79, l. 86.

626 1920-11-14 d. mjr. J. Petruičio telefonograma Nr. 42. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 65.

627 Ружанцоў А. Беларуская войскі ў Літве 1918–1920, http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/10209/%D0%A0%D1%83%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%BE%D1%9E_%D0%90_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%BA%D1%96%D1%8F_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0%BA%D1%96_%D1%9E_%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B2%D0%B5_1918-1920.html [žr. 2018-06-29].

628 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 54. Декабря 4 дня 1920 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 79, l. 86.

629 Kap. Ališauskas. 2 pėst. D. L. K. Algirdo pulkas kautynėse ties Giedraičiais. *Karys*, 1928, Nr. 26, p. 450.

Lapkričio 17 d. 2 lenkų kuopos, turinčios 6 kulkosvaidžius, sutriuškinusios kaimynystėje esančius karius, puolė Baltgudžių bataliono 1-osios kuopos krn. S. Satygos vadovaujamą būrį. Bet būrys šaltakraujiškai ir didvyriškai atlaikė 8 valandas trukusį puolimą. Iš pradžių apsuptas būrys sugebėjo išsiveržti iš apsupties, vėl užimti kovos pozicijas ir sulaukyti tolesnį lenkų puolimą. Veržiantis iš apsupties labai daug prisidėjo nepaprasta drąsa išsiskyrę puskarininkiai Karlas Bajeris, Petras Drozdovas ir Vladimiras Valčiūnas. Jie, pamatę, kad lenkai supa būrį, apšaudomi prieš, apėjo jį iš sparno ir paleido ugnį. Lenkai buvo priversti kuriam laikui sustabdyti puolimą ir tuo metu gudai sugebėjo išsiveržti iš apsupties.

Tą pačią dieną kulkosvaidžių būrio vadas krn. J. Šeblovinskis su savo kariais prie Pivoriūnų palivarko kelis kartus sulaukė lenkų bandymus patekti į gudų kuopos užnugarį. Kai sugedo gudų kulkosvaidžio spyna, krn. J. Šeblovinskis, lenkams jau atakuojant į sparną, rizikuodamas savo gyvybe, sugebėjo jį išnešti iš kovos lauko ir pasitraukti į užnugarį⁶³⁰.

Išsiveržusi iš apsupties štabskapitono B. Blagovieščenskio vadovaujama kuopa susitvarkė, užėmė naujas pozicijas ir net sugebėjo pereiti į kontrpuolimą ir užimti prieš kulkosvaidžio poziciją⁶³¹. Tą dieną pasižymėjo ir eilinis Afanasijus Kovalenka. Jis, slapta įsigavęs į Kužių kaimą, įvertino prieš pajėgas, nustatė rengiamo puolimo kryptį ir, laiku perdavęs surinktą informaciją, išgelbėjo kuopos karius nuo rengiamos lenkų apsupties⁶³².

Tačiau lapkričio 17 d. kautynės pareikalavo ir aukų. Žuvo eiliniai Sergejus Radzevičius ir Stanislovas Sampinskis⁶³³. Tai buvo paskutiniai gudų kariai, žuvę mūšiuose dėl Lietuvos nepriklausomybės. Į nelaisvę pateko kariai Kaspiarovičius, Zemleris, Milaševičius, Jarašukas, Urbanovičius ir Rutkovskis⁶³⁴.

Lenkų fronte 1-osios baltgudžių kuopos kariai kovėsi iki 1920 m. lapkričio 22 d. Gruodžio 9 d. kuopa iš fronto atvyko į Kauną ir prisijungė prie Atskirojo baltgudžių bataliono⁶³⁵.

630 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 54. Декабря 4 дня 1920 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 79, l. 86.

631 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 81. Декабря 31 дня 1920 г. *Ten pat*, b. 81, l. 143.

632 Pasižymėję karžygiai. *Karys*, 1925, Nr. 46, p. 389.

633 Gudų atskiros kuopos ir gudų pėstininkų bataliono kariai, žuvę 1919–1920 m. kautynėse ir mirę fronte. *Karys*, 1925, Nr. 8, p. 125.

634 Ружанцоў А. Беларуская войскі ў Літве 1918–1920, http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/10209/%D0%A0%D1%83%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%BE%D1%9E_%D0%90_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%BA%D1%96%D1%8F_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0%BA%D1%96_%D1%9E_%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B2%D0%B5_1918-1920.html [žr. 2018-06-29].

635 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 10. 1920-10-18. *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 15, l. 23.

Bataliono tolesnis formavimas Kaune

Tuo metu Kaune esanti bataliono vadovybė toliau intensyviai formavo dalinį, papildydama jį naujais, daugiausia mobilizuotais, kariais, juos mokė, rengė galimoms kovoms. Pažymėtina, kad lapkričio antroje pusėje į batalioną atvyko daugiau mobilizuotųjų, o ne savanorių, gruodžio 1 d. buvo atsiųsti net 56 mobilizuoti kariai⁶³⁶.

Lietuvos kariuomenės vyriausiasis vadas generolas S. Žukauskas (3-ias iš kairės) Atskirajame baltgudžių batalione Kaune (LCVA)

Batalionui sparčiai augant ir artėjant laikui, kai laisvų etatų jame nebeturėjo likti, 1920 m. gruodžio viduryje bataliono vadas plk. A. Uspenskis kreipėsi į Generalinio štabo viršininką, prašydamas batalioną performuoti į pulką⁶³⁷. Tačiau jo prašymas nebuvo patenkintas.

Buvo pastebėta, kad bataliono puskarininkiams labai trūksta žinių, be to, ir tos pačios nevienodos, todėl bataliono vado įsakymu nuo lapkričio 16 d. buvo

636 Приказ отдельному Белорусскому батальону № 51. Декабря 1 дня 1920 г. LCVA, f. 908, ар. 1, б. 81, л. 67–68.

637 Plk. A. Uspensio pareiškimas Generalinio štabo viršininkui. *Ten pat*, b. 213, l. 52.

įvesti privalomi mokymai visiems puskarininkiams. Juos mokyti kasdien nuo 16 iki 17 val. buvo nurodyta poručikui K. Abzatavičiui ir štabskapitonui N. Novošickiui⁶³⁸. Tą pačią dieną bataliono vadas plk. A. Uspenskis sudarė komisiją Rikiuotės statuto terminams ir komandoms iš lietuvių į gudų kalbą išversti ir vadovauti jai paskyrė štabskapitoną N. Novošickį⁶³⁹. Kaip matyti iš dokumentų, užduotis buvo atlikta⁶⁴⁰.

1920 m. gruodžio 29 d. buvo suformuota bataliono Mokomoji komanda. Į ją paskirti 5 puskarininkiai ir 75 eiliniai kareiviai⁶⁴¹.

1920 m. lapkričio 25 d. bataliono vadas sudarė pulko teismą, gruodžio 2 d. jo sudėtį patvirtino Lietuvos karinė vadovybė. Teismą sudarė pirmininkas plk. ltn. V. Fedarovičius, nariai plk. ltn. M. Koturjenka, paporučikis G. Majorovas, viršila Rybakovas, vyresn. psk. A. Efremovas, kandidatai plk. ltn. E. Gaidukevičius, štabskapitonas N. Novošickis, vyresn. psk. Velioniškis ir vyresn. psk. Karpavičius.

Plk. ltn. V. Fedarovičius
(LCVA)

1921 m. gruodžio 15 d. pulko teismo sudėtis buvo kiek pakeista: vietoje plk. ltn. M. Koturjenkos teismo nariu paskirtas kpt. D. Šachovas, o vietoje vyresn. psk. P. Velioniškio kandidatu – psk. P. Jakovlevas⁶⁴².

Teismas buvo reikalingas, nes batalione, kaip jau rašyta, pasitaikydavo ir negerų dalykų. 1920 m. gruodžio pradžioje jame įvyko labai nemalonus incidentas. Gruodžio 9 d. į karininkus pakeltas puskarininkis Antanas Kaplunovas, paskirtas bataliono budėtoju, užuot jį prižiūrėjęs, išėjęs į miestą prisigėrė ir kartu su kitais girtais kareiviais bandė įsiveržti į vieno karininko butą. Dėl šio įvykio bataliono vadas kreipėsi į Generalinio štabo viršininką, prašydamas krn. A. Kaplunovą kuo greičiau iš dalinio pašalinti⁶⁴³.

1920 m. spalio 6 d. bataliono kareiviams Aleksandrui Ramanauskui, Stasiui Šablevičiui ir Mečislovui Butovtui už neteisėtas kratas ir gyventojų apiplėšinėjimą teismas skyrė 2 m. sunkiųjų darbų kalėjimo⁶⁴⁴, 1921 m. sausio 3 d. kareiviui

638 Приказ отдельному Белорусскому батальону № 36. Ноября 16 дня 1920 г. *Ten pat*, b. 81, l. 34.

639 *Ten pat*, l. 34 a.p.

640 LCVA, f. 908, ap. 1, b. 213, l. 149–157.

641 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 79. Декабря 29 дня 1920 г. *Ten pat*, b. 81, l. 137–139.

642 Приказ отдельному Белорусскому батальону № 45. Ноября 25 дня 1920 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 81, l. 56; Įsakymai kariuomenei Nr. 494. 1920 m. gruodžio 2 d.; Nr. 290. 1921 m. gruodžio 15 d.

643 Pareiškimas Generalinio štabo viršininkui. 1920-12-11. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 101, l. 241.

644 Įsakymas kariuomenei Nr. 34. 1921 m. vasario 9 d.

Joseliui Rotenbergui už vagystę – 3 m. sunkiųjų darbų kalėjimo, puskarininkiai Aleksui Nagorskiui už bataliono turto išėikvojimą – 1,5 m. sunkiųjų darbų kalėjimo, krn. A. Ganzenui už bataliono turto išėikvojimą – 1000 auksinų bauda ir 4,5 mėn. arešto. Tačiau pritaikius amnestijos įstatymą baudmės buvo sumažintos: J. Rotenbergui – iki 1 m. ir 4 mėn. sunkiųjų darbų kalėjimo, A. Nagorskiui – iki 1 m. paprasto kalėjimo, krn. A. Ganzenui palikta tik 1000 auksinų bauda⁶⁴⁵.

1921 m. gegužės 19 d. buvo nuteisti 4 bataliono kareiviai už tai, kad gabenamą dalinio turta pardavė civiliams gyventojams. Eiliniams Napoleonui Kro-

Atskirojo baltgudžių bataliono karininkai ir puskarininkiai Kaune 1921 m. pradžioje (VDKM)

vackiui ir Mikolui Kučinskiui teismas skyrė 3 m. sunkiųjų darbų kalėjimo, eil. Vladui Šilajevui – 4 m., eil. Martynui Petkevičiui (už tai, kad žinojo apie padarytą nusikaltimą, bet nepranešė) – 3 mėn. areštinės⁶⁴⁶ ir kt.

1921-uosius batalionas sutiko turėdamas 804 karius, iš kurių 28 buvo karininkai, 696 – rikiuotės, 109 – nerikiuotės

kariai, 40 arklių, 9 kulkosvaidžius, 76 vokiškus ir 573 rusiškus šautuvus, apie 72 000 šovinių, 21 revolverį, 12 telefono aparatų, 12 km telefono kabelio, 11 vežimų, 1 lauko virtuvę ir kt.⁶⁴⁷

1921 m. sausio 15 d. batalione buvo atidaryta parduotuvė ir jos vedėju paskirtas krn. K. Cimbala⁶⁴⁸. Sausio 21 d. patvirtinta visuotiniame bataliono karininkų susirinkime išrinkta Karinė-istorinė komisija bataliono istorijai ir jo ekspozicijai Karo muziejuje rengti (pirmininkas – paporučikis G. Majorovas, nariai – praporščikai P. Jakovlevas ir A. Dublė, štabskapitonas B. Blagoveščenskis)⁶⁴⁹.

645 Įsakymas kariuomenei Nr. 83. 1921 m. balandžio 16 d.

646 Įsakymas kariuomenei Nr. 44. 1922 m. vasario 15 d.

647 Сведения о списочном і личном состояній белорусскаго отдельнаго батальона на 1-ое января 1921 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 145, l. 3.

648 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 15. Января 14 дня 1921 г. *Ten pat*, b. 125, l. 38.

649 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 22. Января 21 дня 1921 г. *Ten pat*, l. 63 a.p.

1921 m. sausio 29 d. iš bataliono atleistas ir perkeltas į atsargą prie Kau-
no miesto komendantūros vyr. ltn. Mikas Česnauskas⁶⁵⁰. Vietoje jo vasario 4 d.
paskirtas mobilizuotas krn. Dimitrijus Ačovas ir krn. Jokubas Volosavičius⁶⁵¹.
Sausio 31 d. pasikeitė 2-osios kuopos vadai. Vietoje praporščiko S. Satygos vadu
paskirtas paporučikis G. Majorovas⁶⁵².

Bataliono kariai, kai atlikdavo savo tiesiogines pareigas, laisvu laiku galėjo
įsitraukti į kultūrinį gyvenimą. Pavyzdžiui, 1920 m. vasario 2 d. žiūrėjo spektaklį
Tilmanso teatre, vasario 6 d. 170 kareivių buvo parodytas kino filmas ir kt.⁶⁵³

1921 m. vasario 16 d., minint 3-iasias Nepriklausomybės Akto metines, Kau-
ne surengtame didžiuliame kariuomenės parade dalyvavo ir 4 Baltgudžių bata-
liono rinktinės kuopos, vadovaujamos kpt. Aleksandro Martynovo⁶⁵⁴. Šventės
proga Lietuvos prezidento pareigas einantis Steigiamojo Seimo pirmininkas
Aleksandras Stulginskis bataliono karį Akimą Sazonovą, kaip praradusį svei-
katą ir tapusį invalidu ginant Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, apdovanojo
Vyčio Kryžiumi⁶⁵⁵.

Atskirojo baltgudžių bataliono kariai. Priekyje – bataliono vadas plk. A. Uspenskis (LCVA)

650 Įsakymas kariuomenei Nr. 32. 1921 m. vasario 7 d.

651 Įsakymai kariuomenei Nr. 36. 1921 m. vasario 10 d.; Nr. 46. 1921 m. kovo 1 d.

652 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 32. Января 31 дня 1921 г. LCVA, f. 908, ар. 1, б. 125, л. 96.

653 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 36. Февраля 2 дня 1921 г.; № 39. Февраля 5 дня 1921 г. *Ten pat*, l. 103, 109.

654 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 47. Февраля 12 дня 1921 г.; Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 50. Февраля 14 дня 1921 г. *Ten pat*, l. 127–128, 137.

655 Įsakymas kariuomenei Nr. 46. 1921 m. kovo 1 d.

Tačiau Vasario 16-osios šventę šiek tiek sugadino 3-iosios kuopos karininkas kpt. V. Vasilevskis, tarnybines pareigas bandęs atlikti būdamas girtas. Už tai bataliono vadas jį nubaudė 7 paromis arešto areštinėje⁶⁵⁶.

Batalione buvo ir daugiau drausmės problemų. Vasario viduryje paaiškėjo kareivių savavališko išėjimo į miestą schema. Kadangi karininkai, nepaisydami nustatytos tvarkos, vakarais bataliono budėtojui nepateikdavo išleistųjų į miestą sąrašo, po vakarinio patikrinimo bataliono budėtojas nežinodavo, kiek tiksliai yra negrįžusių iš miesto arba savavališkai išėjusių. Štai vasario 12 d. bataliono budėtojas nustatė, kad tą vakarą savavališkai išėję į miestą buvo net 11 Mokomosios komandos kareivių. Ryte patikrinus kuopas vėl paaiškėjo, kad kareivių trūksta. Vieną kartą masiškai išėję į miestą gudai susimušė su lietuviais kareiviais⁶⁵⁷.

Batalione, kaip ir bet kuriame kitame dalinyje, pasitaikydavo įvairių nesusipratimų ir tarp karininkų, todėl vasario viduryje visuotiniame bataliono karininkų susirinkime buvo išrinktas karininkų garbės teismas: pirmininku – plk. lt. V. Fedarovičius, nariais – kpt. B. Blagoveščenskis ir kpt. A. Martynovas, kandidatu – paporučikis G. Majorovas⁶⁵⁸.

Batalione buvo mokomi ne tik eiliniai kareiviai ir puskarininkiai, bet ir pulko karininkai iš anksto numatytomis temomis. 1921 m. vasario 10 d. buvo numatyta tema „Lauko statusas“, vasario 17 d. – „Lauko ir Rikiuotės statutai“, vasario 24 d. – „Gynyba“, kovo 3 d. – „Ataka“, kovo 10 d. – „Žygis ir jo apsauga“, kovo 17 d. – „Pasitinkamasis mūsų“ ir t. t.⁶⁵⁹

Vasario 27 d. bataliono vadas Kultūros ir švietimo komisijai įsakė įsteigti mokyklas beraščiams ir mažaraščiams kareiviams, kur būtų mokoma skaityti, rašyti ir skaičiuoti. Jų mokytojais buvo paskirti jaunesnieji karininkai ir labiausiai išsilavinę kareiviai. Visam mokymo procesui vadovauti bataliono vadas pavedė Kultūros ir švietimo komisijos pirmininkui paporučikiui G. Majorovui⁶⁶⁰.

1921 m. vasario mėn. užsienio reikalų ministras gavo Baltarusijos Liaudies Respublikos ypatingojo diplomatinio įgaliotinio Lietuvoje Antono Luckevičiaus pasiūlymą formuoti gudų pulką – esamą Atskirąjį baltgudžių batalioną išfor-

656 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 61. Февраля 22 дня 1921 г. *LCVA*, f. 908, ар. 1, б. 125, л. 160.

657 Рапорт дежурного офицера по Белорусскому батальону командиру батальона. *Ten pat*, ар. 2, б. 3, л. 33–34.

658 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 55. Февраля 17 дня 1921 г. *Ten pat*, ар. 1, б. 125, л. 144–145.

659 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 42. Февраля 8 дня 1921 г. *Ten pat*, л. 115.

660 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 67. Февраля 27 дня 1921 г. *Ten pat*, л. 170.

muoti ir iš karto vietoj jo pradėti kurti Baltgudžių pulką. Naujasis dalinys turėjo būti nestandartinis.

Šio pulko štabą sudarytų Operatyvinis, Ūkio, Sanitarijos, Pionierių skyriai ir Ryšių tarnyba, jame tarnautų 8 karininkai ir 50 kareivių. Būtų 2 pėstininkų batalionai po 3 būrius ir kulkosvaidžių komanda – 35 karininkai ir 650 kareivių, 2 artilerijos būriai – 5 karininkai ir 45 kareiviai, šimtinė kavaleristų – 5 karininkai ir 100 kareivių, gurguolė – 2 karininkai ir 50 kareivių.

Kartu teigta, kad gudų karininkų kvalifikacija nebeatitinka poreikių, nes dauguma jų parengti „greituosiuose“ karo meto kursuose, todėl jiems reikia organizuoti specialius kursus ir puskarininkiams rengti pulke įsteigti Mokomąją komandą.

Taip pat būtina įsteigti kareivių priėmimo į pulką komisiją, kurią sudarytų vienas gudas ir vienas lietuvis karininkas, ir jai vadovauti paskirti pulko komentantą.

Įgaliotinis teigė, kad pulko vadu reikėtų paskirti gudą, tikrą patriotą, o tokių tarp tarnaujančiųjų Baltgudžių batalione nematęs, ir pasiūlė savo kandidatą – artilerijos kpt. Vladimirą Pigulevskį.

Iš esmės tai buvo vos ne visos kariuomenės miniatiūrinis modelis. Kaip buvo reaguota į šį pasiūlymą ir ar iš viso reaguota, duomenų rasti nepavyko. Ant šio dokumento tik užrašyta rezoliucija: „*Prie slaptų raštų.*“⁶⁶¹

Nors batalionas buvo jau beveik sukomplektuotas, tačiau dėl natūralios personalo kaitos jam vėl ėmė trūkti karių. Baltgudžių bataliono vadas bandė padidinti jų skaičių atsivežęs gudų karių iš Vokietijos belaisvių stovyklų. 1921 m. vasarį per Gudų atstovybę Berlyne buvo išsiųstas formuojamo Atskirojo baltgudžių bataliono vado plk. Aleksandro Uspenskio raštas 42 gudams, gimusiems Lietuvoje, tuo metu esantiems belaisvių stovyklose Vokietijoje ir prašiusiems priimti juos į Baltgudžių batalioną, kad jų pageidavimas patenkintas, tačiau nė vienas iš jų dėl nežinomų priežasčių į batalioną neatvyko. Nepavykus priskiesti savanorių, dalinys ir toliau buvo formuojamas iš mobilizuotų naujokų.

Ši akcija, vykdyta asmenine bataliono vado iniciatyva, sulaukė griežto Krašto apsaugos ministerijos vadovybės išpėjimo ateityje panašių dalykų nedaryti. Tam įtakos turėjo to meto politinė konjunktūra. Buvo rastas ir pretekstas – anoniminis neva „*lenkų ir rusų karininkų, tarnaujančių Lietuvos kariuomenėje*“, suabejojusių Baltgudžių bataliono vado iniciatyvos tikslingumu, „*laiškas*“. Nors jo autentiškumas kelia daug abejonių, tačiau dokumentas puikiai atskleidžia to meto kariuomenės vadovybės politines nuostatas.

Šiame „*laiške*“ prašoma nesiųsti plk. A. Uspenskio į frontą ir taip eliminuoti

661 Проект формирования Белорусского полка. *Ten pat*, f. 384, ap. 3, b. 89, l. 9.

J. Korčinskis (LCVA)

Kpt. J. Volosovičius (LCVA)

galimybę pereiti į Baltųjų rusų armiją, kartu užkirsti kelią prieš kavalerijos puolimui į Lietuvos kariuomenės užnugarį ir žygiui į Kauną. Anot teksto „autorių“, lenkai nori užimti Lietuvą kaip savo žemę, o Rusijos monarchistai mato ją kaip vienintelę galimą nuolatinę savo kariuomenės bazę rengiantis žygiui į Maskvą. Esą dėl to dar 1919 m. sutartimi rusų monarchistai atidavė katalikiškąją Lietuvą ir katalikiškąją Baltarusiją lenkams, už ką lenkai savo ruožtu išsipareigojo padėti jiems atkurti Didžiąją Rusiją.

Tokia reakcija veikiausiai kilo dėl nesenos karčios patirties, kai lenkai nuginklavo Gardine stovėjusį Lietuvos kariuomenės Pirmąjį baltgudžių pėstininkų pulką, o dalį lietuvių ir gudų karių sugebėjo pervilioti į savo pusę⁶⁶².

Tačiau skunde buvo ir tiesos. Bataliono vadu paskyrus plk. A. Uspenski, dalinyje pamažu išivyravo rusų karininkai. Kaip rugsėjo mėn. laikraštyje „Krynica“ vienas gudų kareivis skundėsi, „viskas, kas gudiška, kas buvo ankstesnio vado mjr. Ružancovo laikais, dabar likviduota karininkų-mascolių“. Batalione liko tik keletas gudų karininkų – J. Volosovičius, G. Majorovas, V. Razumovičius ir P. Jakovlevas, taip pat stačiatikių karo kapelionas Joanas Korčinskis. Nors apie pusę bataliono karių buvo beraščiai, jame nebuvo gudų mokyklos. Komanduodavo gudų kalba tik karininkai gudai, visi kiti – rusiškai, o tai prieštaravo bataliono nuostatoms. Vis dėlto dauguma jo karių buvo katalikai, o karo kapelionas – stačiatikių šventikas⁶⁶³.

662 Pacevičius P. Lietuvos kariuomenės dezertyrai Nepriklausomybės kovų ir valstybingumo įtvirtinimo laikotarpiu 1918–1923 m. *Karo archyvas*, t. 29, Vilnius, 2014, p. 85–86.

663 Biełuski asobny baon. *Krynica*, 1921, Nr. 28, s. 7.

Batalionas neutraliosios zonos tarp Lietuvos ir Lenkijos apsaugoje

1921 m. kovo 3 d. bataliono vadovybei buvo atsiųsta Generalinio štabo viršininko telefonograma, kuria informuota, kad jis tapo pavaldus IV pėstininkų divizijos vadui⁶⁶⁴. Jau po 2 dienų, kovo 5 d., bataliono vadas gavo IV pėstininkų divizijos vado plk. ltn. Kazio Ladigos nurodymą kovo 6 d. palikti Kauną, vykti į Seirijų rajoną, kurį turėtų pasiekti ne vėliau kaip kovo 10 d., ir ten pakeisti Dešimtąjį Marijampolės pulką⁶⁶⁵. Tačiau bataliono, kuris dar nebuvo baigtas formuoti ir kuriam daug ko trūko, išvykimo laikas dėl nežinomų priežasčių pasikeitė, nes perkėlimas buvo atidėtas. Iki kovo 15 d. jis papildomai gavo avalynės, arklių, žygio virtuvių (jų vis tiek nepakako), rusiški šautuvai buvo pakeisti vokiškais⁶⁶⁶. Esant tokiai situacijai, batalionas tik kovo 15 d. oficialiai buvo perduotas IV divizijos vado žinion. Tą pačią dieną jis įsakė daliniui išvykti į frontą.

Batalionas kovo 15 d. 10 val. buvo išrikiuotas apžiūrai. Turėjo dalyvauti krašto apsaugos ministras plk. ltn. Konstantinas Žukas ir IV pėstininkų divizijos vadas plk. ltn. K. Ladiga, tačiau vietoje jų atvyko armijos vadas gen. S. Žukauskas. Jis apžiūrėjo batalioną, palinkėjo sėkmės fronte. Dalinys pro jį pražygiavo iškilmingu maršu⁶⁶⁷.

K. Ladiga. *Lietuvių albumas*, p. 117 (LCVA)

Kovo 16-ąją batalionas rengėsi kelionei. Pirmiausia į naująją dislokacijos vietą išvyko 4 kvartirjerai, vadovaujami kpt. J. Volosovičiaus. Kariams buvo išduotas 2 dienų maisto davynys. Kovo 17 d. visas batalionas išsirikiavo aikštėje prieš kareivines. Atvykęs divizijos vadas plk. ltn. K. Ladiga apžiūrėjo rikiuotę, katalikų kunigas ir bataliono karo kapelionas J. Korčinskis laikė mišias, palaimino išvykstančius į frontą, žodį tarė divizijos vadas.

Iš Kauno batalionas, vadovaujamas plk. A. Uspenskio, leidosi į žygį šia tvarka: Mokojoji komanda, 1-oji kuopa, Kulkosvaidžių kuopa, 2-oji ir 3-ioji kuopos, Ryšių ko-

664 Журналъ военныхъ действий Отдельнаго белорусскаго баталіона. 1921 г. LCVA, f. 908, ар. 1, б. 139, л. 2.

665 Slaptai. Baltgudžių bataliono vadui. 1921-03-05. Nr. 78. *Ten pat*, b. 126, l. 4.

666 Журналъ военныхъ действий Отдельнаго белорусскаго баталіона. 1921 г. *Ten pat*, b. 139, л. 2.

667 *Ten pat*.

manda. Kolonos gale važiavo gurguolė ir sanitarinis vežimas. Gurguolės apsaugai užtikrinti buvo paskirtas 3-iosios kuopos būrys. Batalionui buvo nurodytas ir žygio maršrutas – Šančiai–Panemunės tiltas–Aleksotas–Priėnai. Žygiui vadovavo pats bataliono vadas plk. A. Uspenskis. Kaune tuo metu likusi Raitųjų žvalgų komanda iš Kauno išvyko kovo 22 d. Per miestą žygiuojantį batalioną pasitiko ir iki Soboro lydėjo armijos vadas gen. S. Žukauskas. Ten jis atsisveikino su kariais, visiems palinkėjęs sėkmės. Priėnuose batalionas pernakojo⁶⁶⁸.

Kovo 18 d. iš Priėnų išžygiavę kariai nuėjo 42 varstus ir apsistojo nakvoti Alytuje. Kovo 19 d. iš Alytaus patraukė į Seirijus ir 19 val. juos pasiekė. IV pėstininkų divizijos vado nurodymu Nerikiuotės kuopa ir bataliono Ūkio dalis buvo paliktos Alytuje. 1-oji ir 2-oji kuopos su Kulkosvaidžių kuopos būriu išvyko į Leipūnus. Bataliono štabas, Mokomoji komanda, 3-ioji kuopa, Kulkosvaidžių kuopos 2-asis būrys ir Ryšių komanda liko Seirijuose. Padaliniai, atvykę į Leipūnus, iš karto perėmė Dešimtojo Marijampolės pėstininkų pulko saugotą barą. Vilkiškių, Vilkanostrų, Długa (?), Kozuliancės (kokia tai vietovė, nustatyti nepavyko – G. S.) kaimuose 20 val. buvo išstatytos 7 karių sargybos. 1-oji kuopa su Kulkosvaidžių kuopos būriu išvyko į Veisiejus, pasiuntusi į Klepočius 7, Paveisininkų kaimą – 7, Petroškų kaimą – 4, Bartašiūnus – 4, Kapčiamiesčio užkardą Kavolių kaime – 7, Menčiškę – 7, Vilkininkų užkardą Krasniko kaime – 9, Lipiškių (?) kaimą – 4, Panerių kaimą – 9 sargybinius. Pirmosios (Veisiejų) užkardos vadu buvo paskirtas paporučikis Jakovlevas, 2-osios (Kapčiamiesčio) – ltn. S. Satyga, 3-iosios (Vilkininkų) – ltn. P. Jakovlevas⁶⁶⁹. Batalionas visas nurodytas pozicijas užėmė kovo 22 d.⁶⁷⁰

Batalionas, kurio štabas įsikūrė Seirijuose, perėmė saugoti 46 varstų neutraliosios zonos su Lenkija barą nuo Merkinės iki Kancavos.

Užėmusio nurodytą neutraliosios zonos barą bataliono žvalgai, surinkę duomenis, išsiaiškino, kad priešais dalinį yra išsidėstę 2 lenkų batalionai, sutelkti Druskininkų apylinkėse ir turintys vieną patrankų bateriją⁶⁷¹.

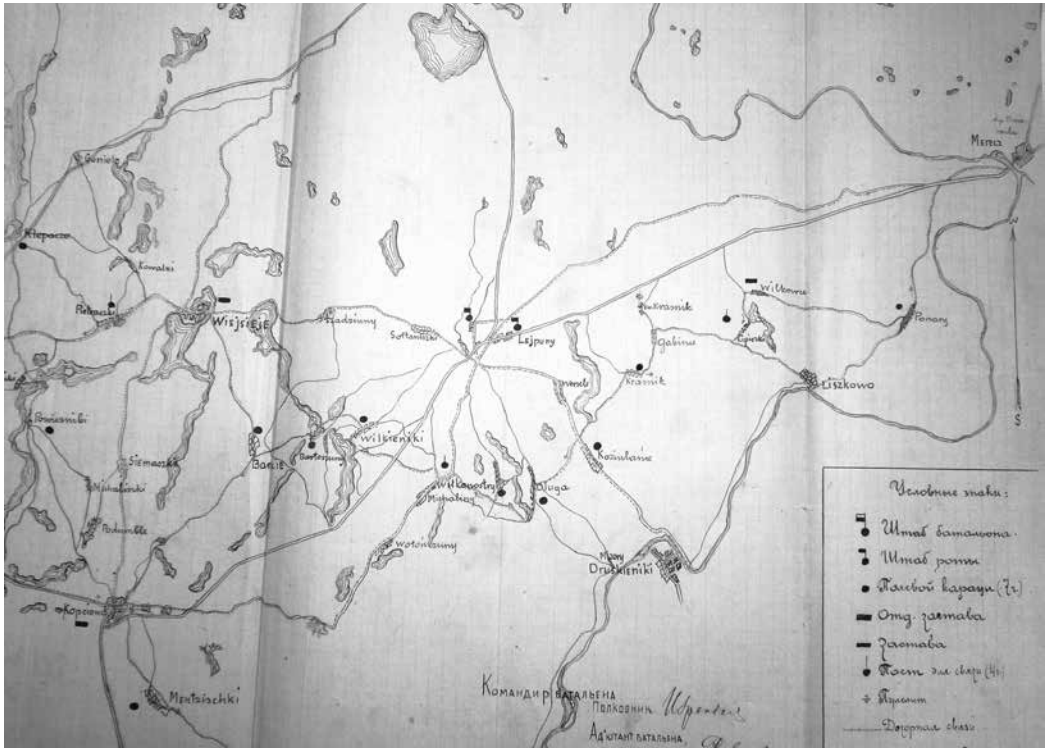
Kad neutraliosios zonos apsauga gana pavojinga tarnyba ir kad tai – fronto linija, bataliono kariams greitai teko įsitikinti patiems. Jau kovo 25 d. 23 val. Kapčiamiesčio užkardos Kavolių kaime sargybiniui eil. Bielopetrovičiui pastebėjus civilį ir sušukus: „Kas eina?“, pasigirdo revolverio šūvis. Kulka peršovė

668 Не подлежит оглашению. Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 1. Марта 15 дня 1921 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 126, l. 1; Журналъ военныхъ действий Отдельнаго белорусскаго батальона. 1921 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 139, l. 3–4, 6.

669 Журналъ военныхъ действий Отдельнаго белорусскаго батальона. 1921 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 139, l. 5–6.

670 4-os pėst. divizijos štabo karo dienynas už 1921 m. ir 1922 m. *Ten pat*, f. 1359, ap. 1, b. 33, l. 9.

671 1921-03-20 raportas kuopos vadui. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 134, l. 30.

Bataliono pozicijos prie demarkacijos linijos Seirijų rajone (LCVA, f. 1359, 1, b. 30, 1. 73)

sargybinio milinę, tačiau jo paties nesužeidė. Bielopetrovičius krito į griovį ir į užpuoliką pradėjo šaudyti. Tada iš kitos pusės pasigirdo kito šaulio šūviai. Sargybinis iš viso pastebėjo 4 užpuolikus. Šūviams sukėlus sumaištį ir atbėgus kitiems užkardos sargybiniams, užpuolikai skubiai pasitraukė⁶⁷². Tą pačią dieną, apie 10 val. vakaro, sargybinis Vilkanastruose pastebėjo 3 civilius, kurie bandė apeiti kaimą. Pradėjus šaudyti, jie skubiai pasislėpė⁶⁷³.

Kovo 29 d. lauko sargyba prie Vilkanastrų kaimo pastebėjo 9 civiliškai apsirėngusius, tačiau su kariškomis, baltais ereliais papuoštomis, kepurėmis lenkų partizanus. Jie, pamatę sargybinius, paleido ugnį. Sargybiniai atsakė tuo pačiu. Pradėjus šaudyti į partizanus visiems lauko užkardos kariams, šie skubiai pasitraukė. Susišaudymas truko apie valandą. Besitraukiančius lenkų partizanus sargybiniai parsekiojo apie varstą⁶⁷⁴.

Kovo 30 d. bataliono kariai susišaudė su 5 ir 9 lenkų partizanų grupėmis⁶⁷⁵.

672 Operatyvinė telefonograma Nr. 15, 1921-03-26. *Ten pat*, l. 24.

673 Журналъ военныхъ действий Отдельнаго белорусскаго баталіона. 1921 г. *Ten pat*, b. 139, l. 7.

674 Telefonograma Nr. 13, 1921-03-30. *Ten pat*, b. 134, l. 29.

675 Telefonograma Nr. 14, 1921-03-30. *Ten pat*, l. 31.

Atskirojo baltgudžių bataliono kulkosvaidininkai demarkacijos linijos Merkinės–Seirijų bare. 1921 m. (LCVA)

Tos pačios dienos vakare į ltn. P. Jakovlevą, kuris tikrino sargybas Vilkininkų kaime, buvo pradėta šaudyti, tačiau netaikliai. Sargybiniams į šaudančiųjų pusę paleidus ugnį, užpuolikai pasitraukė į mišką. Kadangi buvo naktis, jų rasti nepavyko. Bėgdami partizanai paliko du arklius, kurie, kaip vėliau paaiškėjo, buvo atimti iš Vilkininkų kaimo gyventojų. Apie 24 val. du raiti partizanai apšaudė sargybinius Klepiškių kaime⁶⁷⁶. Tą pačią dieną bataliono žvalgai, apklausę vietos gyventojus, išsiaiškino, kad lenkų partizanai yra susitelkę Gailiūnų ir Liškavos kaimuose⁶⁷⁷.

Kovo 30 d. Raitųjų žvalgų komandoje atsitiko labai nemalonus dalykas. Buvo išvogtas komandos sandėlis. Išnešta kariuomenės turto už 6298 auksinus. Deja, plėšikų rasti taip ir nepavyko⁶⁷⁸.

1921 m. kovo 21 d. į atsargą buvo išleistas vyr. ltn. Sergejus Samulevičius⁶⁷⁹. Matyt, atleidimo priežastis buvo jo pomėgis išgerti. Dėl to jis net baustas arešto areštinėje bausme⁶⁸⁰. Į jo vietą balandžio 1 d. buvo paskirtas mobilizuotas karininkas Sergejus Vetrenkovas⁶⁸¹.

676 Telefonograma Nr. 15, 1921-03-30. *Ten pat*, l. 32.

677 Журналъ военныхъ действий Отдельнаго белорусскаго баталіона. 1921 г. *Ten pat*, b. 139, l. 8.

678 Gen. mjr. A. Zarino 1921-09-30 raštas Atskirojo baltgudžių bataliono vadui. *Ten pat*, ap. 2, b. 5, l. 82.

679 Įsakymas kariuomenei Nr. 59. 1921 m. kovo 21 d.

680 Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 39. Февраля 5 дня 1921 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 125, l. 109.

681 Įsakymas kariuomenei Nr. 65. 1921 m. balandžio 5 d.

1921 m. balandžio 20 d., apie 14 val., į Seirijus atvyko armijos vadas gen. S. Žukauskas ir krašto apsaugos ministro padėjėjas mjr. Jurgis Byla, tikrinantis kariuomenės dalis. Buvo apžiūrėti Seirijuose ir Leipūnuose dislokuoti bataliono padaliniai. Įsakyme kariuomenei apie šį patikrinimą yra tik keli sakiniai:

„Užsiėmimai vedami tinkamai ir prisilaikant nustatytos programos.

Kareivinėse reikalinga dažniau plauti grindis, nes trūkstant narų, kareiviams prisieina gulėti ant grindų.

Aplinkinių gyventojų pranešimais bataliono karių elgesys su gyventojais mandagus.“⁶⁸²

Gegužės mėn. batalioną tikrino armijos inspektorius. Iš jo išvadų galima šiek tiek daugiau sužinoti apie padėtį dalinyje:

„Rikiuotės išsilavinimas vidutinis. Silpnai išmokyti prirengiamųjų šaudymo veiksmų. Kareivių priežiūra ir auklėjimas geras. Gyventojai pareiškia pasitenkinimą jų elgesiu.

Bendra išvaizda vidutinė. Trūksta rūbų ir apavo. Apie 150 naujokų visai neturėjo uniformos rūbų. Šarvuotės irgi mažai teturima.“⁶⁸³

Balandžio 28 d., apie 18 val., į Seirijus atlikti inspekcinės apžiūros atvyko armijos inspektorius gen. ltn. Valerijonas Ramanauskas su padėjėju. Kitą dieną šaudykloje, esančioje apie 2 varstus nuo Seirijų, iš pat ryto buvo išrikiuotos Mo-

Bataliono kareivis,
<http://www.istpravda.ru/bel/research/1287/>

komoji komanda, 3-ioji kuopa, Kulkosvaidžių kuopa, Ryšių komanda ir Raitųjų žvalgų komanda. 8 val. atvykę tikrintojai atliko inspekciją. Patikrino, kaip Mokomosios komandos kariai pasirengę šaudyti stovėdami ir kaip vyksta 3-iosios kuopos karių mokymas. Čia pareikšta pastabų puskarininkiams. Taip pat tikrino Kulkosvaidžių kuopos pasirengimą atliekant pratimą. Kadangi apžiūra vyko šaudykloje, stebėta, kaip kareiviai šaudė, kaip atlieka šaudymo pratimus stovėdami ir gulėdami. Kulkosvaidininkai turėjo pademonstruoti, kaip šaudė į 1250 m atstumu esančius taikinius. Patikrinimo rezultatais gen. V. Ramanauskas liko labai patenkintas ir visiems padėkojo už tarnybą⁶⁸⁴.

Balandį neutraliojoje zonoje buvo palyginti

682 Įsakymas kariuomenei Nr. 103. 1921 m. gegužės 2 d.

683 Įsakymas kariuomenei Nr. 131. 1921 m. birželio 11 d.

684 Журналъ военныхъ действий Отдельнаго белорусскаго баталіона. 1921 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 139, l. 12-14.

ramu, įvyko tik keletas susišaudymų. Gal reikėtų paminėti, kad balandžio 13 d. bataliono kariai sulaukė didelę ginkluotų kontrabandininkų, neteisėtai gabenusių lenkams gyvulius ir kitas prekes, grupę⁶⁸⁵.

Balandžio mėn. buvo parengtas ir gegužės 1 d. išleistas Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo Literatūros skyriaus specialiai gudų kariams skirtas dvi savaitis laikraštis „Wajskovy“ („Karys“)⁶⁸⁶. Šiame laikraštyje buvo rašoma aktualiomis karybos, karių auklėjimo, pažintinėmis, Lietuvos kariuomenės gudų karinių dalinių istorijos ir kitomis temomis, pateiktas lietuviškų, į gudų kalbą išverstų karybos terminų žodynelis.

Gegužės mėn. kariniams daliniams, saugantiems demarkacijos liniją, buvo labai neramus. Gegužės 3 d. bataliono vadas gavo visiškai slaptą divizijos vado įsakymą IV pėstininkų divizijai, kuriuo informuota, kad lenkų fronte nuo sienos su Vokietija iki Latvijos sienos pastebėti lenkų šešių divizijų daliniai, be to, Lydoje sutelktos dar dvi divizijos. Prie demarkacijos linijos jie sutraukė apie 24 tūkst. pėstininkų ir 3 tūkst. raitelių ir operatyviai pergrupuoja savo dalinius.

Divizijos vadas padarė prielaidą, kad lenkai nepatenkinti Briuselyje vykstančiomis derybomis⁶⁸⁷ ir gali pradėti atvirą agresiją prieš Lietuvą. Divizijos dalims jis įsakė intensyviai rengtis atremti puolimą savo vietose ir jokių būdu nepasiduoti lenkų provokacijoms, Baltgudžių batalionui – likti Klepočių–Merkinės bare, aktyviai vykdyti žvalgybą, lenkams pradėjus pulti, į kovą nesivelti, tik visais įmanomais būdais kartu su 1-ojo raitelių pulko puse eskadrono traukiantis Balbieriškio link stabdyti į šalies gilumą besiveržiantį priešą⁶⁸⁸.

Kad padėtis nepaprasta, galima spręsti ir iš to, kad bataliono sargybos buvo dažniau puldinėjamos. Gegužės 5 d., apie 24 val., Kavolių kaime 8 lenkų partizanai, ginkluoti šautuvais ir granatomis, užpuolė ir paėmė į nelaisvę sargybinių Kurganą. Nusivedę keletą varstų Beržininkų kryptimi, atėmė šautuvą, turimus daiktus, diržą su šovinine, milinę ir paleido. Aprangos detalės, kariški batai, diržai su šovinių dėtuvėmis, po civiliais drabužiais vilkimi mundurai aiškiai rodė,

685 Ten pat, l. 10–12.

686 Wajskovy, 1921, Nr. 1, 8 p.

687 1921 kovo 3 d. Tautų Sąjungos taryba priėmė rezoliuciją, kurioje rekomendavo Lietuvos ir Lenkijos vyriausybėms pradėti derybas teritoriniams ginčams ir politiniams nesutarimams spręsti. Derybos, kurioms vadovavo P. Hymansas, prasidėjo 1921 m. balandžio pabaigoje Briuselyje. Pirmajame pateiktame projekto variante buvo numatyta Lietuvos teritoriją suskirstyti į 2 lygiateisius kantonus (Kauno ir Vilniaus, pastarajame būtų garantuota Lenkijos įtaka). P. Hymanso projektas numatė bendrą Lietuvos ir Lenkijos ekonominę ir užsienio politiką, bendrą kariuomenių generalinį štabą ir karinę vadovybę karo metu, t. y. faktiškai abiejų valstybių federaciją ir Lietuvos pajungimą Lenkijai. Lietuvos vyriausybė šį projektą atmetė ir birželio 6 d. derybos nutrūko.

688 Skubus, visiškai slaptas įsakymas IV pėstininkų divizijai Nr. 2. 1921-05-03. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 126, l. 26–27.

Bataliono 1-oji kuopa manevrų Seirijų apylinkėse metu atliekant pratimą „Žvalgyba susiduria su priešū“. 1921 m. (LCVA)

kad tai – persirengę lenkų kariai⁶⁸⁹.

Gegužės 20 d., įtampai prie demarkacijos linijos neslūgstant, bataliono vadas išleido detalų įsakymą batalionui, ką lenkų puolimo atveju turi daryti kiekvienas padalinys.

Kpt. A. Martynovui, kuriam buvo pavaldžios 2-oji ir 3-ioji kuopos, 2 būriai, Kulkosvaidžių kuopos ir 1-osios kuopos 1 būrys, buvo įsakyta, lenkams pradėjus puolimą, visiems sargybų postams, išskyrus Klepočiuose esančias lauko sargybas, nurodyti susitelkti prie savo užkardų Veisiejuose, Kapčiamiestyje ir Vilkininkuose. Jie turėjo trauktis keliu į Šlavantus ir ten bandyti sulaukyti priešą, iki į kaimą atvyks Kulkosvaidžių kuopos būrys, o po to kartu stabdyti priešą veržimąsi, kol Klepočių užkarda pasitrauks į Leipūnus.

Vienas 1-osios kuopos būrys ir Kulkosvaidžių kuopos būrys iš Seirijų turėjo būti pasiųsti keliu link Lazdijų ir įsitvirtinę ginti Seirijų prieigas. Kapčiamiesčio užkardai nurodyta iš Leipūnų keliu trauktis į Seirijus, Veisiejų užkardai – taip pat į Seirijus, tik per Smarliūnų ir Paserninkų kaimus. Lauko sargybai su Kulkosvaidžių kuopos būriu iš Šlavantų kaimo pasitraukti, kai nutrūks telefono ryšys su Dešimtojo pėstininkų pulko batalionu Seirijuose. 1-osios ir Kulkosvaidžių kuopų būriams, ginantiems 167-ąją aukštumą, atsitraukti su užkarda, esančia Šlavantų kaime.

Valkininkų užkardai buvo įsakyta surinkti postus, trauktis Merkinės link ir ginti Merkinės tilto prieigas. Jai į pagalbą turėjo būti atsiųstas vienas Kulkosvaidžių kuopos būrys. Nutrūkus ryšiui su kavalerijos eskadronu arba puolant pranašesnėms priešą pajėgoms, trauktis Seirijų link.

1-osios kuopos vadui poručikui G. Majorovui su kariais įsakyta likti postuo-

689 Telefonograma Nr. 62. 1921-05-06. *Ten pat*, b. 134, l. 101–103.

se, iki Kapčiamiesčio užkarda pasitrauks į Leipūnus, po to trauktis per Leipūnus į Seirijus. Bataliono gurguolė, lauko ligoninė, štabo kanceliarija ir ginklų dirbtuvės, vadovaujant poručikui V. Rydlinskiui, iš Seirijų turėjo trauktis Metelių kryptimi.

Raitiesiems ir kitiems žvalgams buvo pavesta palaikyti ryšį su bataliono padaliniais. Ūkio dalies viršininkui plk. ltn. V. Fedarovičiui įsakyta turėti maisto ir pašaro atsargų 5 dienoms ir organizuoti jų pristatymą į bataliono karių atsi-
traukimo vietas⁶⁹⁰. Laimei, šio plano įgyvendinti neteko.

Naktį iš gegužės 22-osios į 23-iąją 2-osios kuopos žvalgai kelyje Druskininkai–Leipūnai pastebėjo lenkų žvalgus, tačiau šie, jų apšaudyti, pasitraukė į mišką. Atvykę Druskininkų gyventojai pranešė, kad mieste yra 3 pėstininkų kuopos. Baltgudžių 2-osios kuopos žvalgai nutarė išžvalgyti Kuodžių kaimo apylinkes. Išžvalgius rajoną paaiškėjo, kad priešais Baltgudžių batalioną sutelktas 2-asis atskirasis Varšuvos etapo batalionas, kurio štabas įsikūręs Sapockine, už 16 varstų į pietus nuo Kapčiamiesčio, taip pat kad gegužės 18 d. į Sapockiną atvyko apie 400 karių, kuriems komanduojama vokiškai. Tai buvo Lenkijos iš Poznanės krašto atvykę kariai. Poznaniečiai apsistojo Sapockine, o netoli jo keliuose kaimuose išsidėstė 2-asis atskirasis Varšuvos etapo batalionas. Iki tol lenkų užimtuose kaimuose buvo po 7 lenkų sargybinius, o dabar kiekviename padaugėjo iki 50. 2-ajame atskirajame Varšuvos etapo batalione buvo apie 1000 karių. Jie skubiai atstatė sugriautus tiltus per upelius ir griovius. Vietos gyventojai tvirtino, kad lenkai rengiasi puolimui, numatytam gegužės 24 d.

Gegužės 24 d. į Beržininkus atvyko lenkų civilinė policija. Gibų ir gretimuose kaimuose stovėjo lauko sargybos. Patys lenkai savo karinių pajėgų pergrupavimą aiškino tuo, kad telkia jėgas, nes lietuviai rengiasi pulti ir užimti Augustavo–Augustavo kanalo rajoną. Anot jų, lietuviai šiame rajone iškirto didžiulį miško plotą ir nesirengia atlyginti nuostolių, todėl norį patys ten apsilankyti ir viską patikrinti. Lenkai esą pulti neketina, o jei ir pradėtų puolimą, tai tik gavę Antantės valstybių leidimą. Paaiškėjo dar viena įdomi detalė. Lenkai ant kepurių kokardų, ant baltų erelių, yra prisitvirtinę nuimamus Vyčio ženklus. Matyt, tai buvo Lietuvių-gudų divizijos kariai. Be to, sužinota, kad Balstogėje yra 41-ojo pėstininkų pulko štabas⁶⁹¹.

Gegužės 24 d. batalionui į pagalbą buvo atsiųsta Pirmojo kavalerijos pulko pusė kavalerijos eskadrono. Kavaleristai apsistojo Bartkūniškio dvare⁶⁹².

690 Оперативны. Секретно. Приказ по Белорусскому отдельному батальону № 2. Мая 20 дня 1921 г. *Ten pat*, b. 126, l. 38.

691 Журналъ военныхъ действий Отдельнаго белорусскаго баталіона. 1921 г. *Ten pat*, b. 139, l. 19–20.

692 *Ten pat*, l. 21.

Gegužės 26 d. buvo gautas slaptas įsakymas IV pėstininkų divizijai, pasirašytas divizijos vado plk. ltn. K. Ladigos. Jame, remiantis patikimais šaltiniais, pranešama, kad lenkai prieš Lietuvą rengia kažką panašaus į Aukštosios Silezijos „išsišokimą“⁶⁹³, nes į Vilnių atgabenta keletas vagonų civilinių drabužių, matyt, skirtų kareiviams perrengti, ir dalis jų keletu automobilių išvežta Maišiagalos kryptimi. Širvintų rajone jau pastebėta tokių perrengtų kareivių ir žandarų. Be to, Vilniuje dingo Lenkijos „ereliai“ – jie buvo pakeisti Vidurio Lietuvos ženklais, norint pademonstruoti, kad ji nėra Lenkijos dalis, o savarankiška valstybė.

Įsakyme nurodytos ir galimos perrengtų kareivių užduotys:

veikti kaip partizanams prieš lietuvių lauko sargybas ir užtvartas;

sukūrus vietos gyventojų sukilimo fikciją, užimti neutraliąją zoną, o galbūt net bandyti atplėšti dalį Lietuvos teritorijos;

stengtis išprovokuoti Lietuvos kariuomenę pereiti demarkacijos liniją ir duoti pretekstą reguliariosios kariuomenės daliniams pradėti kovos su Lietuvos kariuomene veiksmus.

Divizijos vadas pavaldiems daliniams įsakė būti budriems ir visiškai pasirėngusiems kovai, o jų vadams griežtai nurodė neleisti partizanams ir šauliams 10 km atstumu nuo demarkacijos linijos rengti jokių ginkluotų veiksmų, visus sulaikytus ginkluotus civilius perduoti karo lauko teismams, netgi prasiveržus į Lietuvos teritoriją lenkų kariuomenei, vejant ją atgal, jokia būdu neperžengti demarkacijos linijos, bet kartu intensyvinti informacijos apie priešą rinkimą⁶⁹⁴. Tačiau tuo metu lenkai jokių provokacinių veiksmų nesiėmė.

Tuo tarpu neutraliosios zonos apsauga buvo užtikrinama įprasta tvarka. Gegužės 9 d. bataliono padaliniai, saugoję šią zoną, turėjo apsikeisti pozicijomis su atsargos padaliniais, kurie tuo metu mokė kareivius⁶⁹⁵. Beveik kiekvieną dieną bataliono kariai perimdavo pabėgusius iš lenkų nelaisvės lietuvių karius. Jie būdavo pamaitinami, aprenjami ir išsiunčiami į divizijos štabą. Sulaikyti civiliai pabėgėliai iš lenkų užimtos teritorijos buvo perduodami artimiausiam komendantui.

Gegužės 30 d. ant kelio į Kapčiamiestį buvo sulaikyti net keli kontrabandininkai – Kravcemas Perecemas, gabenantis ryžius, riestainius, 27 gabalus amerikietiško muilo ir 1 pūdą⁶⁹⁶ vinių, ir Josifas Azevičius, turintis 1 pūdą žirnių ir 1 pūdą miltų. Vladislavas Sniatovskis bandė pernešti 2 pūdus miltų. Prie pat neutraliosios zonos ribos, ant kelio Drapaliai–Liškiava, buvo sulaikyta 47 pūdų

693 Lenkijos organizuotas, pasiunčiant ir perrengtus kariškius, jai pačiai oficialiai nedalyvaujant, Aukštutinės Silezijos lenkų gyventojų sukilimas, prasidėjęs 1921 m. gegužės 2 d., reikalaujant Aukštutinę Sileziją prijunti prie Lenkijos.

694 Slaptas įsakymas IV pėstininkų divizijai Nr. 3. 1921-05-26. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 126, l. 44.

695 Журналъ военныхъ действий Отдельнаго белорусскаго баталіона. 1921 г. *Ten pat*, b. 139, l. 18.

696 Pūdas – mato vienetas, lygus 16,3 kg.

cukraus kontrabanda⁶⁹⁷.

Gegužės 31 d. sargybinis, budėjęs Bartašiūnų kaime, apie 24 val. buvo apšaudytas. Sargybiniui paleidus atsakomąją ugnį, užpuolikai pasitraukė⁶⁹⁸.

1921 m. birželio 4 d. bataliono vadas gavo skubią IV pėstininkų divizijos vado plk. ltn. K. Ladigos telefonogramą, kurioje įsakyta per valandą išvykti į Alytų ir apsistoti Saratovo kareivinėse⁶⁹⁹, demarkacijos liniją saugančiai kuopai,

Saratovo kareivinės Alytuje

jo išrikiuotą Baltgudžių bataliono 1-ąją kuopą, Mekomąją, Ryšių, Raitųjų žvalgų ir Komendantinę komandas. Bataliono vadas perdavė divizijos vado nurodymą batalioną perkelti į rezervą Alytuje ir jį pakeisti Vienuoliktojo pėstininkų pulko kuopai.

19 val. minėti bataliono padaliniai išvyko iš Seirijų, kitos dienos 4 val. ryto pasiekė Alytų ir apsistojo Saratovo kareivinėse.

Vienuoliktojo pėstininkų pulko 2-oji kuopa apie 20 val. atvyko į Leipūnus pakeisti Baltgudžių bataliono 2-osios ir 3-iosios kuopų karių. Bataliono barą ji perėmė birželio 5 d. apie 8 val. ryto. 12 val. Baltgudžių bataliono 2-oji ir 3-ioji kuopos ir Kulkosvaidžių kuopos būrys, vadovaujami kpt. A. Martynovo, išžygiavo į Seirijus ir 17 val. ten atvyko. Įvykdžiusios divizijos vado nurodymą perduoti Vienuoliktojo pėstininkų pulko komisijai kulkosvaidžius ir šovinius, kuopos 20 val. išžygiavo į Alytų. Į paskirties vietą atžygiavo 2 val. nakties ir apsistojo kartu

barą perdavus atvykusiems Vienuoliktojo pėstininkų pulko kariams, – irgi persikelti į Alytų⁷⁰⁰. Kariuomenės vado nurodymu visi bataliono turimi kulkosvaidžiai ir šoviniai buvo perduoti Vienuoliktojam pėstininkų pulkui⁷⁰¹.

Apie 10 val. į Seirijus atvyko Vienuoliktojo pėstininkų Vilniaus pulko 2-oji kuopa bataliono pakeisti, o 17 val. – ir IV divizijos vadas plk. ltn. K. Ladiga. Jis apžiūrė-

697 Ten pat, l. 21–22.

698 Ten pat, l. 22.

699 Pėstininkų (Saratovo) kareivinės, įkurtos dešiniajame Nemuno krante, į šiaurę nuo tuometinio Alytaus miestelio. Čia buvo dislokuoti Rusijos kariuomenės pėstininkų pulkai, rotacijos principu buvo keičiami kas kelerius metus. Paskutinis jose apsistojęs dalinys buvo 108-asis Saratovo pėstininkų pulkas, todėl kareivinės ir gavo šio pulko pavadinimą.

700 Telefonograma Nr. 180. 1921-06-04. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 126, l. 51.

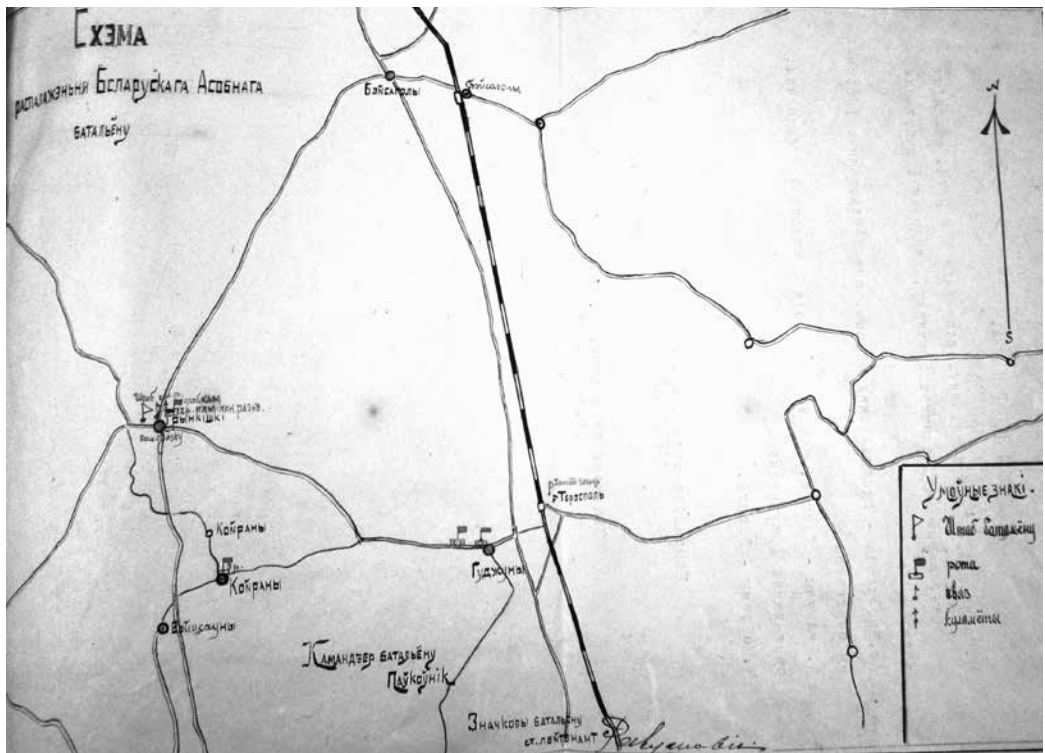
701 Telefonograma Nr. 181. 1921-06-05. *Ten pat*, l. 53.

su čia jau atvykusia bataliono dalimi Saratovo kareivinėse⁷⁰².

Birželio 5 d. buvo gautas įsakymas batalionui pereiti Generalinio štabo viršininko žinion. Jam buvo įsakyta birželio 7 d. iki 18 val. susitelkti Mauručių geležinkelio stotyje ir vykti į Mieškelių (?)–Grinkiškio–Kairėnų–Gudžiūnų rajoną⁷⁰³. Birželio 8 d. 14 val. buvo gautas divizijos vado įsakymas pradėti žygį. Batalionas iš Alytaus Mauručių geležinkelio stoties link pajudėjo 15 val.

Atvykęs į naują dislokacijos vietą bataliono štabas, Kulkosvaidžių ir 2-oji kuopos, Mokomoji ir Raitųjų žvalgų komandos, ginklų dirbtuvės įsikūrė Grinkiškių kaime, Terespolio kaime – ūkiniai padaliniai, Gudžiūnuose – 1-oji kuopa, Ūkio kuopa, batsiuvių, autų dirbtuvės ir kalvė, Kairėnuose – 3-ioji kuopa⁷⁰⁴ (žr. schemą).

Birželio 11 d. Generalinio štabo viršininko nurodymu batalionas tapo pa-

LCVA, f. 908, ap. 1, b. 134, l. 191

702 Журналъ военныхъ действий Отдельнаго белорусскаго баталіона. 1921 г. *Ten pat*, b. 139, l. 23–24.

703 Telefonogramos Nr. 183, 199 a. 1921-06-05, 06-07. *Ten pat*, b. 126, l. 57, 61.

704 Легенда. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 134, l. 190; Журналъ военныхъ действий Отдельнаго белорусскаго баталіона. 1921 г. *Ten pat*, b. 139, l. 24–25.

valdus II pėstininkų divizijos vadui⁷⁰⁵. Birželio 13 d. šios divizijos vadas įsakė batalionui įrengti telefono liniją ryšiui su divizijos vadoviete palaikyti ir kiekvieną dieną 8 ir 20 val. informuoti jos vadovybę apie įvykius batalione, taip pat atsiųsti smulkų bataliono padalinių apgyvendinimo planą ir pranešti, kokių žemėlapių ir kiek egzempliorių turi⁷⁰⁶. Birželio 30 d. pats atvyko nuodugniau susipažinti su naujuoju pavaldžiu daliniu. Bataliono apžiūrą pradėjęs nuo plk. ltn. E. Gaidukevičiaus vadovaujamos Nerikiuotės kuopos, divizijos vadas plk. ltn. M. Velykis konstatavo, kad kareivių išvaizda nepatenkinama, arkliai blogai pakaustyti, maistas prastas, neįrengta tualetų.

O kpt. F. Blagoveščenskio vadovaujama 1-oji kuopa vadui padarė gerą įspūdį. Kareiviai rikiuotės pratimus ir pratimus su šautuvais atliko gerai, puskarininkiai tinkamai komandavo, kuopos sandėlis buvo tvarkingas, tik daugelis kareivių neturėjo kokardų.

Paporučikio G. Majorovo vadovaujamai 3-iajai kuopai jis davė kovinę užduotį, tačiau kariai ją atliko prastai. Pasiųstiems priešo link kariams nebuvo organizuota apsauga, kuopos vadas, užuot ėjęs savo pareigas, ėmėsi būrininko pareigų, o gavę užduotį kareiviai jos nepakartodavo. Bet kuopos karių išvaizda buvo įvertinta gerai.

Kitiems bataliono padaliniams divizijos vadas pastabų neturėjo, išskyrus Ūkio dalį, kurioje rado nemažai raštvedybos ir apskaitos trūkumų. Kuopų valgyklose buvo tvarkinga, švaru, kareiviai dėl maisto nesiskundė⁷⁰⁷.

Nors pagal šio patikrinimo išvadas atrodė, kad batalionas tvarkosi neblogai, Krašto apsaugos ministerijos vadovybė gavo skundų dėl netvarkos ir kitų negerų dalykų, kad jo štabas yra išdavikų ir šnipų lizdas ir pan. Krašto apsaugos ministrą pasiekė 1921 m. balandžio 15 d. Seirijų kunigo (pavardė dokumente neįskaitoma, tik parašas – G. S.) raštas, kuriame pabrėžta, kad jam dažnai tenka susitikti ir kalbėtis su bataliono karininkais. Balandžio pradžioje kunigas plk. A. Uspenskio buvo pakviestas į svečius. Ten taip pat atvyko Lietuvos šaulių sąjungos vadas Vladas Putvinskis ir Pranas Klimaitis. Kunigas buvo pakviestas į susitikimą valgykloje. Be minėtų asmenų, susitikime dalyvavo pora iš Gardino atvykusių žmonių. Po vakarienės visi, išskyrus kunigą, susirinko pas bataliono adjutantą V. Razumovičių į slaptą posėdį. Kunigas nugirdo, kad pasitarime planuojama organizuoti sukilimą Gardine ir tuo pasinaudojus Baltgudžių batalionui nurodyti užimti miestą, tik apgailestauta, kad turima per mažai ginklų. Be to, susirinkimo dalyvių nuomone, nugalėjus bolševizmą, Prancūzija nūsūs

705 Slaptas įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 4. 1921-06-14 *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 134, l. 199; 4-os pėst. divizijos štabo karo dienynas už 1921 m. ir 1922 m. *LCVA*, f. 1359, ap. 1, b. 33, l. 13 a. p.

706 Telefonograma Nr. 51a. 1921-06-13. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 140, l. 7.

707 Antrai divizijai įsakymas Nr. 28. 1921-07-07. *Ten pat*, b. 213, l. 139.

Vyr. ltn. V. Razumovičius
(LCVA)

nuo Lenkijos ir pripažins nepriklausomą Gudiją. Taip pat kunigas informavo, kad V. Razumovičius lenkų kalba rašo į Druskininkus laiškus, ir pateikė dar daug įvairių faktų, kurie, deja, buvo panašūs į apkalbas, pvz., kad plk. A. Uspenskis pas save laiko moterį, kurią vadina žmona, o pastaroji tai neigia teigdama, kad jos vyras yra lenkų karininkas, jog krn. J. Telnovas, buvęs Raudosios armijos pulko vadas, pabėgęs ir pasidaręs netikrus dokumentus, kad yra gudas, įstojo į Lietuvos kariuomenę, kad nemažai bataliono karių prijaučia lenkams ir kt. Dvasininkas pasiūlė batalioną perkelti į Lietuvos gilumą, o jo vadą plk. A. Uspenskį ir adjutantą V. Razumovičių atleisti⁷⁰⁸.

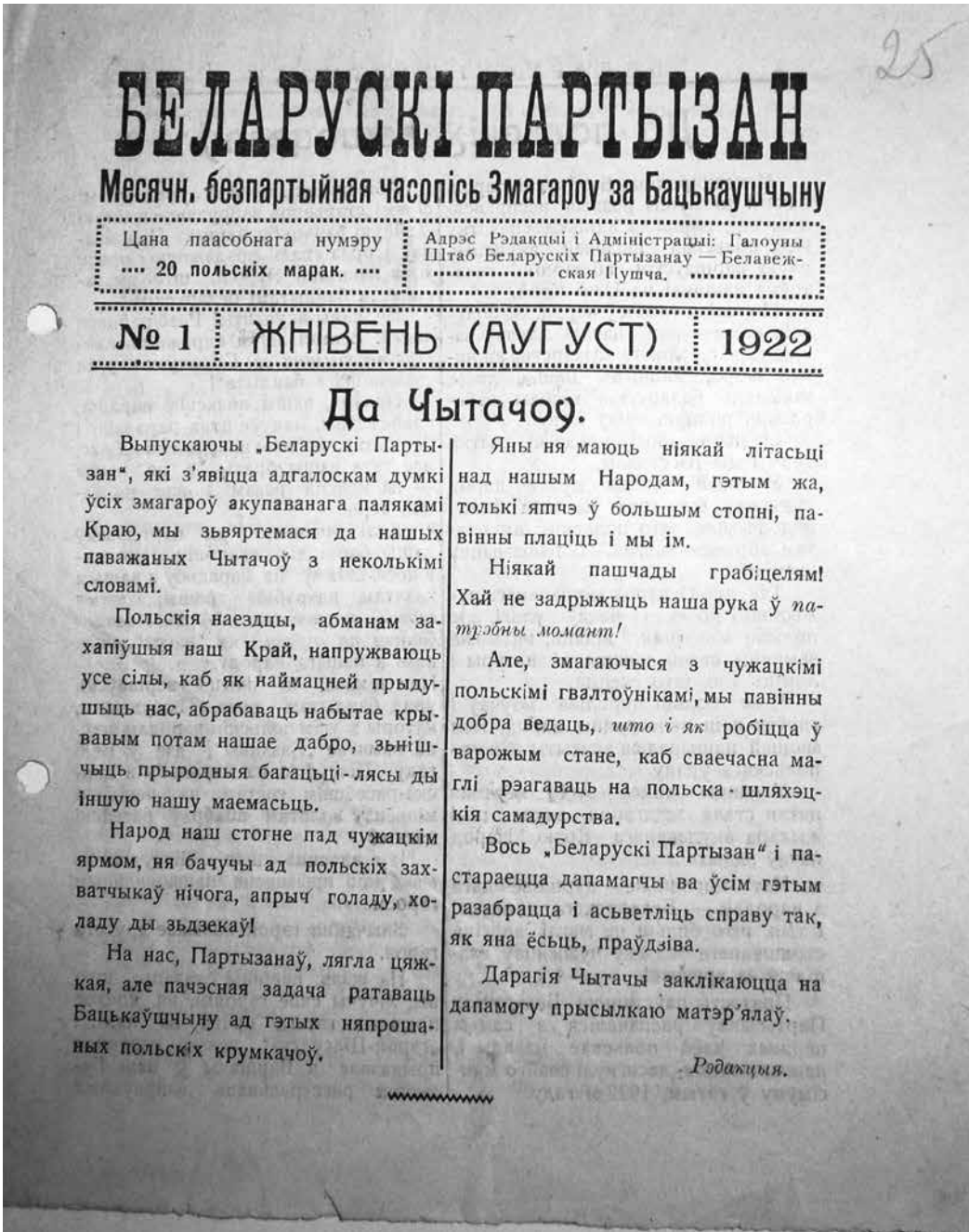
Kunigas išgirdo tai, ko girdėti neturėjo. Lietuvos ir Gudijos organizacijos nesusitaikė su Vilniaus ir gudų žemių praradimu, todėl manė, kad karas dėl Vilniaus tikrai bus, ir jam rengėsi. Neutraliojoje zonoje ir gudų žemėse buvo pradėti steigti partizanų būriai, pagrindinės organizacijos. Karo atveju gudų politikos veikėjai Gudijos teritorijose, užimtose Lenkijos, ketino sukelti sukilimą. Karinių pajėgų sukilimo organizacinius reikalus tvarkė partizanų personalas, kurio vienas iš vadovų buvo plk. A. Uspenskis, labai aktyviai dalyvavo Lietuvos šaulių sąjungos vadovybė. Lietuvos šaulių sąjungoje buvo įkurta gudų sekcija ir jai vadovauti paskirtas Baltgudžių bataliono adjutantas vyr. ltn. V. Razumovičius⁷⁰⁹. Partizanų organizavimo grupių štabai buvo įkurti Varėnoje, Utenoje, Merkinėje, jiems vadovavo štabas Kaune. Ypač aktyvus buvo Marijampolės štabas, vadovaujamas Baltgudžių bataliono adjutanto vyr. ltn. V. Razumovičiaus, veikusio slapyvardžiu Atamanas Chmara. Baltgudžių batalionas, dislokuotas netoli Marijampolės, šioje veikloje vaidino labai svarbų vaidmenį⁷¹⁰: jam vadovaujant, lenkų užimtoje teritorijoje buvo sudaryta partizanų teritorinė vadovybė, įsteigtas ne vienas partizanų būrys. 1921 m. Gardine veikė V. Razumovičiaus atstovai Iljučikas, M. Karpovičius, V. Jurečka, Čiulkovas ir S. Jakavliukas. Vyr. ltn. V. Razumovičius vėliau, jau 1922 m., vadovavo ir gudų partizanų pagrindinio laikraščio „Беларускі партызан“ („Gudijos partizanas“), leidžiamo „Belovežo

708 Seirijų kunigo 1924-04-15 laiškas krašto apsaugos ministrui. *Ten pat*, f. 384, ap. 3, b. 89, l. 6–7.

709 Тинченко Я. Вооруженные формирования Белорусской народной республики на территории Литвы. 1919–1923. *Цейхгауз*, 2010, № 6 (38), с. 49.

710 Łach W. B. Polityka Litwy wobec białoruskich oddziałów wojskowych. *Przegląd Wschodnioeuropejski*, t. 5/2, p. 70; Тинченко Я. Вооруженные формирования Белорусской Народной Республики на территории Литвы. 1919–1923. *Цейхгауз*, 2010, № 6 (38), с. 49.

girioje“ (leidinys buvo leidžiamas Lietuvoje – G. S.), leidimui ir platinimui Gudijoje⁷¹¹. Tačiau tai buvo didžiulė valstybės paslaptis, tad to nežinojo net labai aukšti kariuomenės vadovybės atstovai.

LCVA, f. 384, ap. 2, b. 162, 1. 1

711 Łatyszonek O. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923, s. 111.

Generalinio štabo viršininkui informavus bataliono vadą plk. A. Uspenskį apie gautus skundus: kad batalionas yra ne gudiškas, o rusiškas ir monarchistiškas, imperialistinis ir seno režimo, net dar daugiau – grynai lenkiškas ir ruošiasi pereiti lenkų pusėn, kad slapta kuria kažkokius planus, vyksta vagystės ir kt., pastarasis per divizijos vadą kreipėsi į krašto apsaugos ministrą. Savo pranešime ministrui jis iš dalies pakartojo skunduose išdėstytus priekaištus, iš ko matyti, kad A. Uspenskį ypač šokiravo teiginiai, jog bataliono siuntimas į frontą yra bausmė už jo „negudiškumą“, kai bataliono vadas, atvirakščiai, manė, kad tai – pasitikėjimo juo išraiška.

Bataliono vadas padarė prielaidą, kad asmenys, skundę dalinį ir jį patį, yra jo per neapsižiūrėjimą priimti į tarnybą, o vėliau už kalbas prieš Lietuvą ir Lietuvos prezidentą, taip pat darbą lenkų naudai plk. A. Uspenskio areštuoti, o vėliau ir nuteisti gen. Stanislovo Bulak-Balachovičiaus⁷¹² karininkai Mikalojus Osetinskis ir Mikalojus Voiniunskis. Suimtieji parašė 8 lapų skundą, kuriame išreiškė nepasitenkinimą batalionu ir bataliono vadu. Neatmetama galimybė, kad pastarieji karininkai, nes S. Bulak-Balachovičius tuo metu jau tarnavo Lenkijai ir jam buvo suteiktas generolo laipsnis, buvo specialiai atsiųsti lenkų žvalgybos, kad diskredituotų Baltgudžių batalioną ir plk. A. Uspenskį.

Antruoju skundiku A. Uspenskis įvardijo vyr. ltn. M. Česnauską, bataliono vado areštuotą ir perduotą teismui už 20 000 auksinų išėikvojimą. Bataliono vadas nurodė, kad apie tai jį informavo lietuvių karininkai, saugoję areštinę, – suimtasis parašė skundą Generaliniam štabui, o M. Česnausko žmona, vykdydama jo pavedimą, lankėsi Žvalgybos skyriuje.

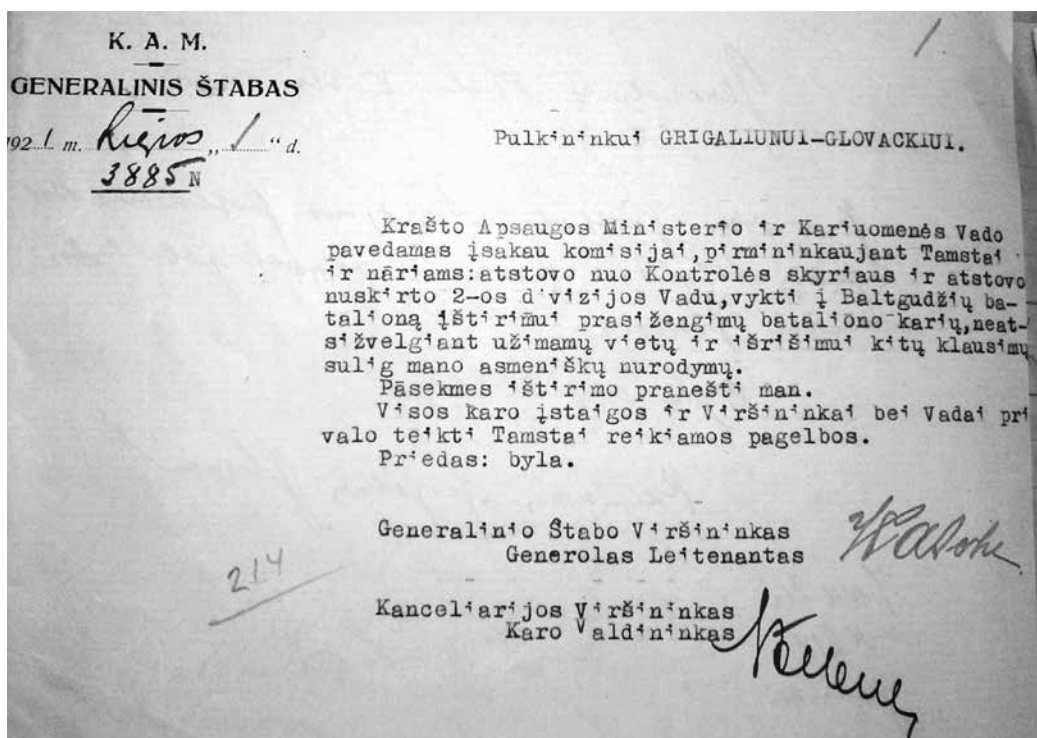
Trečiasis skundikas, A. Uspenskio nuomone, – nušalintas ir suimtas buvęs bataliono vadas mjr. A. Ružancovas. Jis batalioną vadino „negudišku“. Nesutiko A. Uspenskis ir su A. Ružancovo kaltinimu, kad dalinyje atsisakyta komanduoti gudų kalba, nes bataliono vado įsakymu buvo sudaryta komisija, turinti į šią kalbą išversti Rikiuotės statutą ir visas komandas. A. Uspenskis pripažino, kad dauguma bataliono karininkų ir kareivių prastai moka gudų kalbą, o taisyklingai ja kalba dar mažiau. Kartu ir pats prisipažino, kad silpnai moka gudiškai, bet teigė, kad jo „gudiškumu“ neabejoja nei Gudų rada, kurios nariu 1921 m. vasario 28 d. buvo išrinktas, nei gudų reikalų ministras D. Semaško.

Bataliono vadas nurodė dar vieną gandų šaltinį – gudus, kurie nori sukurti savarankišką gudų valstybę, todėl nepalaiko Lietuvos–Gudijos unijos ir daro viską, kad jos šalininkus diskredituotų⁷¹³.

712 Carinės Rusijos, Baltarusijos Liaudies Respublikos ir Lenkijos karinis ir politinis veikėjas.

713 Slaptas plk. A. Uspenskio pareiškimas krašto apsaugos ministrui. *LCVA*, f. 384, ap. 3, b. 89, l. 18–19.

Remdamasis šiais skundais, 1921 m. birželio 6 d. Generalinio štabo viršininkas gen. ltn. M. Katchė Žvalgybos skyriaus viršininkui įsakė areštuoti Baltgudžių bataliono adjutantą vyr. ltn. V. Razumovičių ir apie tai pranešti bataliono vadui⁷¹⁴. V. Razumovičius, pagal Generalinio štabo gautus skundus, buvo įtartas priklausantis antivalstybinei lenkų organizacijai. Jį tardyti buvo pavesta tardytojui Matukaičiui. Tardytojas, birželio 17 d. atlikęs kvotą ir remdamasis tuo, kad apie įtariamojo priklausymą slapta antivalstybinei organizacijai ir kenksmingą veiklą patikimų duomenų nėra, be to, visa kvotos medžiaga liudija batalione vyraujant netvarką, nusprendė vyr. ltn. V. Razumovičių paleisti, o bylą, kurioje yra duomenų apie bataliono vado plk. A. Uspenskio ir jo adjutanto vyr. ltn. V. Razumovičiaus tarnybinius nusižengimus, perduoti Generalinio štabo viršininkui⁷¹⁵. Tardytojui, kuris priėmė tokį sprendimą, matyt, buvo suteikta kruopščiai slepiama informacija apie vyr. ltn. V. Razumovičiaus slaptą veiklą vadovaujant Marijampolės grupės lietuvių ir gudų partizanų štabui, veikusiam

Pavedimas plk. Grigaliūnui-Glovackiui išsiaiškinti Baltgudžių bataliono veiklą (LCVA, f. 384, ap. 2, b. 162, l. 1)

714 Generalinio štabo viršininko gen. ltn. M. Katchės 1921-06-06 raštas Žvalgybos skyriaus viršininkui. *Ten pat*, ap. 2, b. 162, l. 4.

715 Nutarimas. *Ten pat*, l. 25.

neutraliojoje zonoje ir Gardino srityje⁷¹⁶, todėl ir jo vienareikšmiška išvada sukelė ne vieno „patrioto“ pyktį.

Vyr. lt. V. Razumovičiaus tardymo protokole yra nemažai medžiagos apie padėtį batalione. Jis kategoriškai neigė skunduose pateiktus teiginius, kad dalinyje pašlijusi drausmė ir karininkai girtauja. Atvirakščiai, V. Razumovičiaus teigimu, drausmė batalione labai griežta, negirtaujama, nes karininkai gyvena su žmonomis, todėl apie masinį girtavimą negali būti ir kalbos. Neigė jis ir gandus, kad kareiviai žvejyboje naudoja granatas. Tiesa, patvirtino faktą, kad bataliono vadas gyvena su „neteisėta“ žmona, kuri kišasi į dalinio reikalus. Iš tardymo protokolo sužinome, kad nuo bataliono iškūrimo į priešų pusę perbėgo apie 50 kareivių ir išsinešė 10 šautuvų (jie buvo nurašyti į nuostolius)⁷¹⁷.

Įvertinti padėtį dalinyje 1921 m. liepos 1 d. Generalinio štabo viršininkas pavedė plk. V. Grigaliūnui-Glovackiui, įsakęs „vykti į Baltgudžių batalioną ištirimui prasižengimų bataliono karių, neatsižvelgiant užimamų vietų ir išrišimui kitų klausimų sulig mano asmeniškų nurodymų.“⁷¹⁸ Plk. V. Grigaliūnas-Glovackis, lydintas Kontrolės skyriaus karo valdininko Šidlausko ir Antrojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulko kapitono Eduardo Noreikos, nuvyko į Vilkaviškį⁷¹⁹.

Komisijos nariams patikrinus bataliono finansinę dalį, didesnių nusižengimų nepastebėta. Tiesa, ne visi apskaitos dokumentai buvo tinkamai sutvarkyti, ne visur buvo privalomi parašai ir nurodyti įsakymai. Tačiau komisija turėjo atlikti tik inspekciją, o ne ūkinės veiklos reviziją, todėl į šiuos reikalus per daug nesigilino ir finansinių trūkumų nepastebėjo. Ūkio vedėjui buvo nurodyta finansinę apskaitą tvarkyti griežtai vadovaujantis esamais nurodymais. Pinigų dėžėje pinigų nebuvo, bet buvo laikomi įsakymai ir kiti dokumentai. Nurodyta pinigų dėžutę naudoti pagal paskirtį. Dėl maisto produktų apskaitos pareikšta keletas neesminių pastabų.

Pastebėta ginklų laikymo ir apskaitos trūkumų. Kuopoms priskirti ginklai niekada nebuvo tikrinami, pasigesta ir Ginklų laikymo knygos. Ūkio vedėjas, tikrindamas kuopų apskaitos knygas, jose nepasirašydavo, todėl kilo abejonių, ar jis apskritai jas kada nors tikrino, nes komisija ir čia pastebėjo nemažai netikslumų. Buvo nustatyta, kad kai kurie tvarkant ūkį atsiradę nuostoliai padengiami remiantis neteisėtais bataliono vado įsakymais, taip pat kad įsakymu batalionui

716 Łach W. B. Polityka Litwy wobec białoruskich oddziałów wojskowych. *Przegląd Wschodnio-europejski*, t. 5/2, p.70.

717 Protokolas (tardymo). *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 162, l. 7–9.

718 Generalinio štabo viršininko gen. lt. M. Katchės 1921-07-01 raštas plk. V. Grigaliūnui-Glovackiui. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 162, l. 1.

719 Protokolas. *Ten pat*, l. 234.

nurašyta 460 revolverio šovinių, kaip panaudotų karininkų šaudymo pratybose, kurių net nebuvo. Komisijos nariai, vadovaudamiesi skundais, parašė, kad šiuos šovinius išėikvojo karininkai visai ne tiems tikslams, o šaudymui, neturinčiam nieko bendra su tarnyba.

Plk. V. Grigaliūnas-Glovackis,
Lietuvių albumas, p. 119 (LCVA)

Nustatyta, kad neteisėtai nurašyta 111 granatų. Tikrintojai išsiaiškino, kad dauguma jų buvo panaudotos per 2-osios kuopos, dislokuotos Leipūnų dvare, žvejybą, surengtą su galvojus ponias pavaišinti žuvimis. Komisijos siūlymu, už neteisėtai nurašytus šovinius ir granatas bataliono vadas plk. A. Uspenskis turėtų sumokėti į valstybės išdą. Komisija taip pat manė, kad neteisėtai nurašyti ir 2 arkliai, kuriuos bėgdamas pas lenkus pagrobė krn. J. Telnovas. Bataliono vadas buvo informuotas apie šiuos S. Telnovo ketinimus, tačiau vis tiek jį išleido į fronto barą su arkliais. Be to, S. Telnovas iki tol jau buvo iššvaistęs valdiško turto,

įkainoto maždaug 6 tūkst. auksinų. Todėl rekomenduota daugiau savarankiškumo suteikti ūkio vedėjui plk. ltn. V. Fedarovičiui, o bataliono vadui mažiau kištis į dalinio ūkinius reikalus⁷²⁰. Objektyvumo dėlei pažymėtina, kad ūkio vedėjas plk. ltn. V. Fedarovičius nelabai sutarė su bataliono vadu ir daugumą protokole užfiksuotų trūkumų pats tikrintojams ir nurodė.

Tikrintojai pastebėjo daug bataliono adjutanto vyr. ltn. V. Razumovičiaus padarytų tarnybinių pažeidimų ir net nusikalstamos veikos faktų. Tiesa, buvo surašyti ir anksčiau jam pateikti kaltinimai, kariuomenės tyrėjo Matukaičio pripažinti nepagrįstais dėl įrodymų stokos. Matyt, tikrintojai to nežinojo. V. Razumovičius buvo kaltinamas ir tuo, kad kaip bataliono adjutantas visiškai neišmano savo pareigų, šiurkščiai pažeidinėja slaptų dokumentų saugojimo tvarką: jie laikomi atvirai ant stalo, o adjutantas slaptą šifrą nešiojasi su savimi. Kaip teigė tikrintojai, pasitikėjimas jo priimtais raštininkais Zenkovu, Demedavičiumi ir Urnevičiumi, kurie ėmė klastoti dokumentus, daryti slaptų raštų kopijas ir jas teikti lenkams, rodo, jog V. Razumovičius nesugeba objektyviai įvertinti darbuotojų. Jis buvo kaltinamas ir tuo, kad, atsidėkodamas už savo šeimos iš Lenkijos atgabenimą, išdavė spekuliantui Palnickiui ir lenkų šnipui Jakimavičiui leidimus pereiti demarkacijos liniją ir netgi padėjo per sieną pergabenti įvairias prekes. Esą V. Razumovičius suklastojęs kai kurių karininkų dokumentus, kad jie galėtų

720 Ten pat, l. 236–238.

tarnauti batalione. Pavyzdžiui, jam padedant buvo suklastoti J. Telnovo dokumentai. J. Telnovas, Kijeve gimęs didžiarusis, „tapo“ lietuviu, gimusiu Gardine. Suklastojo jis ir savo dokumentus: nurodė, kad 1914 m. yra baigęs Tifliso karo mokyklą ir jam suteiktas praporščiko laipsnis, apdovanotas 4-ojo laipsnio Stanislavo ordinu su kardais. Tačiau, anot tikrintojų, 1914 m. Tiflise nei karo mokyklos, nei tokio ordino nebuvo. Be to, jis nuslėpė, kad tarnavo lenkų kavalerijos brigadoje „Tatarska Jazda“ ir parengė, o bataliono vadas pasirašė įsakymą, kad nuo 1920 m. spalio 8 iki 10 d. buvo lenkų belaisvis Vilniuje, kai jų ten dar nebuvo. Nustatyta, kad spalio 10 d. V. Razumovičius Kaune rengė pranešimą Šaulių sąjungos pirmininkui Vladui Putvinskiui, kad gautų pinigų buvusiems lenkų nelaisvėje šauliams paremti, nes pats buvo Šaulių sąjungos narys⁷²¹.

Buvo patikrintos visos kuopos ir komandos. 1-ojoje kuopoje, vadovaujamoje pasižymėjusio kovose su lenkais kpt. B. Blagoveščensko, buvo išrikiuoti 136 kariai. Iš jų 23 kalbėjo lietuviškai, 43 visiškai nekalbėjo gudiškai, 5 pareiškė norą pereiti tarnauti į lietuviškus karinius dalinius. Kuopa buvo įvertinta gerai.

2-ojoje kuopoje, vadovaujamoje kpt. A. Martynovo, buvo išrikiuoti 123 kariai. Iš jų 5 kalbėjo lietuviškai, 4 pareiškė norą pereiti tarnauti į lietuviškus dalinius. Kuopa irgi buvo įvertinta gerai.

3-iojoje kuopoje, vadovaujamoje poručiko G. Majorovo, išsirikiavo 114 karių, nors kuopoje jų buvo 174, kiti tuo metu ėjo tarnybines pareigas. Iš išrikiuotųjų 27 kalbėjo lietuviškai, o 15 pareiškė norą pereiti į lietuviškus karinius dalinius. Tačiau čia pasiskundė felčeris Seferjanovas, kad jo tarnybos sąlygos nepakenčiamos, jog jį persekioja kuopos vadas, nemoka priklausančio atlyginimo. Felčeris buvo perkeltas į 2-ąją kuopą. Nepaisant skundų, kuopa buvo įvertinta gerai.

Kulkosvaidžių kuopoje, vadovaujamoje kpt. N. Novošickio, iš 71 išrikiuoto kario lietuviškai kalbėjo 6, iš jų 4 pareiškė norą pereiti į lietuviškus dalinius. Kuopos drausmė ir rikiuotė buvo įvertinta gerai. Nors komisija turėjo skundų, kad jos vadas muša kareivius, per patikrinimą nė vienas kareivis dėl to nesiskundė.

Mokomojoje komandoje iš 46 karių 9 kalbėjo lietuviškai ir 4 pareiškė norą pereiti į lietuviškus dalinius. Kuopoje mokymas vyko gudų kalba, tačiau net 13 kareivių nekalbėjo gudiškai. Keli kareiviai pasiskundė, kad yra gavę ne visą algą.

Daug tikrintojų pagyrų sulaukė Ūkio kuopa, kuri, vadovaujama energingo ir labai darbštaus plk. ltn. E. Gaidukevičiaus, puikiai tvarkėsi. Arkliai buvo gerai prižiūrimi, vežimai ir pakinktai – tvarkingi, įrengtos dirbtuvės, tik kuopos raštinėje pastebėta nereikšmingų trūkumų⁷²². Matyt, po birželio 30 d. pareikštų divizijos vado pastabų kuopa gerokai pasitempė.

721 Ten pat, l. 238–239.

722 Ten pat, l. 240–242

Tačiau kultūros ir švietimo darbas batalione, tikrintojų nuomone, vyko tik „popieriuje“. Pažymėta, kad kareiviams buvo perskaitytos vos kelios paskaitos (V. Bojevo ir bataliono karo kapeliono J. Korčinskio), todėl padaryta išvada, jog kareivių dvasiniais reikalais nesirūpinama, galbūt ir dėl to, kad batalione tarnavo apie 2/3 kareivių gudų katalikų, o karo kapeliono pareigas ėjo stačiatikių šventikas. J. Korčinskis gyveno Kaune, į batalioną atvykdavo tik retkarčiais 1–2 dienoms, nors atlyginimą gaudavo kaip nuolat tarnaujantis. Padaryta išvada, kad stačiatikių dvasininkas batalionui nereikalingas. Kiti „kultūros“ renginiai – vakarėliai – buvo skirti tik karininkams ir jų žmonoms pasilinksinti. Karininkų valgykloje leidus pardavinėti svaigiuosius gėrimus, dėl girtuoklystės net kelis bataliono karininkus teko atleisti.

Komisija, atsižvelgdama į turimus dokumentus, patikrinimo ir karininkų apklausos medžiagą, padarė bendrą išvadą, kad bataliono karininkai susiskaldę į keletą grupių, vienybės tarp jų nėra ir dėl to didžiausia kaltė tenka bataliono vadui plk. A. Uspenskiui. A. Uspenskis buvo kaltinamas ir tuo, kad laikinai eidamas Pirmojo baltgudžių pėstininko pulko vado pareigas, neteisingai informavo vadovybę apie padėtį Gardine, taip pat kad gyvendamas su „netikra“ žmona ir jos dukra, neteisėtai ėmė evakuacijos iš Vilniaus ir vaiko iki 14 m. išlaikymui skirtus pinigus, dėl įsakymų, neatitinkančių tikrovės, pasirašymo, kad leido dvasininkui J. Korčinskiui negyventi batalione, o mokėjo atlyginimą kaip tarnaujančiam, kad nedraudė organizuoti vakarėlių karininkams ir kartu su jais girtaudavo, jog ne su visais pavaldiniais, ypač karininkais, buvo vienodai teisingas, leido žvejybai naudoti granatas, kad į tarnybą pulke priėmė karininkų valgykloje dirbusios moters paralyžiuotą tėvą ir skyrė jam maisto davinį. Pastarasis kaltinimas teisiškai gal ir buvo teisingas, bet morališkai šis poelgis bataliono vadui, pasirūpinusiam invalidu lietuviu, suteikė pranašumą. Be to, buvo pateikta ir keletas smulkių kaltinimų, tarp jų – už leidimą valdiškais arkliais vežti bataliono ponias į maudyklą ir už aplaidumą matant, kad veltui eikvojami šoviniai ir neužtikrinama valdiško turto apsauga. Be to, jam buvo priskirti ir kai kurie nusikaltimai, kuriuos padarė bataliono adjutantas vyr. lt. V. Razumovičius⁷²³.

Buvo pateikti kaltinimai ir kitiems karininkams. Apie kaltinimus bataliono adjutantui poručikui (dokumente nurodyta – vyr. lt. – G. S.) V. Razumovičiui jau rašyta, o vyr. lt. G. Majorovas buvo kaltinamas pataikavimu bataliono vadui ir visų jo neteisėtų įsakymų, tarp jų ir neteisėtų leidimų kirsti demarkacijos liniją, vykdymu. Krn. A. Dublė apkaltintas nedora, dėl ko ateityje galės pradėti girtauti, kpt. N. Novošickis – lietuvių, ypač norinčių pereiti į lietuviškus karinius dalinius, persekiojimu. Vieno kito priekaišto sulaukė ir kiti bataliono karininkai.

723 Ten pat, l. 243–245.

Ypatingas dėmesys buvo atkreiptas į bataliono karininkų žmonių gyvenimą su vyrais. Tikrintojų nuomone, bataliono vadas poroms skiria pačias geriausias patalpas, o nevedusiems karininkams ir kareiviams lieka kamaraitės, nes fronto sąlygomis visiems normalias gyvenimo sąlygas sudaryti sunku. Batalionas, žygiuojantis į naują dislokacijos vietą, dėl moterų „*tapdavo panašus į čigonų taborą, kas labai keldavo bataliono karių pasipiktinimą, nes karininkai daugiau rūpindavosi savo šeima, o ne jais*“.

Bendroje patikrinimo išvadoje parašyta, kad batalione yra ir tikrai puikių, „susipratusių“ karininkų, tačiau tokių – mažuma ir bataliono vadas jų nepalaido. Tačiau tikrintojams vis dėlto teko pripažinti, kad išoriškai batalionas atrodo tvarkingas, nors čia pat padaryta priešinga išvada – kad, vadovaujant dabartinei vadovybei, šis kovinis dalinys pasmerktas žlugti.

Patikrinimo protokolas užbaigtas išvada, kad „*batalionas padarė labai sunkų įspūdį dėl tų visų priežasčių, su kuriomis komisijai teko susidurti*“⁷²⁴.

Susipažinus su komisijos medžiaga vis dėlto reikėtų pažymėti, kad „nuoširdžiausius“ parodymus prieš plk. A. Uspenskį davė arba jo bausti, arba savo neveiklumą ir apsilaidumą bandę slėpti skųsdami bataliono vadą karininkai. Vienas

Kpt. Dimitrijus Šachovas (LCVA)

iš jų buvo kpt. D. Šachovas, dirbęs fronte operatyvinių darbų, tačiau dėl savo pomėgio išgerti jį gerokai apleidęs, todėl faktiškai tai teko dirbti bataliono adjutantui. Kpt. N. Novošickis, savo darbą kulkosvaidžių komandoje užkrovęs jaunesniesiems karininkams, dažnai išgerdavo, be to, žaisdavo kortomis iš pinigų ir buvo nemažai įsiskolinęs.

Bataliono vadas plk. A. Uspenskis nesutiko su jam ir batalionui mestais kaltinimais. Jis, leidus II pėstininkų divizijos vadui, liepos 15 d. kreipėsi į krašto apsaugos ministrą. Savo raporte priminė, kad Lietuvos kariuomenėje sąžiningai tarnauja nuo pat jos įkūrimo, t. y. nuo 1918 m. lapkričio, paskirtas Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko bataliono vadu, vado padėjėju ir pulko vadu, Atskirojo bataliono instruktoriumi, Lietuvos kariuomenės karininkų kursų viršininku (1920 m.), Atskirojo baltgudžių bataliono vadu. Toliau jis paneigė visus plk. V. Grigaliūno-Glovackio komisijos pareikštus kaltinimus.

Pateiksime keletą įdomesnių teiginių. Jis kategoriškai neigė kaltinimus, kad klaidino Lietuvos karinę vadovybę raportuodamas apie padėtį Gardine. Priminė savo raportus ministrui pirmininkui Mykolui Sleževičiui, krašto apsaugos

724 Ten pat, l. 246–248.

ministrui Antanui Merkiui ir Generalinio štabo viršininkui Mykolui Velykiui, taip pat tai, kad jokių konkrečių nurodymų, kaip turi elgtis pulkas, iš jų negavo.

Čia reikėtų pabrėžti, kad kaltinti A. Uspenskį Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko išformavimu nelogiška. Visa kaltė tenka tikrajam pulko vadui krn. K. Jezovitovui, kuris, vykdydamas Baltarusijos Liaudies Respublikos ministro pirmininko A. Luckevičiaus nurodymus, pulką palikti Gardine, nesiėmė priemonių, kad dalinys iš Gardino būtų perkeltas į kitą vietovę, atvirkščiai – darė viską, kad pulkas ten pasilikėtų.

Kaltinimus, kad gyvena su neteisėta žmona, atremti buvo paprasta – demokratinėje Lietuvoje, be bažnytinės, egzistavo ir civilinė santuoka⁷²⁵, bet tikrintojų vadovas plk. V. Grigaliūnas-Glovackis pastarosios nepripažino.

Neigė vadas ir priekaištus dėl vakarėlių, kuriuose buvo girtaujama, organizavimo. Paaiškinime atrodo įtikinami teiginiai, kad tai buvo kultūros vakarai, o ne susibėgimai gerai išgerti. Ir apskritai – kaltinimus dėl girtavimo jis atmetė kaip paprasčiausią šmeižtą.

Į plk. V. Grigaliūno-Glovackio kaltinimus, kad globojo lenkų šnipus ir jiems leisdavo neteisėtai pereiti demarkacijos liniją, plk. A. Uspenskis atsakė, ką, beje, patvirtino ir Šaulių sąjungos vadas V. Putvinskis, kad tai buvo Šaulių sąjungos nariai, vykdydantys slaptą misiją, vykę į Gardiną ir veikę demarkacijos linijos rajone.

Atsakydamas į priekaištus, jog buvo naudojamos granatos žuvims svaiginti, A. Uspenskis pripažino, kad tokių atvejų buvo 5–6, bet apie tai jokios informacijos iki patikrinimo neturėjęs.

Nesutiko vadas ir su tuo, jog nebuvo skiriama dėmesio karių auklėjimui, kad kareiviams perskaityta tik keletas paskaitų. Čia, matyt, komisija buvo ne visai teisi. Lietuvos vyriausiojo gynimo komiteto nario Vsevolodo Bojevo skaitytos paskaitos, taip pat paskaitos „Lietuvos ir Gudijos istorija. Jų tarpusavio santykiai“, „Bolševizmas: ką skelbė ir ką darė bolševikai“, „Gudo-kario pareigos Lietuvos valstybei, piliečiams ir savo kario pareigai“, „Kas toks Želigovskis ir dėl ko mes kariaujame“, „Vilnius – Lietuvos sostinė ir nepagrįstos lenkų pretenzijos“ ir kitos buvo tikrai aktualios. Batalione nepastebėta polinkio į bolševizmą, atvirkščiai, buvo atvejis, kai bataliono kareiviai sumušė du bolševikų agitatorius. Matyt, ir minėtos paskaitos turėjo teigiamą įtaką, nes bataliono lietuvių ir gudų karių santykiai buvo geri.

Išdėstęs kontrargumentus, bataliono vadas pats apkaltino plk. V. Grigaliūną-Glovackį Baltgudžių bataliono karių, dalinį sulyginus vos ne su atliekų duo-

725 Pirmoji A. Uspenskio žmona Jelena Uspenskaja (Stankevič) su dukra Tatjana 1915 m. prie Vilniaus artėjant vokiečiams evakavosi į Maskvą, ten 1919 m. jos ir mirė.

be, garbės ir orumo įžeidimu. A. Uspenskio nuomone, Baltgudžių batalionas, kuriam vadovauja, atitinka visus Lietuvos kariuomenės karinio dalinio reikalavimus, jo kariai dalyvavo mūšiuose su želigovskininkais prie Širvintų ir Giedraičių, kai kurie paaukojo net savo gyvybes, yra apdovanotų Vyčio Kryžiumi. Vadas priminė, kad batalionas buvo teigiamai įvertintas įsakymuose kariuomenei, jį patikrinus vyriausiajam kariuomenės vadui gen. S. Žukauskui ir kariuomenės inspektoriui gen. ltn. Valerijonui Ramanauskui. Kiek rimtesnių pastabų nepareišė ir revizijos išvakarėse batalioną patikrinęs divizijos vadas. Be to, plk. A. Uspenskis atkreipė dėmesį į tai, kad visi su batalionu susiję skundai pateikti neteisėtai, o ne nustatyta kariuomenėje tvarka⁷²⁶. Šis argumentas buvo neginčijamas.

Pažymėtina, kad šis plk. A. Uspenskio labai argumentuotas raportas sumaišė tų, kurie tokiu būdu planavo pašalinti jį iš bataliono vado pareigų, planus. O kad tokių buvo, galima spręsti iš V. Grigaliūno-Glovackio atsiminimų. Kaip savo atsiminimuose jis rašo, tikrintojų garbei buvo surengtos vaišės ir programa. Tačiau jose dalyvavo tik plk. V. Grigaliūnas-Glovackis. Atlydėjusiems kapitonams jis davė pavardes lietuvių, tarnavusių batalione, kuriuos karo žvalgybos skyrius laikė patikimais kariais. Po vakarienės kapitonai raportavo apie atliktą darbą. Kitą dieną pats plk. V. Grigaliūnas-Glovackis ėmė kvosti bataliono karininkus. Buvo surinkta tiek medžiagos, kad ji buvo tvarkoma kelias dienas. Po patikrinimo, pateikus atitinkamus įrodymus, buvo parašyta išvada, kad „*batalionas ne tik nėra naudingas, bet, priešingai, žalingas ar net pavojingas*“⁷²⁷.

Tai visiškai patvirtina plk. A. Uspenskio teiginius, nes per dvi dienas surinkti tiek kaltinamosios medžiagos paprasčiausiai neįmanoma.

Plk. A. Uspenskio argumentai buvo tokie svarūs, kad karinė vadovybė, nors ir žinojo, kad batalione yra trūkumų, ėmė abejoti plk. V. Grigaliūno-Glovackio komisijos išvadų objektyvumu. Sužinojęs apie tai, 1921 m. rugpjūčio 27 d. „*karininkas 7 rūšies ypatingiems reikalams prie krašto apsaugos ministro*“ plk. V. Grigaliūnas-Glovackis raštu kreipėsi į krašto apsaugos ministrą. Rašte ministrui jis vėl, išvardijęs visus plk. A. Uspenskiui pateiktus kaltinimus, pareiškė, kad prašo apginti jo ir komisijos narių garbę, nes atvykęs į Kauną plk. A. Uspenskis paneigė visus kaltinimus ir ėmė diskredituoti tikrintojus. V. Grigaliūnas-Glovackis pasiūlė pateiktiems faktams ištirti sudaryti ypatingą tardymo komitetą⁷²⁸. Tačiau toks komitetas sudarytas nebuvo.

726 Baltgudžių bataliono vado plk. A. Uspenskio 1921-07-12 raportas Nr. 28 krašto apsaugos ministrui. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 213, l. 29–33

727 Grigaliūnas-Glovackis V. Generolo atsiminimai, II–III dalys, Vilnius, 2017, p. 167–168.

728 V. Grigaliūno-Glovackio 1921-08-27 pareiškimas krašto apsaugos ministrui. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 213, l. 3.

Vertinant plk. V. Grigaliūno-Glovackio komisijos veiklą peršasi išvada, kad karinė vadovybė jo neinformavo apie plk. A. Uspenskio, vyr. ltn. V. Razumovičiaus ir kai kurių kitų karininkų slaptą veiklą, vadovaujant ir remiant neutralios zonos ir Gardino srities partizanus kovoje su lenkais. Visa ši veikla buvo tokia įslaptinta, kad ir pats A. Uspenskis savo rašytiniame skunde krašto apsaugos ministrui apie ją neužsimena, matyt, apie tai buvo pakalbėta jam lankančis Generaliniame štabe. Suprantama, V. Glovackis nebuvo informuotas ir apie tai, kad karo kapelionas J. Korčinskis buvo aktyvus bataliono adjutanto vyr. ltn. V. Razumovičiaus gudų partizanų štabo veikėjas, atiekantis tarpininko ryšiams su Gardino stačiatikių bažnyčios vadovybe palaikyti vaidmenį⁷²⁹.

Kpt. V. Vasilevskis (LCVA)

Tačiau skundai ir toliau plaukė. Vienas aktyviausių bataliono ir jo vado skundikų V. Grigaliūno-Glovackio komisijai kpt. V. Vasilevskis, tarnyboje nepasižymintis ypatinga drausme, rugpjūčio 2 d. parašė didžiulį skundą rusų kalba II pėstininkų divizijos vadui, kaltindamas bataliono vadą plk. A. Uspenskį jo, kaip lietuvio (?), persekiojimu. Šis labai smulkmeniškasis skundas daro tikrai slogų įspūdį, tačiau iš jo paaiškėja, kad, išvykus plk. V. Grigaliūnui-Glovackiui, dalinio karininkai susiskirstė į tris grupes. 1-oji grupė buvo nusiteikusi prieš bataliono vadą ir reikalavo, kad jis būtų nubaustas, antroji – neutrali, o trečioji – bataliono vado šalininkai. Anot V. Vasilevskio, prasidėjo pirmosios grupės, kuriai ir jis pats priklausė, persekiojimas, stengiantis išguiti iš bataliono⁷³⁰.

Skundą krašto apsaugos ministrui parašė ir antrasis labai aktyviai talkinęs V. Grigaliūno-Glovackio komisijai žmogus – krn. Vladas Butleris. Jis irgi skundėsi, kad plk. A. Uspenskio yra persekiojamas⁷³¹. V. Uspenskis jį ir vyr. ltn. K. Abzlatavičių kaltinęs tuo, kad jie dirba žvalgybai ir apie visus įvykius batalione praneša valdžiai Kaune.

Jau komisijai išvykus, rugpjūčio 18 d. buvo gautas rugpjūčio 15 d. Grinkiškių milicijos nuovados viršininko Kėdainių apskrities viršininkui išsiųstas skundas, kuriame išvardyti Grinkiškių miestelyje ir jo apylinkėse dislokuoto Baltgudžių bataliono karių nusikaltimai. Nuovados viršininkas teigė, kad ne kartą krei-

729 Чарнякевіч А. З археалагічнага камітэту да беларускай партызанкі: пратаіерэй І. Карчынскі і беларускі рух. *Біржа інфармацыі*, № 311 от 21 января 2004 г.

730 Рапорт кпт. В. Василевскаго начальнику 2-ой пехотной дивизии. *LCVA*, f. 384, ар. 2, б. 213, л. 34–38.

731 V. Butlerio skundas krašto apsaugos ministrui. *Ten pat*, l. 45–47.

pėsi į bataliono komendantą ir karininkus, prašydamas imtis priemonių, kad jiems pavaldūs kariai nevogtų iš vietos gyventojų. Kaip nurodo milicijos nuovados viršininkas, be smulkių vagysčių, bataliono kariai įsilaužę juos apvogė net 7 kartus. Tiesa, iš šių atvejų įrodyti, kad vogė būtent kareiviai, buvo tik 2, bet nuovados viršininkas vis tiek manė, kad ir kitos vagystės – bataliono kareivių darbas, nes, kol jų nebuvo, tokių įvykių apskritai nepasitaikė. Be to, kareiviai sudegino pirtį, o nuo jos vos neužsidegė miestelis. Nuovados viršininkas prašė apskrities viršininko kreiptis į krašto apsaugos ministrą, kad batalionas iš Grinkiškių būtų iškeltas. Kartu jis nurodė ir dar vieną priežastį. Ūkininkai suvežė į klojimus, kuriuose dėl vietos stokos apgyvendinti kareiviai, javus ir dabar bijo, kad jie rūkydami šių pastatų nepadegtu⁷³².

Šis skundų srautas, atrodo, buvo organizuotas. Negalima atmesti ir prielaidos, kad tai darė lenkų žvalgyba, kuri, be abejo, turėjo informacijos apie plk. A. Uspenskio ir bataliono karių slaptą pagrindinę veiklą neutraliojoje zonoje ir Gudijoje, ypač Gardino srityje.

1921 m. liepos mėn. buvo nustatyta Lietuvos ir Latvijos siena. Visi kareiviai, paaiškėjus, kad yra kilę iš Latvijai priklausančių vietovių, iš kariuomenės buvo paleisti. Baltgudžių batalione tokių buvo tik vienas – Jonas Lindmanas, jis liepos 29 d. iš tarnybos Baltgudžių batalione buvo atleistas⁷³³. Batalione sumažinus etatų skaičių, rugpjūčio 18 d. į atsargą buvo išleistas vyr. ltn. Kostas Abzlatavičius, rugpjūčio 23 d. – karo valdininkas Teodoras Brandtas⁷³⁴. Spalio 3 d. į Septintąjį pėstininkų pulką buvo perkeltas krn. Borisas Blagovieščenskis, o spalio 15 d. bataliono adjutantas vyr. ltn. Vaclovas Razumovičius komandiruotas į Šaulių sąjungą⁷³⁵. Gruodžio 23 d. iš tarnybos batalione buvo atleisti kpt. Vladimiras Vasiliauskas ir vyr. ltn. Mikas Česnauskas⁷³⁶. 1922 m. sausio 1 d. kpt. Vladimiras Vasiliauskas ir vyr. ltn. Mikas Česnauskas perkelti į atsargą prie Kauno miesto komendantūros⁷³⁷.

Liepos 13 d. batalione buvo šventė, nes tą dieną mokslus baigė 34 Mokomosios komandos absolventai ir išsprendė gana opią dalinyje puskarininkų trūkumo problemą⁷³⁸.

732 Grinkiškių milicijos nuovados viršininko 1921-08-15 raštas Kėdainių apskrities viršininkui. *Ten pat*, l. 20.

733 Įsakymas kariuomenei Nr. 171. 1921 m. liepos 29 d. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 126, l. 51.

734 Įsakymas kariuomenei Nr. 197. 1921 m. rugpjūčio 26 d.; Nr. 225. 1920 m. rugsėjo 23 d.

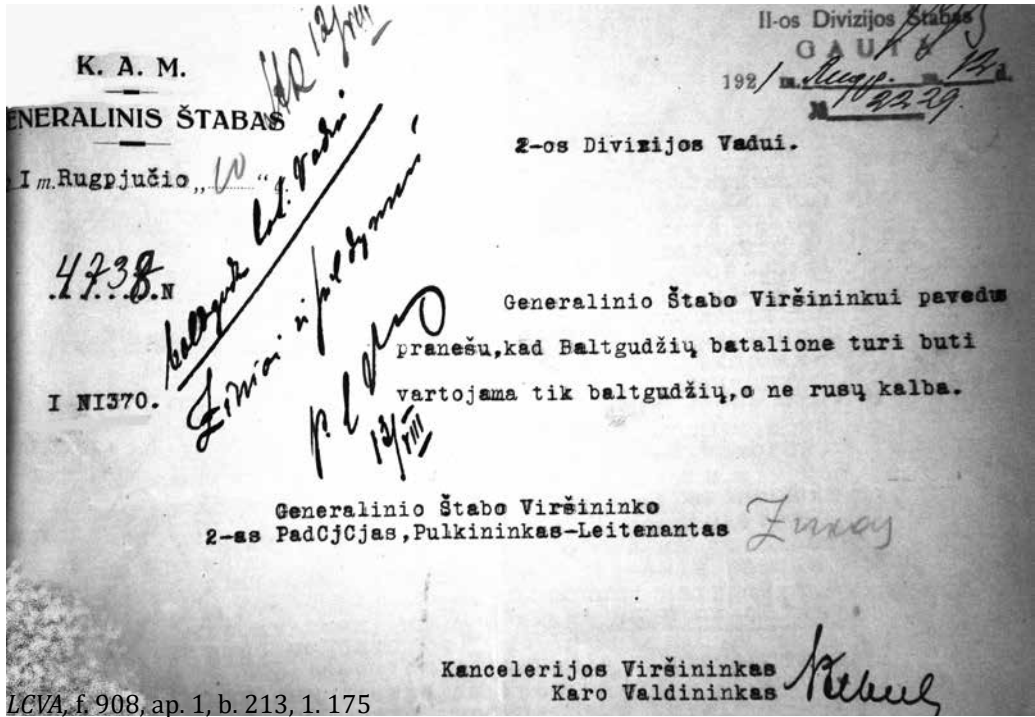
735 Įsakymas kariuomenei Nr. 237. 1921 m. spalio 12 d.; Nr. 248. 1921 m. spalio 24 d.; Vyriausiojo Šaulių sąjungos karo instruktoriaus įsakymas Nr. 10. 1922-05-08. *LCVA*, f. 1054, ap. 1, b. 6, l. 8.

736 Įsakymas kariuomenei Nr. 5. 1922 m. sausio 5 d.

737 Įsakymas kariuomenei Nr. 5. 1922 m. sausio 5 d. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 133, l. 62.

738 Именной список стрелков Учебной команды, при испытаний по курсу учебной команды оказавших нижеследующие успехи. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 144, l. 28–29.

1921 m. rugpjūčio 10 d. II pėstininkų divizijos vadas gavo Generalinio štabo raštą, kuriame buvo nurodyta, kad Generalinio štabo viršininkas įsakė Baltgudžių batalione vartoti ne rusų, o gudų kalbą⁷³⁹. Vadovaujantis rugpjūčio 31 d. nurodymu, visi bataliono vado įsakymai turėjo būti leidžiami tik gudų kalba⁷⁴⁰.

LVVA, f. 908, ap. 1, b. 213, l. 175

Laikantis šių nurodymų, bataliono vado įsakymai buvo pradėti rašyti gudų kalba, raštvedyboje irgi ėmė vyrauti ši kalba. Kiek vėliau jau naujas bataliono vadas mjr. V. Rozmanas visiems pavaldiems karininkams įsakė kalbėti tik gudiškai. Prasčiau mokantiems įsteigė 2 mėnesių gudų kalbos kursus ir vadovauti jiems paskyrė krn. A. Pleskačiauską⁷⁴¹. Tačiau karininkai ir toliau gana dažnai kalbėjo rusiškai.

1921 m. antroje pusėje keletas pulko karių buvo nubausti už įvairius nusikaltimus. Liepos 4 d. vyr. psk. Petras Mitrofanovas už tarp kareivių platinamą antivalstybinę literatūrą buvo nuteistas 10 m. kalėti sunkiųjų darbų kalėjime⁷⁴², liepos 5 d. kareivis Vladas Petrauskas už pabėgimą iš bataliono – 2 m. ir 8 mėn. bausmę atlikti drausmės batalione⁷⁴³, spalio 3 d. eilinis raštininkas Leonidas

739 Generalinio štabo 1921-08-10 raštas II pėstininkų divizijos vadui. *Ten pat*, b. 213, l. 175.

740 Generalinio štabo 1921-08-31 raštas II pėstininkų divizijos vadui. *Ten pat*, l. 180.

741 Патаемна. Командзэру Беларускага асобнага батальёна. *Ten pat*, b. 169, l. 73.

742 Įsakymas kariuomenei Nr. 169. 1922 m. rugpjūčio 9 d.

743 Įsakymas kariuomenei Nr. 58. 1922 m. kovo 10 d.

Патаемна.

Камандэру Беларускага Асобнага батальёна.

73
Зауважана, што афіцэры нашае Арміі часта ужываюць ува усіх месцах расейскую мову, паніжваючы гэтакім чынам аўтарытэт абароны нашага краю, кампрамаціруючы у вачу усіх народаў наш Вярхоўны Урад, а што асабліва паважна-балюча закранае ганаровае імя вайсковых, абаронцаў незалежнасьці нашага краю. Навет да жаўнераў афіцэры зварачываюцца на расейскае мове.

Гэтым рашуча прыказваю афіцэрам і вайсковым чыноўнікам частак даручанай мне дывізіі у службовы час ці у іншых якіх публічных месцах, як між сабой так і з староннімі людзьмі, а асабліва з жаўнерамі, ужываць толькі Беларускаю ці Літоўскую мову.

Камандэрам частак і іншым начальнікам пільна сьведзь за выкананьнем памянэнага і абвясьціць аб гэтых абавязках усіх афіцэраў і вайсковых чыноўнікаў сваіх частак.

УВАГА: Пат. прык. Арм. № 14.

Падпісалі: Палкоўнік-Лейтэнант ВЕЛІКІС
Начальнік Штабу Маёр

У выкананьне гэтага прыказу усім афіцэрам і вайсковым чыноўнікам даручэнага мне батальёну рашуча прыказваю:

§ 1.

Між жаўнерамі ў публічных месцах ужываць толькі Беларускаю ці Літоўскую мову. Зусім зразумела, што дзеля гэтага кожны з нас павінен добра ведаць сваю родную мову, дзеля чаго прыказваю незабаўна нарыхтаваць у батальёні курсу Беларусказнаўства пад кіраўніцтвам афіцэра ПЛЕСКАЧЭУ-СКАГА, якому зараз ха апрацаваць праграму двух-месячнага навучэньня і падаць яе мне на зацьвержаньне.

§ 2.

Зауважана, што некаторыя з паню афіцэраў даручэнага мне батальёну п'янствуюць з якімісь падазрэннымі тыпамі. Вынікі гэтага надта непрыемнага зьяўленьня у нецвярозым стану сярод жаўнераў, у батальёнае крамы і іншых публічных месцах. Папярэджаю, што у далейшым за гэтакія брыдкія рэчы я буду сьрога караць.

За гэтае ж самае Старшаму Лейтэнанту РЫДЛІНСКАМУ абвясьціць сьрогі выгавар.

М А Ё Р

Ростан

Mikalčiukas už vagystę ir pabėgimą – 4 m. kalėti sunkiųjų darbų kalėjime, vyr. psk. Vytautas Urnevičius už pagalbą L. Mikalčiukui pabėgti – 2 m. praleisti kalėjime⁷⁴⁴, spalio 21 d. karo valdininkas Kostas Zinkovas ir kareivis Vaclovas Demidavičius už padirbtų dokumentų naudojimą – sunkiųjų darbų kalėjime kalėti iki gyvos galvos⁷⁴⁵. Gruodžio 6 d. kareivis Pranas Liutkevičius už tai, kad, patekęs į lenkų nelaisvę, savanoriu įstojo į Lenkijos kariuomenę, buvo nubaustas 4 m. sunkiųjų darbų kalėjimo, 1922 m. sausio 13 d. kareivis Bronius Jacunskis už nepagarbą kitiems kariams, pabėgimą ir bataliono turto išseikvojimą – 10 metų sunkiųjų darbų kalėjimo bausme⁷⁴⁶.

Ypač daug problemų kildavo dėl kareivių dezertyravimo. Vien 1921 m. iš bataliono pabėgo 278 kareiviai. Tiesa, iš jų 24 grįžo patys, 10 buvo sugauti ir grąžinti į dalinį ir jame teisiami. Pabėgę kareiviai būdavo išbraukiami iš bataliono kareivių sąrašų⁷⁴⁷. Net ir 1922 m. antrojoje pusėje batalione dar pasitaikydavo pabėgimo atvejų. Štai 1922 m. lapkričio 10 d. už pabėgimą, bataliono turto pradanginimą ir dokumentų klastojimą buvo nuteistas kareivis Juozas Ambrazas, 1923 m. sausio 16 d. už pabėgimą – kareivis Antanas Žukauskas⁷⁴⁸.

Gana įspūdingas ir nubaustų arešto areštinėje bausme skaičius. Štai 1920 ir 1921 m. skirtų bausmių pagal kuopas duomenys:

2 lentelė

Atskirojo baltgudžių bataliono kariai, bausti arešto bausme 1920–1921 m.⁷⁴⁹

Bataliono padalinio pavadinimas	Bausti 1920 m.	Bausti 1921 m.
1-oji kuopa	26	27
2-oji kuopa	51	65
3-ioji kuopa	43	57
Kulkosvaidžių kuopa	1	21
Nerikiuotės kuopa	12	34
Mokomoji kuopa	-	32
Ryšininkų būrys	4	28
Iš viso:	137	264

Kaip matyti iš šios lentelės duomenų, pati drausmingiausia – 1-oji bataliono kuopa, kurioje buvo nemažai karių, jau nuo 1919 m. vasaros dalyvavusių mūšiuose su raudonarmiečiais, kitose dviejose kuopose nusižengusiųjų skaičius nedaug skiriasi.

744 Įsakymas kariuomenei Nr. 168. 1922 m. rugpjūčio 9 d.

745 Įsakymas kariuomenei Nr. 85. 1922 m. balandžio 12 d.

746 Įsakymas kariuomenei Nr. 167. 1922 m. rugpjūčio 9 d.

747 Книга бежающих за 1921 г. LCVA, f. 908, ap. 2, b. 39.

748 Įsakymas kariuomenei Nr. 149. 1923 m. rugpjūčio 7 d.

749 Nuteistų ir areštuotų kareivių sąrašas. LCVA, f. 908, ap. 2, b. 11, l. 1–48.

Vis dėlto, nepaisant visų čia minėtų problemų, batalione vyko įprastas kasdienis darbas, karių mokymas ir lavinimas. 1921 m. rugsėjo 1 d. buvo surengti dvipusiai manevrai. Bataliono kariai, išskyrus saugančius demarkacijos liniją, buvo padalyti į dvi grupes: vieni – puolė, kiti – gynėsi⁷⁵⁰. Nors bataliono vadas turėjo daug pastabų dėl padarytų klaidų tiek bataliono karininkams, tiek kareiviams⁷⁵¹, ypač tiems, kuriems neteko dalyvauti realiose kovose, tai buvo didelė kovinė patirtis.

Rugsėjo 12 d. buvo pakeistas bataliono Kultūros ir švietimo komisijos pirmininkas. Iš šių pareigų buvo atleistas paporučikis G. Majorovas. Jis buvo paskirtas Baltgudžių bataliono karių mokyklos vedėju⁷⁵². Pagrindinė atleidimo priežastis buvo tai, kad jis prastai mokėjo gudų kalbą. Naujuoju komisijos pirmininku buvo paskirtas vyr. ltn. V. Razumovičius. Bataliono vadas jam įsakė visus komisijos raštus rašyti gudų kalba⁷⁵³.

Batalione buvo ir biblioteka, o joje – nemažai knygų gudų kalba, tiesa, daugiausia mokomųjų. 1922 m. jų turėta nemažai egzempliorių, kai kurių net po 50. Itin populiarius ir pravartus buvo A. Smoločiaus elementorius „Зорька“, knygos „Чытанка Зорька“, „Чытанка Родной край“, „Чытанка Наша Крыніца“, „Беларуская граматыка“, „Спейнік Грыневіча“, „Спейнік Рогоўскага“, „Географія Беларусі“, „Гісторыя Беларусі“, „Родныя зьявы“, „Гісторыя Беларускай літаратуры“, „Беларускі календар“ ir kitos⁷⁵⁴.

1921 m. vasarą karių iniciatyva suburtai bataliono futbolo komandai „УНІОНЬ“ gegužės mėn. buvo nupirktas kamuolys. Futbolininkai ėmė treniruotis, sukūrė savo uniformą. Tačiau Kultūros ir švietimo komisija į komandą nekreipė dėmesio, neskyrė lėšų, ignoravo jos vadovus⁷⁵⁵. Matyt, įsikišus bataliono vadovybei, futbolo komandos reikalai pagerėjo, nes 1922 m. ji dalyvavo pirmajame Lietuvos futbolo čempionate, kurį organizavo 1922 m. pradžioje įkurta Lietuvos sporto lyga. 1922 m. gegužės 7 d. prasidėjusių pirmųjų Lietuvos futbolo pirmenybių pirmajame rate dalyvavo 10 Kauno ir jo priemiesčių komandų, tarp jų – net trys karių komandos: Karo aviacijos pulko, Atskirojo baltgudžių bataliono ir karinių įstaigų Raštininkų kuopos.

750 Прыказ па Беларускаму асобнаму батальёну № 275. Жніцня 30 дня 1921 г. *Ten pat*, ар. 1, б. 128, л. 49 а. р.–50.

751 Прыказ па Беларускаму асобнаму батальёну № 278. Верэсьня 2 дня 1921 г. *Ten pat*, л. 59–57.

752 Grigorijus Majorovas, <https://www.geni.com/people/Grigalius-Majorovas/6000000003365974235> [žr. 2019-04-15].

753 Прыказ па Беларускаму асобнаму батальёну № 288. Верэсьня 12 дня 1921 г. *Ten pat*, л. 77.

754 Загад па Беларускаму асобнаму батальёну № 113. Красавіка 21 дня 1922 года. *LCVA*, f. 908, ар. 1, б. 162, л. 159.

755 Докладная записка адъютанту батальона. 3 августа 1921 г. *Ten pat*, б. 143, л. 8.

БЕЛАРУС-ВАЙСКОВЫ

ВЯЛІКОЛНАЯ ЧАСОЦІСЬ.

Коўна, 16 красавіка 1922 году.

Na Wialikdzień.

Wiasoły dzien dla nas nastaŭ,
Jakoŭa cety świt zaŭtaŭ;
Chrystos siahoŭnia z hrobu ŭstaŭ!
Alleluja, Alleluja, Alleluja!

Karol Niabieski k nam prybyŭ,
Jak ŭwiet na soniejku zaŭwit.
Pa świerci z nami znou zażyŭ!
Alleluja, Alleluja, Alleluja!

Miakielnu nienu zwajewaŭ.
Usich tam zlydnioŭ pakaraŭ.
Usim hresnym tasku darawaŭ!
Alleluja, Alleluja, Alleluja!

O, Chryście, što ŭwaskros ŭ try dni,
Hrači nam naŭy adpuści,
Duŭy zbaŭŭŭŭenie pryntasi!
Alleluja, Alleluja, Alleluja!

Z Hantŭčki.

„ХРЫСТОС ЎВАСКРОС!...“

З „Маіх успамінаў“.

Тры дні йшла цяжкая барацьба. Спачатку ніхто й не гадаў, што пытаньне аб самым прынцыпі—выдзяляць ці не выдзяляць беларусаў з агульнай расейскай арміі у нацыянальнай адзінкі сустрагне ворагаў сярод самых жа беларусаў. Сам жа вайсковы міністар Расейскай Рэспублікі (генэрал Вярхоўскі) у Радзе Рэспублікі ў Петраградзе выразна зазначыў, што толькі ў перэсартаваньні арміі па нацыянальнай аднацыі ён бачыць збаўленьне войска ад распаду.

Міністар абыйшоў моўчкі „рэформу“ самога Керэнскага, які ужо раней дзаволіў палкам фармаяць свае часткі, выбіраючы людзей з войска па аднацыі, якую яны, самы польскія верхаводы, устанавівалі. Украінцы, як ведама, не чакаючы „дазволу“ сталі гуртавацца пад Пеглюрой...

Грузінаў падтрымліваў „белы“ Пецярбург, даручыўшы начальства над грузінскім войскам князю Мачабелі.

Адны беларусы, як слабейшыя і найменей арганізаваныя, яшчэ „без дазволу не маглі ўзяць сваю долю ва ўласныя рукі.

Да таго, маскоўцы, загарэваўшы аб „адзінай і нездзімай матушцы“, як з крайняга правага, так і з большавіцкага боку, далажылі ўсіх сілаў, каб стрымаць пашыраючыся шырока—шырока нацыянальны рух сярод беларусаў расейскага войска.

Тры дні йшла барацьба на 1-ым Вайсковым Беларускам Зьездзі ў Менску ў кастрычніку 1917 г.

З абедзвех старон пачарадзе трыбуну займалі то „сьвядомыя“, то „несьвядомыя“. Змабілізаваны былі лепшыя сілы. Продзі нацыянальнай стараны Зьезду аб'ядналіся былія чарнасоценцы з камуністамі. Для іх не было нічога страшэйшага, як беларускія нацыянальныя войскі. Дзедчам адраджэньскага руху рабіліся самыя паскудныя закіды.

І вось настаў доўгачаканы момэнт вырашэньня галасамі вялікай загадкі эпокі, заданьня жыцьця і сьмерці беларускага руху.

А для таго, каб гэта вырашэньне было, як найсправедлівейшым, каб кожны чалавек мог адкрыта і не вагаючыся сказаць, хто ён для свайго народу, чы жыць ё ў ім яшчэ кроў гаротных яго бацькоў, правадыры Зьезду паставілі справу вырашэць „выхадам у правыя і левыя дзьверы“.

Зьезд адбываўся у вялікім будынку на-губэрнатарскага дому, называўся Дому Беларускай Рады—на Пляцу Волі.

З заміраньнем сэрца глядзелі прысутныя госці на гэты выхад сяброў Зьезду у правыя (за!) і левыя (проці!) дзьверы. Безканечныя дэбаты вайсковага сходу, на які прыбыло болей 150 чалавек самага, здавалася, абеларушчэньнага Заходняга Фронту, да самага апошняга момэнт не выразілі твару Зьезду.

Страх агарнуў людзей. Якісь-ці незразумелы, нутраны, халодны страх і тых, каму належалася прыступіць да гэтай першай за колькі сот гадоў

Atskirojo baltgudžių bataliono komanda čempionate dalyvavo pasivadinusi „B.A.B. Kaunas“. Tarp jos žaidėjų buvo net 5 karininkai. Nors pirmajame Lietuvos čempionate komanda pralaimėjo visas įskaitines rungtynes ir užėmė paskutinę, 6-ąją, vietą (4 komandos buvo diskvalifikuotos), nesulaukė jokių priekaištų, nes tai buvo pirmosios oficialios Lietuvos futbolo varžybos⁷⁵⁶.

1921 m. rugsėjo 27 d. kariai šventė Atskirojo baltgudžių bataliono įkūrimo metines. Bataliono vadas plk. A. Uspenskis šia proga pasveikino savo karininkus ir karius. Dalinį taip pat pasveikino divizijos vadas plk. ltn. M. Velykis, divizijos štabo viršininkas kpt. B. Giedraitis, Grinkiškių šaulių būrio vadas ir kiti⁷⁵⁷.

Spalio 22 d. pasikeitė bataliono vadai – plk. Aleksandras Uspenskis, batalioną perdavęs mjr. Vladui Rozmanui, tęsti tarnybos išvyko į Generalinį štabą ir ten faktiškai perėmė vadovavimą partizanų ir pogrindinių organizacijų veiklai prieš Lenkiją neutraliojoje zonoje ir Gudijoje⁷⁵⁸.

V. Rozmanas – carinės Rusijos kariuomenėje (V. Kavaliausko kolekcijos nuotr.), <http://alkas.lt/2016/03/25/e-luko-sevicius-baltarusiu-kargygiai-lietuvos-laisves-ir-nepriklausomybes-kariai-nuotraukos/>

Batalioną perėmus naujam vadui, iš pradžių kiek žymesnių pokyčių neįvyko. Dalinio kariai pakaitomis budėjo prie neutraliosios zonos, kiti gyveno, nors ir fronto sąlygomis, palyginti ramiai. Tačiau lenkai neleido užmiršti, kad taikos dar nėra. 1921 m. gruodžio 14 d. buvo gautas visiškai slaptas įsakymas III pėstininkų divizijai, kuriame priminta, kad batalionas yra fronte ir pavojus dar nepraėjęs. Pažymėjęs, kad susidūrimo su lenkais grėsmė visiškai reali, divizijos vadas dalims įsakė, prasidėjus lenkų puolimui, užimti numatytus rajonus ir pasirengti gynybai, gerai išžvalgyti į ten vedančius kelius, atlikti nurodytų rajonų rekognoskuotę ir iki gruodžio 22 d. pateikti jos rezultatus. Baltgudžių batalionui buvo pavesta, spaudžiant pranašesnėms priešo pajėgoms, užimti, saugoti ir ginti dešininį Neries krantą nuo Narėpų iki Spanėnų, o prieš tai iš anksto rekognoskuoti naują rajoną, kelius ir kt.⁷⁵⁹

Taigi, esant tokiai padėčiai, reikėjo būti budriems, todėl naujasis bataliono vadas ypatingą dėmesį at-

756 Negęstantis Lietuvos pirmenybių žaizdras. *Respublika*, 2017, gegužės 7.

757 Приказы па Беларускаму асобнаму батальёну № 303 и 304. Верэсьня 27, 28 дня 1921 г. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 128, l. 115–116.

758 Śleszyński Wojciech. Litewsko-białoruska działalność dywersyjna przeciwko państwu polskiemu w latach 1920–1923. *Europa orientalis*, t. 2, 2010, s. 77.

759 Visiškai slapta. Asmeninis. Operatyvinis. Įsakymas III pėstininkų divizijai Nr 7. 1921-12-14. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 170, l. 3–4.

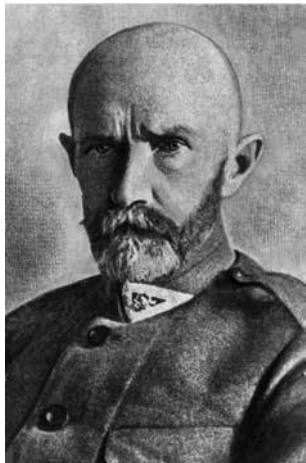
kreipė į karių drausmę. Kaip matyti iš 1922 m. sausio 8 d. įsakymo batalionui, jis be skyrių vadų leidimo kariams uždraudė savavališkai eiti į sodžius. Nusizengusių pažadėjo bausti⁷⁶⁰. Tokio draudimo priežasties sužinoti nepavyko.

1922 m. vasario mėn. buvo pavirtinta nauja (paskutinė) bataliono pulko teismo sudėtis. Pirmininku buvo išrinktas kpt. D. Šachovas, nariais – krn. S. Saityga, vyr. ltn. G. Eskovas, vyr. psk. Rybakovas ir eil. Margevičius, kandidatais – vyr. ltn. P. Losinskis, krn. J. Volosavičius, sk. Jakovlevas ir vrš. Stroganovas⁷⁶¹.

1923 m. pulko teismas batalione nebuvo sudarytas. Vasario 15 d. Baltgudžių batalionas pulko teismo reikalais buvo priskirtas prie Dešimtojo pėstininkų Marijampolės pulko⁷⁶².

1922 m. kovo pabaigoje karinė vadovybė tikrino, kaip batalione saugomi ginklai. Jo išvadą sudarė tik du sakiniai: „*Ginklai pilnoje tvarkoje, laikomi pavyzdinčiai. Matyt, jog šiuo reikalu nemažai pasidarbuota bataliono ir kuopų vadų, o taipgi bataliono ginklininko.*“⁷⁶³

Kovo 9 d. tikrinti bataliono atvykęs vyriausiasis kariuomenės vadas plk. Juozas Stanaitis rado ir trūkumų. Rikiuotė ir kareivių išvaizda jam pasirodė vidutinė. Bataliono arkliai pakankamai įmitę, Kulkaisvaidžių būryje vežimai kulkosvaidžiams vežioti gerai pritaikyti. Tačiau vadas pastebėjo, kad labai trūksta mundurų, daugumos kareivių visai suplyšę baltiniai, buvo ir visai jų neturinčių.

Plk. J. Stanaitis

Mokomojo būrio skyrius, vadovaujamas puskarininkio, demonstravo sakalų gimnastikos⁷⁶⁴ pratimus. Tikrintojai pažymėjo, kad kareiviai yra gerai ištreniruoti, nors neturi jokių gimnastikos įrankių.

1-oji kuopa, vadovaujama kpt. Jakovo Volosovičiaus, vykdė kariuomenės vado duotą taktikos užduotį. Nepaisydamas, kad netoli kuopos sprogo 2 šrapneliai, kuopos vadas, užuot skubiai apsukęs kuopą aplink, pasuko ją dešinėn. Išsiskleidus į grandinę, atsargos būrys neprisitaikė prie vietovės, nors tam buvo visos sąlygos. Į tai atsižvelgus, kuopa buvo įvertinta tik patenkinamai.

Kariuomenės vadas padarė išvadą, kad batalio-

760 Загад па Беларускаму асобному батальёну № 8. Студзеня 8 дня 1922 г. *Ten pat*, b. 165, l. 14 a. p.

761 Įsakymas kariuomenei Nr. 36. 1922 m. vasario 9 d.

762 Įsakymas kariuomenei Nr. 28. 1923 m. vasario 15 d.

763 Įsakymas kariuomenei Nr. 118. 1922 m. gegužės 19 d.

764 Sakalų gimnastika – gimnastikos rūšis, sukurta Čekijoje XIX a. antroje pusėje Prahos universiteto estetikos profesoriaus Miroslovo Tiršos (1832–1884), visiems judesiams stengiantis suteikti tokią formą, kad atliekami pratimai keltų didelį pasitenkinimą ne tik žiūrovams, bet ir atlikėjams.

nas neišmokytas kovoti durtuvais. Šaudydami kariai nemokėjo naudotis ir ortoskopais⁷⁶⁵, nors batalionas jų ir turėjo. Bataliono vadui buvo įsakyta skubiai užvesti šaudymo ir taikymo registracijos žurnalą ir įrengti smėlio dėžes taktikos pratimams demonstruoti patalpose.

Komendanto komandoje kariuomenės vadas pastebėjo kareivių ilgais plaukais. Kareivinėse ir virtuvėje buvo švaru, tačiau virėjai turėjo tik po vieną prijuostę.

Bataliono ligoninė padarė prastą įspūdį, beveik nebuvo medikamentų.

Kariuomenės vadas bataliono vadui įsakė skubiai pastebėtus trūkumus pašalinti⁷⁶⁶.

1921 m. kovo 1 d. įsakymu kariuomenei krašto apsaugos ministras plk. ltn. K. Žukas karinėms dalims įsakė kur įmanoma patiems apsirūpinti maisto produktais, pašaru arkliams, t. y. savo jėgomis užsiauginti daržovių, javų ir kitų žemės ūkio kultūrų⁷⁶⁷. Ar ką nors 1921 m. augino Baltgudžių batalionas, duomenų rasti nepavyko, tačiau 1922 m. jis šį įsakymą vykdė.

1922 m. balandžio 5 d. batalionas arkliams ganyti ir jų pašarui ruošti iš Onos Gavronskienės iki lapkričio 1 d. išsinuomojo 15 ha Simaneliškių dvaro lauką. Už nuomą per mėnesį buvo mokama 1650 auksinų⁷⁶⁸. Be to, jam buvo išnuomota 13 ha dirbamos žemės: 11 ha buvo apsėta avižomis, 2 ha apsodinti bulvėmis. Rudenį iš šių laukų buvo prikulta 2345 kg avižų, prikasta 7389 kg bulvių⁷⁶⁹. Pasėliams prižiūrėti buvo pasamdytas laisvai samdomas tarnautojas Makarijus Sevasteniukas ir jam mokama 1300 auksinų per mėnesį alga⁷⁷⁰.

Plk. ltn. K. Žukas

1922 m. birželio 15 d. batalionas gavo visiškai slaptą operatyvinį įsakymą III pėstininkų divizijai. Iš jo matyti, kad padėtis prie neutraliosios zonos buvo labai įtempta. Prieš Lietuvos kariuomenės saugomą demarkacijos liniją buvo sutelktos 2-osios lenkų armijos dalys. Armijos štabas įsikūrė Lydoje. Dėl tokio priešo kariuomenės sutelkimo buvo daroma išvada, kad netrukus gali prasidėti aktyvūs kovos veiksmai. Prognozuota, kad tai turėtų įvykti Suvalkijoje.

765 Ortoskopas – pagalbinis šaunamųjų ginklų naudojimo įgūdžių įgijimo įrenginys.

766 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 7. 1922-03-17. *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 15, l. 79.

767 Įsakymas kariuomenei Nr. 48. 1921 m. kovo 1 d.

768 Sutartis. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 210, l. 62.

769 АКТ № 118. *Ten pat*, l. 65, 73.

770 Sutartis. *Ten pat*, l. 74.

Divizijos vadas įsakė rengtis galimiems kovos veiksams, tačiau elgtis ramiai ir jokiū būdu neduoti lenkams preteksto apkaltinti lietuvių provokacijomis, o priešui perėjus į puolimą, atkakliai priešintis.

Toliau įsakyme divizijos dalims nurodytos konkrečios užduotys, kurias jos turėjo būti pasirengusios nedelsdamos vykdyti. Atskirajam baltgudžių batalionui buvo įsakyta vykti į Rimkų–Jonavos rajoną ir atlikti pozicijų rekognoskuotę palei Neries upę nuo Agnopolio dvaro iki Kurmagalos, Spanėnų, Bajoriškių ir Meškonių ruožą, tada laukti tolesnių nurodymų⁷⁷¹. Kaip matyti iš užduoties, lenkams puolant pranašesnėmis pajėgomis, atsitraukęs batalionas turėjo ginti jau platesnį barą Jonavos rajone, skirtą 1920 m. gruodžio 14 d. įsakymu.

1922 m. buvo atleisti kai kurie bataliono karininkai: 1922 m. vasario 18 d. – krn. Povilas Koreckis, o nuo gegužės 1 d. – Aleksas Martynovas⁷⁷², 1922 m. rugsėjo 25 d. plk. lt. Eugenijus Gaidukevičius ir Sergiejus Vetrenkovas, kaip neišmokę nei lietuvių, nei gudų kalbos, išleisti į atsargą⁷⁷³.

1922 m. spalio 27 d. Baltgudžių batalionui divizijos vado įsakymu buvo nurodyta iki lapkričio 2 d. persidislokuoti į Marijampolę, iki tos dienos perduoti kareivines ir užimtus butus Vilkaviškyje kavalerijos divizijai.

Nuo lapkričio 2 d. batalionas vėl tapo pavaldus IV pėstininkų divizijos vadui⁷⁷⁴. Daliniui ir jo turtui pervežti buvo atvarytas geležinkelio sąstatas, kurį sudarė 1 keleivinis ir 31 prekinis vagonas ir 11 platformų⁷⁷⁵.

Perkelto į naują vietą bataliono vadas mjr. Vladas Rozmanas 1922 m. lapkričio 27 d. gavo IV pėstininkų divizijos vado įsakymą iki 1922 m. gruodžio 1 d. performuoti batalioną į Atskirąją baltgudžių kuopą pagal pridedamus atskiro-sios kuopos etatus. Rašte išdėstyti ir detalūs nurodymai dėl bataliono turto ir karių.

*„Visai – slaptai
Baltgudžių bataliono Vadui*

Nuo š. m. gruodžio mėn. 1-os dienos Tamstai pavestą batalioną Kariuomenės vadas įsakė suvesti į Atskirą Baltgudžių kuopą pagal pridedamų etatų projektą, kuriuo nuo to pat laiko ir vadovautis. Karininkams ir karo valdininkams algas, kol baltgudžių kuopos etatai ministerių kabineto nebus patvirtinti, reikalauti pagal senus etatus. Visus laisvai samdomus nuo gruodžio 1 dienos iš tarnybos atleisti.

771 Visiškai slaptai. Operatyvinis įsakymas III pėstininkų divizijai Nr. 1. 1922-06-15. *Ten pat*, b. 170 (byla nenumeruota).

772 Įsakymas kariuomenei Nr. 151. 1922 m. liepos 13 d.

773 Įsakymas kariuomenei Nr. 206. 1922 m. rugsėjo 25 d.; Nr. 209. 1922 m. rugsėjo 25 d.

774 Slaptas raštas Baltgudžių bataliono vadui. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 169, l. 27.

775 Пыльна – патаемна. Начальнику адзела вайсковых саабшчений. *Ten pat*, l. 140.

Kareivius, kurie bus pagal naujus etatus viršetatiniai, pervesti į 10 Marijampolės pulką. Atliekamus arklius, vežimus ir pakinktus perduoti 2-am pasienio pulkui. Kitą liuosą turtą perduoti Intendantūrai, Artilerijos ir Technikos skyriui.

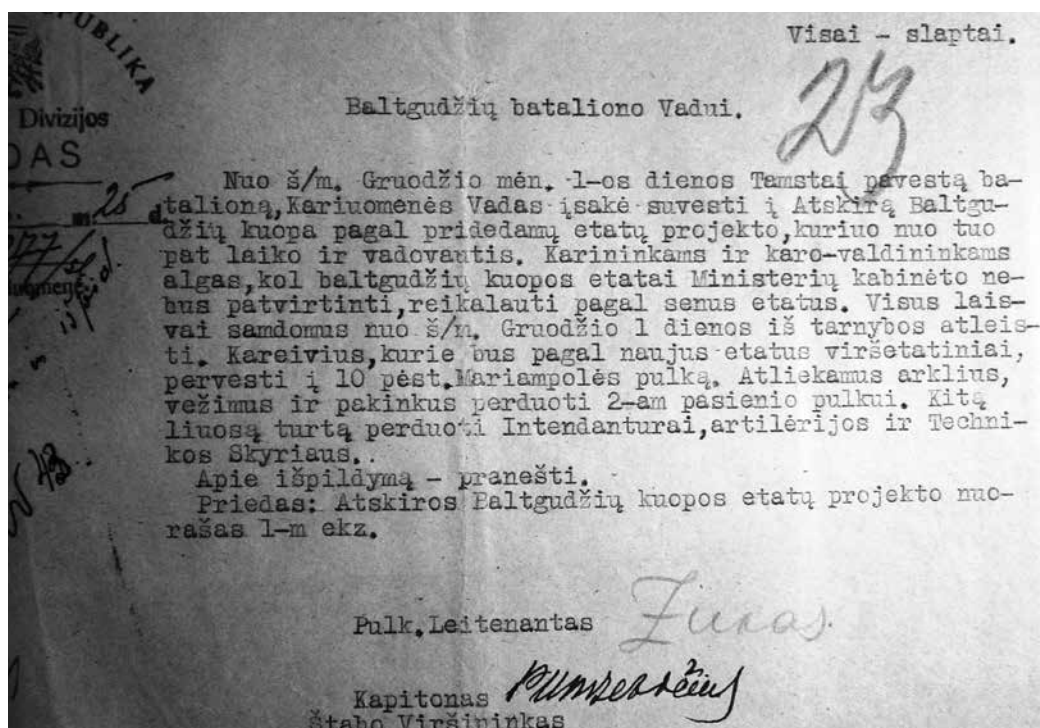
Apie išpildymą – pranešti.

Priedas: Atskiros Baltgudžių kuopos etatų projekto nuorašas 1-m egz.

Pulk. leitenantas Žukas

Kapitonas Pundzevičius

*Štabo viršininkas*⁷⁷⁶

Pažymėtina, jog sprendimą likviduoti Baltgudžių batalioną lėmė tai, kad prasidėjus taikos metui buvo nuspręsta mažinti Lietuvos kariuomenę ir tai pradėta daryti likviduojant atskiruosius batalionus, tarp jų – ir Baltgudžių.

Kadangi reikėjo išformuoti 3 kuopas ir 2 komandas, savaime suprantama, per tokį trumpą laiką to padaryti buvo neįmanoma, todėl bataliono vadas kreipėsi į divizijos vadą, prašydamas terminą pratęsti iki 1923 m. sausio 15 d.⁷⁷⁷ Bet divizijos vadas plk. ltn. Konstantinas Žukas bataliono performavimo darbus leido pratęsti tik iki 1923 m. sausio 1 d.⁷⁷⁸

776 Ten pat, l. 23.

777 Slaptai. Pareiškimas IV pėstininkų divizijos vadui. *Ten pat*, l. 21.

778 Slaptas IV pėstininkų divizijos štabo viršininko 1922-12-13 raštas Atskirojo baltgudžių bataliono vadui. *Ten pat*, l. 20.

Performuojant batalioną į kuopą, kai kurie bataliono karininkai ir kareiviai buvo perkelti į kitus kariuomenės dalinius arba išleisti į atsargą. 1922 m. gruodžio 1 d. iš tarnybos buvo atleisti karininkai Nikolajus Armalovas, Vladimiras Žurakauskas ir Dorofėjus Kozlovas⁷⁷⁹.

1923 m. sausio 2 d. į IV divizijos štabą buvo perkeltas bataliono krn. Stepanas Satyga, į Pirmąjį pasienio pulką – bataliono gydytojas ltn. Otto Pattas⁷⁸⁰, sausio 26 d. krn. Jurgis Šeblovinskis – į Dešimtąjį pėstininkų Marijampolės pulką, vyr. ltn. Povilas Lasinskas – į Dvyliktąjį Kauno pulką, krn. Grigoras Majorovas – į Vienuoliktąjį pėstininkų Vilniaus pulką, vasario 15 d. kpt. Dmitrijus Šachovas – į Devintąjį pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulką⁷⁸¹.

Tačiau batalionas nebuvo išformuotas ir sausio 1-ąją. Tą dieną jame dar buvo 254 kariai, iš jų – 13 karininkų ir 195 kareiviai, ir 5 laisvai samdomi valdininkai⁷⁸².

Užsitęsęs bataliono performavimas neigiamai atsiliepė karių drausmei. Pasitaikydavo savavališko pasišalinimo, girtavimo atvejų. Antai 1923 m. kovo 7 d. Marijampolės karinės įgulos viršininkas kpt. Kazys Skučas bataliono kareivį Kabraną Volfą už tai, kad būdamas girtas Marijampolėje kėlė triukšmą, nubaudė 14 parų sunkiojo arešto⁷⁸³. Bataliono performavimo darbai buvo baigti tik 1923 m. kovo 25 d.

779 Įsakymas kariuomenei Nr. 7. 1923 m. sausio 9 d.

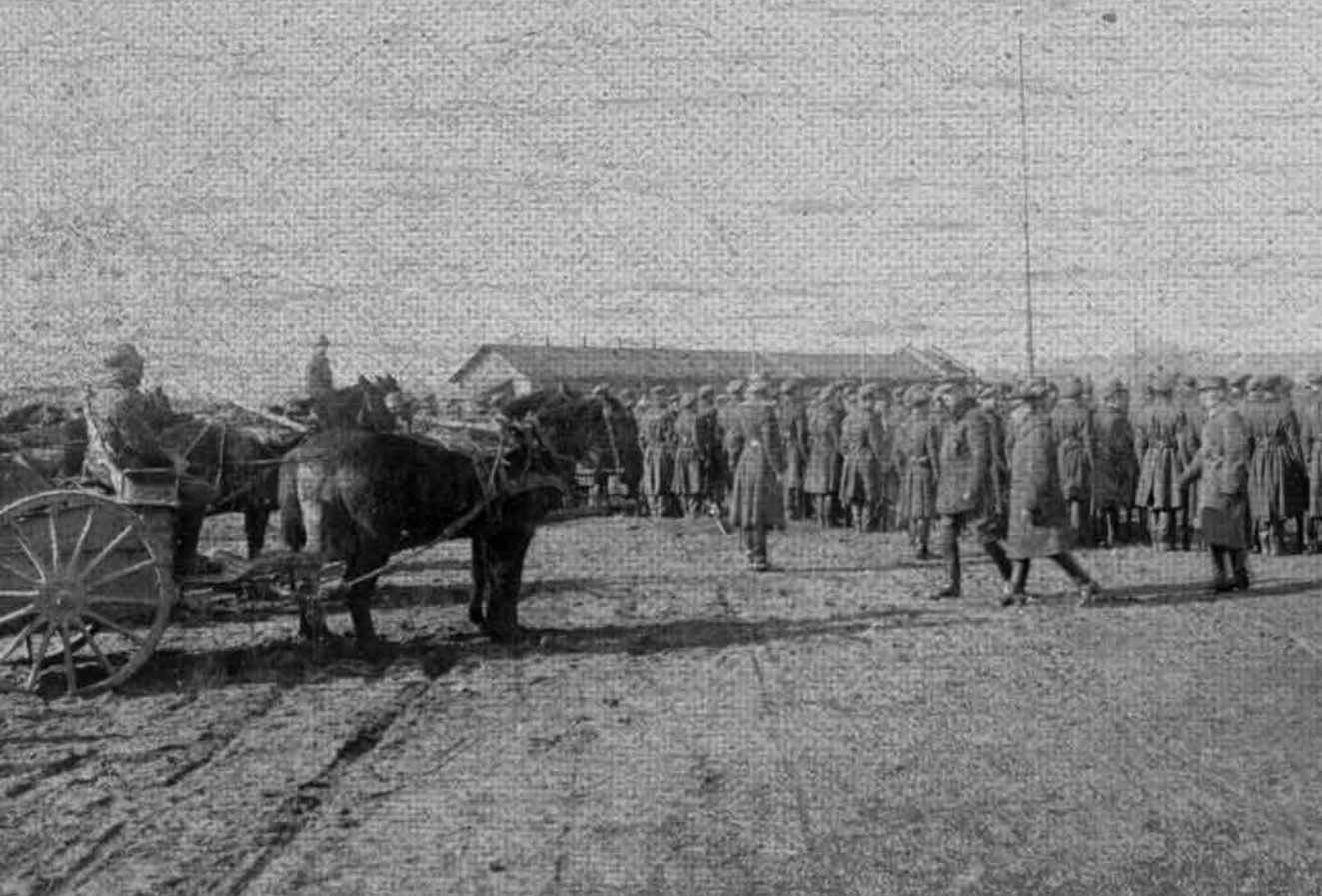
780 Įsakymas kariuomenei Nr. 4. 1923 m. sausio 2 d.

781 Įsakymai kariuomenei Nr. 14, Nr. 15. 1923 m. sausio 26 d., Nr. 29. 1923 m. vasario 15 d.

782 Выпіска із днеўніка Беларускага асобнага батльёну. На 1-е студзеня 1923 г. LCVA, f. 908, ap. 1, b. 200, l. 2.

783 Marijampolės įgulai įsakymas Nr. 5. 1923-03-07. *Ten pat*, b. 193, l. 6.

ATSKIROJI BALTGUDŽIŲ KUOPA

1923 m. kovo 25 d. Atskirasis baltgudžių batalionas buvo galutinai performuotas į Atskirąją baltgudžių kuopą. Laikiniai einančiu kuopos vado pareigas buvo paskirtas vyr. ltn. Grigorijus Eskovas. Jis pirmuoju įsakymu Atskirajai

G. Eskovo parašas

baltgudžių kuopai 1-ojo būrio vadu paskyrė vyr. ltn. P. Jakovlevą, 2-ojo būrio vadu – krn. Mykolą Samochvalovą, 3-iojo būrio vadu – krn. Aleksandrą Pleska-

čiauską, Kulkosvaidžių būrio vadu – vyr. ltn. Vaclovą Rydlinskį, Ūkio skyriaus vedėju – plk. ltn. Mykolą Koturjenką⁷⁸⁴.

Iš Baltgudžių bataliono reorganizuotoje Atskirojoje baltgudžių kuopoje tarnavo 209 kariai (6 karininkai ir 203 kareiviai)⁷⁸⁵, t. y. kiek mažiau karių nei buvo numatyta etatų. Patvirtintame Atskirosios baltgudžių pėstininkų kuopos etatų sąrašė buvo numatyti 6 karininkų, 1 viršilos, 6 vyresniųjų puskarininkų, 15 jaunesniųjų puskarininkų, 22 grandinių ir 192 eilinių karių etatai⁷⁸⁶.

1923 m. balandžio 20 d. IV pėstininkų divizija buvo performuota į Pasienio sargybų diviziją. Į jos sudėtį buvo įtraukta ir Atskiroji baltgudžių kuopa. Balandžio 22 d. Atskirosios baltgudžių kuopos vadas gavo Pasienio sargybų divizijos vado įsakymą iš Marijampolės vykti prie demarkacijos linijos ir užimti Perlojos barą⁷⁸⁷. Balandžio 25 d. kuopa savo mantą pradėjo krauti į traukinį Kalvarijos geležinkelio stotyje. Krovos darbams vadovavo vyr. ltn. P. Jakovlevas. Iš Kalvarijos kuopa vyko traukiniu iki Šeštokų⁷⁸⁸.

Iš Šeštokų abu ešelonai buvo pasiūsti iki stoties „Lagernaja“, esančios per 4 varstus nuo Varėnos. Balandžio 27 d. 10 val. kuopa ėmė viską, ką atsivežė, krauti iš ešelonų, o 14 val. išžygiavo užimti demarkacijos linijos baro. 1-asis būrys, vadovaujamas vyr. ltn. P. Jakovlevo, buvo atsakingas už ruožą nuo Perlojos iki Varėnos ir pakeitė šį barą iki tol saugojusio Dvyliktojo pėstininkų pulko karius. 2-asis būrys, vadovaujamas krn. M. Samochvalovo, patraukė į Varėnos–Jakėnų barą, 3-iasis būrys, vadovaujamas vyr. ltn. V. Rydlinskio, išsidėstė nuo Jakėnų iki Kaliačių (?). Štabas įsikūrė Babriškės kaime⁷⁸⁹. Kuopa balandžio 29 d. galutinai

784 Прыказ по Беларускай асобнай кампаніі № 1. Красавіка 25 дня 1923 г. *Ten pat*, b. 192, l. 121 a. p.

785 Грыцкевіч А. Беларуска-літоўскія дачыненні: 1918–1922 гг., http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/00250/ [žr. 2018-06-27].

786 Atskiros baltgudžių pėstininkų kuopos etatai. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 169, l. 9.

787 4-os pėst. divizijos štabo karo dienynas už 1921 m. ir 1922 m. *Ten pat*, f. 1359, ap. 1, b. 33, l. 55.

788 Журнал вайсковых дзеяній Асобнай беларускай кампаніі. 1923 год. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 139, l. 28.

789 *Ten pat*, l. 29.

užėmė numatytas pozicijas⁷⁹⁰, kad užtikrintų neutraliosios zonos apsaugą.

1923 m. balandžio pabaigoje kuopa gavo Generalinio štabo raštą, kuriame buvo prašoma pateikti norinčių išeiti į atsargą ir tarnauti kariuomenėje karininkų sąrašus. Visi 6 kuopos karininkai pareiškė norį tęsti tarnybą Lietuvos kariuomenėje⁷⁹¹.

Gegužės 31 d. kuopai buvo skirtas kitas atsakomybės baras ir pavestas saugoti 38 km ruožas nuo Perlojos iki dešiniajame Nemuno krante esančio Uciekos kaimo. Štabas įsikūrė Merkinėje⁷⁹².

Nuo gegužės 31 iki liepos 13 d. saugomame bare nieko neįvyko. Liepos 1 d. kuopos vadas gavo divizijos štabo viršininko telefonogramą, kurioje buvo nurodyta iki liepos 4 d. išformuoti kuopos Kulkosvaidžių būrį, 3 poras arklių su pakinktais perduoti divizijos štabui, o kulkosvaidžius – Artilerijos skyriui⁷⁹³.

Liepos 13 d. kuopa buvo atitraukta nuo demarkacijos linijos, perkelta į Alytų, į Saratovo kareivines. Nuo tada prasidėjo jos išformavimo etapas⁷⁹⁴.

Prieš pat ją išformuojant, 1923 m. liepos 17 d. išleistame įsakyme kariuomenei skelbiama: „*Einant Vyties Kryžiaus Ordeno Tarybos nutarimu ir Krašto Apsaugos Ministerio pristatymu, apdovanoju Vyties Kryžiaus su kardais pasižymėjusius kovose su Lietuvos Nepriklausomybės priešais, savo laiku neapdovanotus, žemiau išvardintus karius:*

Baltgudžių bataliono karininkus Borisą Blagoveščenskį ir Grigorių Majorovą, eilinius Povilą Jarošuką ir Afanasijų Kovalenko.“⁷⁹⁵

Oficialiai Atskiroji baltgudžių kuopa pradėta išformuoti 1923 m. liepos 20 d. Tai turėjo būti padaryta iki rugpjūčio 10 d. Kuopos personalas, arkliai ir kitas turtas turėjo būti paskirstytas Pasienio divizijos vado nuožiūra⁷⁹⁶.

Baltgudžių atskiroji kuopa galutinai buvo išformuota 1923 m. lapkričio 8 d. Tą dieną kuopos vadas vyr. ltn. Grigorijus Eskovas tarnauti buvo perkeltas į Ketvirtąjį pasienio pulką⁷⁹⁷.

Baltgudžių karinių dalių veikla Lietuvos kariuomenėje nutrūko. Matyt, viena svarbiausių paskutinės gūdų karinės dalies išformavimo priežasčių buvo 1923

790 4-os pėst. divizijos štabo karo dienynas už 1921 m. ir 1922 m. LCVA, f. 1359, ap. 1, b. 33, l. 55 a. p.

791 Baltgudžių atskiros kuopos karininkų ir karo valdininkų, norinčių po demobilizacijos pasilikti karo tarnyboje arba iš kariuomenės pasiliuosuoti, sąrašas. *Ten pat*, f. 908, ap. 1, b. 195, l. 36.

792 Журнал вайсковых дзеяній Асобнай беларускай кампаніі. 1923 год. *Ten pat*, b. 139, l. 30–31.

793 Telefonograma Nr. 85. 1923-06-30. *Ten pat*, b. 202, l. 5.

794 Журнал вайсковых дзеяній Асобнай беларускай кампаніі. 1923 год. *Ten pat*, b. 139, l. 30.

795 Įsakymas kariuomenei Nr. 136. 1923 m. liepos 17 d.

796 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 10. 1923 m. liepos 5 d.

797 Įsakymas kariuomenei Nr. 164.

1923 m. rugsėjo 1 d.

Atskirosios baltgudžių kuopos kariai 1923 m. (LCVA)

m. kovo 15 d. Antantės ambasadorių konferencijos nutarimas, kuriuo buvo patvirtinta rytinė Lenkijos siena. Tai reiškė, kad greitai atgauti Vilnių ir Vilniaus kraštą galimybių nėra, todėl Lietuva nebebuvo suinteresuota toliau remti gudų kovoje su Lenkija, žinoma, kartu baigėsi ir jų karinė veikla Lietuvoje.

Baltgudžių dalinių egzistavimo laikotarpiu kovose dėl Lietuvos laisvės – kautynėse ir karo lauko ligoninėse – mirė 1 karininkas ir 18 kareivių⁷⁹⁸ (žr. 7 priedą), buvo sužeista 17 kareivių, invalidais liko 3, be žinios dingo 5 kareiviai, 28 kareiviai pateko į nelaisvę (27 iš jos grįžo).

Už pasižymėjimą kautynėse Vyčio Kryžiumi buvo apdovanotas 51 gudų karininkas ir kareivis (žr. 8 priedą).

798 Vytauto Didžiojo karo muziejaus Žuvusiųjų kriptoje įrašytos ir gudų karių, žuvusių mūšio lauke, pavardės. Tai eilinis Kazys Patakavičius, eilinis Jonas Leonavičius, karininkas Jurgis Pliska, eilinis Jonas Rinkevičius, eilinis Mikas Vaicekauskas, jaunesnysis puskarininkis Aleksas Mazolis, eilinis Stasys Semplinskas, eilinis Sergijus Radzevičius, eilinis Jurgis Romanovas.

IŠVADOS

1918 m. pradžioje, palankiai susiklosčius aplinkybėms, tiek lietuviai, tiek gudai ėmė kurti savo valstybes. Baltarusijos Liaudies Respublika bolševikų buvo greitai likviduota, o lietuviai savo valstybę įsivaizdavo ir dalyje gudų gyvenamų teritorijų. Gudų politikos veikėjai, nebematydami galimybės sukurti nepriklausomą valstybę, pasisiūlė jungtis prie Lietuvos, ir tai buvo sutikta natūraliai. Tad bendromis jėgomis imtasi kurti ir vieną svarbiausių valstybės atributų – kariuomenę. Nusprendus tai daryti pariteto principu, prasidėjo tiek lietuvių, tiek gudų karinių dalių organizavimas, vadovaujant Lietuvos apsaugos ministerijai.

Kaip matyti iš pateiktos medžiagos, gudų kariuomenės daliniai, pradėti formuoti nuo Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko, nuo 1918 m. pabaigos iki 1923 m. vidurio patyrė įvairių transformacijų. Atsižvelgiant į kaimyninių valstybių santykius ir susiklosčiusias politines sąlygas, vieni gudų kariniai daliniai buvo likviduojami ir vietoje jų formuojami nauji. Tad galima teigti, kad Lietuvos kariuomenės nacionalinių gudų karinių dalinių istorija – nors nuolat kito jų dydis ir pavadinimai – yra vientisa nuo jų įkūrimo pradžios Vilniuje iki pat 1923 m. vidurio, kai Lietuvos kariuomenėje jų buvo visiškai atsisakyta.

1918 m. gruodžio 1 d. Vilniuje prasidėjęs ir vėliau Gardine tęstas Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko formavimo darbas labai sudėtingomis sąlygomis pareikalavo daug pastangų ir pasiaukojimo. Tai, kad pulkas neatliko savo tiesioginės funkcijos, nebuvo panaudotas kovoje dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės, kaltos ne tik susiklosčiusios aplinkybės, dėl kurių pulkas liko lenkų okupuotoje teritorijoje ir jų buvo išformuotas, bet ir Lietuvos kariuomenės ir pulko vadovybė.

1919 m. kovo 12 d. krašto apsaugos ministru paskyrus Antaną Merkį, o balandžio 26 d. Generalinio štabo viršininku gen. Silvestrą Žukauską, Lietuvos kariuomenės vadovybės politika gudų pulko atžvilgiu tapo labai nenuosekli. Pasipylė vienas kitam prieštaraujantys įsakymai ir nurodymai, gudų reikalų ministras faktiškai buvo nušalintas nuo Baltgudžių pulko reikalų. Visiškai buvo ignoruojamas jo kategoriškas reikalavimas išvesti dalinį iš Gardino.

Viena didžiausių klaidų, kurią padarė krašto apsaugos ministras krn. A. Merkys ir kariuomenės vadovybė, buvo tai, kad jau kai visiems tapo aišku, jog lenkai užims Gardiną, ir net jį užėmus, o lenkų Gardino tvirtovės komendantui pareikalavus pulkui išvykti iš miesto, vykdyti įsakymą atsisakyta. Tad pulkas liko Gardine ir ten kaip reali gudų karinė dalis buvo likviduotas. Nemažesnė kaltė dėl to tenka ir pulko vadui krn. K. Jezovitovui, kuris besąlygiškai vykdė Baltarusijos Liaudies Respublikos ministro pirmininko A. Luckevičiaus, siekusio suartėti su lenkais, nurodymus ten palikti dalinį. Be to, susidaro įspūdis, kad

ir Lietuvos kariuomenės vadovybė Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko nelaikė rimtesne karine jėga, kur kas svarbesnis jiems buvo politiškai, t. y. siekiant išlaikyti Gardiną.

Didžiulė klaida buvo ir kritiniu pulkui metu pulko vado iškvietimas į Kauną pristatyti vyriausybei nesėkmingų derybų su lenkais rezultatų, kuriuos galėjo pateikti, be krn. K. Jezovitovo, ir kiti delegacijos nariai. Pulką nuginkluojant, susirgus laikinai einančiam pulko vado pareigas krn. I. Antonovui, susidarė paradoksalinė situacija, kai tuo pat metu pulkas turėjo 3 vadus: pulko vadą ir du laikinai einančius vado pareigas.

Nemažai klaidų išformuodami Pirmąjį baltgudžių pėstininkų pulką padarė ir lenkai. Jų priešiški veiksmai, nukreipti prieš gudų karininkus ir kareivius, baigėsi nesėkme bandant dalinį performuoti, o jo karius perkelti į Lenkijos karinius junginius. Šis žingsnis ilgam sugadino lenkų ir gudų santykius. Tačiau lenkai išformuoti pulką iš dalies galėjo ir dėl objektyvių priežasčių. Lenkijos kariuomenės vadovybė bijojo Vokietijos karo veiksmų, plėtojamų iš Rytprūsių. O Pirmasis baltgudžių pėstininkų pulkas lenkų užnugaryje buvo tarsi penktoji kolona, nes jau turėjo bendradarbiavimo su vokiečiais patirties, be to, buvo pavaldus Lietuvos kariuomenės vadovybei, todėl ši problema ir buvo išspręsta tokiu radikaliu būdu.

1919 m. pradžioje, pirmosiomis dienomis, Lietuvos vyriausybei iš Vilniaus persikėlus į Kauną, gudų reikalų ministras J. Varonka, perkeltas į Gardiną, bandė perimti Gardine esančio pulko, kuris buvo tiesiogiai pavaldus krašto apsaugos ministrui, vadovavimą į savo rankas tam tikslui įsteigdamas Karinį sekretoriatą. Nors sumanymas atrodė racionalus, iš tikrųjų ši institucija, neturinti pakankamai finansinių išteklių ir tinkamo personalo, faktiškai neveikė, o krašto apsaugos ministru paskyrus A. Merkį, gudų reikalų ministro įtaka formuojamiems gudų daliniams buvo minimali.

Padėčiai kontroliuoti mieste ir apskrityje ir savanoriams į Baltgudžių pulką verbuoti 1919 m. vasario 1 d. Gardine buvo įkurta karinė komendantūra ir jai vadovauti paskirtas krn. N. Demidovas. Karinės komendantūros kariai, nuo pat pirmųjų dienų veikė energingai ir profesionaliai, greitai tapo realia jėga, juo labiau kad jos sukomplektuotas batalionas buvo gerai parengtas ir apginkluotas. Ne veltui, Gardiną užėmus lenkams, pirmiausia buvo pareikalauta likviduoti būtent komendantūrą.

Praradus Gardiną, gudų karinių dalinių formavimo centru tapo Kaune esantis Baltgudžių karinis biuras, vadovaujamas energingo karininko Vitalijaus Kozlovo, kuris išskeltus uždavinius vykdė gerai. Šio biuro veiklos laikotarpiu į gudų karinius dalinius buvo pasiūsta gerokai daugiau kaip tūkstantis savanorių ir mobilizuotųjų. Jo suformuotos dvi atskirosios gudų kuopos, 1919

m. sujungtos į Atskirąją baltgudžių batalioną, pasižymėjo kovose su raudonarmiečiais Šiaurės rytu Lietuvoje ir Latvijoje, Daugpilio fronte.

Atskirasis baltgudžių batalionas buvo išformuotas 1920 m. kovo mėn. dėl formalių klaidų, padarytų jį komplektuojant. Taip pat turėjo įtakos pašlijusi bataliono drausmė, kareivių gyventojams padaryti nuostoliai, bendravimo su raudonarmiečiais epizodai ir kt. Tačiau šį sprendimą daugiausia lėmė politinės aplinkybės. Vasario mėn. lietuvių kontržvalgybai sulaikius Gudų reikalų ministerijos į Maskvą siųstą kurjerį, Lietuvos vyriausybės santykiai su gudais pablogėjo. Lietuvos valdžia tokį bendradarbiavimą ėmė vertinti santūriau, suprasdama pavojų, kad bendrą valstybę jie stengiasi kurti daugiausia kaip gudų. Dėl šių ir kitų priežasčių Lietuvos kariuomenės vadovybė nutarė sumažinti gudų karių skaičių, dalį bataliono demobilizuodama ir jį performuodama į Atskirąją baltgudžių kuopą.

1920 m. vasarą pasikeitus politinei situacijai ir Lietuvai atgavus Vilnių ir nemažai rytinių teritorijų, vėl buvo nutarta padidinti gudų karių skaičių formuojant Atskirąją baltgudžių pėstininkų batalioną. Šis batalionas nuo 1921 m. kovo mėn. saugojo demarkacijos linijos su lenkais barą. Batalionas niekuo neišsiskyrė iš kitų Lietuvos kariuomenės dalinių – jis turėjo ir kuo didžiuotis, ir nemažai problemų. 1923 m. kovo mėn. dalinys buvo performuotas į Atskirąją baltgudžių kuopą. Šis Lietuvos kariuomenės vadovybės sprendimas nebuvo specialiai nukreiptas prieš gudus, nes Lietuvos kariuomenę, atsižvelgiant į taikos sąlygas, nuo 1923 m. pradėta mažinti išformuojant atskiruosius batalionus, tarp jų ir Baltgudžių batalioną.

Iš Atskirojo baltgudžių bataliono suformuota Atskiroji baltgudžių kuopa egzistavo iki 1923 m. liepos pabaigos. Matyt, viena svarbiausių paskutinės gudų karinės dalies išformavimo priežasčių buvo 1923 m. kovo 15 d. Antantės ambasadorių konferencijos nutarimas, kuriuo buvo patvirtinta rytinė Lenkijos siena, rodantis, kad greitai atgauti Vilnių ir Vilniaus kraštą galimybių nėra, todėl Lietuva nebebuvo suinteresuota toliau remti gudų veiklos prieš Lenkiją, o kartu ir jų karinių dalinių.

Pradėjus kurti Lietuvos kariuomenę planuota, kad lietuvių ir gudų karinių dalinių santykis bus 2:1, tačiau 1919 m. pradžioje, Lenkijai užėmus Gardiną ir aplinkui jį esančias gudų gyvenamas teritorijas, dėl gudų karių stokos, jis labai pakito: kartais gudų kariniai daliniai turėjo tik simbolinę, o ne karinę reikšmę, t. y. Lietuvos valstybei buvo svarbūs politiškai. 1919 m. gegužės pradžioje Lietuvos kariuomenėje gudų karių buvo beveik 14 proc., 1920 m. pradžioje – vos 0,5 proc., 1920 m. pabaigoje – apie 0,65 proc., 1921 m. pradžioje jų skaičius išaugo iki 1,77 proc., po to vėl ėmė mažėti.

Apibendrinant reikėtų pažymėti, kad gudų kariai buvo labai svarbūs Lietu-

vai, ypač pradiniu jos kariuomenės kūrimosi laikotarpiu, o pasibaigus kovoms dėl nepriklausomybės ir esant nuolatiniam Lenkijos agresijos pavojui, gudų kariai ir apskritai gudai galėjo suteikti nemažą paramą Lietuvos kariuomenei.

Gudų kariai Lietuvos istorijoje paliko ryškų pėdsaką. Tai buvo bendra kova dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės. Lietuvos žemė ties Zarasais, Švenčionėliais, Turmantu, Molėtais, Dubingiais, Merkine, Druskininkais, Latvijoje – nuo Červonkos iki pat Daugpilio apšlakstyta gudų karių krauju. Nepriklausomybės kare daugiau kaip 30 gudų savanorių žuvo, apie dvi dešimtys buvo sužeisti, 51 apdovanotas Vyčio Kryžiumi. Visi jie įrodė savo ištikimybę demokratinei Lietuvos Respublikai, nesulaužė duotos priesaikos pačiu sunkiausiu jai metu. Jų garbingas atminimas išliks Lietuvos kariuomenės istorijos puslapiuose.

PRIEDAI

1 priedas

GUDŲ DALINIŲ VADAI

Karininkas Mykolas LAVRENTJEVAS⁷⁹⁹

(Pirmojo baltgudžių pulko vadas 1918 m. gruodžio 1–1919 m. kovo 15 d.)

Lavrentjevas Mikas (Mykolas) gimė 1865 m. lapkričio 3 d. Mogiliovo gubernijos Rogaičiovo mieste. 1882 m. birželio mėn. baigė Mogiliovo realinę mokyklą, 1893 m. kovo 13 d. savanoriu įstojo į Rusijos kariuomenę, buvo paskirtas tarnauti į 129-ąją Besarabijos pulką. 1886 m. rugsėjo 1 d. baigė Kijevo karo mokyklą ir buvo paskirtas tarnauti į 161-ąją Aleksandropolio pėstininkų pulką. 1887 m. kovo 14 d. pakeltas į paporučikius ir perkeltas tarnauti į 16-ąją Achalcicho pėstininkų pulką. 1891 m. pakeltas į poručikus, 1901 m. – į štabskapitonus, 1901 m. gegužės mėn. – į kapitonus. Dalyvavo Rusijos–Japonijos kare, buvo karinio sanitarinio traukinio komendantas. 1907 m. gruodžio 20 d. buvo pakeltas į papulkininkius ir išleistas į atsargą.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1914 m. liepos 19 d. mobilizuotas į kariuomenę ir paskirtas 3-iosios Kauno rinktinės („družinos“) vadu, 1915 m. balandžio 20 d. – 2-osios rinktinės būrio ir artilerijos baterijos viršininku. 1915 m. rugpjūčio 1 d. Kauno brigadą performavus į 124-ąją pėstininkų diviziją, liko 3-iosios Kauno rinktinės 2-ojo bataliono vadu. 1915 m. rugpjūčio mėn. kontūzintas pateko į vokiečių nelaisvę. 1917 m. gegužės 1 d. kaip invalidas internuotas

799 Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 5, p. 39; *LCVA*, f. 930, ap. 2L, b. 54.

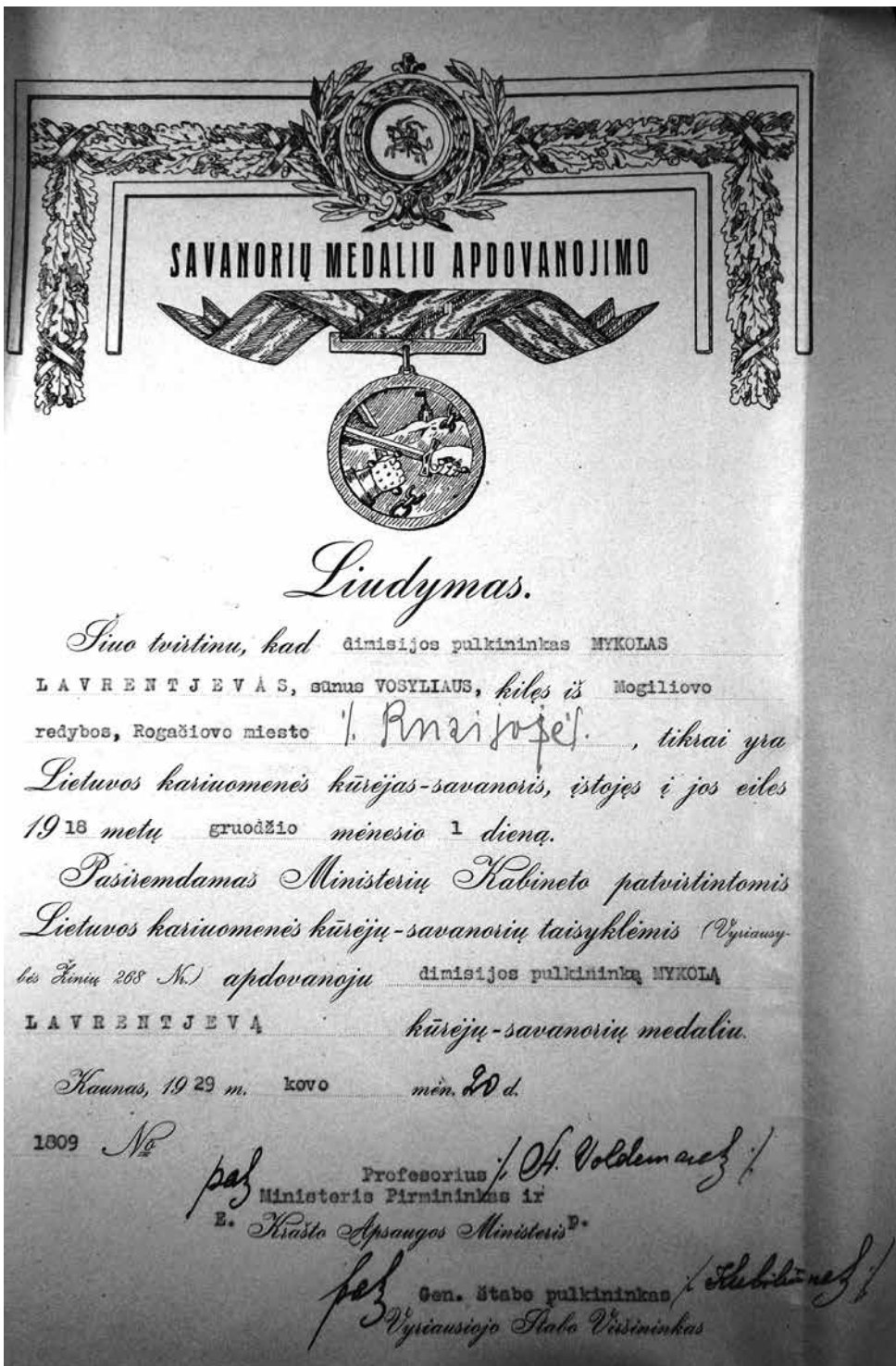
Kariuomenės intendantūros karininkai 1925 m. 3-ioje eilėje 1-as iš kairės – plk. Mikas Lavrentjevas (E. Peikštenio kolekcijos nuotrauka)

Danijoje. 1917 m. spalio 16 d. grįžo į Rusiją. 1918 m. spalio mėn. atvyko į Vilnių ir gruodžio 1 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vadu. Nuo 1919 m. kovo 15 d. – KAM instruktorius. Gegužės 17 d. paskirtas iš Vokietijos gaunamo kariško turto priėmimo komisijos pirmininku. 1920 m. vasario 14 d. jam paliktas Rusijos kariuomenėje suteiktas pulkininko laipsnis. 1920 m. birželio 1 d. perkeltas į Kariuomenės intendantūrą Kariškojo turto priėmimo ir suskirstymo į rūšis dalies viršininku.

1920 m. rugpjūčio 18 d. paties prašymu išleistas į atsargą. 1920 m. rugsėjo 14 d. priimtas laisvai samdomu Belaisvių stovyklos valdybos 2-osios belaisvių stovyklos komendantu. Nuo 1921 m. rugpjūčio 1 d. pradėjo dirbti Kariuomenės intendantūros skyriaus išdininku. 1922 m. sausio 22 d. vėl priimtas tarnauti į Lietuvos kariuomenę, ėjo įvairias pareigas Kariuomenės intendantūroje. 1926 m. kovo 1 d. paskirtas Kariuomenės intendantūros ypatingiems reikalams I rūšies karininku. 1926 m. balandžio 22 d. paties prašymu išleistas į dimisiją.

Apdovanotas Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu. Jo tarnyba Rusijos kariuomenėje buvo įvertinta Šv. Stanislovo 2-ojo ir 3-iojo laipsnio, Šv. Anos 2-ojo ir 3-iojo laipsnio ordinais.

Žmona – Antanina, duktė – Lidija.

SAVANORIŲ MEDALIŲ APDOVANOJIMO

Liudymas.

Tuo tvirtinu, kad dimisijos pulkininkas MYKOLAS
 LAURENTJEVAŠ, sūnus VOSYLIAUS, kilęs iš Mogiliovo
 redybos, Rogašiovo miesto *1. Pnarijoje!*, tikrai yra
 Lietuvos kariuomenės karejas-savanoris, istojęs į jos eiles
 1918 metų gruodžio mėnesio 1 dieną.

Pasiremdamas Ministerių Kabineto patvirtintomis
 Lietuvos kariuomenės karejų-savanorių taisyklėmis (Vyriausy-
 bės Žinia 268 N.) apdovanoju dimisijos pulkininką MYKOLA
 LAURENTJEVAŠ karejų-savanorių medaliu.

Kaunas, 1929 m. kovo mėn. 20 d.

1809

N^o

paš Profesorius */ Štada /*
 Ministeris Pirmininkas ir
 E. Krašto Apsaugos Ministeris D.

paš Gen. Štabo pulkininkas */ Štada /*
 Vyriausiojo Štabo Pirmininkas

Karininkas Konstantinas JEZOVITOVAS⁸⁰⁰

(Laikinai einantis Pirmojo baltgudžių pulko vado pareigas 1919 m. kovo 15–birželio 15 d.)

Konstantinas Jezovitas gimė 1895 m. lapkričio 17 d. (senuoju stiliumi – lapkričio 5 d.) Vitebsko gubernijos Dvinsko mieste (dabar – Daugpilis) kadrinio karininko šeimoje. 1916 m. baigė Vitebsko pedagoginį institutą ir Pavlovo karo mokyklą. Jam buvo suteiktas praporščiko laipsnis. Paskirtas tarnauti į 151-ąją pėstininkų Piatigorsko pulką ėjo įvairias pareigas: buvo bataliono vadas, pulko vado adjutantas. Pirmojo pasaulinio karo metais Šiaurės fronte aktyviai dirbo aiškinamąjį ir organizacinį darbą tarp karių gudų, 1917 m. gruodžio mėn. dalyvavo pirmajame visos Baltarusijos kongrese Minske, buvo išrinktas

Centrinės baltarusių karinės tarybos pirmininko pavaduotoju. Už šią veiklą 1918 m. pradžioje buvo suimtas čekistų, tačiau jam pavyko pabėgti. Bolševikams pasitraukus iš Minsko, 1918 m. vasario mėn. buvo paskirtas Minsko karo komendantu. 1917–1921 m. buvo Socialistų-federalistų partijos narys.

1918 m. kovo 25 d. Baltarusijos radai paskelbus, kad įkuriama Baltarusijos Liaudies Respublika, paskirtas karo sekretoriumi (gynybos ministru), tačiau 1918 m. gruodžio mėn. Baltarusiją užėmus bolševikams, ieškojo paramos Lietuvoje. 1919 m. kovo 15 d. Lietuvos krašto apsaugos ministro paskirtas laikinai eiti Pirmojo baltgudžių pėstininkų Gardino pulko vado pareigas. 1919 m. balandžio mėn. buvo Lietuvos derybų dėl sienų delegacijos, vykusios į Varšuvą, narys.

1919 m. rugsėjo 28 d. kaip ne Lietuvos pilietis iš karo tarnybos buvo atleistas, kurį laiką dirbo Gudų reikalų ministerijos kanceliarijos vedėju. 1920 m.

800 Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 4, p. 76; 5 лістапада 1893 нарадзіўся Кастусь Езавітаў, http://jivebelarus.net/at_this_day/birth-of-kastus-jezawitau.html [žr. 2019-03-29]; Хацкевич А. Воспоминания, http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/10206_1/%D0%92%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F.html [žr. 2019-04-15].

spalio 8 d. Lenkijai sulaužius Suvalkų sutartį ir okupavus Vilniaus kraštą bei didžiąją Baltarusijos dalį, persikėlė į Latviją, buvo karinės diplomatinės misijos vadovu, Baltarusijos Liaudies Respublikos vyriausybės vardu stengėsi palaikyti santykius su Ukrainos, Lietuvos, Latvijos ir Estijos vyriausybėmis, kreipėsi pagalbos į JAV vyriausybę.

1921–1944 m. gyveno Latvijoje, 1921 m. jam buvo suteikta Latvijos pilietybė, kurį laiką dirbo Rygos baltarusių gimnazijos direktoriumi. Už baltarusišką nacionalistinę veiklą ne kartą Latvijos policijos buvo suimtas, 1925 m. teisiamas, Latvijos politinei policijai apkaltinus siekiu prijungti Latgalą prie Baltarusijos. Vėliau užsiėmė šviečiamąja veikla, buvo Rygos baltarusių draugijos pirminkas. Parašė nemažai knygų baltarusių kalba.

Prasidėjus SSRS–Vokietijos karui, jam pavyko susisiekti su gudų emigrantais Berlyne, užmegzti ryšius su gudų veikėjais Minske. Gyveno Rygoje, organizavo Latvijoje gudų mokyklas. 1944 m. birželio mėn. Baltarusijos centrinė rada jį iškviėtė į Minską. Dalyvavo Antrajame visos Baltarusijos kongrese, buvo išrinktas Baltarusijos centrinės rados nariu. Artėjant Raudonajai armijai, pasitraukė į Berlyną. 1945 m. Baltarusijos centrinėje radoje ėjo Karinio skyriaus vadovo pareigas, jam buvo suteiktas Baltarusijos krašto gynybos generolo majoro laipsnis. Organizavo gudų diversantų būrius, turėjusius Baltarusijos teritorijoje, Raudonosios armijos užnugaryje, vykdyti diversijas. Raudonajai armijai užėmus Vokietiją, 1945 m. balandžio mėn. netoli Berlyno sovietinių kontržvalgybininkų (SMERŠ) buvo suimtas, pervežtas į Maskvą, o lapkričio mėn. – į Minsko kalėjimą, apkaltinus kontrrevoliucine veikla gudų nacionalistų organizacijoje. 1946 m. gegužės 23 d., kaip oficialiai paskelbta, mirė nuo išsekimo ir tuberkuliozės, tačiau daug įtikinamesnė versija – kad buvo sušaudytas.

Karininkas Ivanas ANTONOVAS⁸⁰¹

(Laikinai einantis Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vado pareigas 1919 m. balandžio 25–birželio 15 d., pulko vadas 1919 m. birželio 15–16 d.)

1919 m. balandžio 25 d. laikinai paskirtas Pirmojo baltgudžių pulko vadu, birželio 15 d. – pulko vadu, nors dalinio jau nebebuvo. 1919 m. lapkričio 20 d. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijai paskelbus, kad nuo 1919 m. birželio 15 d. Pirmasis baltgudžių pėstininkų pulkas laikomas išformuotu, nuo birželio 16 d. išleistas į atsargą.

1920 m. I. Antonovas gyveno Kaune, buvo kandidatas į Baltarusijos rados revizijos komisijos narius.

Karininkas Nikolajus DEMIDOVAS⁸⁰²

(Gardino miesto komendantas ir Gardino karinės apygardos viršininkas 1919 m. vasario 1–birželio 15 d.)

Nikolajus Demidovas gimė 1888 m. gruodžio 10 d. Horodoke. Tikroji pavardė – Kantarovskis, tačiau mirus tėvui ir motinai ištekėjęs už Jano Demidovo, 10 metų berniukui įsūnyjant buvo suteikta Demidovo pavardė. Jo auklėjimui didžiausią įtaką darė senelis iš motinos pusės Aleksandras Kalinovskis, Konstantino Kalinovskio, vieno 1863 m. sukilimo Lietuvoje ir Lenkijoje vadų, brolis.

1905 m. baigė Sviclasko mokytojų seminariją.

801 Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 2, p. 68; *LCVA*, f. 930, ap. 2A, b. 136.

802 Ён у адкрытым баі змагаўся за незалежнасць Беларусі, <https://novychas.by/asoba/jon-u-adkrytym-bai-zmahausja-za-nezaleznaasc-belaru> [žr. 2019-02-20]; Грыбоўскі Ю. „Латвійскі“ перыяд дзейнасці Мікалая Дзямідава (1922-1942), <http://www.belhistory.eu/yury-grybouski-%E2%80%9Cclatvijski%E2%80%9D-peryuad-dzejnasci-mikalaya-dzyamida-va-1922-1942/> [žr. 2019-03-12]; Латышонок А. Мікола Дзямідаў-беларускі нацыянальны дзеяч з роду Каліноўскіх (1888-1967). Крыніца: Лідскі летапісец, 2009 № 17, (http://pawet.net/library/history/bel_history/_miscellany/1/%D0%9B%D1%96%D0%B4%D1%81%D0%BA%D1%96_%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%B5%D1%86.html) [žr. 2019-05-15].

1907 m. dirbo Pavislio geležinkelių valdybos kanceliarijoje ir tuo pat metu buvo Varšuvos universiteto Istorijos-filologijos fakulteto vakarinių kursų laisvas klausytojas. 1911 m. spalio 1 d. paskirtas Geležinkelininkų mokyklos Balstogėje vadovu. 1912 m. Vilniaus pedagoginiame institute išlaikė istorijos ir rusų kalbos mokytojo egzaminus.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, mobilizuotas į carinės Rusijos kariuomenę, 1917 m. vasario 1 d. baigė Petrogrado Pavlo karo mokyklą, suteikus paporučikio laipsnį, paliktas joje tarnauti 7-osios kuopos kurso karininku. Dalyvavo 1917 m. bolševikiniame perversme, buvo Naugarduko apskrities komisaras. 1918 m. kovo mėn. Daugpilyje pateko į vokiečių nelaisvę, lapkričio mėn. iš jos buvo paleistas.

1918 m. gruodžio 12 d. įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, gruodžio 19 d. buvo paskirtas tarnauti į Pirmąjį baltgudžių pėstininkų pulką adjutantu, 1919 m. sausio 10 d. – Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko štabo viršininku, 1919 m. sausio 31 d. – Gardino miesto komendantu ir Gardino karinės apygardos viršininku ir įpareigotas rinkti savanorius į lietuvių ir gudų kariuomenę. Lenkams likvidavus Gardino komendantūrą, suimtas, internuotas Balstogės belaisvių stovykloje, tačiau tarpininkaujant Prancūzijos karinės misijos vadovui plk. K. Rebuliui iš jos paleistas, įsitraukė į lenkų organizuotos Baltarusių karinės komisijos veiklą. 1920 m. rudenį įstojo į gen. S. Bulak-Bulachovičiaus kariuomenę, Balstogės apylinkėse suorganizavęs apie 400 karių atskirąjį gudų batalioną, dalyvavo 1920 m. karinėse kampanijose. Neturėdamas kitos išeities, su savo batalionu pasidavė lenkams, buvo internuotas lageryje. 1921 m. birželio 1 d. iš lagerio paleistas.

Nuo 1921 m. gyveno Lenkijoje, mokytojavo Gardine, tačiau 1922 m. lapkričio mėn. buvo patrauktas į teismą ir, nelaukdamas, kol prasidės procesas, padėdamas A. Luckevičiaus, pasitraukė į Latviją, Daugpilį. Padedant K. Jezovitovui įsidarbino baltarusių mokykloje mokytoju. 1924 m. išvyko gyventi į Rygą, dalyvavo gudų organizacijų veikloje. Įsteigė draugijas „Беларуская хатка“ ir „Рунь“, 1930 m. redagavo laikraštį „Школа і жыццё“.

1940 m. Latviją okupavus Sovietų Sąjungai, buvo suimtas, etapu išsiųstas į Lubianką, tačiau po metų paleistas, nes paaiškėjo, kad tardytojas – buvęs jo mokinys. 1941 m. vadovavo Daugpilio baltarusių nacionaliniam komitetui, vėliau tapo Baltarusių nacionalinio komiteto Rygoje nariu. 1942 m. išvyko į Baltarusiją, Lydoje dirbo Generaliniame komisariate inspektoriumi, vėliau – mokyklų reikalų referentu. Dalyvavo formuojant Lydoje Baltarusijos krašto gynybos batalioną. 1944 m. frontui ritantis į vakarus, grįžo į Rygą, o metų pabaigoje išvyko į Berlyną, dirbo Baltarusijos centrinės rados aparate. 1948 m. buvo vienas iniciatorių sušaukti Baltarusijos autokefalinės stačiatikių cerkvės soborą Konstanco-

je (Vakarų Vokietijoje). 1950 m. emigravo į JAV. Iš pradžių apsigyveno Lansinge, Mičigano valstijoje, bet greitai persikėlė į Čikagą. Buvo išrinktas į Baltarusių ir amerikiečių liaudies radą. Nuo 1950 m. vedė radijo laidas gudų kalba Čikagoje.

Mirė 1967 m. birželio 23 d. Palaidotas Čikagos graikų katalikų kapinėse.

Žmona – Anelė Latonaitė.

Kapitonas Vitalis KOZLOVAS⁸⁰³

(Baltgudžių karinio biuro viršininkas 1919 m. vasario 1–1920 m. sausio 31 d.)

Vitalis Kozlovas gimė 1896 m. birželio 16 d. Nevelyje, Vitebsko rėdyboje. 1916 m. baigė Aleksandro realinę mokyklą Mogiliove, buvo pašauktas tarnauti į kariuomenę, pasiūstas į Konstantino artilerijos karo mokyklą Petrograde. Ją baigęs, 1917 m. sausio 15 d. suteikus praporščiko laipsnį, išsiūstas į frontą.

Atvykęs į Lietuvą 1919 m. sausio 13 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Pirmąjį baltgudžių pėstininkų pulką jaunesniuoju karininku. Sausio 15 d. iš Gardino kaip ryšių karininkas atsiūstas į Kauną. Vasario 1 d. paskirtas Baltgudžių karinio biuro viršininku, paliekant eiti ir susisieki-mo karininko pareigas. 1919 m. spalio 27 d. suteiktas kapitono laipsnis. Likvidavus Baltgudžių karinį biurą, paskirtas į Generalinį štabą ryšių karininku.

Likviduojant Baltgudžių batalioną 1920 m. balandžio 1 d. perkeltas į atsargą prie Kauno miesto komendantūros, gegužės 1 d. paskirtas Armijos inžinierių valdybos viršininko žinion. Nuo 1921 m. lapkričio 30 d. ėjo Kauno tvirtovės viršininko pareigas. 1922 m. sausio 1 d. paskirtas Karo technikos valdybos Tiekimo skyriaus karininku ypatingiems reikalams, 1924 m. sausio 1 d. perkeltas į Karo technikos valdybą, paskirtas Technikos tiekimo skyriaus buhalteriu, 1926 m. sausio 1 d. – apygardų technikos turto vedėju, nuo 1929 m. gegužės 1 d. – Apykskaitų dalies vedėju.

1929 m. birželio 21 d. priėmė Lietuvos pilietybę. 1930 m. liepos 15 d. baigė Vytauto Didžiojo karininkų kursų Technikos skyrių, įtrauktas į inžinerijos karininkų sąrašą. 1930 m. lapkričio 23 d. pakeltas į majorus, paskirtas Karo technikos tiekimo skyriaus Apskaitų dalies, 1935 m. rugpjūčio 1 d. – Aprūpinimo dalies vedėju. 1939 m. gegužės 16 d. tarnybą Lietuvos kariuomenėje baigė,

803 Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 4, p. 259–260; *LCVA*, f. 930, ap. 2K, b. 235.

PRIEŠAIKOS BLANKAS.

66

Aš prisiekiu Visagaliu ir Visišinaičiojė Dievo akyvaizdoje, kad ištikimai tarnausiu Lietuvos Respublikos kariuomenėje, ginsiu Tėvynės Lietuvos Laisvę ir Nepriklausomybę nuo visų jos priešų, nesigailėdamas nei savo sveikatos nei gyvybės, saugosiu jos Konstituciją, griežtai pildysiu jos įstatymus ir mano viršininkų įsakymus, šventai laikysiu visas patikėtas man paslaptis; niekuomet su Lietuvos priešais nesibarsiu, jokių žinių jiems nei raštu, nei žodžių neteiksiu ir visa, ką tik apie juos sužinosisiu tuoj sau savo viršininkams pranešiu, saugosiu šalies gerovę ir visa kam elgsiuos, kaip doram, klusniam ir nersiam kariui elgtis prėdera.

Taip tepadedas man Viešpats Dievas ir ta Jo Šventoji Evangelija. Amen.

1924 m. Vasario 16 d.

P. S. S. S. S.

LCVA, f. 930, ap, 2K, b. 235, l. 66

paties prašymu išleistas į atsargą.

Apdovanotas Vytauto Didžiojo 5-ojo laipsnio ordinu, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių, Lietuvos nepriklausomybės, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais.

Žmona – Zofija Čunovaitė-Timofejevienė.

Liudymas.

Šiuo tvirtinu, kad kapitonas Vytautas
Kozlovas kiles iš Vitebsko
riedžos, Nevelio miesto, tikrai yra
Lietuvos kariuomenės kūrėjas-savanoris, istojęs į jos eiles
1914 metu sausio mėnesio 13 dieną.

Pasiūsdamas Ministerių Kabineto patvirtintomis
Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių taisyklėmis (Vyriausy-
bės žiniu 268 N.) apdovanoju kapitoną Vytautą
Kozlovą — kūrėjų-savanorių medaliu.

Kaunas, 1918 m. birželio mėn. 14 d.

191. №

Gener. leiten. J. Daukantas J.
Krašto Apsaugos Ministeris

Gener. Stalo pulk. J. Plechavičius J.
Vyriausiojo Stalo Vainininkas

Pulkininkas Vladimiras MICHALOVSKIS⁸⁰⁴

(1-osios atskirosios baltgudžių kuopos vadas 1919 m. birželio 29–lapkričio 21 d.)

Vladimiras Michalovskis gimė 1865 m. rugsėjo 20 d. Kaune. Baigė Marijampolės gimnazijos 5 klases. 1885 m. spalio 11 d. baigė Vilniaus karo mokyklą, suteikus praporščiko laipsnį, paskirtas tarnauti į 111-ąjį pėstininkų Dono pulką. 1887 m. pakeltas į poručikus, 1889 m. – į štabskapitonus, 1904 m. – į kapitonus ir paskirtas kuopos vadu. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, kartu su pulku išvyko į frontą. 1915 m. birželio 10 d. pakeltas į papulkininkius, dar po metų, 1916 m. birželio 17 d., – į pulkininkus, 1917 m. kovo 15 d. paskirtas 245-ojo pėstininkų pulko vadu.

Dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo kautynėse su vokiečiais Rytų Prūsijoje ir Gudijoje. Du kartus buvo sužeistas ir kontūzytas.

1919 m. kovo 7 d. įstojo į Lietuvos kariuomenės Pirmąjį baltgudžių pėstininkų pulką Gardine. Lenkams pulką nuginklavus ir išformavus, pasitraukė į Lietuvą ir tarnybą tęsė Pirmojoje atskirojoje baltgudžių kuopoje, birželio 29 d. paskirtas šios kuopos vadu. 1919 m. lapkričio 18 d. suteiktas Lietuvos kariuomenės pulkininko laipsnis. 1919 m. lapkričio 21 d. kuopą įtraukus į Atskirąjį pėstininkų batalioną, liko bataliono 1-osios kuopos vadu. 1920 m. kovo 3 d. dėl amžiaus išleistas į atsargą, 1928 m. spalio 5 d. – į dimisiją.

Apdovanotas Rusijos kariuomenėje Šv. Stanislovo 2-ojo ir 3-iojo laipsnio, Šv. Anos 2-ojo ir 3-iojo laipsnio ir Šv. Vladimiro 4-ojo laipsnio ordinais.

Majoras Aleksandras RUŽANCOVAS⁸⁰⁵

(Atskirojo baltgudžių bataliono vadas 1919 m. lapkričio 17 – 1920 m. kovo 31 d.; Atskirosios baltgudžių kuopos vadas 1920 m. balandžio 1–spalio 28 d.)

Aleksandras Ružancovas gimė 1893 m. rugpjūčio 12 d. Viazmoje, dvarininkų šeimoje. 1911 m. baigė Viazmos gimnaziją ir įstojo į Maskvos universitetą, jame 6 semestrus studijavo istoriją ir filologiją. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę ir kaip buvęs universiteto studentas išsiųstas į Aleksejaus karo mokyklą Maskvoje, o ją baigęs – į frontą. 1915 m. sužeistas. 1918 m. balandžio 12 d. demobilizuotas, tarnavo raštvedžiu įvairiose įstaigose. 1918 m. lapkričio 23 d. Maskvoje vėl buvo mobilizuotas, paskirtas tar-

804 Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 5, p. 220; *LCVA*, f. 930, ap. 5, b. 1766.

805 Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 6, p. 300; *LCVA*, f. 930, ap. 8, b. 283, l. 283; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose. 1918–1920, p. 47, 49.

nauti į Raudonosios armijos 7-ąjį šaulių pulką pulko vado padėjėju ir su daliniu buvo išsiųstas į Vakarų frontą. 1919 m. vasario 11 d. mūšyje su Lietuvos kariniu daliniu ties Jieznu vadovavo pulko „Jiezno ypatingajai rinktinei“.

Po Jiezno kautynių, pasitaikius progai, iš Raudonosios armijos pasitraukė, kaip pareiškęs norą tarnauti buvo priimtas į Lietuvos kariuomenę ir paskirtas į gudų dalinius, 1919 m. lapkričio 17 d. – eiti Baltgudžių bataliono vado pareigas. Kitą dieną jam buvo suteiktas majoro laipsnis.

1920 m. balandžio 1 d. batalioną perorganizavus į Atskirąją baltgudžių kuopą, paskirtas šios kuopos vadu. 1920 m. spalio mėn. kuopą įtraukus į Atskirojo baltgudžių bataliono sudėtį, už tai, kad 1920 m. vasarą gudų karių laikraštyje „Варта бацькаўшчыны“ slapyvardžiu Alesius Smalenecas (Алесь Смаленец) paskelbė straipsnį prieš Lietuvos valdžios veiksmus, iš pareigų buvo atleistas ir areštuotas. 1920 m. gruodžio 21

Kariuomenės ugniagesių suvažiavimas 1939 m. Pirmoje eilėje 6-as iš kairės mjr. A. Ružancovas (E. Peikštenio kolekcijos nuotrauka)

d. iš arešto paleistas ir perkeltas į atsargą prie Kauno komendantūros, tačiau ir toliau liko redaguoti bataliono periodinių leidinių⁸⁰⁶. 1921 m. vasario 15 d. vėl pašauktas į karo tarnybą, paskirtas į Generalinio štabo Karo mokslo skyrių, 1924 m. sausio 1 d. – Kariuomenės centrinės bibliotekos viršininku. 1922–1929 m. redagavo informacinį leidinį „Karo literatūros rodyklė“, parengė Kariuomenės bibliotekos katalogą. Jo rūpesčiu buvo įsteigtos 105 karių bibliotekėlės.

A. Ružanovas ir B. Blagoveščenskis. 1938 m,
<https://charter97.org/ru/news/2013/1/16/64010/>

1924–1927 m. buvo renkamas Lietuvos ugniagesių sąjungos vicepirmininku, nuo 1928 m. rudens – neetatiniu kariuomenės ugniagesių inspektoriumi. 1929 m. kovo 18 d. perkeltas į Vyriausiojo kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrių, kartu dirbo ir Bibliografijos instituto reikalų vedėju, dalyvavo steigiant žurnalą „Bibliografijos žinios“, jame 1928–1940 m. aprašė 13 266 knygas ir brošiūras. 1931 m. – vienas Lietuvos bibliotekininkų draugijos steigėjų. 1929 m. gegužės 28 d. kartu su žmona priėmė Lietuvos pilietybę.

1931–1933 m. tvarkė Lietuvos šaulių sąjungos ugniagesių komandas. Nuo

806 Анто́наў А. Аляксандр Ружанцоў: Накіды да біяграфіі, <http://www.belhistory.eu/andrej-antona%D1%9E-alyaksandr-ruzhanco%D1%9E-nakidy-da-biyagrafii/>.

1935 m. ėjo Kauno miesto ugniagesių inspektoriaus pareigas. Bendradarbiavo periodinėje spaudoje. Rašė straipsnius į „Karo archyvą“, „Mūsų žinyną“, „Kardą“, „Kari“, „Skautų aidą“, „Policiją“, „Ugniagesį“, „Trimitą“, parašė 2 knygas apie Kau-
no istoriją ir kt.

1939 m. spalio mėn. prie Lietuvos prijungus Vilnių, su šeima persikėlė ten gyventi. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, mjr. A. Ružancovas, lapkričio 1 d. iš kariuomenės atleistas, įsidarbino Vilniuje kuriamoje Lietuvos mokslų akademijos centrinėje bibliotekoje Bibliografijos kabineto vedėju, 1941–1944 m. dirbo vokiečių ugniagesių tarnyboje, aktyviai dalyvavo Vilniaus gudų kultūrinėje veikloje. Artėjant frontui, 1944 kovo mėn. buvo perkeltas į Berlyną, paaukštintas. Vokietijai kapituljavus, apsigyveno perkeltųjų stovykloje Memingene, Bavarijoje, amerikiečių okupacinėje zonoje, buvo paskirtas stovyklos priešgaisrinės apsaugos viršininku⁸⁰⁷. 1945 m. įsteigė Lietuvių bibliografijos tarnybą, pradėjo leisti „Knygų lentyną“. 1949 m. emigravo į JAV, apsigyveno Denvilyje, Kentukio valstijoje, dirbo fabrike, pagalbinio darbininku prekybos centre, tęsė bibliografininko darbą, pradėjo versti knygas iš gudų kalbos į lietuvių kalbą. Surinktas knygas ir periodiką perdavė Pasaulio lietuvių archyvui Čikagoje.

Mjr. A. Ružancovas mirė 1966 m. liepos 23 d. Denvilyje.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio, Šaulių žvaigždės ordinais, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, ugniagesių „Artimui pagalbon“ 1-ojo, 2-ojo ir 3-iojo laipsnio garbės ženklais, skautų Svastikos ordinu, Latvijos „Trijų žvaigždžių“ 4-ojo laipsnio ordinu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu, Latvijos ugniagesių 1-ojo laipsnio garbės kryžiumi, Pabaltijo ugniagesių draugijų sąjungos žvaigžde, Estijos ugniagesių Didžiojo darbštumo žvaigžde ir 2-ojo laipsnio aukso kryžiumi, Estijos Raudonojo Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinu.

Ružancovas buvo vedęs, antroji žmona – Natalija Michailovaitė, įdukra – Veronika.

807 Ten pat.

Pulkininkas Aleksandras USPENSKIS⁸⁰⁸

(Einantis Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko vado pareigas 1919 m. balandžio 18–24 d.; Atskirojo baltgudžių bataliono vadas 1920 m. rugsėjo 27–1921 m. spalio 12 d.)

Aleksandras Uspenskis gimė 1872 m. rugpjūčio 11 d. Vilniuje (kitais duomenimis – Kostromos gubernijos Galičo mieste). Baigė Vilniaus dvasinę seminariją, tačiau dvasininku netapo. 1891 m. rugpjūčio 6 d. savanoriu įstojo į Rusijos kariuomenės 108-ąjį Saratovo pėstininkų pulką. 1894 m. rugpjūčio 6 d. baigė Vilniaus karo mokyklą, suteikus paporučikio laipsnį, paskirtas tarnauti į 6-ąjį Ufos pėstininkų pulką. 1899 m. spalio 13 d. pakeltas į poručikus. 1900 m. vasario 2 d. perkeltas tarnauti į 169-ąjį Naujųjų Trakų pėstininkų pulką. 1903 m. spalio 18 d. pakeltas į štabskapitonus, 1907 m. spalio 3 d. – į kapitonus.

1908 m. vasario 12 d. tarnauti perkeltas į 106-ąjį Ufos pėstininkų pulką. 1914 m. rugpjūčio 26 d. A. Uspenskiui suteiktas papulkininkio laipsnis. Dalyvavo I pasaulinio karo kovose su vokiečiais Rytprūsiuose, pakeltas į pulkininkus. 1915 vasario 8 d. Augustavo miškuose pateko į nelaisvę, buvo laikomas Gradenfrei'o belaisvių stovykloje Vokietijoje. 1918 m. lapkričio 6 d. iš nelaisvės paleistas, grįžo į Vilnių. Savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, 1918 m. gruodžio 1 d. buvo paskirtas formuojamo Pirmojo baltgudžių pėstininkų pulko bataliono vadu. 1918 m. gruodžio pabaigoje su pulku persikėlė į Gardiną. Nuo 1919 m. sausio 16 d. vadovavo karininkų užsiėmimams pulko štabe, kovo

808 Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 8, p. 112–113; *LCVA*, f. 930, ap. 8, b. 17, l. 121–124; ap. 2U, b. 50; Успенский Александр Арефьевич, http://ria1914.info/index.php?title=%D0%A3%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%90%D1%80%D0%B5%D1%84%D1%8C%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87 [žr. 2019-04-09].

1 d. paskirtas pulko vado padėjėju. 1919 m. balandžio mėn. pulko vadui krn. K. Jezovitovui su Lietuvos derybų delegacija išvykus į Varšuvą, ėjo pulko vado pareigas. Lenkams nuginklavus pulką 1919 m. rugpjūčio 22 d. suimtas, laikytas įkaitu Gardine, tačiau rugpjūčio 28 d. pabėgo. Atvykęs į Kauną, perkeltas į atsargą prie Kauno miesto komendantūros. 1919 m. rugsėjo 1 d. paskirtas 2-ojo pėstininkų atsargos bataliono instruktoriumi. 1920 m. vasario 14 d. patvirtinus pulkininko laipsnį, 1920 m. kovo 2 d. paskirtas Aukštųjų karininkų kursų viršininku, birželio 15 d. – 2 mėn. Karininkų kursų prie Karo mokyklos vedėju. 1920 m. rugpjūčio 16 d. vėl perkeltas į atsargą prie Kauno miesto komendantūros ir komanduotas į Gudų reikalų ministeriją. 1920 m. rugsėjo 27 d. paskirtas eiti formuojamo Atskirojo pėstininkų baltgudžių bataliono vado pareigas.

1920 m. spalio 8 d., želigovskininkams veržiantis į Vilnių, su batalionu evakavosi į Kauną. 1921 m. spalio 12 d. iš bataliono vado pareigų atleistas ir perkeltas į Generalinį kariuomenės štabą. 1921 m. spalio 12 d. perkeltas tarnauti į Drausmės batalioną. 1921 m. lapkričio 23 d. paskirtas Vietinės kariuomenės brigados 3-iosios kuopos jaunesnioju karininku, 1922 m. kovo 1 d. – maitinimo valdininku. 1922 m. balandžio 5 d. perkeltas į Kauno miesto komendantūrą. 1922 m. rugsėjo 25 d. kaip neišmokęs lietuvių kalbos ir ne visai tinkamas karo tarnybai perkeltas į atsargą prie Kauno miesto komendantūros. 1923 m. sausio 4 d. perkeltas į Lietuvos šaulių sąjungą ir paskirtas Rytų Lietuvos partizanų štabo viršininku. 1924 m. sausio 1 d. perkeltas į Antrąjį pėstininkų pulką, paskirtas 5-osios kuopos jaunesnioju karininku, o po 2 savaičių – Raitųjų žvalgų komandos vyresnioju karininku.

1926 m. kovo 6 d. tarnybą Lietuvos kariuomenėje baigė. Paties prašymu buvo išleistas į atsargą, gyveno Kaune, parašė keletą knygų. 1932 m. išleista jo knyga „Didžiajame kare“, 1934 m. rusų kalba – „В плену“, 1935 m. – „На войне“.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. spalio 18 d. suimtas, kalintas Kaune. 1941 m. kovo 27 d. su antrąja žmona repatrijavo į Vokietiją, gyveno Štutgarte, Badene, Viutenberge ir Rotenbenbergštrase.

Mirė 1951 m. sausio 4 d. Palaidotas Chauptfridchorfo miesto kapinėse.

Apdovanotas Lietuvo kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu. Tarnyba Rusijos kariuomenėje įvertinta Šv. Anos 3-iojo laipsnio, Šv. Stanislovo 2-ojo laipsnio su kardais ir 3-iojo laipsnio, Šv. Vladimiro 4-ojo laipsnio su kardais ordinais, Šv. Jurgio (Georgijaus) 4-ojo laipsnio kryžiumi.

Pirmoji žmona – Elena Stankevič, antroji žmona – Irma Gregorski, sūnūs – Eugenijus ir Valentinas, duktė – Tatjana.

75

Liudymas.

Siuo tvirtinu, kad atsargos pulkininkas **ALEKSANDRAS**
U S P E N S K I S, *kilęs iš* **Vilniaus**
 miesto *, tikrai yra*
Lietuvos kariuomenės kūrėjas-savanoris, įstojęs į jos eiles
1918 metų gruodžio mėnesio 1 dieną.

Pasiremdamas Ministerių Kabineto patvirtintomis
Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių taisyklėmis (Vyriausy-
bės Žinių 268 Nr.) apdovanoju atsargos pulkininką **ALEKSANDRĄ**
U S P E N S K I *kūrėjų-savanorių medaliu.*

Kaunas, 1928 m. rugpjūčio mėn. 29 d.

444 No

Generolas leitenantas *paš. Aucaantas*
 Krašto Apsaugos Ministeris

Gen. štabo pulkininkas *paš. Kubiliūnas*
 L. c. Vyriausiojo Štabo Viššisinkas P.

Majoras Vladas ROZMANAS⁸⁰⁹

(Einantis Atskirojo baltgudžių bataliono vado pareigas 1921 m. spalio 12–1922 m. kovo 7 d.; Atskirojo baltgudžių bataliono vadas 1922 m. kovo 8–1923 m. kovo 24 d.)

Vladas Rozmanas gimė 1893 m. vasario 12 d. Taujėnuose, Ukmergės apskrityje. 1913 m. baigęs Vilkaviškio gimnazijos 5 klases, pradėjo dirbti vaistinėje mokiniu. Prasidėjus I pasauliniam karui pasitraukė į Rusiją, mokėsi Simbirsko farmacijos mokykloje, tačiau buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1916 m. baigė Orenburgo karo mokyklą ir kulkosvaidininkų kursus Orienbaume. Tarnavo 13-ajame pėstininkų pulke jaunesniuju karininku, kuopos vadu, Kulkosvaidžių komandos vadu. Dalyvavo kovose Suomijos fronte. Nuo 1917 m. balandžio iki 1918 m. lapkričio 17 d. tarnavo 8-ojo pėstininkų pulko adjutantu, pakeltas

į poručikus. Tarnybos metu išleistas atostogų mokėsi Saratovo universiteto organizuotuose vaistininkų padėjėjų kursuose ir 1918 m. gegužės 18 d. jam buvo suteikta vaistininko padėjėjo kvalifikacija.

Grįžęs į Lietuvą gyveno Siesikuose, vėliau – Ukmergėje, kur 1919 m. gegužės 13 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Trečiojo pėstininkų pulko 1-osios kuopos vadu, rugpjūčio 8 d. – Mokomosios komandos viršininku. 1919 m. lapkričio 18 d. jam suteiktas kapitono laipsnis. Dalyvavo kovose su raudonarmiečiais Daugpilio fronte, 1920 m. – su lenkais. 1920 m. sausio 3 d. paskirtas pulko Puskarininkų mokyklos viršininku, lapkričio 1 d. – pulko vado padėjėju. 1920 m. lapkričio 27 d. pakeltas į majorus. 1921 m. spalio 12 d. paskirtas eiti Baltgudžių bataliono vado pareigas, o 1922 m. kovo 8 d. patvirtintas bataliono vadu. 1923 m. lapkričio 27 d. pačiam prašant išleistas į pėstininkų karininkų atsargą.

Baigęs tarnybą Lietuvos kariuomenėje buvo pakviestas dirbti vidaus reikalų sistemoje (VRM), 1923 m. gruodžio 1 d. paskirtas Panevėžio miesto ir apskrities viršininku. 1924 m., kaip savanoris gavęs Paežerių dvaro žemės, prie Panevėžio pradėjo kurti pavyzdinį ūkį, įkūrė Kraštotyros muziejų. 1927 m. balandžio 6 d.

809 Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 6, p. 276–277; *LCVA*, f. 930, ap. 2R, b. 89; ap. 8, b. 13, l. 138; ap. 5, b. 2372, l. 57.

Mjr. V. Rozmano dukters krikštyynos (centre su vaiku). 1923 m. <http://alkas.lt/2016/03/25/e-lukosevicius-baltarusiu-karzygiai-lietuvos-laisves-ir-nepriklausomybes-kariai-nuotraukos>

paskirtas Biržų miesto ir apskrities viršininku. 1928 m. įkūrė Biržų kraštotyros muziejų.

Be savo tiesioginių pareigų, aktyviai dalyvavo tautininkų ir šaulių organizacijų veikloje, vadovavo skautams. 1931 m. jam suteiktas skautininko laipsnis. 1933–1939 m. dirbo Rokiškio, 1939–1940 m. – Raseinių miesto ir apskrities viršininku. 1939 m. rudenį atgavus Vilnių ir Vilniaus kraštą, iš Raseinių komandiruotas buvusioje lenkų okupuotoje teritorijoje steigti Valkininkų apskritį. Dalyvavo nustatant Lietuvos–SSRS sieną.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. birželio 26 d. iš pareigų atleistas. Gyveno savo ūkyje Paežerių kaime. 1941 m. birželio 14 d. suimtas, išvežtas į lagerį Rešotuose, Nižnij Ingašo rajone, Krasnojarsko krašte. Šeima 1941 m. ištremta į Južakovą, Troickojės rajoną, Altajaus krašte. 1943 m. sausio 2 d. SSRS NKVD Ypatingojo pasitarimo nuteistas mirti. 1943 m. vasario 15 d. sušaudytas Kanskos kalėjime.

Tarnaudamas Rusijos kariuomenėje apdovanotas Šv. Anos 3-iojo laipsnio ir Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio ordinais su kardais ir kaspinu.

Tarnyba Lietuvoje buvo įvertinta Vytauto Didžiojo 5-ojo laipsnio ordinu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Šaulių žvaigždės ir skautų Svastikos ordinais, ugniagesių „Artimui pagalbon“ 3-iojo laipsnio garbės ženklu ir 2-ojo laipsnio kryžiumi, „Jaunosios Lietuvos“ „Trijų liepsnų“ 2-ojo laipsnio ordinu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu.

Žmona – Valerija Laurinavičiūtė, dukterys – Irena Birutė ir Danutė, sūnus – Algirdas.

Vyresnysis leitenantas Grigorijus ESKOVAS⁸¹⁰

(Laikinai einantis Atskirosios baltgudžių kuopos vado pareigas 1923 m. kovo 25–1923 m. lapkričio 8 d.)

Vyr. ltn. G. Eskovas
(LCVA)

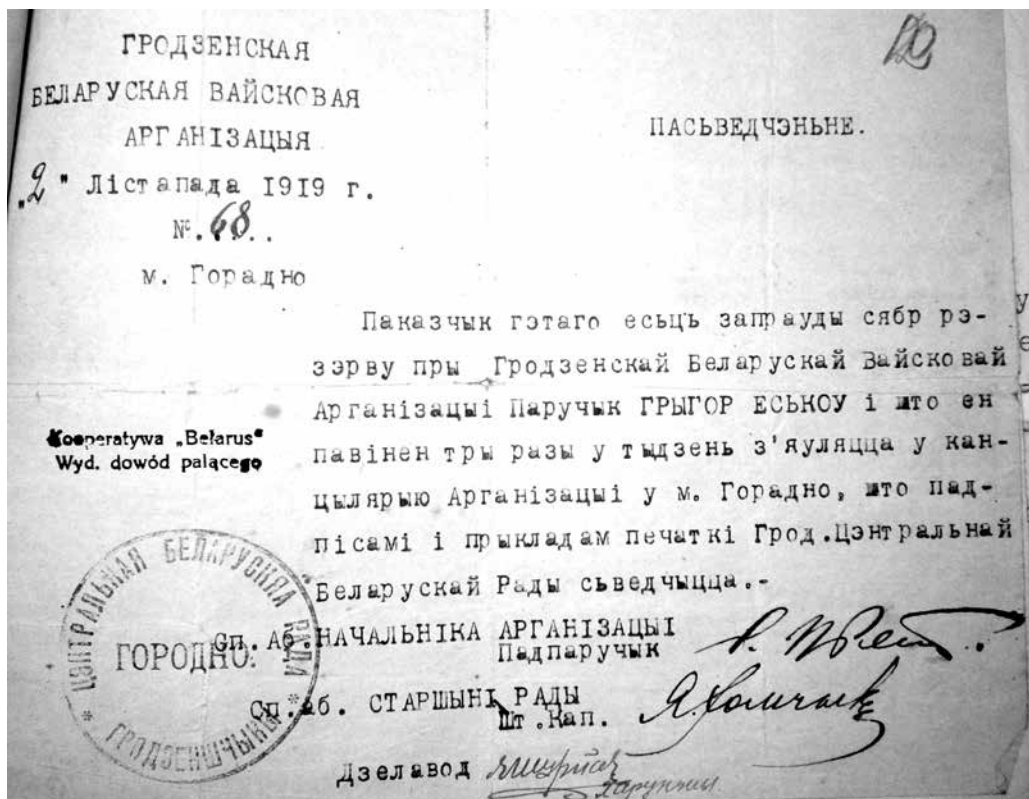
Grigorijus Eskovas gimė 1893 m. spalio 1 d. Minske. 1914 m. baigė realinę mokyklą Kurske ir 1914 m. birželio 21 d. pradėjo tarnybą Rusijos kariuomenės 259-ajame Olsapolsko pulke. 1915 m. sausio 15 d. baigė Tifliso 1-ąją praporščikų mokyklą, suteikus praporščiko laipsnį, 1915 m. rugpjūčio 6 d. pakeltas į paporučikius, 1916 m. gruodžio 20 d. – į poručikus. Tarnaudamas 259-ajame pėstininkų pulke nuo 1915 m. gegužės iki 1917 m. gruodžio vadovavo pulko 9-ajai, vėliau – 11-ajai kuopoms. Kovose su vokiečiais 1915 m. sužeistas prie Galičo, 1917 m. – prie Smurgainių.

1919 m. pabėgęs nuo bolševikų, su tėvais gyveno Gardino apylinkėse. Lenkams pareikalavus stoti į Lenkijos kariuomenę, 1920 m. lapkričio mėn. padedant Vilniaus gudų komitetui pabėgo į Lietuvą.

LCVA, f. 930, ap. 5, b. 625, l. 12

810 Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 3, p. 112; LCVA, f. 930, ap. 5, b. 625.

LCVA, f. 930, ap. 5, b. 625, l. 10

1920 m. gruodžio 3 d. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Atskirąjį baltgudžių batalioną Mokomosios kuopos jaunesnioju karininku. 1921 m. sausio 14 d. suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1921 m. rugpjūčio 1 d. perkeltas į 1-ąją kuopą. 1922 m. gegužės 28 d. paskirtas bataliono 3-iosios kuopos vadu. Nuo spalio 9 iki lapkričio 10 d. mokėsi Aukštųjų karininkų kursuose. Bataliono vadas mjr. V. Rozmanas jį vertino kaip darbštų, sąžiningą ir puikiai atliekantį patikėtas pareigas karininką. Batalioną performavus į Atskirąją baltgudžių kuopą, 1923 m. kovo 25 d. paskirtas šios kuopos vadu. Išformavus kuopą, 1923 m. lapkričio 8 d. perkeltas į Ketvirtąjį pasienio pulką 10-osios kuopos jaunesnioju karininku. Likvidavus pasienio kariuomenę, 1924 m. sausio 1 d. išleistas į pės-tininkų karininkų atsargą.

Išleistas į atsargą, 1925 m. pradėjo tarnybą Kybartų muitinėje. 1931 m. rug-pjūčio mėn. jam buvo suteikta Lietuvos pilietybė. Tuo metu gyveno Varėnoje.

Rusijos kariuomenėje apdovanotas Šv. Anos 4-ojo ir 3-iojo, Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio ordinais.

Žmona – Viktorija Grinkevič, sūnus – Nikolajus.

З а я в л е н і е офицеровъ I-го пехотнаго Белорусскаго Гродненскаго полка

Л и т о в с к о м у Правительству

До вступленія въ командыванія I-мъ пехотнымъ Белорусскимъ полкомъ офицера Е з о в и т о в а вся полковая семья офицерства жила въ дружбе, свято исполняя свой долгъ, воспитывая солдатъ въ духе дисциплины и идеи возсоздания Литовско-Белорусской Государственности.

Со вступлениемъ въ командываніе полкомъ офицера Езовитого, вся полковая работа пошла въ діаметрально противоположномъ направленіи, а именно – делу формировація новый Командиръ полка не только не уделялъ должнаго вниманія, памятуя, что Командиръ полка есть глава Управленія полка, что онъ ответственное лицо за свой полкъ по всемъ частям и во всехъ отношеніяхъ, что онъ руководитъ строевымъ обученіемъ всехъ чиновъ полка, есть ближайшій ценитель подчиненныхъ, обязанъ знать ихъ способности и поведеніе, особенно офицеровъ, поощряетъ достойныхъ, взыскивать съ нерадивыхъ. Какъ представитель части и славы полка. Командиръ полка развиваетъ чувство долга и преданности Своему Правительству, любовь къ Отечеству у своихъ подчиненныхъ и много друг. Въ этомъ же духе, а напротивъ Командиръ полка офицеръ Езовитовъ, какъ сказано выше, забылъ полкъ совсемъ, увлекшись совершенно другими делами абсолютно ничего общаго съ интересами полка не имеющими.

Былъ ли хоть разъ Командиръ въ казармахъ съ целью ближе познакомиться съ офицерами и солдатами. Познакомился ли онъ хоть немножко, что представляютъ изъ себя офицеры и солдаты его полка и вообще, что представляетъ изъ себя его полкъ, как боевая единица. Къ прискорбію офицеръ Езовитовъ этимъ не интересуется. Весь интересъ его сосредоточенъ на делахъ вне полка вроде участія во всехъ местныхъ, разнохарактерныхъ и политическихъ местныхъ организаціяхъ: „хатька“, „лучинька“, „бацковичина“, а также активнаго и непосредственнаго участія въ роли корреспондента въ местныхъ газетахъ, въ танцевальныхъ вечерахъ и т. п. Единственно, что сделалъ офицеръ Езовитовъ в деле формировація полка, что объявилъ въ газетахъ о формироваціи еврейской роты при полку и хотя ни одного еврея на формироваціи роты в

полкъ не прибыло, но все это объявление сделало свое дело: оно отравило въ полку настроеніе всехъ офицеровъ, которымъ стыдно показаться на улице, стыдно передъ всемъ местнымъ населеніемъ. Эту служебную деятельность офицера Езовитова достойно оценили даже немцы, а именно, несмотря на то, что въ Гродно стоитъ целый полкъ Белоруссовъ, все же они передали власть въ городе 8 человекамъ польской комисіи.

Вся наша сила, сила уцелевашаго офицерства, интеллигенціи и всего, что осталось отъ разрушенной большевиками культуры, -- въ созданіи грубой физической силы, въ силе боевыхъ организацій -- полковъ, батальоновъ и т. д., могучимъ воспрепятсвовать дальнейшей гибельной работе жидо-большевизма и ихъ уничтоженія.

Таинственная политика командира полка офицера Езовитова закопавшагося въ своемъ кабинете и занимающагося всемъ что угодно, но отнюдь не полкомъ, забывшаго что все зависитъ лишь отъ того, какъ у насъ пойдетъ формированіе и какъ офицеры воспитаютъ солдатъ -- ведетъ насъ къ гибели.

Для чего то (должно быть специально для флирта) были приглашены, в качестве телефонистокъ, 3 женщины съ окладомъ жалованія въ 600 марокъ въ мѣсяць каждой, когда эту работу съ успехомъ могъ бы выпольнить любой грамотнвй солдатъ полка. Это обстоятельство сильно шокируетъ полкъ.

При наличіи довольно таки солидныхъ Белорусскихъ силъ въ гор. Гродно, фактъ передачи города полямъ (объ этомъ факте Штабъ полка и офицеры узнали не отъ Командира полка, которому было все известно, а окольными путями 3 дня спустя) ложится оскорбительнымъ пятномъ на весь полкъ и, главнымъ образомъ, на офицерство, которое вместе съ солдатами, до последней капли крови готовы защищать вольность своего отечество.

Мы, нижеподписавшіяся офицеры, заявляемъ, что с момента вступленія въ командованіе полкомъ офицера Езовитова, формированіе полка свелось къ нулю и съ кажымъ днемъ обстояло все хуже и хуже.

Ни офицеры, ни Штабъ полка не осведомлены о работе Командира полка офицера Езовитова.

Все это подрываетъ веру въ успехъ формирования полка, в успехъ проведенія идеи восоздпнія Литовско-Белорусскаго Государства.

KRAŠTO APSAUGOS
MINISTERIU⁸¹¹

1-asis pėstininkų gudų Gardino pulkas, priklausydamas Lietuvos vyriausybei ir nepripažindamas lenkų kariškosios valdžios įsakymų, buvo priverstinai pastarosios nuginkluotas, o paskui neteisėtai išformuotas. Lenkai kareiviai buvo prijungti prie lenkų legionų, o rusų ir žydų tautos kareiviai paleisti kur kas sau. Visi gi karininkai iki išeisiant tam tikriems įsakymams prikomandiruoti prie Gardino tvirtovės valdybos. Negaudamas algų iš Lietuvos Vyriausybės pulkas atsidūrė sunkiame stovyje. Lenkai, pagrobę visą pulko turtą, išdavė karininkams tiktai vienam mėnesiui algą, o kareiviams 11–12 dienų.

Visa, kas pergyventa ir pernešta tuo laiku, yra baisus pasityčiojimų ir doros kankinimų, teriojimų paveikslas. Mūsų pulko iš lenkų pusės išformavimas įneš vieną tamsų puslapį lenkų tautos istorijoje. Neturėdami jokių priežasčių mus išformuoti, lenkai bjauriai pasielgė su mumis. Pirmiau ir dabar lenkai užlaiko mus, daro kratas, atiminėja ne tiktai valdžios, bet ir privatinį turtą iš karininkų ir paprastų kareivių. Gatvėse ir visur, kur sutikdavo mus lenkai, išrėdydavo iki apatinių drabužių, palikdavo basais arba duodavo vieton atimtųjų daiktų savo išnaudotus ir niekam nevertus daiktus. Buvo bandoma dargi nuiminėti diržai iš karininkų, nulupinėti kokardas, antpečius.

Į visą tą mes tegalėjome atsakyti tiktai verksmu ir bejėgiais dūsavimais.

Nūn lenkai mus laiko savo prievartoje, neduoda mums leidimų išvažiuoti į brangiąją Lietuvą, grasina internavimu, ir mes, atskirti nuo savo Lietuvos Valsybės, turime pernešti visa tai, kas sujungta su mūsų pažeminimu ir įžeidimu.

Mes, paminėto pulko karininkai, nekantriai laukiame per mūsų įgaliotinį paramos ir apgynimo iš Mūsų Lietuvos Vyriausybės. Mes tikime, kas visi šie lenkų įžeidimai bus nubausti, tuo tarpu mes negaluojame dėlei lenkų saualės ir dėlei materialio savo vargo. Mes pareiškiame, kad nenorime naudotis jūsų algomis, bet prašome M ū s ū L i e t u v o s V y r i a u s y b ė s pagalbėti mums. Paklauskite perbėgusius pas Jus kareivius ir jie nupasakos Jums, kaip įžeidžiamas mūsų tautinis jausmas, kaip persekioja mus lenkai.

Mes tikime, kad mūsų įžeidimas yra visos lietuvių tautos įžeidimas, ir prašome Lietuvos Vyriausybės pagalbėti mums, kad mes sugrižę Kaunan galėtume stoti nešini brangiąja Lietuvos Vėliava, kad kovojus su bolševizmu. Mūsų pasirengimas paaukoti savo gyvenimą Brangiosios Lietuvos naudai yra geriausias

811 LCVA, f. 384, ap. 2, b. 4, l. 521.

atsakas į visus mūsų kentėjimus, geriausia mūsų auka ant Brangiosios Tėvynės aukuro.

Mes nenorime tikėti, kad lenkai pakavojo [palaidojo – G. S.] I-į gudų pėstininkų pulką. Lietuviai, sugriaukite tą kapą ir pasakykite pasauliui, kad mūsų pulkas yra Jūsų pulkas ir kad Jūsų plevėsuojanti Vėliava negali būti nuplėšta bjauriomis lenkų rankomis.

I-asis gudų pėstininkų Gardino pulkas.

m. Kaunas
1919-VII-5

Адвеку мы спалі і нас разбудзілі

Ад веку мы спалі і нас разбудзілі,
Мы знаем, што трэба рабіць,
Што трэба свабоды, зямлі чалавеку,
Што трэба зладзеяў пабіць.

Што гэта за марная доля няшчасная
Бяз хлеба, бяз грошай працуй.
Усюды ганяюць, усюды сьмяюцца,
Ну проста хоць крыкні: «Ратуй».

Сьмяюцца над намі багатые людзі,
Здаецца, панамі іх зваць...
Мы доўга цярпелі, цярпець больш ня будзем
І пойдзем мы долі шукаць.

Мы дружна паўстанем з касамі, сярпамі,
Прагонім зь зямлі палачэй.
Няхай нас сустрэнуць палямі, лясамі
Грамады працоўных людзей.

МАРШ БЕЛАРУСКАИ АСОБНАИ ЛІТОЎСКАГА ВОЙСКА⁸¹²

Ня умерла Бацькаўшчына, і слава і воля,
 І нам, сябры беларусы, усьмехнецца доля,
 Згінуць нашы воражэнькі, як раса на сонцэ,
 Запануюць беларусы ў сваёй старонцэ!

Марш, марш, жаўнеры.
 Марш да Беларусі,
 Бо наш мілы край радзімы
 Быць свабодным мусі!

Юры Пліска, Вайцяхоўскі і шмат сяброў з німі
 Палі сьмерцю ў барацьбе з ворагамі злымі,
 Будзем помніць іх прыклад, данны ў дзеле сьвятым,
 Будзем біцца, пакуль жывы, з маскалём праклятым.

Марш, марш, жаўнеры,
 Марш да Беларусі,
 Бо наш мілы край радзімы
 Быць свабодным мусі!

Ой, прыслужнікі чужынцаў, беларускі паны.
 На што прдалі айчыну маскалям паганым,
 Што б вярнулі гонар ёй, ляжым галавамі,
 Зноў усе будзем Беларусі пэўнымі сынамі!

Марш, марш, жаўнеры,
 Марш да Беларусі,
 Бо наш мілы край радзімы
 Быць свабодным мусі!

30 сакавіка 1920 г. Армія Літвы. З украінскага гімну пералажыў Смаленец.

812 Ружанцоў А. Беларускія войскі ў Літве 1918–1920, http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/10209/%D0%A0%D1%83%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%BE%D1%9E_%D0%90_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%BA%D1%96%D1%8F_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0%BA%D1%96_%D1%9E_%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B2%D0%B5_1918-1920.html [зр. 2018-06-29].

„ВАРТА БАЦЬКАУШЧЫНЫ“

Вестна N-ага Беларускага Батальёну.

Выходзіць па меры магчымасці ў Літоўскай Чыннай Арміі.

Выдавец: Штаб Батальёну.

Рэдактар: Рэдакцыйная Рада.

Шануй нашэ беларускае
друкаванае слова!

Памятай, што Бяцькаўшчына
даражэй за усё на свеце!

Наша родная беларуская
мова пякнейшая за усё іншыя!

21 Сікавіка 1920 г. Літ. чын. армія.

Алі мы лічалі ў лютым м. дз тым, што
„Бяцькаўшчына прыяўну поўны супакой ў час
Кіеўскай рэвалюцыі“ і прыгукні ўсіх к гісторыі сваёй
радой ад „прайдзісветаў“—жо вы ў паддзісям загад Лі-
тоўскаму войску „Літва“, праз якой Беларускае вайско-
вае справа ў Літве ўступіла, як гэвен у мора, ў новы
пэры і на гэты раз, змыцым, напроці нашага Беларуска-
га рэгу.

Цэжарна, дужка цэжарна сплаталі ўсе сьведзямь бе-
ларусы вайсковыя зьведзеным батальёну ў асобнаю ро-
ту, паводле загаду. Борка і жаль гэта дзеля тых, хто
чэва служыў Літве і сваёй літоўскай крывёю пляў
літоўскай ўгарні і асломні.

Па вінасьці кожнае басалюў, па нашай фінальнай мак-
сымі і цэроўнісьці дз інавенцаў, праз гэтакія жа недаклаты
іншыя беларускія ўстанавы ў Літве, ў нашым рады выйшлі са сла-
вамі-мадалі ў Беларускае скурах, вайшлі, каб ўнясьці ў
нашы рады сьведзэж і прывалішю, каб знішчышці, і зьнутні
беларусы нашую справу. У гэтым ім была цалка.

Ім ім ведаем пасаду нашых дэраводаў на наша дэ-
кашны становішчы ў Літве. Хто ведае, можа быць у сьмюм
дзутым часе ўстаўманьне дэжэ лямпаценцаў Беларускай
шчыты ў тэўшым краю будзе прызнама непатрэбным
да ад гэтым мьшэж шмат з нас, беларускія армі-жаўнеры,
можа выш патрэбнасьці ў нас ужо мінула, можа быць на-
шыя мьшэж, расьсэданьне па гэтым і рэктань Літвы і Літві/
іншыя мьшэжэ на нашэй, што жа ведае?...

М. пэўнасьці ведаем дзэ дзэце ўліраць, і сам, ука-

дзачыне да нас таварышы і саслужыўцы, нам хочэцца
новіцы апашняк прамову:

„Праклён ад імя ўсяго ў мьшэнага народу вам,
саглашэталі, прымазлаўшыся к нашай справе і вам,
беларусы-здрэйцы свайму народу, ўступішым ў на-
шыя часткі, каб атрымаць паводле грошэў, быць дра-
пэжнікамі літоўскага скарбу і як толька можна
псаваць нашай справе, праклён вам і дзэцям вашым,
аь якіх вы ўспамінаеце токма, камі шыбеньца ўстане
перад вамі хіба абгаішца сталёвы меч закону.“

„Дзэце па сваім кутам вы, маскалі, украінцы,
эсты і інш., служыўшы у нашых радах; жадаемя
вам добрага шляху, шчаслівага ажыцьця ў сьмьсях і
на лікам успамінаць Беларуска-вайсковыя ў Літве.“

Але вы, дарагія сьвэры Менскай, Віленскай, Ві-
тэўскай, Смаленскай і іншых беларускіх зямель, вы,
шчырыя беларусы, якіх цэперака зьваіняшчы павод-
ле загаду, ўсі ідэце токма на Бяцькаўшчыну і ўста-
пайце ў нашыя нацыянальныя войска гатуйце
партызанскія атрады протіу вашыя ворагаў і пом-
ніце, што прыходзе час паўстаньня Беларуска
за праўду, вольнасьці і раўнасьці роднай Наці-
-Беларусі з іншымі народамі.

Вы, дзэсяткі якіх ухэдзіце цалер, пакрытым
славутай і літоўскімі вайсковымі крыжамі, ду-
дою бы не закінула вас доля: ў атрад Бяцькі
Булка-Булкавіча, ў батальёны Калнацакага дэ-
жа ў літоўска-беларускае дывізіям генэрала
Шыльшцавага; павіныны шыверда помніць, што

409p

...За Бацькаўшчыну ўсталі яе ўсе сыны. (Бацька)

вы-беларусы, што вы, токма вы мусіце быць
гаспадарамі ў сваёй зямелькі і нікалі не
завываць нашу вейкум мату-незалежнасьце
Бацькаўшчыны-Беларусі. Ушчы Вільня, Менск,

Смаленск, Магілёў, Вітэбск і Городня ня ў наўныя рукі
Дык жа—, стварайце Беларускае войска, дзеля
гэтай ідэі варта жыць!
Смаленец.

Покліч Бацькі.

Праз цёмныя хмары на чуждай старонцы
Зірнула на нас цёпла-роднае сонце,
І гоман пачуў я з роднай стараны:
„Свабода калоціцца ў нашэ ваконце,
За Бацькаўшчыну ўсталі яе ўсе сыны!“

Сыні! а мы што-жа?
Нам будзе ня гожа,
Каб мы не пайшлі на падмогу!

Сьмялей, не агідайцеся,
Хутчэй сабірайцеся
І будзем гатовы ў дарогу!

Бацька.

Перадруквана з штомесячніка „На чужыне“

Весткі з Бацькаўшчыны.

Сунныя весткі дзюдаць да нас з Бацькаўшчыны чыста ўключыць сьня,
Польскія акупанты, наладнішы яе св-
імі вайскамі, вядуць нешчадную барацьбу
з усімі, хто ня стаіць на паліадзе прылу-
чэньня Беларусі да Польшчы.

Рада Народных Міністраў і Рада Міні-
страў на пошнім кроку спатыланы ў
акупачыйнай уладзе сямья строжыя ад-
шы і ўсёякія перапынды. Да арышту сьня

Народ Беларускай агрававецца і леманьна
ўсёмі спосабамі. Здар і прымуо дайшоў да
таго, што нават вядомы паліцаксьці, Менскі каталі-
кі Біскуп Ладзіньскі, зьвернуўся да польскіх сьня-
тоў і арыцраў ся сьлэвалі абразумьення і уважы-
ня і апуьікавалі асьбнае па гэтаму пытаньню

Беларускія школы, не манчы грашчыста пьд-

трымання, павінны зачыняцца, а лая і істнуць, то толькі за ўласны кошт вайскоў, пасыраных свайх дзетаў і шакоў.

Беларускім кааператывам адмоўлена ў суддзя і трыбунале і запрапанавана ўвязаць і дзелаводстве польскую мову. А побач з імі адчынены і славянскія вышэйшыя грашні з Варшавы-кааператывы польскія.

Беларус. праваслаўн. духав. арыштоўваецца, праваслаўныя царквы перарабляюцца на каталіцкія, а праваслаўнае сялянства астаецца без духавенства, без царквы і без славення духоўных тэў.

Беларускія землі, лясы і памесцьця зноў захвачаны польскімі панамі, якія, апіраючыся на шыкі польскіх авіянераў, зноў заводзяць на Беларусь „Ланшчыну“, зноў застаўляюць Беларускага сяяніна адмаць прад сваёй асобай шапку і цямавляць панскую руку.

23
Беларускія вайско, якія ў Польшчы астаюць у вольным дапамогу ў арыштоўванні, садыткам з боку польскай акупацыйнай влады самым воражым адносіны і ўсеважкія перашкоды.

Беларускае выдывецтва і прэса фізты пад двайны надзор польскай жандармеры і контр-разведні і медыцынскіх дывізіяў, падвергався кожны тыдзень штрафам, канфрыскацыям і арыштам.

Гіткае становішча доўга цягнуцца ня можа. Нездаважыне ўзрастае ўсё больш і больш і, трэба чакаць, што вясной, калі адносіны памякоў да Беларусаў ня зьменняцца, яно выльецца у новыя антйпольскія паўстаньня.

Перадрукована з штомесячніка „На чужыне“.

...Мы дружна паўстанем с касамі с сярпамі, Прагонім з зямлі панацоў!..

Доля Беларуса.

Пакажы той вугол, ты мой Божа,
Дзе бы сябр Беларуса ня стогнаў!

Стогне ён ў чужом краю, ў палоні
І у родненькай хаце бацькоў,
Стогне ён і пад гнётам паяжаў
І ў Літве яму мейсца няма.

І за што табе доля такая —
Цямы век свой карваць і стагнаць.

І за што табе Бог так карае,
Што славодна ня можэш удахнуць!

Схінь, сжакні з сябе марную долю
І барджэй ты варочай дамоў.

Ты там ўстань насупроціў варогаў
Выжэнь прач ты усех панацоў.

Стогне ён і на ўсех пераварэстках
І ніхтэ ня жадае дзебра

Цямы дзень ён карпіць пач рабоді
Каб запомніць ўсе крыўды паноў.

Цямы дзень гне свой карк ён у полі,
Кабы потам сваім напаяць варогаў.

Зар

Народная Рада Латвіі (Засяданне Рады 10.11.201).

Депутат Цэлеус (СД) заяўляе, што ўрад адкладзе на доўга перагаворы аб міру. Урад як відаць, не мае стойкай унешняй палітыкі. Усе канфэрэнцыі, як Гельсінгска-Бэрлінская і Варшаўская — толькі трата часу. З Польшай нам не па дарозе, бо яна вядзе недэмакратычную палітыку. Трэбаванне граніц 1772 г. нават смякотна. Не кажучы ўжо аб зневазе праваў Беларусі і Украіны, але і за мес Латгаліі страх барэ. Трэба замірціцца з Расеяй як найскрадай. Радавы ўрад цяпер — адны ўрад у Расеі і павінен быць прызнан. Камуністычнай прапаганды нам нечага бацьца; хлеб і работа — во пэўныя спосабы дзеля барацьбы з камунізмам. Вельмі шкода, што згоршыліся адносіны з Эстоніяй, але пытанне аб вайне не павінна быць прычынай вайны.

Апошняя навіна.

Атрымалі мы прыказ,
Што ня трэба болей нас:
З батальёна будзе рота...
Расфармота, расфармота!

Мы царпелі доўгі час,
Зневажалі доўга нас,
А нарэшці... Але што там,
Расфармота, расфармота!

21.11.1920г.
Чынная армія.

Хто дзе што ні нарабіў,
(Беларус таго й ня сніў),
Усе крычат: „яго работа!“
Ну, дык вот вам — расфармота!

Наканец, настаў мамэнт:
„Нежаданы элемент“
Гоняць к чорту у валота —
Расфармота, расфармота!

А. С.-кі.

Агляд друку

„На чужыне“ № 1. Сакавік 1920г. Рыга. Зьмест №-у: стацьця рэдакцыі, Думкі беларуса — верш Я. Купалы, Покліч Бацькі — верш Булак-Булаховіча, Беларусы ў Латвіі Эстоніі, Фінляндзіі, Літве; Беларусь паміж сваімі суседзямі — А. Сміліча; Весткі з Бацькаўшчыны, Беларуская марсельеза, Беларускі друк і інш.

Дужа цікавы №-р. З вялікай радасьцю чытаемо мы гэты штомесячнік. Бо ён піша праўдзiва, незалежна і свабодна.

„Покліч Бацькі“ і „Весткі з Бацькаўшчыны“ перадруковываемо.

Копорэць

Ад скарбніка — Батальёну.

Наш таварыш — інвалід Акім Сазонаў шчыра дзякуе ўсім таварышам — Беларусам за сабраныя дзеля яго 448 залатых 50 грошаў.

Вайсковы чыноўнік

Журнаўскі

Пашырайце

ў беларускіх гуртках, грамадах і на-
лёніях першую ковенскую беларускую
ЧАСОПІСЬ

Кошт №-3 залатых.

Адрэс рэдакцыі і канторы: Літва (Літвіта),
Каўня. Вуліца Адама Міцкевіча, 13А.

Gudai kariai, žuvę 1919–1920 m. kautynėse ir mirę fronte⁸¹³

Eil. nr.	Laipsnis, vardas, pavardė	Žūties data
1.	Karininkas Jurgis Pliska	1919-08-28
2.	Skyrininkas Jurgis Romanovas	1919-08-28
3.	Skyrininkas Mykolas Vaicekauskis	1919-08-28
4.	Skyrininkas Aleksiejus Mazolis	1919-09-02
5.	Grandinis Kastantas Jarmarkas	1920-03-05
6.	Eilinis Kazimieras Patakavičius	1919-07-08
7.	Eilinis Jonas Leanavičius	1919-07-11
8.	Eilinis Jonas Rinkevičius	1919-08-28
9.	Eilinis Jonas Stankevičius	1919-12-27
10.	Eilinis Petras Vieraksa	1920-01-18
11.	Eilinis Teodoras Pauličenka	1920-01-26
12.	Eilinis Sergiejus Zaicevas	1920-02-06
13.	Kulkosvaidininkas Tadas Škiperis	1920-03-10
14.	Eilinis Vladimiras Bieliajevas	1920-05-24
15.	Eilinis Manuelis Ausas	1920-05-24
16.	Eilinis Sazontas Liniovas	1920-06-14
17.	Eilinis Stanislovas Mickevičius	1920-10-27
18.	Eilinis Sergiejus Radzevičius	1920-11-17
19.	Eilinis Stanislovas Samplinskis	1920-11-17

813 Gudų atskiros kuopos ir gudų pėstininkų bataliono kariai, žuvę 1919–1920 m. kautynėse ir mirę fronte. *Karys*, 1925, Nr. 8, p. 125.

Gudai kariai, apdovanoti Vyčio Kryžiumi⁸¹⁴

Mjr. Ružancovas Aleksandras;
 krn. Blagovieščenskis Borisas;
 krn. Majorovas Grigorijus;
 krn. Plisko Jurgis;
 krn. Satyga Stepas;
 ltn. Lasinskis Povilas;
 vrš. Kardaš Antanas;
 psk. Grachauskas Petras;
 psk. Šulcas Afanasijus 2 ir 3 lp;
 psk. Šarkovas Teodoras;
 j. psk. Romanovas Jurgis;
 j. psk. Rumbavičius Mečius;
 j. psk. Vaiciekauskis Mikas;
 j. psk. Dambrauskas Nikodemas;
 j. psk. Kibickis Mečius;
 j. psk. Mazol Aleksiejus;
 j. psk. Novikovas Vosylius;
 karo invalidas Sazonovas Akymas;
 eil. Bajeris Vilius;
 eil. Baryla Viktoras;
 eil. Bernatavičius Mečius;
 eil. Bržežinskas Jonas;
 eil. Dubickis Jonas;
 eil. Ermakas Kostas;
 eil. Gelažūnas Juozas;
 eil. Jagėla Ignas;
 eil. Jarošukas Povilas;
 eil. Jutkela Vladas;
 eil. Konvaitis Antanas;
 eil. Kochanauskas Aleksas;
 eil. Kovalenka Afanasijus;
 eil. Krauza Mykolas;
 eil. Kravackis Napoleonas;

814 Karys, 1938, Nr. 46, p. 1308.

eil. Pečiulaitis Jonas;
eil. Pečiūra Bronius;
eil. Pupelis Povilas;
eil. Radiušas Jonas;
eil. Rameika Aleksandras;
eil. Rinkevičius Jonas;
eil. Rondeika Karolis;
eil. Silkineris Haimas;
eil. Sokolovas Aleksiejus;
eil. Suchodolskis Jonas;
eil. Šyrvaitis Vladas;
eil. Šolomas Gilelis;
eil. Vasiljevas Astofijus;
eil. Vladišauskas Pranas;
eil. Valkovičius Stasys;
eil. Zvicevičius Mačius;
eil. Žukas Juozas.

SANTRUMPOS

ap. – aprašas

b. – byla

f. – fondas

gen. – generolas

gen. ltn. – generolas leitenantas

gen. mjr. – generolas majoras

gen. št. – generalinio štabo

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

KAM – Krašto apsaugos ministerija

kpt. – kapitonas

krn. (karin., kar.) – karininkas

l. – lapas

ltn. – leitenantas

LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas

min. – minutė

mjr. – majoras

NKVD (rusų k. Народный комиссариат внутренних дел) – Vidaus reikalų

liaudies komisariatas)

Nr. – numeris

op. – operatyvinis

p. – puslapis, pietūs

plk. – pulkininkas

plk. ltn. – pulkininkas leitenantas

POW – Polska Organizacja Wojskowa

pr. – projektas

pplk, papulk. – papulkininkis

prof. – profesorius

psk. – puskarininkis

SMERŠ (santrumpa rusų k. Смерть шпионам – Mirtis šnipams) – SSRS karinė kontržvalgyba

sk. – skyrininkas

SSRS – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga

val. – valanda

vyr. – vyriausiasis

vyr. ltn. – vyresnysis leitenantas

vyresn. psk. – vyresnysis puskarininkis

VRM – Vidaus reikalų ministerija

vrš. – viršila

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

Lietuvos centrinis valstybės archyvas:

f. 3 – Ginklavimo valdyba

f. 384 – Krašto apsaugos ministerija

f. 395 – Gudų reikalų ministerija

f. 510 – II pėstininkų divizija

f. 511 – III pėstininkų divizija

f. 519 – Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas

f. 524. – Pirmasis husarų kunigaikščio Jonušo Radvilos pulkas

f. 582. – Baltarusijos Liaudies Respublikos Ministrų Taryba (Рада Народных Міністраў Беларускай Народнай Рэспублікі)

f. 908 – Baltgudžių karo biuro ir karinių dalinių fondas

- f. 929 – Kariuomenės štabas
 - f. 1359 – IV pėstininkų divizijos štabas
 - f. 1054 – Vyriausiojo Šaulių sąjungos karo instruktoriaus štabas
- Įsakymai kariuomenei 1918–1923 m.

Dokumentų rinkiniai

Lietuvos vyriausybių 1918–1920 metų posėdžių protokolai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2018, t. 1, 607 p.; t. 2, 431 p.

Езовитв К. Белорусы и поляки. Документы и факты изъ историі оккупаціи Белоруссіи поляками въ 1918 и 1919 годахъ. Ковна: изд. им. Ф. Скорины, 1919, 136 с.

Periodiniai leidiniai

Karys (1920–1940)

Kardas (1925–1940)

Karo archyvas (1925–1940)

Mūsų žinynas (1921–1940)

Варта бацькаўшчыны (1919–1920)

Часопісь Міністэрства беларускіх спраў (1919–1920)

Wajskowy. Dwutydniowik dla bielarusaŭ – wajskowych Litoŭskaha Wojska (1921 m.) (Nuo Nr. 5 buvo leidžamas ir kaip „Вайсковы“.)

Monografijos

Ališauskas Kazys. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920, t. 1, Chicago, 1972, 490 p.

Gimžauskas Edmundas. Baltarusijos veiksnys formuojantis Lietuvos valstybei 1915–1923 m., Vilnius, LII leidykla, 2003, 191 p.

Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, Vilnius: Leidybos centras, 1998, 619 p.

Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, Vilnius, 2004, 498 p.

Lietuvos istorija, t. 10, d. 1, Vilnius: Baltos lankos, 2013, 634 p.

Statkus Vytenis. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m., Chicago, 1986, 1040 p.

Łatyszzonek Oleg. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923, Białystok, 1995, 273 s.

Лаўрэш Леанід. Генерал, які дайшоў да Беларусі. Жыццяпіс генерала Кіпрыяна Кандратовіча, Гродна: ЮрСаПрынт, 2018, 158 с.

Straipsniai

Biełuski asobny baon. *Krynica*, 1921, Nr. 28, s. 7.

Błaszczak Tomasz. Baltarusių emigrantų veikla Kaune 1919–1926 metais. Kauno istorijos metraštis, 2007, Nr. 8, p. 173–185.

Błaszczak Tomasz. Baltarusių spauda Lietuvoje 1918–1940 metais, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367171571744/DS.002.0.01.ARTIC>.

Eisenhoweris lankėsi Lietuvoj. Pasakoja baltgudžių generolas Demidavičius. *Draugas*, 1963, gruodžio 18.

Gečas Steponas. Baltgudžių kariniai daliniai kovoje už Lietuvos nepriklausomybę 1919–1920 metais. *Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Lietuvos karybos istorijos klausimai“ medžiaga (tezės ir pranešimai)*, Kaunas, 1992, p. 49–53.

Gronis L. Iš 6-to pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 1919–1923 m. kovų su Lietuvos priešais. *Karys*, 1937, Nr. 39, p. 1086–1092.

Jurevičiūtė Aušra. Белорусские военные формации в литовской армии 1918–1923. *Białoruś w XX stulieciu w kręgu kultury i polityki*, Torun, 2007, p. 281–307.

Kraunaitis Izidorius. Mūsų kavalerijos organizavimas ir jos veikimas pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje. *Mūsų žinynas*, 1928, Nr. 45, p. 352–353.

Lietuvos kariuomenės gudų dalinių įsteigimo sukaktuvės (1919–II 27–1934). *Karys*, 1934, Nr. 9, p. 167.

Lukoševičius E. Baltarusių karžygiai – Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės kariai (nuotraukos). <http://alkas.lt/2016/03/25/e-lukosevicius-baltarusiu-karzygiai-lietuvos-laisves-ir-nepriklausomybes-kariai-nuotraukos/>

Markūnas Algis. Военная и общественная деятельность подполковника Александра Ружанцова в Литве и в эмиграции 1919–1966 г. *Białoruś w XX stulieciu w kręgu kultury i polityki*, Torun, 2007, p. 523–537.

Pacevičius Paulius. Lietuvos kariuomenės dezertyrai Nepriklausomybės kovų ir valstybingumo įtvirtinimo laikotarpiu 1918–1923 m. *Karo archyvas*, t.

29, Vilnius, 2014, p. 67–119.

Ružancovas Aleksandras. Gudų kariuomenės dalys Lietuvoje (Trumpa karo istorijos apžvalga). *Mūsų žinynas*, t. 1, Nr. 2, Kaunas, 1921, 96–104.

Steponaitis Vytautas. Pirmieji projektai. *Karo archyvas*, t. 3, Kaunas, 1926, p. 56–70.

Šimkus A. *Margiečių atgimimo proga. Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 486–488.

Uspenskis [Aleksandras]. I-as gudų pulkas Gardine ir kaip jis tapo lenkų nuginkuotas (1918. XI. I–1919. VIII. 17). *Karo archyvas*, t. 1, Kaunas, 1925, p. 161–177.

Łach Wiesław Bolesław. Polityka Litwy wobec białoruskich oddziałów wojskowych. *Przegląd Wschodnioeuropejski*, t. 5/2, 2014, p. 59–73.

Śleszyński Wojciech. Litewsko-białoruska działalność dywersyjna przeciwko państwu polskiemu w latach 1920–1923. *Europa orientalis*, t. 2, 2010, s. 75–81.

Антонаў Андрэй, Аляксандр Ружанцоў: Накіды да біяграфіі, <http://www.belhistory.eu/andrej-antona%D1%9E-alyaksandr-ruzhanco%D1%9E-nakidy-da-biyagrafii>.

Багалејша С. В. План стварэння беларуска-літоўскіх вайсковых фарміраванняў і іх дзейнасць у 1918–1923 гг. *Сборник научных трудов сотрудников кафедры „История, мировая и отечественная культура“*, Минск: БНТУ, 2014, с. 33–43.

Вашкевіч Андрусь. БНР у Городні. *Зьніч*, 1999, № 2, с. 4–5.

Чарнякевіч Андрэй, Пашкевіч Аляксандар. Кароткая гісторыя 1-га Гродзенскага беларускага палку, <https://forum.grodno.net/index.php?topic=1345318.0>

Чарнякевіч Андрэй. З археалагічнага камітэту да беларускай партызанкі: пратаіерэй І. Карчынскі і беларускі рух. *Биржа информации*, № 311 от 21 января 2004 г.

Латышонак Алег. Мікола Дзямідаў-беларускі нацыянальны дзеяч з роду Каліноўскіх (1888–1967). *Крыніца: Лідскі летапісец*, 2009, № 17, http://pawet.net/library/history/bel_history/_miscellany/1/%D0%9B%D1%96%D0%B4%D1%81%D0%BA%D1%96_%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%B5%D1%86.html

Мельников Игорь. Под знаком «Витиса», <http://www.istpravda.ru/bel/research/1287/>

Грыцкевіч Анатоль. Беларуская-літоўскія дачыненні: 1918–1922 гг., http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/00250/ Грыцкевіч_А._Беларуска-літоўскія_дачыненні:_1918–1922_гг. html

Грицкевич Анатолий. Белорусско-литовские отношения в 1919 году, <https://military.wikireading.ru/83264>

Грицкевич Анатолий. Западный фронт РСФСР. Минск, 2010, с. 90–94, <http://siberia-miniatures.ru/forum/showthread.php?fid=12&tid=98>

Грицкевич Анатолий. Западный фронт РСФСР. Борьба между Россией и Польшей за Белоруссию, <https://www.litmir.me/br/?b=549263&p=1>

Грыбоўскі Юры. „Латвійскі“ перыяд дзейнасці Мікалая Дзямідава (1922–1942), <http://www.belhistory.eu/yury-grybouski-%E2%80%9Cclatvijski%E2%80%9D-peryyad-dzejnasci-mikalaya-dzyamidava-1922-1942/>

Ружанцоў А. Беларуская армія ў Літве 1918–1920, http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/10209/%D0%A0%D1%83%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%BE%D1%9E_%D0%90_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%BA%D1%96%D1%8F_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0%BA%D1%96_%D1%9E_%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B2%D0%B5_1918-1920.html

Шпацыр па Гародні. Гарадніца. *Наша Ніва*, № 2 (839), 15 студзеня 2014.

Тинченко Ярослав. Вооруженные формирования Белорусской Народной Республики на территории Литвы. 1919–1923. *Цейхгауз*, 2010, № 6 (38), с. 46–50.

Успенский Александр Арефьевич, http://ria1914.info/index.php?title=%D0%A3%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%90%D1%80%D0%B5%D1%84%D1%8C%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87

Хацкевич А. Воспоминания, http://pawet.net/library/history/bel_history/_bnr/10206_1/%D0%92%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F.html

Узброеныя фармаванні БНР у Літве. 1919–1923, <https://www.racyja.com/kultura/uzbroenuya-farmavanni-bnr-u-litve-1919-1923/>

Memuarinė literatūra

Gaidukevičius E. Atsiminimai iš tarnybos 1-me gudų pėst. pulke. *Karo archyvas*, t. 10, Kaunas, 1938, p. 214–234.

Giedraitis Balys. Gardino atsiminimai. *Karo archyvas*, t. 3, Kaunas, 1926, p. 24–31.

Pulkininkas Lavrentjevas. Atsiminimai iš 1 Gudų pulko gyvenimo Gardine. *Mūsų žinynas*, t. 5, Nr. 15, Kaunas, 1923, p. 485–486.

Grigaliūnas-Glovackis Vincas. Generolo atsiminimai, d. II–III. Vilnius, 2017, p. 167–168.

Uspenskis Aleksandras. Baltgudžių dalių veikla. *Savanorių žygiai*, t. 1, Vilnius, 1991, p. 203–212.

THE BELARUSIAN MILITARY UNITS IN THE LITHUANIAN ARMED FORCES FROM 1918 TO 1923

Summary

When at the beginning of 1918 the conditions became favourable, Lithuanians and Belarusians started establishing their states. Unfortunately, the Belarusian People's Republic was quickly eliminated by the Bolsheviks, thus prompting Lithuanians to create their state including the Belarusian-populated territories. As the Belarusian political leaders no longer saw a chance to have an independent state, they volunteered to establish a united state with Lithuania. The proposal was positively accepted and the allies started forming their armed forces, i.e. one of the key state attributes, following the principle of parity. The Lithuanian and Belarusian military units were formed under the command of the Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania.

In the period from 1918 to the middle of 1923, the Belarusian military units, the formation of which started with the First Baltgudžiai Infantry Regiment, underwent different transformations. Depending on the military and political circumstances of that time, some Belarusian units were replaced by others, changed their names and sizes; nevertheless, their history was consistent from the very establishment in Vilnius to the middle of 1923 when it was decided to withdraw the Belarusian national units from the Lithuanian Armed Forces.

The formation of the First Baltgudžiai Infantry Regiment started on 1 December 1918 in Vilnius and later in Grodno. It required much effort and sacrifice as the circumstances were very difficult due to German and later Polish occupations. The regiment quickly grew and developed; however, its formation was interrupted in April 1919 when Grodno was occupied by the Poles and at the beginning of June the regiment was disbanded. The reason why it did not accomplish its mission and was not used in the fights for freedom and independence of Lithuania was not only the circumstances forcing the regiment to be left in the Polish-occupied territory. It was largely the fault of the authorities of the Lithuanian Armed Forces and the regiment.

One of the biggest mistakes made by the then Minister of National Defence Officer Antanas Merkys and military authorities was to leave the regiment in Grodno although it was obvious that the Poles would invade the town. And even when they did and the commandant of Grodno Fortress ordered the regiment to retreat, the order was disobeyed and the regiment remained in Grodno consequently leading to its final abolition.

The Polish military authorities also made some mistakes when reforming

the First Baltgudžiai Infantry Regiment. Their hostile actions against the Belarusian servicemen and attempts to affiliate them to the Polish units resulted in a failure and the relationship between the Poles and Belarussians were ruined for a long time.

At the very beginning of 1919, the Government of the Republic of Lithuania was transferred from Vilnius to Kaunas and the Minister of Belarusian Affairs Juzefas Varonkas was moved to Grodno. As the regiment was directly subordinate to the minister, he attempted to take over its leadership by establishing the Military Office. Although the step was rational, the lack of financial support and appropriate personnel prevented the office from actual functioning and when Antanas Merkys was appointed the Minister of National Defence, his impact on the Belarusian units was limited to a minimum.

To control the situation in Grodno and the surrounding areas and recruit volunteers to the regiment, the Military Commandant's Office was established in Grodno on 1 February 1919. The office was led by officer Nikolai Demidov. The officers at the Military Commandant's Office were very active and professional from the very beginning and thus soon became a driving force in Grodno. With a full battalion, hussar squadron and teams of grenadiers and machine-gunners, the office became a well-trained and armed unit. No surprise that when the Poles occupied Grodno, their first demand was to shut down the office.

Having lost Grodno, the Belarussian military unit formation center was moved to the Belarusian Military Office in Kaunas. The office was led by a vigorous officer Vitalij Kozlov, who succeeded in task performance and throughout his leadership period more than thousand volunteers and mobilized soldiers joined the Belarusian units. He formed two separate companies that in November 1919 were combined into a battalion known for fierce fights with the Soviet Army in the northeastern parts of Lithuania and Daugavpils Front in Latvia. However, the battalion existed only till the end of March 1920.

The elimination of Baltgudžiai Battalion was determined by its inaccurate formation, poor discipline, damages to the residents made by soldiers, encounters with the Soviet Army, etc. Nevertheless, the decision was mainly shaped by political circumstances. Due to the deteriorated relations between Lithuanians and Belarussians in February 1920 along with other reasons, the Lithuanian military authorities decided to reduce the number of the Belarusian soldiers. Some of them were demobilized, while others formed a separate Baltgudžiai Company on 1 April 1920.

In the summer of 1920, the political situation changed and Lithuania regained Vilnius and some eastern territories. Also, it was decided to increase the number of Belarusian soldiers and form a separate Baltgudžiai Infantry Batta-

lion. Its formation began on 27 September 1920 in Vilnius and continued in Kaunas on 8 October 1920. Since March 1921, the battalion guarded the demarcation line with Poland. The unit did not differ from the rest Lithuanian military units celebrating its achievements and dealing with problems. In March 1923, the battalion was reformed to a separate Baltgudžiai Company again. This action was not targeted against the Belarusians as since 1923 due to peace conditions the Lithuanian Armed Forces were reduced by eliminating separate battalions, including the Belarusian one.

The separate Baltgudžiai Battalion was transformed into the separate Baltgudžiai Company that existed up to the end of July 1923. Apparently, one of the main reasons for disbanding the last Belarusian military units was the decision of the Conference of Ambassadors of the Principal Allied and Associated Powers on 15 March 1923 confirming the eastern border of Poland. As a consequence, it became obvious that it would be impossible to regain Vilnius and Vilnius Region in the short term, therefore, Lithuania ceased to be interested in further supporting the Belarusians acting against Poland and thus ending their military activity in Lithuania.

The ratio of the Lithuanian and Belarusian military units in the Lithuanian Armed Forces was planned 2:1, however, when at the beginning of 1919 Poland occupied Grodno, Vilnius and the surrounding areas inhabited by the Belarusians, the ratio changed due to the lack of the Belarusian soldiers. Although the Belarusian units had only a symbolic significance with no actual military influence, they were politically expedient to Lithuania. The number of the Belarusian officers in the Lithuanian Armed Forces had changed dramatically over time: nearly 14 per cent in May 1919, barely 0.5 per cent at the beginning of 1920, 0.65 per cent at the end of 1920 and an increase to 1.77 per cent at the beginning in 1921 followed by a permanent decrease.

In conclusion, the Belarusian soldiers played an important role in the Lithuanian Armed Forces, especially during their formation period. When the fights for independence were over but the ever-present danger of the Polish aggression threatened, the Belarusians and their soldiers could provide the Lithuanian Army with strong support. The Belarusian soldiers left a permanent imprint in the history of Lithuania. They joined the fights for freedom and independence of Lithuania in Zarasai, Švenčionėliai, Turmantas, Molėtai, Dubingiai, Merkinė, Druskininkai and from Červonka to Daugavpils in Latvia. The War of Independence took the life of more than 30 Belarusian volunteers with 20 injured and 51 knights of the Order Cross of Vytis. All of them proved their loyalty to the democratic Republic of Lithuania and kept their oath during the hardest of times. Their honourable remembrance will always remain in the pages of the Lithuanian history.

Беларускія вайсковыя часткі ў літоўскай арміі 1918-1923 гг.

Рэзюмэ

На пачатку 1918 года і літоўцы, і беларусы, выкарыстоўваючы спрыяльныя абставіны, пачалі арганізоўваць свае дзяржавы. Заснаваная Беларуская Народная Рэспубліка ў хуткім часе была зліквідавана бальшавікамі, а літоўцы, ствараючы сваю дзяржаву, прэтэндавалі і на частку тэрыторыі, на якой жылі беларусы. Беларускія палітычныя дзеячы, якія ўжо не бачылі магчымасцей стварыць сваю незалежную дзяржаву, прапанавалі далучыцца да Літвы, што было сустрэта з належным разуменнем, і агульнымі намаганнямі пачалі ствараць адзін з важнейшых атрыбутаў дзяржаўнасці – армію. Было вырашана ствараць войска на парытэтнай аснове. Пад кіраўніцтвам Міністэрства абароны Літвы пачалася арганізацыя як літоўскіх, так і беларускіх вайсковых частак.

Беларускія вайсковыя часткі ў літоўскай арміі, фарміраванне якіх пачалося з Першага пяхотнага палка, з канца 1918 г. да сярэдзіны 1923 г. зведалі розныя трансфармацыі. У залежнасці ад ваенных і палітычных умоў адны беларускія вайсковыя часткі ліквідаваліся, а замест іх фарміраваліся іншыя, і можна сцвярджаць, што гісторыя беларускіх вайсковых частак у літоўскай арміі з'яўляецца цэласнай ад пачатку працэса іх стварэння ў Вільнюсе да сярэдзіны 1923 года, калі Літоўская армія поўнасю адмовілася ад беларускіх нацыянальных вайсковых частак.

Распачатая 1 снежня 1918 г. у Вільні і працягнутая ў Гродна праца па фарміраванню Першага беларускага пяхотнага палка праходзіла ў вельмі складаных умовах нямецкай, а пасля польскай акупацыі і патрабавала шмат намаганняў і самаахвярнасці. Полк хутка рос і мацнеў, аднак яго фарміраванне не закончылася, таму што ў канцы красавіка 1919 г. Гродна занялі польскія войскі, у пачатку чэрвеня палякі расфарміравалі полк. У тым, што полк не выканаў свайго прамога прызначэння, не быў выкарыстаны ў барацьбе за свабоду і незалежнасць Літвы, вінаваты не толькі склаўшыся абставіны, якія прывялі да таго, што полк застаўся на акупаванай палякамі тэрыторыі і быў расфарміраваны, у значнай ступені вінаваты камандаванне палка і ў цэлым літоўскай арміі.

Адной з галоўных памылак, зробленых міністрам аховы краю А. Мяркусам і вайсковым кіраўніцтвам, было тое, што калі ўжо стала

абсалютна зразумела, што палякі захопяць Гродна, і нават калі ўжо захапілі і камендант гродненскай крэпасці запатрабаваў ад палка пакінуць Гродна, адмовіліся гэта зрабіць. Полк быў пакінуты ў Гродна, чым, як рэальная беларуская вайсковая частка, быў зліквідаваны.

Нямала памылак, расфарміроўваючы Першы беларускі пяхотны полк, зрабілі і палякі. Іх варожыя дзеянні, накіраваныя супраць беларускіх афіцэраў і салдат, скончыліся няўдачай у справе рэфармавання палка, уключэння яго байцоў у польскія вайсковыя часткі. Гэты крок надоўга сапсаваў адносіны паміж палякамі і беларусамі.

У першыя дні 1919 г. Літоўскі ўрад пераехаў з Вільні ў Коўна, а міністра беларускіх спраў пры Літоўскім урадзе Язэпа Варонку перавялі ў Гродна, дзе ён паспрабаваў узяць у свае рукі кіраўніцтва беларускім палком, які быў падпарадкаваны непасрэдна міністру абароны краю, і з гэтай мэтай заснаваў Ваенны сакратарыят. І хоць гэтая спроба была рацыянальнай, аднак, не маючы дастаткова фінансавых сродкаў і адпаведнага персаналу, гэтая інстытуцыя фактычна не дзейнічала, а калі міністрам абароны краю быў прызначаны Антанас Мяркіс, уплыў міністра беларускіх спраў на фарміраванне вайсковых частак быў зведзены да мінімуму.

Каб дапамагчы кантраляваць сітуацыю ў Гродна і наваколлі і вербаваць добраахвотнікаў у Беларускі полк, 1 лютага 1919 г. у Гродна была створана ваенная камендатура, якую ўзначаліў Мікалай Дзямідаў. Служачыя камендатуры з самых першых дзён дзейнічалі энэргічна і прафесійна. Камендатура з укамплектаваным батальёнам, эскадронам гусар, камандамі грэнадзёраў і кулямётчыкаў стала добра абучанай і ўзброенай вайсковай часткай, і таму зразумела, што захапіўшыя Гродна палякі спачатку загадалі ліквідаваць менавіта камендатуру, якая была рэальнай сілай у Гродна.

Пасля страты Гродна цэнтрам далейшага фарміравання беларускіх вайсковых частак стала Беларускае вайсковае бюро ў Коўна пад кіраўніцтвам энэргічнага афіцэра Віталя Казлова, які добра выканаў сваю задачу, накіраваўшы ў беларускую вайсковую частку больш за тысячу добраахвотнікаў і мабілізаваных салдат. Сфарміраваныя ім дзве асобныя беларускія роты, аб'яднаныя ў 1919 г. у Асобны беларускі батальён, адзначыліся ў баях з чырвонаармейцамі на паўночным усходзе Літвы і ў Латвіі, на Даўгаўпілскім фронце. Аднак сфарміраваны ў канцы лістапада 1919 г. батальён існаваў нядоўга: да канца сакавіка 1920 г.

Прычынай расфарміравання Асобнага беларускага батальёна ў сакавіку 1920 г. фармальна сталі памылкі, зробленыя пры яго камплектаванні, слабая дысцыпліна ў батальёне, шкода, якую прыносілі

салдаты мясцоваму насельніцтву, эпізоды зносін з чырвонаармейцамі і інш. Аднак у асноўным гэтае рашэнне было абумоўлена палітычнымі ўмовамі. У лютым пагоршыліся літоўска-беларускія зносіны, з-за гэтага ды іншых прычын літоўскае ваеннае кіраўніцтва і вырашыла зменшыць колькасць беларускіх вайскоўцаў, частка салдат была мабілізавана, а батальён з 1 красавіка 1920 г. рэфармаваны ў Асобную беларускую роту.

У лютым 1920 г. змянілася палітычная сітуацыя, і Літва атрымала Вільню і значную частку ўсходніх тэрыторый, пасля гэтага зноў было вырашана павялічыць колькасць беларускіх вайскоўцаў, сфармаваўшы Асобны беларускі пяхотны батальён. Пачалі фарміраваць батальён 27 верасня 1920 г. у Вільні, ад 8 кастрычніка яго фарміраванне працягвалася ў Коўна, і з сакавіка 1921 г. сфарміраваны батальён ахоўваў дэмаркацыйную лінію з палякамі. Батальён нічым не адрозніваўся ад іншых літоўскіх вайсковых фарміраванняў, у якіх былі і дасягненні, і нямала праблем. У сакавіку 1923 г. батальён быў рэфармаваны ў Асобную беларускую роту. Гэтае рашэнне літоўскага ваеннага кіраўніцтва не было скіравана выключна супраць беларусаў, проста ва ўмовах міру ў Літоўскай арміі быў пачаты працэс расфарміравання асобных батальёнаў, у лік якіх трапіў і Беларускі батальён.

Зфарміраваная з Асобнага беларускага батальёна Асобная беларуская рота існавала да канца ліпеня 1923 г. Мабыць, адной з найважнейшых прычын роспуску апошняй беларускай вайсковай часткі было рашэнне Канферэнцыі паслоў Антанты ад 15 сакавіка 1923 г., якое пацвердзіла ўсходнюю мяжу Польшчы і азначала адсутнасць магчымасці хутка вярнуць Вільню і Віленскі край, таму ў Літвы знікла зацікаўленасць у далейшай падтрымцы беларускага руху супраць Польшчы. Тым самым беларуская вайсковая дзейнасць у Літве скончылася.

Напачатку стварэння Літоўскай арміі планавалася, што прапорцыі паміж літоўскімі і беларускімі вайсковымі часткамі будуць 2:1, аднак пасля акупацыі палякамі ў пачатку 1919 г. Гродна, Вільні і навакольных тэрыторый, населеных беларусамі, з-за недахопу беларускіх салдат прапорцыі кардынальна змяніліся, гэты падзел быў нярэдка сімвалічным, не меў значнага ваеннага ўплыву, але для Літоўскай дзяржавы быў важным у палітычным плане. Так, калі ў пачатку мая 1919 г. у Літоўскай арміі беларускія салдаты складалі амаль 14 працэнтаў ад усіх вайскоўцаў, то на пачатку 1920 г. толькі 0,5 працэнтаў, у канцы 1920 г. – каля 0,65 працэнта, а на пачатку 1921 г. гэты працэнт вырас да 1,77, пасля зноў пачаў зніжацца.

Падводзячы вынікі, варта адзначыць, што беларускія салдаты былі

вельмі важнымі для Літвы, асабліва ў пачатковы перыяд стварэння Узброеных сіл Літвы, а пасля заканчэння барацьбы за незалежнасць і пры пастаяннай небяспецы новай агрэсіі з боку Польшчы беларускія вайскоўцы і беларусы маглі аказаць немалую дапамогу Літоўскай арміі. Беларускія салдаты пакінулі яркі след у гісторыі Літвы. Гэта была агульная барацьба за свабоду і незалежнасць Літвы, літоўская зямля паліта крывёю беларускіх салдат пад Зарасай, Швенчанелей, Турманту, Малетай, Дубінгяй, Мяркіне, Друскінінкай, а ў Латвіі – ад Чырвонка да самага Даўгаўпілса. У барацьбе за незалежнасць загінула больш за 30 беларускіх дабравольцаў, каля двух дзесяткаў былі паранены, 51 – кавалер Крыжа Віціса... Усе яны даказалі вернасць дэмакратычнай Літоўскай Рэспубліцы, не парушылі прысягі ў самы цяжкі для Літвы час. Памяць аб іх застанецца на старонках гісторыі Літоўскай арміі.

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Abzlatavičius Kostas – 191, 220, 221
Achovas Dimitrijus – 193
Aleksiejevas Andriejus – 28, 188
Aleksiukas – 28
Ališauskas Kazys – 116, 127, 150, 188
Ambrazas Juozas – 224
Anacevičius (Анацэвіч) – 72
Antonovas Andriejus (Антонаў Андрэй) – 253
Antonovas Ivanas (Антонаў Іван) – 54, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 69,
70, 72, 90, 91, 238, 246
Arcyševičius (Арцышэвіч) – 64, 70
Armalovas Nikolajus – 232
Ausas Manuelis (Аус Ман) – 177, 272
Avsiukievičius (Яўсюкевіч) – 179
Azevičius Josifas – 205

B

Baeris (Bajeris) Vilius (Бэер) – 136, 273
Bajeris Karolis (Karlas) (Баер Караль) – 189
Bagaleiša S. 10, 32, 47, 178
Baltrušis Jurgis – 136
Banys Jackus – 20
Baranovskis – 119
Baryla Viktoras (Барыла Віктар) – 119, 128, 273
Barilo – 119
Barkauskas Juozas – 124
Bekišas (Bekiš) Petras – 113
Benjaševičius A. – 118
Bermontas-Avalovas Pavelas – 161
Bernatovičius (Bernatavičius) Mečius (Бернатовіч Мечыслаў) – 129, 136, 273
Bieleckis K. (Белецкі К.) – 20, 52, 53, 83
Bieliajevas Vladimiras (Бяляеў Уладзімір) – 177, 272
Bielopetrovičius – 198, 199
Byla Jurgis – 184, 201

Blagoveščenskis Borisas (Благовешчэнскі Барыс) – 160, 163, 175, 178, 179, 186, 189, 192, 184, 208, 215, 221, 235, 253, 273
Blaščakas Tomašas (Błaszczak Tomasz) – 5, 12, 165, 178
Bochonas Petras – 14, 72
Bojevas U. (Боев У.) – 48
Bojevas Vsievolodas – 47, 52, 53, 216, 218
Boleckis – 54
Bondarukas (Бондарук) – 53, 80, 88
Brandtas Teodoras (Брандт Федор) – 160, 175, 184, 221
Bržežinskis Jonas (Бжэзінскі Янка) – 136, 273
Bubenas (Бубен) – 72
Bulak-Balachovičius Stanislovas (Булак-Балаховіч Станіслаў) – 211, 247
Bumažnikovas Nikolajus (Бумажнікаў Мікал) – 99, 108, 110, 119, 122
Burkauskas Juozas – 122
Burnachovskis (Бурнакоўскі) – 69
Butkus Jurgis – 114, 116, 118, 167
Butleris Vladas – 220
Butovičius Jurgis(Бутовіч Рыгор) – 20, 46, 70, 72
Butovtas Mečislovas – 191

С

Chackevičius A. (Хацкевич А.) – 244
Cincevičius Sergiejus – 83, 90
Cimbala Karlas – 192
Cimerlė Ėrichas (Zimmerle Erich) – 22
Cyrukas Pavelas (Цырук Павел) – 148
Chaimsonas – 144, 161
Chachlovskis (Хачлоўскі) – 70
Chomčikas – 86
Cvetas (Цветъ) – 90

Č

Čerkas (Чэркас) – 167
Černiakevičius Andriejus (Чарнякевіч Андрэй) – 10, 17, 19, 21, 28, 34, 37, 42, 45, 48, 61, 76, 77, 80, 220
Česnovskis Michailas (Česnauskas Mikas) – 71, 72, 83, 84, 182, 183, 186, 187, 193, 211, 221

Činša (Чынша) – 180
Čiulkovas (Чулкоў) – 209
Čunovaitė-Timofejevienė Zofija – 249

D

Dambrovskis (Dambrauskas) Nikodemus (Дамброўскі Мікадэм) – 119, 126, 128, 273
Danevičius Aleksandras – 83
Daniliukas Fiodoras – 84, 85
Daumantas Vladas – 44, 45
Dechteriovas Ilja – 19
Dechteriovas Petras (Дзехцяроў Пётр) – 158, 175
Dechteriovas Vladas (Vladimiras) (Дзехцяроў Уладзімір) – 158, 166, 175
Dedevičius Sergėjus (Дэдэвіч Сяргей) – 183
Demedavičius N. (Demidovas N.) – 87, 89, 214
Demidavičius Vaclovas – 224
Demidovas Jonas – 246
Demidovas Nikolajus (Kantarovskis) (Дзямідаў Мікола) – 17, 19, 21, 37, 40, 53, 55, 58, 69, 80, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 150, 238, 246, 247, 248
Denikinas Antonas – 70
Domaševičius Matviejus – 83
Dovydaitis Pranas – 77
Depolskis Osipas (Депольскій Осіп) – 188
Drozdovas Petras – 189
Dombrovskis J. – 163
Dovbor-Musnickis Juzefas (Dowbor-Muśnicki Józef) – 45
Dubickis Jonas (Дубіцкі Янка) – 117, 136, 273
Dublė Aleksiejus – 186, 192, 216
Dzereviago Andrius (Andriejus) – 19, 20
Dzmitrovičius Vladislavas – 112

E

Efremovas Aristarchas – 191
Elaginas Jokubas – 20
Engleris Viktoras – 187
Endžejevičius Vaclovas (Енджэевіч Вацлаў) – 19
Ermakas Konstantas (Kostas) (Ярмак Кастусь) – 136, 273

Eskovas Grigorijus (Еськоў Грыгоры) – 228, 234, 235, 260, 261

F

Falkenhainas Ėrikas (von Falkenhayn Erich Georg Sebastian Anton) – 22, 25

Falkerzamas – 148, 152, 153

Falevičius Voicechas (Falewicz Wojciech) – 55, 56, 57, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 91, 92

Falkievičius Kazimieras (Фалькевіч Казімір) – 5

Fedarovičius Vasilius (Федаровіч Васіль) – 99, 184, 191, 194, 204, 214

Ferencevičius Petras (Ференцэвіч Пятро) – 143, 158, 160, 161

Fošas Ferdinandas (Foch Ferdinand Jean Marie) – 36, 40

Frejus Boleslovas (Frej Bolesław) – 63, 64, 68, 69

G

Gaidukevičius Eugenijus (Гайдукевіч Яўген) – 7, 9, 14, 15, 19, 23, 27, 36, 44, 45, 47, 50, 51, 52, 55, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 83, 150, 186, 191, 208, 215, 230

Galvydis-Bykauskas Jonas – 164, 166, 169

Gavronskienė Ona – 229

Gelažūnas Josifas (Juozas) (Гелажун Ёсіф) – 129, 136, 273

Ganzenas (Genzenas) Andrius (Andrejus) (Ганзен Андрей) – 100, 134, 138, 143, 158, 160, 161, 170, 192

Giedraitis Balys – 9, 22, 23, 25, 27, 31, 32, 36, 53, 76, 77, 227

Gimžauskas Edmundas – 11

Glinskis Mikas (Michailas) (Глінскій Міхал) – 61, 77, 80, 88, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 158

Goinarovskis (Гойнароўскі) – 70

Gonarovskis Danijilas – 20 72, 84

Gorbačionokas Juljanas – 188

Gorošas (Gorašas) Aleksandras (Гораш Александр) – 69, 84, 85

Goštautas – 42

Grickevičius Anatolijus (Грыцкевіч Анатоль) – 5, 6, 9, 25, 58, 70, 109, 114, 150, 158, 178, 184, 234

Grinius Kazys – 170

Grinkevič Viktorija – 261

Grybovskis Jurijus (Грыбоўскі Юры) – 92, 246

Grochovskis Piotras (Grachauskas Petras) (Грахоўскі Пятро) – 119, 120, 125,

128, 273

Gronis L. – 125, 127

Grigaliūnas-Glovackis Vincas – 29, 212, 213, 214, 217, 218, 219, 220

Grigorjevas Aleksandras – 20, 72

Gurvičius (Гурвич) – 188

H

Hymansas Paulas – 202

I

Ignatiukas Osipas – 83

Ijučikas (Ильючк) – 209

Imočakas (Имочак) – 70

Ivanovskis S. (Iwanowski S.) – 37, 41

Ivaškevičius Vaclovas (Iwaszkiewicz-Rudoszański Wacław Teodor) – 36, 84

J

Jackevičius Pranas – 153

Jacunskis Bronius – 224

Jagėla (Jagello) Ignas (Ягела Игнат) – 136, 273

Jakaitis – 44

Jakavliukas S. (Якавлюк С.) – 148, 209

Jakimavičius – 214

Jakovlevas – 198, 228

Jakovlevas Petras (Якаўлеў Пётр) – 191, 192, 196, 198, 200, 234

Jakubauskas Dovydas – 14, 73

Jančevskis – 84

Janickis Mykolas (Mikas) (Яніцкі Міхал) – 19, 97, 99, 108, 109, 110, 115, 119, 158, 160, 170

Jankovskis Francas – 44, 112

Jansonas Eugenijus – 19, 27, 30, 44, 46, 59, 60, 73

Januševskis Stanislovas – 188

Jarčak Petras – 19, 72, 81

Jarmakas Kastantas – 227

Jarmolikas Juozapas (Ярмолік Язэп) – 148

Jarošukas (Ярашук) – 179, 189

Jarošukas Povilas (Ярашук Павел) – 235, 273
Javlenskis Aleksandras – 69, 71
Jermašukas (Ермашук) – 70
Jezovitovas Konstantinas (Езавітаў Кастусь) – 28, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 42, 44, 45, 46, 47, 52, 53, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 64, 68, 70, 72, 85, 86, 87, 97, 108, 110, 168, 218, 238, 244, 245, 247, 256, 262, 263
Judenčius Nikolajus – 42, 70
Juozapavičius Antanas – 14
Jurečka V. (Юрэчка В.) – 209
Juškevičius Vincas (Юшкевич) – 14, 17, 33, 46, 47, 48, 50, 51, 60, 69
Jutkela (Jutkelo) Vladas (Юткела Уладыслаў) – 129, 136, 273
Juzefovičius Osipas – 188

К

Kadženiukas Nikolajus – 96
Kakarovas (Какароў) – 148
Kalinovskis Aleksandras – 246
Kalinovskis Konstantinas – 246
Kaluginas Leonidas (Калугін Леанід) – 19, 70, 71, 83, 87, 90, 92
Kanvaitis Antonas (Канвойць Антон) – 121, 128
Kaplunovas Antanas – 191
Karuscinas (Капусьцін) – 188
Karatkevičius (Караткевич) – 72
Kardašas Antonas (Кардаш Антон) – 99, 121, 167, 273
Kardzicas (Кардзіс) – 188
Karnotovskis Arsenijus (Карнотўскі Арсені) – 91
Karpavičius – 191
Karpovičius M. (Карповіч М.) – 209
Kasakaitis Antanas – 44
Kaspiarovičius (Касьпяровіч) – 189
Kaspžyckis Tadeušas (Kasprzycki Tadeusz Adam) – 67
Kasticevičius (Кастыцэвіч) – 72
Katche Maksimas – 162, 212, 213
Kavaliauskas Vilius – 45, 227
Kibickis Mečius (Мецісiovas) (Кібіцкі Мечыслаў) – 129, 136, 273
Kizenevskis (Кизеневскій) – 57
Kleščinskis Konstantinas – 143, 144, 185
Klimaitis Pranas – 208

Kochanovskis (Kochanauskas) Aleksas (Каханоўскі Алексеў) – 136, 273
Kodeniukas Nikolajus (Кадэнюк Мыхал) – 108, 175
Kokarevas – 92
Kondratovičius Kiprijonas (Кандратовіч Кіпрыян) – 6, 7, 14, 15, 17, 20, 25
Kondrusikas Aleksandras (Кондрусік Александр) – 83, 84, 86, 87, 91
Kondrusikas Ivanas – 83
Konopackis Hasonas – 6, 14, 72
Konvaitis Antanas – 119, 273
Korčinskis Joanas (Корчинский Иоанн) – 41, 42, 47, 52, 53, 54, 196, 197, 216, 220
Korčinskis Joanas (karininkas) – 90
Korčinskis Vladimiras – 53
Koreckis Povilas – 230
Korsakas – 121
Koržatovskis Arsenijus (Коржатовскій Арсеній) – 84
Kostenčikas Julijanas – 86, 87
Kostevičius Julijonas – 84
Kosticevič – 62, 63, 66
Koturjenko Mykolas (Котурьенко Михал) – 183, 191, 234
Kovalenka Afanasijus (Каваленка Апанас) – 189, 235, 273
Kozlovas Dorofėjus – 232
Kozlovas Vitalis (Казлоў Віталь) – 20, 57, 96, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 113, 115, 120, 138, 140, 141, 142, 145, 158, 166, 168, 239, 248, 249
Krasnopiorovas Vasilijus – 19, 20
Kraunaitis Izidorius – 148, 150, 153
Krauza Mykolas (Краўза Мікола) – 128, 273
Kravackis (Krovackis) Napoleonas (Кравацкі Напалеон) – 129, 136, 192, 273
Krečevskis P. – 53
Kryvošejevas Petras (Крывошэяў Пятро) – 20, 46, 70, 72
Kučinskis Mykolas – 192
Kulimovas Ivanas – 83
Kundikovas Vladimiras (Кундзікоў Уладзімір) – 119, 121, 128
Kupé Jonas – 19
Kurganas – 202
Kurganavičius Jonas – 53
Kurlovas Eugenijus – 47, 52, 53
Kuzminas-Karavajevas (Kuzminas-Karavacias) Aleksandras – 19, 20
Kviatkovskis Janas (Kwiatkowski Jan) – 19

L

- Lachas Vieslavas Boleslovas (Łach Wiesław Bolesław) – 10, 30, 56, 61, 67, 133, 209, 213
- Ladiga Kazys – 197, 205, 206
- Lapanicinas Juozapas (Лапаніцын Язэп) – 90
- Lasinskis Povilas (Ласінскі Павел) – 127, 129, 130, 131, 136, 175, 232, 273
- Lastovskis Vaclovas (Ластоўскі Вацлаў) – 5, 15
- Latyšonekas Olegas (Łatyszzonek Oleg) – 10, 16, 18, 19, 69, 88, 210
- Latonaitė Anelė – 248
- Laurinavičius Česlovas – 11
- Laurinavičiūtė Valerija – 259
- Lavrentjevas Mykolas (Лаўрэнцьеў Міхаіл) – 9, 14, 16, 17, 20, 22, 23, 27, 28, 33, 34, 53, 87, 96, 241, 242, 243
- Lavrešas Leonidas (Лаўрэш Леанід) – 25
- Lavrynovičius (Лаўрыновіч) – 188
- Leanovičius (Leonavičius) Jonas (Леановіч Янка) – 119, 236, 272
- Leonovas (Леаноў) – 72
- Lesčius Vytautas – 5, 6, 8, 14, 16, 18, 19, 20, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 35, 36, 41, 50, 52, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 64, 69, 70, 77, 78, 80, 96, 97, 99, 111, 114, 127, 133, 135, 140, 144, 150, 158, 161, 163, 175, 178, 184, 185, 186, 251
- Levandovskis – 14
- Liatukas Pranas – 96, 154, 158
- Lienivovas Sergejus – 14, 17
- Lindmanas Jonas – 221
- Liniovas Sazontas (Лінёў Сазон) – 177, 272
- Lisokas Ignatas (Лісок Ігнат) – 91
- Lisokas Pauliukas (Лісок Паулюк) – 91
- Liutkevičius Pranas (Люткевіч) – 188, 224
- Losinskis Pavelas (Лосінскі Павел) – 120, 121, 158, 160, 161, 180, 188, 228
- Lozoraitis Stasys – 31, 53, 56, 91, 92
- Luckevičius Antonas (Луцкевіч Антон) – 5, 6, 7, 34, 194, 218, 238, 247
- Luckevičius Ivanas (Луцкевіч Іван) – 6
- Lukaševičius Nikalojus – 20, 72
- Lukoševičius E. – 6, 18, 34, 86, 115, 117, 178
- Lukoševičius Pranas – 14, 72
- Lukovičius (Луковіч) – 188
- Luščinskis Josifas – 44

M

- Macelis Jonas (Маццели Янка) – 20, 46, 57, 59, 72, 183
Mackevičius Ignotas (Мацкевіч Ігнат) – 70 97
Mačiulskis – 131
Majorovas Grigoras (Маёраў Рыгор) – 143, 165, 166, 167, 175, 188, 191, 192, 193, 194, 196, 203, 208, 215, 216, 225, 232, 235, 273
Makalinskis (Макалінскій) – 72
Makarovas (Макароў) – 72
Malachovskis – 35
Margevičius – 228
Margovičius (Марговіч) – 188
Martynovas Aleksandras – 193, 194, 203, 206, 215, 230
Matukaitis – 212, 214
Mazolis Aleksiejus (Aleksas) (Мазол Аляксей) – 129, 136, 236, 272, 273
Mazuras – 64, 65
Mažylis – 44
Melnikovas Igoris (Мельников Игорь) – 9, 17, 65, 130, 163
Merkys Antanas – 33, 42, 43, 46, 47, 50, 53, 57, 72, 77, 96, 217, 237, 238
Miacelisa Julijanas (Мяцелліца Юльян) – 91
Michailovaitė Natalija – 254
Michalovskis Vladimiras (Міхалоўскі Ўладзімір) – 114, 115, 119, 125, 129, 158, 160, 163, 251
Mickevičius Stanislovas (Міцкевіч Станіслаў) – 179, 188, 272
Mikalčiukas Leonidas – 222, 224
Milaševičius (Мілашэвіч) – 189
Mitrofanovas Petras – 222
Modelis (Модель) – 72
Mokžickis Adomas (Mokrzycki Adam) – 61, 62
Mrongovijus Augustas – 20, 83
Musnickis Naumas – 112
Musteikis Ignas – 134, 135

N

- Naidiuka – 84
Nagorskis Aleksandras (Aleksas) – 188, 192
Nastopka Stasys – 7, 113, 120, 162
Nedveckis (Недведцкій) – 68

Nienvskis Adomas (Nieniewski Adam Nałęcz) – 41, 47, 50, 51, 54, 62
Noreika Eduardas – 213
Noske Gustavas (Nosske Gustav Adolf) – 51, 52
Novikas Stepas (Новік С.) – 19, 54, 64, 70, 72
Novikovas Vasilius (Новікаў Васіль) – 128, 273
Novošickis Nikolajus (Новошіцкій Мікола) – 186, 190, 215, 216, 217

O

Okumenko Konstantinas – 44
Orel Dmitrijus – 19, 20
Osetinskis Mikalojus – 211
Otockis Vytautas – 72
Ozerovas Aleksiejus – 83
Oznobišinas A. – 53

P

Pacevičius Paulius – 196
Pattas Otto (Патт Отто) – 232
Pacunskis Albinas (Пацунскі Альбін) – 183, 184
Paškevičius Aleksandras (Пашкевіч Аляксандар) – 10, 17, 19, 21, 28, 34, 37, 45, 48, 61, 76, 77, 80
Paškovskis Michailas (Пашкоўскі Міхал) – 121
Patakovičius (Patakavičius) Kazimieras (Патаковіч Казімер) – 117, 123, 236, 272
Paučeris (Паўчэр) – 70, 90
Pauličenka Teodoras – 272
Palnickis – 214
Pavčaras (Поўчар) – 72
Peciukevičius (Пецюкевіч) – 188
Petravičius Zigmas – 44
Pečiulaitis Jonas (Печулойць Янка) – 124, 136, 274
Pečiūra Bronius (Пячюра Браніслай) – 124, 129, 136, 274
Perecemas Kravcemas – 205
Petkevičius Martynas – 192
Petkevičius Zigmas – 44
Petralaicis (Петралайціс) – 117
Petrauskas Vladas – 222

Petrutis Jonas – 188
Pigulevskis Vladimiras (Пігулеўскій Ўладзімір) – 195
Pietko – 14, 72
Pilsudskis Juzefas – 56, 61, 67, 68
Pleskačiauskas Aleksandras (Плескачоўскі Александр) – 222, 234
Pliska Georgijus (Plisko Jurgis) (Пліска Рыгор) – 123, 129, 130, 136, 236, 272, 273
Plušickis Michailas – 143
Porochnikovas Andrius (Парахоўнікаў) – 100, 138, 158, 163
Pranevskis Levas (Пранеўскій) – 72, 83, 90
Prusakovas Fiodoras (Прусакоў Хведар) – 148
Ptašnikovas Stasys – 71
Pundzevičius Stasys – 231
Pupelis Povilas (Пупель Павел) – 129, 136, 274
Purickis Juozas – 51
Putvinskis Vladas – 208, 215, 218

R

Radiušas Jonas (Радзюш Янка) – 136, 274
Radkošas – 129
Radzevičius Sergiejus (Радзевіч) – 189, 236, 272
Radziševskis (Радзішэўскі) – 188
Radzivinskis (Радзівінскі) – 90
Ragažinskas J. – 99
Raguzinskis (Рагузінскій) – 54
Ralskis Mečislovas (Ральскі Мечислаў) – 121
Rambovičius Mečius (Рамбовіч М.) – 129, 136, 188
Ramanauskas Aleksandras – 191
Ramanauskas Valerijonas – 201, 219
Rameika Aleksandras (Рамейка Александр) – 136, 274
Randeiko K. (Рандэйко К.) – 129
Ravičius-Šcerba P. (Равіч-Шчэрба П.) – 27, 33, 46, 47, 48, 50, 51, 53, 59, 60, 69
Razumovičius Večislovas (Разумовіч Вячаслаў) – 182, 183, 196, 208, 209, 212, 213, 214, 215, 216, 219, 220, 221, 225
Rebulis Konstantinas (Reboul Constantin) – 44, 247
Reingardas – 14, 17
Remiševskis Kostas – 6, 14
Reško Anatolijus – 6, 76, 77, 96

Richteris Vladimiras – 19, 69, 76, 77
Rimovičius Antonas – 188
Rydlinkis Vaclovas (Рыдлінскі Вацлаў) – 184, 204, 234
Rydz-Smiglis Edvardas (Rydz-Šmigly Edward) – 164
Rynkevičius Jonas (Рынкевіч Янка) – 130, 136, 236, 272, 274
Rybakovas (Рыбакоў) – 191, 228
Ryžikovas (Рыжыкаў) – 188
Romanovas Grigorijus (Jurgis) (Раманаў Рыгор) – 129, 130, 136, 236, 272, 273
Rondeika Karolis (Рандзейка Караль) – 136, 274
Rosas (Ross) – 89, 90
Rotenbergas Joselis– 192
Rotšteinis – 57, 65
Rozmanas Vladas – 222, 227, 230, 258, 259, 261
Rožkevičius Ivanas – 83, 84
Ražkovskis Ivanas (Ражкоўкі Іван) – 91
Rudečko-Šimčiukas (Рудэчко-Шымчук) – 70
Rumbavičius Mečius (Mečislovas) (Румбовичь Мечыслаў) – 273
Rutkovskis – 189
Rutkovskis Konstantinas (Руткоўскі Кастусь) – 160
Ružancovas Aleksandras (Ружанцаў Аляксандр) – 9, 96, 109, 114, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 128, 130, 131, 132, 133, 143, 153, 158, 160, 161, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 175, 177, 178, 179, 180, 186, 187, 188, 189, 196, 211, 251, 252, 253, 254, 267, 273

S

Samochvalovas Mikas (Mykolas) (Самахвалаў Міхал) – 183, 185, 234
Samplinskis Stanislovas (Самплінскі Станіслаў) – 189
Samulevičius Sergiejus – 184, 200
Satyga Stepanas (Satygo Stepas) (Сатыго Съцяпан) – 99, 108, 113, 116, 119, 128, 189, 193, 198, 228, 232, 273
Savickis Nikolajus – 100, 123
Sazonovas Akimas (Сазонаў Акім) – 131, 193, 273
Seferjanovas – 215
Semaško Dominykas (Семашка Дамінік) – 5, 170, 211
Sempinskas Stasys (Stanislovas) – 236, 272
Serdiukas Gavrila – 83
Sevasteniukas Makarijus – 229
Sezenevskis Ipolitais – 72

Sezonovas Ypolitas – 20
Sietkovskis Vasilis – 14, 77
Silčenko Mironas – 188
Silkineris Chaimas (Сількінер Хаім) – 136, 274
Sinkevičius (Сінкевіч) – 188
Skromovas Leonidas – 154
Skučas Kazys – 232
Sleževičius Mykolas – 51, 217
Sležynskis Voicechas (Śleszyński Wojciech) – 227
Smetonas Antanas – 14, 136
Smolič Večislovas – 138
Smoločius A. 225
Sniatovskis Vladislavas – 205
Sokolovas Akelsiejus (Сакалоў Аляксей) – 119, 128, 274
Songinas Henrikas – 124
Soroka Nikolajus (Сарока Мікала) – 84, 91
Stanaitis Juozas – 228
Stankevičius Janas (Jonas)(Станкевіч Янка) – 5, 272
Stankunovičius Kazimieras – 188
Starkus Povilas – 138
Statkus Vytautas – 120
Strogonovas – 228
Stulginskis Aleksandras – 193
Suchadolskis (Suchodolskis) Jonas (Суходольскі Янка) – 136, 188, 274
Sulevskis Mykolas (Sulewski Mikołaj) – 23
Surovecas Vorfolomėjus – 83
Sved Vladas – 20, 72

Š

Šablevičius Stasys – 191
Šachovas Dmitrijus (Шахаў Дмітрый) – 191, 217, 228, 232
Šadurskis Ivanas (Шадурскі Іван) – 90
Šarkovas Teodoras (Шаркоў Хведар) – 116, 119, 128, 129, 136, 273
Šarvaitis Vladas – 128
Šatevičius (Шатэвіч) – 188
Šaulys Jurgis – 44, 45
Ščyglovas (Шыглоў) – 64
Šeblovinskis Jurgis (Шэбловінскі Георгі) – 183, 189, 232

Šela Vladimiras – 152
Šeptyckis Stanislovas (Szeptycki Stanisław Maria Jan Teofil) – 61, 68
Šerametevskis A. (Шераметеўскі А.) – 27, 70, 83
Šervaitis – 119
Šidlauskas – 213
Šimanskis (Szymanski) – 23, 151
Šimkus A. – 127
Šyrvaitis Vladas (Шырвойць Владык) – 274
Škiperis Tadas – 272
Šolomas Gilelis (Шалом Гіляль) – 129, 136, 274
Šrioderis D. (Schroder D.) – 22
Šteinartas (Штэйнарт) – 188
Šukštulis (Шукштуль) – 188
Šulcas Afanasijus (Шульц Апанас) – 115, 119, 128, 136, 273
Šušura – 166

T

Talkovskis Vladimiras (Талькоўскі Ўладзімір) – 14, 17, 27, 46, 59, 83
Telnovas Jonas – 184, 186, 209, 214
Teodoravyčius Aleksiejus – 19, 72, 81
Tinčenko Jaroclavas (Тинченко Ярослав) – 209
Tiška Miroslavas – 209
Toločko Vikentijus (Толочко Вікенты) – 90
Toločko Vladislavas (Талочка Уладзіслаў) – 5
Tvarkovskis – 143

U

Ulas Antanas – 83
Urbanovičius (Урбановіч) – 189
Urnevičius Vytautas – 214, 224
Uspenskaja (Stankevič) Jelena – 218, 256
Uspenskaja Tatjana – 218
Uspenskis Aleksandras (Успенскі Аляксандр) – 14, 17, 27, 30, 38, 40, 41, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 55, 56, 59, 61, 65, 69, 70, 71, 80, 149, 180, 182, 183, 185, 186, 190, 191, 193, 195, 196, 197, 198, 208, 209, 211, 121, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 227, 255, 256, 257

V

- Vaiciekovskis Mykolas (Voiciehovskis, Vaicekauskis) (Вайцэхоўскі Міхал) – 129, 130, 136, 236, 272, 273
- Valčiūnas Vladimiras – 189
- Valatkevičius Aleksandras (Валаткэвіч Александр) – 148
- Valkovičius Stasys (Валковіч Стась) – 119, 128, 274
- Varabjovas Ivanas (Вараб'еў Іван) – 148
- Varonka Juzefas (Варонка Язэп) – 6, 7, 16, 18, 20, 22, 25, 27, 32, 35, 41, 47, 53, 76, 77, 78, 88, 101, 111, 151, 158, 165, 168, 170, 238
- Vasilevskis Leonas (Wasilewski Leon) – 56
- Vasilevskis (Vasiliauskas) Vladimiras – 184, 186, 194, 220, 221
- Vasiljevas Astafijus (Васільеў Астап) – 130, 136, 274
- Vaškevičius Andrius (Вашкевіч Андрусь) – 150
- Velioniškis – 191
- Velykis Mykolas – 7, 22, 28, 33, 44, 45, 77, 87, 96, 208, 218, 219, 227
- Vetrenkovas Sergiejus (Ветрэнко Сыргей) – 200, 230
- Vieraksa Petras – 272
- Vikeras U. (Вікер У.) – 48
- Vileišis Jonas – 22, 43
- Vimeris Emilis – 59, 60
- Vistenbergas (Вістэнберг) – 188
- Vladyševskis Pranas (Ўладзішеўскі) – 29, 136, 274
- Voiniunskis Mikalojus – 211
- Voiniušas (Войнюш) – 117
- Voldemaras Augustinas – 14
- Volfas (Volf) – 22
- Volkovas Stepas (Stepanas) (Волкаў Сьцяпан) – 19, 20
- Velokovičius – 117
- Volosovičius Jakovas (Волосовіч Якаў) – 196, 197, 228
- Volosavičius Jokūbas – 193

Z

- Zagorskis Viktoras – 27, 46, 59, 60, 69, 72
- Zacharčiukas Ignacijus – 83
- Zacharovas Michasius (Захароў Міхась) – 148
- Zacharovas Valerijanas (Захароў Валеріан) – 148
- Zaicevas Sergiejus – 272

Zambžickis Lionginas – 112
Zaporovskis Francas – 188
Zarinas Andrius – 200
Zemleris (Земмлер) – 189
Zinkovas – 214
Zlockis Grigorijus – 19, 83
Zvicevičius Mečislovas (Звіцэвіч Мечислаў) – 117, 128, 274

Ž

Želigovskis Lucjanas – 178, 183
Žemlo (Жемло) – 57, 69, 90
Žilinskas Aleksandras – 31, 32, 52, 53, 54, 55, 148
Žygotkevičius T. (Жываткевіч Т.) – 14, 17, 27, 72
Žlockis Grigorijus – 72
Žmainovičius (Жмайновіч) – 188
Žmako Nikolajus – 138, 148
Žukas Josifas (Juozas) (Жук Ёсіф) – 129, 136, 274
Žukas Konstantinas – 185, 197, 229, 231
Žukauskas Antanas – 224
Žukauskas Silvestras – 25, 57, 62, 66, 112, 113, 114, 125, 138, 167, 185, 190, 197, 198, 201, 219, 237
Žurakauskas Vladimiras – 232
Žurauskas Kazys – 175
Žuravskis (Жураўскі) – 96
Žurna (Журна) – 72

SERIJOS „LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA“ LEIDINIAI

1. Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991. Sudarytojas Gintautas Surgailis. V., 2003, 222 p.
2. **Surgailis Gintautas.** Lietuvos karinis laivynas. 1935–1940. V., 2003, 208 p.
3. **Kazakevičius Vytautas.** Geležies amžiaus strėlės Lietuvoje (II–XII–XIII amžius). V., 2004, 136 p.
4. **Lesčius Vytautas.** Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose. 1918–1920. V., 2004, 498 p.
5. **Aničas Jonas.** Karininkas Antanas Juozapavičius. 1894 02 13–1919 02 13. V., 2004, 124 p.
6. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 1. 1991 Nr. 222–355. 1992 Nr. 01–479. Sudarytojas Gintautas Surgailis. V., 2004, 512 p.
7. Juodagalvis Jonas. Švenčionių krašto savanoriai. 1918–1920 m. V., 2005, 236 p.
8. **Surgailis Gintautas.** Rusijos kariuomenės išvedimas. 1990–1993. V., 2005, 345 p.
9. Rusijos kariuomenės išvedimas dokumentuose. Sudarytojai Algis Balaišis ir Gintautas Surgailis. V., 2005, 472 p.
10. **Raubickas Eugenijus.** Ženklas ant munduro. V., 2005, 294 p.
11. **Gečas Steponas.** Steponas Darius Lietuvos kariuomenėje ir sporte. V., 2005, 232 p.
12. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 2. 1992 Nr. 480–749. Sudarytojas Gintautas Surgailis. V., 2006, 374 p.
13. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 3. 1992 Nr. 750–975. Sudarytojas Gintautas Surgailis. V., 2006, 286 p.
14. **Aničas Jonas.** Generolas Silvestras Žukauskas. 1861–1937. V., 2006, 294 p.
15. **Surgailis Gintautas.** Valstybės sienos apsauga 1990–1994 metais. V., 2008, 247 p.
16. **Surgailis Gintautas.** Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas. V., 2011, 300 p.
17. **Katilius Artūras.** Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamento Mokomasis junginys 1990–1991 m. Istorinė apybraiža, atsiminimai, dokumentai. V., 2011, 226 p.

18. **Rakutis Valdas**, Vaičėnonis Jonas. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono istorija. V., 2012, 196 p.
19. **Surgailis Gintautas**. Trečiasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulkas. V., 2013, 188 p.
20. **Katilius Artūras, Tininis Vytautas**. Lietuvos kariuomenės karių uniformos, ženklai ir vėliavos. 1990–2010. V., 2014, 390 p.
21. **Tamošiūnienė Milena**. Tarp politinio įrankio ir aukos: karo belaisviai Lietuvos Respublikos politikoje 1919–1920 m. V., 2014, 166 p.
22. Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas. V., 2014, 260 p.
23. **Surgailis Gintautas**. Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio pėstininkų Algirdo pulkas. V., 2014, 292 p.
24. **Stoliarovas Andriejus**. Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m. V., 2015, 337 p.
25. **Surgailis Gintautas**. Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas. V., 2016, 276 p.
26. **Surgailis Gintautas**. Penktasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas. V., 2017, 254 p.
27. **Grigaliūnas-Glovackis Vincas**. Generolo atsiminimai. I dalis. Carų imperijoje. V., 2017, 308 p.
28. **Grigaliūnas-Glovackis Vincas**. Generolo atsiminimai. II dalis. Lietuvoje. III dalis. Demokratijos sūkuriuose. V., 2017, 384 p.
29. **Žigaras Feliksas**. Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940. I dalis. V., 2018, 324 p.
30. **Žigaras Feliksas**. Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940. II dalis. V., 2018, 324 p.
31. **Surgailis Gintautas**. Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas. V., 2019, 249 p.
32. **Andriškevičius Jonas**. Nuo Krašto apsaugos mokyklos iki Akademijos (1992–1994). V., 2019, 88 p.
33. **Katilius Artūras**. Lietuvos kariuomenės šaltieji ginklai XX–XXI a. V., 2019, 248 p.
34. **Pugačiauskas Virgilijus**. XIX a. Lietuvos karinių dalinių istorija. V., 2019, 128 p.

Gintautas Surgailis

**LIETUVOS KARIUOMENĖS GUDŲ
KARINIAI DALINIAI
1918–1923 M.**

Monografija

Atsakingasis redaktorius dr. Darius Juodis

Kalbos redaktorė Nijolė Andriušienė
Anglų kalbos vertėja Dovilė Radovičiūtė
Baltarusių kalbos vertėja Nina Petkevič
Maketavo Laima Adlytė

Tiražas 300 egz.

2020-05-21. Užsakymas GL-226.

Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5 A, LT-10322 Vilnius
Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.